

JINEOLOJÎ

3 Aylık Bilim Kuram Dergisi Sayı:27

JINEOLOJİ

Üç Aylık Bilim ve Kuram Dergisi

Yerel Süreli Yayın / Sayı:27

Ocak-Şubat-Mart 2023

JİNGEH Basın Yay. Mat. Dağ. Tas. Ve
Reklam Org. Film Eğt. Tic. San. LTD
ŞTİ. Adına sahibi: Zeynep Demir

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Ayşe Berktaş

Sayı Editörleri

Neslihan Şedal, Rojda Yıldız

Yayın Kurulu:

Derya Aydın, Elif Berk, Elif Kaya,
Haskar Kırmızıgül, Meral Çiçek,
Neslihan Şedal,
Laleş Çeliker, Rojda Yıldız,
Ruşen Seydaoğlu, Suzan Akıpa,
Ve ebedi üyemiz Nagihan Akarsel

Danışma Kurulu:

Candan Yıldız, Dilar Dirik,Evin Soysal
Feryal Saygılıgil, Gönül Kaya,
Havin Güneşer, Hülya Osmanağaoğlu,
Kayuş Çalıkman Gavrilof,
Malalai Joya, Nazan Üstündağ,
Nükhet Sirman, Rabab El-Mahdi,
Rabab İbrahim Abdulhadi,
Remziye Arslan, Ronahi Önen,
Ruken Şengül, Saira Zuberi,
Seda Altuğ, Shiler Amini,
Silvia Federici,
Silvia Marcos, Şemsa Özar,
Şenel Karakaş,
Valantine M.Moghodam,
Yakın Ertürk, Yüksel Genç,
Zeynep Kıvılcım

Abonelik Koşulları:

Yıllık abonelik bedeli: 125 TL

Yurtdışı abonelik bedeli: 70 Euro

Türkiye Ziraat bankası Diclekent Şubesi

Hesap No: 74457524-5002

IBAN:

TR 66 0001 0020 0074 4575 2450 02

Euro Hesabi

Ziraat Bankası Galatasaray/İstanbul
Şb.

Hesap No: 74457524 5003

IBAN:

TR260001000701744575245003

Yazışma Adresi:

JİNGEH Basın Yayın

Huzurevleri Mahallesi Sıtkı Göröl
Caddesi 13. Sokak Kurdi-Der Apt.

Kat:4 No:4

Kayapınar / Diyarbakır

Tel: 0412 229 63 89

e-posta: editorjineoloji@gmail.com

internet adresi:

http://www.jineolojidergisi.org

facebook: @jineolojidergisi

twitter: @jineolojidergi

** Yayınlanan tüm yazıların sorumlu-
luğu yazarına aittir. Dergide yer
alan yazılar kaynak gösterilmek kay-
dıyla kullanılabilir. Dergiye gönderi-
len yazıların yayınlanması yayın
kurulunun kararına bağlıdır.*

Kapak Resmi

Aslı Filiz

Kapak Tasarım

Newal Bulut

İç Tasarım

Nazemin Çap

Basımevi

Ceylan Matbaa

Maltepe Mah. Davutpaşa Cad. Güven

İş Merkezi B Blok No:318

Topkapı-İstanbul

BU SAYIDA...

5 | Editörden

9 | 21. Yüzyıl Sistem Karşıtı Toplumsal Hareketlerin Değişen Dinamikleri / Olcay Kanlıbaş

24 | Toplumsal Hareketlerde Sosyolojik Bakış / Zeynep Beydağı

38 | Hareket ve Devrim / Azize Aslan

53 | 20. Yüzyılda Toplumsal Direniş Kültürünün Çıkmazları, Alternatif Deneyimler ve Yeni
Umutlar / Çarçel Didar

66 | Kadın Hakları veya Kadın Devrimi!? / Andrea Benario

86 | Reform ve Devrim Arasında Kadın Perspektifinden Sivil İtaatsizlik / Dilar Dirik

96 | Tarihsel Olarak Feminist Hareket Sınıf Mücadelesi İlişkisi / Hülya Osmanağaoğlu

105 | Erkek Egemen Sendikalara Karşı Mücadele: Kadın İşçilerin Deneyimlerine Bakmak /
Semiha Arı-Özgür Genç-Roza Kahya

112 | Ekoloji ve Tarihsel Süreci / Jineoloji İstanbul Ekoloji Birimi

126 | Savaşa Karşı Barışı Savunmak / Ronahi Arat

136 | Zamanı Kolonileştirenler Karşı Savaşan Kadınların Zamanı / Neslihan Şedal

150 | Ortadoğu'da Toplumsal Devrim ve 21. Yüzyıla Takılı Kalan Sorunlar / Newroz Osman

159 | İnsan Hakları Kadın Haklarıdır, Ama Şimdi Neredeyiz? / Margaret Owen

168 | İran'da Yükselen Kadın Direnişi: Biz Kazanacağız /Pune Aştiyanî

Tarih ve geleneği ne kadar doğru biliyorsan, günümüzü ve geleceği, bu tarihi içselleştirdiğinde üstüne ekleyeceğin kadar değiştirebilir, dönüştürebilirsin.

Tarih boyunca
yaratılan
her toplumsal
krize karşı bir
direniş geliştiği
hakikati,
günümüzde de
kendini daha
güçlü bir şekilde
hissettiriyor.
Bu direniş
potansiyelinin
özgür yaşamda
olan ısrarı,
21. yüzyılın
kadın yüzyılı
olacağı iddiasını
daha da
güçlendiriyor.

Merhaba sevgili okuyucularımız...

Sosyal bilimlerin yaşadığı kriz ve toplumsal sorunlara cevap olamadığı gerçekliği üzerine çıkmış olduğumuz yolculuğumuza, yaratılan tüm toplumsal, ekonomik, ekolojik, sosyal ve kültürel krizlerin, kadın özgürlük sorunuyla ilintili olduğu gerçekliğini hatırlatarak toplumsal krizlerden çıkış alternatiflerini yaşamsal kılma iddiamızla devam ediyoruz. Kadın direnişlerinin damgasını vurduğu 2022 yılını geride bırakırken yeni yılı **“Özgürlük Potansiyelini Örgütlemek: Toplumsal Hareketler”** dosya konusuyla karşılıyoruz. Fakat bir yandan Kürdistan, Türkiye ve Suriye’de gerçekleşen depremin yaratmış olduğu ağır kayıplar karşısında derin bir üzüntü duyuyoruz. Depremden kaynaklı dergimizin basımını durdurma ve dijital olarak sitemizde yayınlamayı bu şartlar altında uygun bulduğumuzu siz değerli okuyucularımıza belirtmek isteriz.

6 Şubat tarihinde Maraş merkezli gerçekleşen ve çok geniş bir coğrafyayı etkileyen, binlerce canı yaşamdan koparan felaketin en büyük sebebinin ulus devlet aklı, rantçı sermayedarlar ve kapitalist sömürü sistemi olduğunun farkındayız. Fakat tarih boyunca, toplumların mücadele konularının arasında afetlerin de olduğunu biliyoruz. Afetler belki engellenemez fakat politikalar geliştirilerek kayıpların önüne geçilebilir. Ulus devletlerin özellikle Kürdistan ve Ortadoğu coğrafyasında sürdürdükleri sömürge savaşları, iktidarların ranta ve talana dayalı zihniyetleri, toplumsal kaynakların savaş politikaları için kullanılması afetlerin çok daha büyük kayıplar yaratmasına sebep

olmuştur. İktidarların toplumsal vicdan ve dayanışmayı hedef alarak varlığını sürdürdüğü, bu politikaların yanı sıra bilimsellikten uzak, öngörüsüz ve tedbirsiz yönetim şeklinin yarattığı kriz ve kaos karşısında, tüm saldırılara rağmen toplumsallık devlet aklına karşı hakikati bir kez daha hafızalarımızda canlandırıyor. Çünkü bir yandan yaslarımızı tutarken bir yandan toplumsal dayanışma-örgütlülükle yaşama tutunmanın, yaşamı yeniden kurmanın mücadelesini veriliyoruz. Toplumsal yaşamların devletli uygarlık içerisinde politikalarla hedef alınmasının acı sonuçlarını gördüğümüz şu günlerde toplumun kendi yaralarını sarma, kendi yaşamını yeniden inşa etme, dayanışma ağlarını örme gücünü de görüyor, yeniden deneyimliyoruz. Yerel örgütlenme ağlarının olmadığı, bütün politikaların merkezileştirildiği bir yönetim mekanizmasının sürdürülebilirliğinin kalmadığı bir kez daha görülmüştür. Bu toplumsal örgütlenme gücüne karşı iktidarların verdiği tepki dünle aynıdır. Toplumun yaralarını sarmak yerine; bastırmak, sindirmek ve yok etmeye çalışmak. Fakat böylesi yaralı günlerde devlet aklına, iktidara, talana karşı yaşamı özgür kılabilmek için toplumsallıkla gelişebileceğinin bilinciyle hareket ediyor, dayanışmanın getirdiği güçle yeniden mücadele etmenin yollarını hep birlikte örüyoruz.

Tarih boyunca afetlerle birlikte de dahil olmak üzere ortaya çıkan, yaratılan her toplumsal krize karşı bir direniş geliştiği hakikati, günümüzde de kendini daha güçlü bir şekilde hissettiriyor. Bu direniş potansiyelinin özgür yaşamda olan ısrarı, 21. yüzyılın kadın yüzyılı olacağı iddiasını daha da güçlendiriyor.

Ataerkil-kapitalist sistem ve kurumsallaşması olarak ulus devletin, kadın-doğa-toplum düşmanlığı üzerinden kendini yaşattığı çok açık. Bu gerçekliğin sonucu olarak yaşadığımız dünya, savaş alanına dönüştürülmüş durumda. Taciz, tecavüz, şiddet, savaş, göç, ekolojik, ekonomik yıkımlar ve daha birçok toplumsal soruna karşı başta kadınlar olmak üzere, toplumsal kesimlerin itirazları ve direnişleri geçmişte olduğu gibi günümüzde de devam ediyor. Günümüzdeki toplumsal hareketleri, bin yıllardır gerçekleşen bu direnişler ışığında ele almak, sistem karşıtı olma ve alternatif yaşamı örme açısından önemli bir yerde duruyor. Zira direniş yöntemlerimizi belirlemek, bizi hakikate ulaştıracak en temel konulardan biri.

21. yüzyılda yükselen ve toplumsal sorunları derinleştiren faşizme karşı, kadınların toplumsal özgürlük hareketlerinin temel dinamiği haline gelmesi, bu yüzyılın temel çelişkisinin cins çelişkisi olduğu gerçekliğini de görünür kılıyor. Bu çelişkiye dayanan tahakküm ve sömürü sisteminin, kadın varlığı ve özgür kimliği üzerinden şekillendiğini biliyoruz. Faşizm iki cinsin özgür yaşam temelindeki birlikteliğinin hedef alınmasıyla inşa edildi ve özgür kadın-özgür toplum diyalektiğini tersine çevrilerek erkeğin egemen olduğu

bir sistem oluşturdu. Tüm toplumsal sorunların kadın özgürlük sorununun etrafında şekillendiği bu sisteme karşı özgür kadın-toplum diyalektiğini yeniden doğal akışıyla buluşturmak, kadınların mücadele gerekçesi olarak şekilleniyor.

Binlerce yıldır hakikati hedef alınan ve toplumsal tüm alanlardan tecrit edilen kadınlar, ataerkil kapitalist sistemin tüm yaratımlarına karşı direnmeye devam ediyorlar. Kadın direnişleri bazen toprağa atılan bir tohum, kesilmesin diye ağacın gölgesinde tutulan nöbet, yakılan baş örtüsü ya da kesilen saçlar olarak gelişirken, bir taraftan da yaşamın tüm alanları protesto alanına ve sivil itaatsizliğe dönüşüyor.

Ortadoğu ve Kürdistan'dan yükselen ve dünyaya yayılan direnişlerin, sınırları aşarak yerelden evrensele doğru aldığı yola yine evrenselleşen bir yaşam felsefesi eşlik ediyor. Tüm dünyada yayılmaya başlayan 'jin jiyan azadi' felsefesi, 21. yüzyılın temel çelişkisini çözmek ve özgür yaşamı geliştirmenin formülü haline geliyor. Nasıl yaşamalı sorusuna da cevap niteliği taşıyan bu felsefe, ikinci kadın devriminin gerçekleşmeye başladığına dair inancımızı her geçen gün güçlendiriyor.

Jineoloji, kadının aklı, ruhu, duygusu ve hissiyle anlam bulacak bir yaşam formunu geliştirmenin bilgisinin peşine uzun zamandır düşmüş durumda. Zira yüzyıllardır yaşandığı gibi bilginin iktidar tekeline alınmasıyla birlikte yol açtığı yıkımlara günümüzde de şahitlik ediyoruz. İktidarın merkezlerinde üretilen bilgiyle bir yandan yaşam alanlarımız bombalanırken diğer taraftan ağır silahlar ve kimyasallar kullanılarak insanlığa-toplumsallığa-doğaya karşı büyük suçlar işlendiğini görüyoruz. Öte taraftan da özgür ve eşit bir yaşam için mücadele eden, bu yaşamın geliştirilmesi için gerekli olan bilginin ve bilgeliğin peşine düşen, bin yılların direniş ruhunu canlı tutmanın mücadelesini veren kadınlar hedef alınarak katlediliyor.

Bu gerçeklikten yola çıkarak modernitenin üç saç ayağı olan kapitalizm, ulus devlet ve endüstriyalizmin başta kadınlara, topluma ve doğaya karşı kırım politikaları, küresel bir hal almışken bu sisteme karşı radikal bir tutumun ve eylem halinin de küreselleşmesi gerektiğinin farkındayız. Sistem karşıtları olarak alternatif bir yaşam modelinin bilgisini üretmenin ve bu bilgi etrafında özgür ve eşit bir yaşam örmenin zeminlerini birlikte tartışmak, yolumuzu yöntemimizi birlikte bulmak her zamankinden daha fazla önem taşıyor.

Bu bağlamda Jineoloji Dergisi bu sayısıyla dünyanın her yerinde kadınlar öncülüğünde gelişen toplumsal hareketlerden kadın hareketlerine ve deneyimlerine, bu deneyimlerin günümüze yansımalarına, sistem karşıtı olan hareketlerden sistemin sınırlarını aşan ve evrenselleşen hareketlere, kadın öncülüğünde gelişen devrimsel süreçlerden alternatif yaşam modellerine kadar birçok deneyimi, siz değerli okuyucuları için sayfalarına taşıyor.

Bu sayımızın ilk yazısında Olcay Kanlıbaş, **21. Yüzyıl Sistem Karşıtı Toplumsal Hareketlerin Değişen Dinamikleri** yazısı ile tarihsel süreç içerisinde demokratik modernite güçlerinin kapitalist moderniteye karşı tarihsel direnişlerini ve bu direnişlerin karakterini analiz ederken, Zeynep Beydağı **Toplumsal Hareketlerde Sosyolojik Bakış** yazısında toplumsal hareketlerin sosyoloji ile olan bağına ve bağın sistem tarafından kopartılmasının handikaplarına değiniyor. Azize Aslan, **Hareket ve Devrim** yazısında Rojava ve Meksika deneyimleri üzerinden halk devrimlerinin kavramsal çerçevesine ve bugün nasıl yaşandığına dair somut örneklerle devrim durumunu analiz ediyor. Çarçel Didar ise **20. Yüzyılda Toplumsal Direniş Kültürünün Çıkmazları, Alternatif Deneyimler ve Yeni Umutlar** başlıklı yazısında toplumsal hareketlerin karakteri, sistemiçileşme sorunları çözüm arayışları ve mevcut deneyimlerin durumunu ele alıyor.

Andrea Benario, **Kadın Hakları veya Kadın Devrimi!?** başlıklı yazısı ile devrim tartışmasını devam ettiriyor ve kadın hakları mücadelesinin devrimle olan bağına ve çerçevesine odaklanıyor.

Dilar Dirik, **Reform ve Devrim Arasında Kadın Perspektifinden Sivil İtaatsizlik** yazısında günümüzdeki sivil itaatsizlik eylemlerinin güncel durumunu ele alarak sistemiçileşme sorununu ve bunun önüne geçebilecek ana olguları analiz ediyor. Hülya Osmanağaoğlu ise **Tarihsel Olarak Feminist Hareket Sınıf Mücadelesi İlişkisi** başlıklı yazısında sınıf mücadelesinin nasıl uzun bir süre kadınları sınıfın öznesi olarak görmediği, bunun ancak feminist mücadele ile bir kazanıma dönüştüğünü belirtirken, Semiha Arı-Özgür Genç-Roza Kahya **Erkek Egemen Sendikalara Karşı Mücadele: Kadın**

İşçilerin Deneyimlerine Bakmak yazısında aslında hala daha sendikal mücadelede baskın ataerkil anlayışın mevcut olduğunu ve bunun için verilen kadın mücadelesinin günümüz durumunu ele alıyor.

Yaşamın birçok yerinde filizlenen toplumsal hareketler, ekoloji mücadelesi ile de uzun zamandır kırma uğratılan doğamız için mücadele etmektedir ve bugün bir toplumsal hareket olarak ekoloji mücadelesi her zamankinden daha fazla üstüne düşünmemiz gereken hayati bir meseleye dönüşmüştür. Jineoloji İstanbul Ekoloji Birimi, **Ekoloji ve Tarihsel Süreci** isimli yazısında bu hayati meselenin dününü, bugününü ve yarını ele alırken Ronahi Arat, **Savaşa Karşı Barışı Savunmak** toplumu ve doğayı en fazla sömüren ve kırma uğratan politikarlardan, savaş politikalarından bahsediyor ve barışın toplumsal hareketler için önemine vurgu yapıyor.

Neslihan Şedal, **Zamanı Kolonileştirenler Karşı Savaşan Kadınların Zamanı** isimli yazısıyla bugün Ortadoğu’da yeniden hareketlenen ve birçok ülkede kadınların hakları, demokrasi ve özgürlük için kendilerini örgütlediği farklı dünya deneyimlerini anlatırken, Newroz Osman, **Ortadoğu’da Toplumsal Devrim ve 21. Yüzyıla Takılı Kalan Sorunlar** yazısıyla tam da Ortadoğu’da değişen dönüşen bu dinamiklerin mevcut durumunu analiz etmekte ve mücadelelerin sorularına dair cevaplar üretmeye çalışmaktadır.

Margaret Owen, **İnsan Hakları Kadın Haklarıdır, Ama Şimdi Neredeyiz?** yazısıyla, uluslararası sözleşmelerin, yasaların bugün nasıl sistemin çıkarına göre şekillendirildiğini ve alternatif arayışların bu anlamı ile çok daha önemli bir noktada durduğunu ve Kürt kadın hareketinin bu noktadaki pozisyonuna değinirken, Jineoloji Dergisi olarak Pune Aştiyanî ile İran ve Rojhilat’taki kadın mücadelesine dair yaptığımız **İran’da Yükselen Kadın Direnişi: Biz Kazanacağız** isimli söyleşi ile sayımızı sonlandırıyoruz.

8 Mart’a doğru giderken bu yılın ilk sayısında dünyanın birçok yerinden kadınla buluştuk, direnişlerimizi ve ortak mücadelelerimizi birlikte tartışma, sorularımıza birlikte cevap arama imkânı bulduk. İran ve Rojhilat’taki kadın direnişi başta olmak üzere, bütün dünyada kadınların ayakta olduğu şu günlerde umuyor ve inanıyoruz ki 2023 yılı kadınların daha fazla direndiği, özgürlük alanlarını daha fazla çoğalttığı bir yıl olacak.

Jineoloji Dergisi olarak yaşanan afetin yarattığı yıkımları derinden hissettiğimizi bir kez daha ifade ediyor, dayanışmanın yaşamı yeşerteceğine olan inancımızı paylaşıyoruz. Bu sebeple **“Özgürlük Potansiyelini Örgütlemek: Toplumsal Hareketler”** dosyamızı tüm okuyucularımıza ulaştırabilmek için online olarak yayınlıyor ve 8 Mart Dünya Kadınlar Günü hepimize kutlu olsun diyoruz.

İyi okumalar...

8 Mart’a
doğru giderken
bu yılın
ilk sayısında
dünyanın birçok
yerinden
kadınla buluştuk,
direnişlerimizi
ve ortak
mücadelelerimizi
birlikte tartışma,
sorularımıza
birlikte cevap
arama imkânı
bulduk.

21.Yüzyıl Sistem Karşıtı Toplumsal Hareketlerin Değişen Dinamikleri

Olca Kanlıbaş

*“Başka Bir Dünya Mümkün,”¹ ‘Biz %99’uz,’² ‘Halk rejimin yıkılmasını istiyor,’³
‘Gezi parkı halkındır,’⁴ ‘Jin Jiyan Azadi’⁵*

Başlarken

Çelişki ve çatışma, evrenin oluşum karakteridir. Diyalektik olarak bu kaçınılmaz bir durumdur. Milyonlarca yıl boyunca evren ve evrenin kendi içinde barındırdığı her şey bu karakterle oluşmuştur. Canlı türlerin olduğu her zeminde çelişki, çatışma, oluşma ve gelişme her zaman vardır. Ancak kendi içlerinde ve dışa dönük eylem biçimlerinde bilinçli veya kurgulanmış bir saldırganlık ve yok sayma fikriyatı yoktur. Sadece her türün kendini koruma besleme ve geleceğe taşıma isteği ve çabası vardır. Doğanın ve de evrenin bu dengesi son beş bin yıllık süreç içerisinde insan (erkek) aklının bir ürünü olan devlet ve iktidar tarafından bozulmuştur. Tarihsel direniş hareketlerini ortaya çıkaran da bu dengeyi yeniden oluşturma çabalarıdır.

¹ Dünya ve çeşitli bölgelerde gerçekleşen sosyal forumların temel sloganı haline gelmiştir.

² Occupy Wall Street ve diğer işgal hareketlerin sloganı.

³ Tahrir protestolarının sloganı.

⁴ Gezi direnişinin sloganı.

⁵ Abdullah Öcalan’ın, kadın yaşam ve özgürlük perspektifinden hareketle, Kürt Kadın Hareketinin sloganlaştırdığı ve son olarak Rojhilat Kürdistanı ve İran’da gelişen toplumsal hareketin temel sloganı.

Tarihsel olarak ortaya çıkan tüm hareketlerin her biri kendi çağında ve zamanında toplumsal doğanın⁶ direnişlerini, mücadelelerini ve öz savunmalarını ifade etmektedir. Tarihsel ve toplumsal bağlamda çelişkilerin ve çatışmaların olduğu her zeminde bir öz savunma ve karşı çıkış biçimlerinin ortaya çıktığını görürüz. Toplumsal hareketlerin tarihsel olarak değişime uğramasının birçok nedeni vardır. Değişimi salt bir nedene bağlamak tarihsel ve toplumsal olarak mümkün değildir. Mekân ve zaman denklemine, iktidar eliyle ortaya çıkan toplumsal sorunların farklılıkları, sistem karşıtı hareketlerin dinamiklerini de değişime uğratmıştır. Bu yazımızın konusu yaşadığımız çağda ortaya çıkan sistem karşıtı hareketlerin değişen dinamikleri ve kadının bu hareketlere etki düzeyidir.

Birçok düşünürün ve araştırmacının, 21.yy sistem karşıtı toplumsal hareketlere dair değerlendirmelerinde “yeni” tabirini kullandıklarını görmekteyiz. Yapılan değerlendirmeler elbetteki kıymetli ve kayda değerdir. Ancak yöntem olarak toplumsal hareketler için “eski” ve “yeni” kavramlarının kullanılması tartışılmaya muhtaç bir konu olduğu kanısındayım. Niyet bu olmasa bile bu kavramların, tarihsel mücadelelerin parçalı ele alınma riskini de beraber getireceği kaygısıyla yaklaşılmalıdır. Nasıl ki iktidarı eski ya da yeni olarak ele alamayacaksa (iktidar eskimekten ziyade, dünden bugüne gelişmiş, yaygınlaşmış ve derinleşmiştir), diyalektik olarak paralel zeminlerde oluşan toplumsal hareketleri de eski ve yeni olarak tanımlanmaması gerektiği kanısındayım. “Eski ve yeni”den ziyade eksiklikler, yanlışlıklar, darlıklar, objektif koşullar, farklılıklar, farkındalıklar, yeni çelişkiler vardır. Değişim kesik kesik değildir, dolayısıyla yeni tümünden yeni değildir. Eskiye içinde barındırır ancak eski aşılmış, farklılaşmış, gelişmiş, çeşitlenmiş ve kendini geleceğe taşımıştır.

Yaşadığımız yüzyıl ile önceki yüzyıllarda ortaya çıkan sistem karşıtı toplumsal hareketlerin değişen dinamiklerine dair yazılıp çizilen tüm kitap, makale, tez çalışmalarını okumamakla birlikte, 20. ve 21.yy’da ortaya çıkan sistem karşıtı toplumsal hareketlerin çıkış süreçleri, karakterleri, argümanları, araçları ve aktörleri hakkında genel olarak ortak bir yaklaşımın açığa çıktığını ve bununla birlikte, farklı yaklaşımların olduğunu görebilmekteyiz. Tartışmalar genel olarak kapitalizmin küresel bir düzeye erişmesiyle birlikte ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel yaşam üzerindeki etkilerine paralel olarak, toplumsal direniş kültürlerinin de değişmesi etrafında şekillenmiştir. Objektif koşulların değişimine paralel olarak gelişen tartışmalar, subjektif müdahalelere vurgu yaparken, diğer yandan takvimsel olarak, hareketlerin siyasal, sınıfsal, kültürel ve yaşamsal farklılıklarına değinilmiştir. Bu tartışmalardan Buechler, Touraine ve Melucci’nin yaklaşımlarına kısaca değinerek konumuza devam edelim.

⁶ İnsan toplumu.

Steven M. Buechler, yeni toplumsal hareket teorisini ele alırken “kültürel” ve “politik” versiyonlar olarak ikiye ayırır. Politik versiyon toplumsal bütünlüğü ileri kapitalizm ile ilişkilendirmekte, yeni toplumsal hareketlerle ileri kapitalizm arasında güçlü bir bağ kurmakta ve sosyal aktivizmdeki ırk ile cinsiyet gibi özellikleri kabul etmekle birlikte toplumsal hareketlerin toplumsal tabanını sınıfsal olarak ele almaktadır. Daha makro yönelimli ve daha çok devlet odaklı olan politik versiyonun tersine, günlük yaşam ile sivil toplum ve devlet arasında özgür alanlar oluşturmaya odaklanan kültürel versiyon ise geçmişteki ve şimdiki toplumsal hareket biçimleri arasında politik versiyondan daha radikal bir kopma olduğu varsaymıştır.⁷

Alain Touraine ise, kapitalist ya da klasik sanayi toplumundaki değişimin, yeni toplumsal aktörler ve mücadelelerin oluşumundaki etkisini inceler. Bu değişimle açığa çıkan hareketlerin “programlanmış toplum” olarak adlandırdığı sanayi sonrası topluma geçişi sağladığını öne sürmektedir.

“Eğitim, sağlık ve iletişim gibi hizmetlerin kitlesel olarak üretim ve dağıtımının merkezi konuma yerleşmiş olduğu sanayi sonrası topluma geçiş, toplumsal ve siyasal örgütlenme biçimleriyle kişisel ve kolektif tutumlardaki değişime paralel olarak yeni bir toplum modeli ve tarihsel eylem sistemi oluşturmaktadır. Sanayi sonrası topluma geçiş süreci sınıf ilişkileri ve çatışmalarında değişimi de beraberinde getirmiştir. İşçi sınıfının sanayi toplumunda oynadığı merkezi rol, bu bağlamda sanayi sonrası toplumda yeni toplumsal hareketlerin yeni siyasal özneleriyle yer değiştirmektedir.”⁸

Alberto Melucci’ye göre, dayanışma, çatışma ve sistemin sınırlarını zorlayan kolektif bir hareket olarak tanımladığı toplumsal hareketlerdeki yenilik temelde toplum yapısının değişmesiyle ilgilidir. Melucci, günümüz toplumunu ‘post-endüstriyel’ toplum olarak niteler ve bu toplum tipinin salt ekonomik temelde değil, ekonomik, politik ve kültürel yapıların gitgide bütünleştiği bir temelde kurulu olduğunu söyler. Yeni olanı, toplumsal çatışma biçimlerinin farklılaşması üzerine çatışmaların ekonomik veya endüstriyel sistemden kültürel alana kaydığı ve bu çatışmaların bireysel kimliği, kültürel modelleri etkilediği şeklinde açıklamaktadır.⁹

İnsanın insana karşı direnişi; hiyerarşi, tahakküm, hegemonya iktidar ve bunların toplamı olan erkek egemenlikli zihniyetin ortaya çıkışıyla eş zamanlıdır.

⁷ Ayşegül Dede, “Talepkâr Bir Hareket Olarak Yeni Toplumsal Hareketler ve Küresel Toplumsal Hareketler”, Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi, 2018, 73.

⁸ Akt; Senem Atvur, “21.yy’da Değişen Toplumsal Hareketler”, *Praksis Dergisi*, Sayı:34, 2014, 18.

⁹ Akt. Seda Gönül, “Toplumsal Hareket Tartışmaları Bağlamında Dünya Sosyal Forumu”, Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2013, 10.

Öz itibarıyla aynı olan ve egemenlik ilişkisinin reddi üzerinden gelişen direniş ve mücadeleler, tarihin akışıyla birlikte biçim karakter mekân ve zaman olarak farklılıklar göstermişlerdir. Zamanın ve mekânın iktidar formları ve bunların yaratmış olduğu bireysel ve toplumsal çelişki ve çatışmalar, karşı direniş mücadele ve devrimleri de yaratmıştır. İktidarın kurumlaşma biçimleri, baskı aygıtları ve baskı rejimleri kendi zamanında ve coğrafyasında direnişlerin ve hareketlerin temalarını, argümanlarını, aktörlerini, eylem ve örgütlenme ve de stratejilerini belirlemiştir.

Direnişleri Yeniden Hatırlayalım

Tanrıça İnanna'nın tanrı Enki'ye karşı olan savaşı, mitolojik bir anlatım olsa da atavistik zihniyete ilk karşı çıkışlardan birini ifade eder. Ana kadın etrafında gelişen ahlaki ve politik topluma dönük erkek şahsında gelişen saldırıya karşı gelişen direniştir. İnsanın insan tarafından köleleştirildiği sürece köle isyanları damgasını vurmuştur. Spartaküs şahsında gelişen isyan hareketi, bilinen ilk köle hareketlerindendir. Beylik, ağalık, hanedanlık ve sonrasında gelişen imparatorluklar çağında toprak ve yoksulluk sorunları isyan ve hareketlerin yönünü belirlemiştir. İngiltere'de ortaya çıkan Robin Hood efsanesi, yoksul halkın zengin olan azınlığa karşı gelişen ve sınıfsal karakteri olan bir karşı çıkıştır. Yine tek tanrılı dinlerin çıkmasıyla birlikte tarih, dinler arası ya da mezhepler arası çatışmalar ve savaşlara sahne olmuştur. Hürremizm, Manheizm, Alevilik, Heretikler, Karmatiler, iktidarla buluşan ve baskın hale gelen din ve mezheplere karşı inanç temelli gelişen direniş ve hareketlere birkaç örnektir. 18.yy'a kadar çeşitli köy, kent ve imparatorluk savaşları, dönemin karşıt hareketlerini oluşturmuştur. İmtiyazlı baskıcı ve de yoksullaştıran feodal beyliklere karşı köylüler, kent işgallerine karşı yurtlarını korumaya çalışan kentliler, yayılmacı ve işgalci imparatorlukların zulmüne karşı yerel ayaklanmalar, bu döneme damgasını vuran ve tarihsel direnişlere adını veren dinamiklerdir.

Tarihsel bazı dönemlerin değişen teknolojik ve ekonomik koşulları hem iktidar formlarını ve buna paralel olarak da baskı rejimlerini değiştirmiştir. 18.yy Sanayi Devrimi, bir yandan kapitalizmin yol yöntem ve taktiklerini değiştirirken diğer yandan karşıt gelişen direniş ve mücadelelerin dinamiklerini ve stratejilerini değiştiren bir dönüm noktası olmuştur. Teknolojik değişimle birlikte kurulan fabrikalar ve fabrikaların ihtiyaç duyduğu insan kaynağı talebi, tüm toplumu ücretli köleliğe dönüştürmüştür. Bu süreçte kapitalizm sadece emek sömürsüyle sınırlı kalmamış toplumun yaşam tarzına, kültürüne müdahale etme fırsatı yakalamıştır. Vahşi kapitalizm olarak bilinen bu döneme damgasını vuran ve de örgütlenmelerin odak noktası haline gelen, emek sermaye çelişkisi olmuştur. Sanayi Devrimi'nden 1960'lı yıllara kadarki süreçte işçilerin öncülük ettiği sınıf hareketleri, toplumsal mücadelelerde belirleyici olmuştur. 1789 Fransız Devriminin temellerini attığı,

ancak birinci paylaşım savaşıyla birlikte gelişen ulus devletler tarih sahnesine çıkmıştır. Kapitalizm, ulus devlet formunda, böl-parçala-yönet politikası ile ırkçılığı pekiştirerek halklar ve uluslararası çelişki ve çatışmaları daha da derinleştirmiştir. Söz konusu çelişki ve çatışmalar halk hareketlerinin ve ulusal kurtuluş mücadelelerinin temel çıkış noktası olmuştur. Kapitalizmin, emperyalist hegemonyacı politikalarına ve de ırkçı-milliyetçi rejimlerine karşı, birinci paylaşım savaşından 1980'lere kadar, farklı ideolojik ve inançlar temelinde ulusal kurtuluş hareketleri gelişmiştir. Bu tarihsel kesitlerde Avrupa ve Amerika kıtalarında gelişen toplumsal hareketler sınıfsal zeminde gelişirken, Afrika, Asya ve Ortadoğu düzleminde ulus, inanç ve kültür temelli hareketler ortaya çıkmıştır. Örneğin Filistin Ulusal Kurtuluş Hareketi, Kürt Ulusal Kurtuluş Hareketi, Afrika kıtasında gelişen ulusal kurtuluş Hareketleri, Meksika Ulusal Kurtuluş Hareketi vb.

Diğer bir tarihsel dönüm noktası olarak ifade edebileceğimiz tarih; 1960'ların sonu ve 1970'lerin başıdır. Avrupa ve Amerika'da neredeyse 150-200 yıllık bir dönemi kapsayan ve toplumsal hareketlerin temel dinamiği olan klasik işçi sınıfının çalışma, ücret ve yaşam biçimi ve koşulları değişime uğramıştır. Gelişen teknoloji bir yandan üretim biçimlerini ve emek gücünü değiştirirken, diğer yandan kapitalizmin dünyanın en ücra noktasına ulaşabilmesine, daha hızlı yayılmasına ve toplumu oluşturan tüm bireylere sirayet etmesine imkân sağlamıştır. Bu süreçle birlikte kapitalizm, artık eski zamanların klasik sömürge biçimlerinden, kendisini sınırlayan ulus devlet sınırlarından ve mesafelerin uzaklığından kurtararak küreselleştirmiş ve nihayet 1990 sonrasında da kendisini "rakipsiz" ilan etmiştir. Geçmişte görece kendini kapitalist moderniteden koruyabilmiş ya da kapitalizmin ulaşamadığı halklar, kültürler ve topluluklar küreselleşmeyle birlikte belki de hiç çatışmasız ve de fark etmeden liberalizmin tuzağına düşmüşlerdir.

1980'ler sonrası, neo liberal politikaların hız kazandığı ve finans kapitalin kendisini tüm dünyada örgütlediği bir süreç olmuştur. Tüm bu değişimler hem ekonomik ve sosyal hem de siyasal ve gündelik yaşamı değişime uğratmıştır. Bir yandan tekellerin sermayenin bitmek bilmeyen kâr hırsı, diğer yandan liberalizmin geliştirdiği bireycilik, insanlık için tam bir yıkım olmuştur. Neo liberalizmin yeni sömürge anlayışı sadece maddi olanı değil, insanı insan yapan ve de

Kapitalizm, ulus devlet formunda, böl-parçala-yönet politikası ile ırkçılığı pekiştirerek halklar ve uluslararası çelişki ve çatışmaları daha da derinleştirmiştir. Söz konusu çelişki ve çatışmalar halk hareketlerinin ve ulusal kurtuluş mücadelelerinin temel çıkış noktası olmuştur.

toplumsallığını sağlayan her türlü maddi ve manevi değerleri olan kimliğini, cinsiyetini kültürünü ve içinde yaşadığı doğayı yok etmektir. Sömürü biçimi artık sınıf, ulus, din veya köylü odaklı olmaktan çıkmıştır. Kapitalizmin küreselleşmesiyle çelişki ve çatışmanın odak noktası yıkıma uğrayan doğa, meta haline gelen kadın, inkâr edilen yok sayılan imha edilen diller ve inançlar, halklar, kültürler olmuştur. Neo liberalizmin açtığı savaş ve geliştirdiği siyasal ekonomik ve sosyal stratejileri; cins, çevre, halk, kültür etnik ve inanç sorunsallıklarını öteleyen sınıf veya ulus odaklı hareketlerin ya sisteme uyum sağlayıp erimelerine ya da yapısal olarak değişime uğramalarına neden olmuştur.

1960'ların sonlarında ortaya çıkan ve 68 kuşağı hareketi olarak tarihe geçen toplumsal direniş, kendisinden önceki hareketlerin bir eleştirisi olarak ortaya çıkmıştır. 68 hareketi, sisteme karşı radikal bir duruş sergilemiş ve 21.yy'da da devam edecek olan sistem karşıtı hareketlerin çıkışına zemin oluşturmıştır. Artık eskisi gibi yerelerde gelişen direnişler birbirinden kopuk değildir. Toplumsal hareket bağları güçlenerek, yerelden genele, genelden yerele etkileme düzeyi artmaya başlamıştır. Kadın hakları, çevre hakları, savaş ve nükleer karşıtlığı, yoksulluk, insan hakları ve kültürel haklar bu süreçte öne çıkan en temel talepler olmuştur. Gelişen bilgi çağının ve de teknolojinin olanakları kullanılarak küresel ağlar oluşturulmaya başlanmıştır. 1980'lerle birlikte göç, azınlıklar sorunu, ırkçılık, kadın, çevre gibi sorunlarla mücadele etme kapsamında yüzlerce sivil toplum örgütü oluşturulmuştur. Dönemin oluşan hareketleri, küreselleşme karşıtı hareketlerin oluşumuna da zemin hazırlamıştır.

Yine 1990'lara gelindiğinde, kapitalizmin küreselleşen neo liberal politikaları hız kazanmaya başlamış, oluşan uluslararası ekonomik (DTÖ, IMF ve Dünya Bankası vb.) yapılar karşı küresel toplumsal hareketler, alternatif veya anti-kapitalist hareketler oluşmaya başlamıştır. Yoksulluk, toplumsal eşitsizlikler ve ekolojik yıkım ve kadın sorunlarını toplumla paylaşmak ve bu konuda hem bilinçlenme hem de farkındalık oluşturmak temel hedef olmuştur. 1988'de 75 bin eylemci Berlin'de IMF/Dünya Bankası toplantısını protesto etmek üzere bir araya gelmiştir. 1999'da Seattle'da Dünya Ticaret Örgütü zirvesi düzenlenirken protestolar gerçekleştirilmiş ve görüşmelerin yapılması engellenebilmiştir. 2000'de Davos-İsviçre'de Dünya Ekonomik Forumu'na karşı düzenlenen eylemler takip etmiştir. Yine 2000'de Washington'da, Dünya Bankası ve IMF görüşmeleri, toplanan eylemciler tarafından protesto edilmiştir. Bu dönemin toplumsal hareketleri, 2001'den bu yana finans kapitalin uluslararası örgütlerini protesto etmek ve işlevsiz hale getirmek için direniş halinde olmuşlardır. Dünya Ekonomik Forumuna karşı alternatif olarak geliştirilen Dünya Sosyal Forumu ve sonrasında oluşan Avrupa ve farklı bölge ve ülkelerin isimleriyle anılan sosyal forumlar önemli deneyimler olmuştur. Diğer yandan Latin Amerika, Asya ve

Afrika'da sosyalizm öncülüğünde gelişen ulusal kurtuluş hareketlerinin reel sosyalizmin çöküşüyle birlikte sisteme uyum sağlamaları, toplumsal hareketlerin karakterlerini de değişime uğratmıştır. Ortadoğu düzleminde ise emperyalist ülkelerin eliyle kurulmuş olan ulus devletlerin katı baskıcı totaliter, monarşik rejimlerine karşı toplumlar inanç, kültürel ve sosyal içerikli karşıt hareketler geliştirmiştir.

Kapitalizmin giderek derinleştirdiği toplumsal sorunlar ve de yerel rejimlerin baskıcı politikalarına karşılık 2011 yılı, tıpkı diğer tarihsel dönemeçler gibi yeni ve de farklı toplumsal direniş hareketlerine sahne olmuştur. 2010 yılının sonlarında Tunus'ta Muhammed Buazizi isimli sokak satıcının kendisi yakmasıyla başlayan protestolar, bir domino etkisi yaratarak birçok ülkeye yayılmıştır. Mısır'da Tahrir, (Tahrir meydanındaki işgal hareketi Hüsnü Mübarek'in gitmesiyle sonuçlanmıştır) İspanya'daki İndignados, Yunanistan'daki Aganaktismenoi, İsrail, ABD (yaklaşık yüz şehirde eylemler gerçekleştirilmiştir) takip eden iki yıl boyunca Avrupa, Afrika ve Uzak Doğu'daki çeşitli ülkelere ve son olarak 2013 yılında Türkiye (Gezi direnişi) ve Brezilya'da aynı tarz direniş hareketleri gelişmiştir. Bütün dünyada yaklaşık olarak 1500 şehirde eylemlerin gerçekleştirildiği ifade edilmektedir. Söz konusu hareketler meydan hareketleri olarak tanımlanmıştır. Yöntem olarak meydan park vb. kamuya ait alanlar işgal edilmiş, eylemlere çok farklı toplumsal talepler çerçevesinde farklı toplumsal kesimler (öğrenciler, memurlar, aydınlar, kadınlar, gençler, işçiler) katılmıştır. Diğer şehir ve bölgelerde gelişen işgal hareketlerinin amacı başlangıçta "Arap baharın"dan etkilenecek Arap şehirlerinde gelişen işgallere destek vermek olsa da giderek farklı kesimlerin ve coğrafyaların farklı talepleri, işgallerin temasını ve argümanlarını farklılaştırmıştır. Batıdan gelişen işgal eylemlerinin temaları ve argümanları farklı olsa da "Ortadoğu'nun tiranlarına karşı başlatılan mücadeleleri, onlar finans tiranlarına karşı mücadeleye tercüme etmişlerdir."¹⁰

Meydan hareketlerinin diğer bir özgülüğü ise sadece eylem gerçekleştirip meydanı terk etmek olmamıştır. Karşı çıktıkları rejimlerin ve de neo liberal politikaların baskıcı ve bireyci yaşam tarzlarına ve kültürlerine karşılık alternatif yaşam formları geliştirilmiştir. Çeşitli yiyecek, giyim, ilaç, sanat ve kültür kolektifleri ve komünleri ile karar alma meclisleri oluşturulmuştur. Tartışma atölyeleri, sorunların çözümü için ilgili komisyonlar ve de dayanışma etkinlikleri yapılmıştır (Gezi direnişinde Ramazan ayında kurulan yeryüzü sofraları gibi). Alain Badiou, bu durumu Tahrir Meydanı üzerinden tahlil eder:

¹⁰ Özlem İngün Karkış, "Kentsel, Toplumsal Hareketlerde Cinsiyete Dayalı Dinamikler", Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, 2015, 110.

Tahrir Meydanı'nda meydana gelen tüm faaliyetler (yaralıları için mücadele, barikat, kamp, tartışma, yemek pişirme ve bakım) hareket komünizmini oluşturmuştur. Geleneksel, liberal-demokratik veya otoriter devlete alternatif olarak ortaya konan bu eylemler siyasetin yeni bir yolunu, gerçek bir devrimi müjdeleyen evrensel bir olaydır.¹¹

Değişimin Zorunluluğu ve Taşıdığı Riskler

Yukarıda kısaca bakış attığımız geçmiş sistem karşıtı toplumsal hareketleri, tüm yönleriyle bu makalede açmak çok da mümkün değil, zaten konumuzun özü de bu değil. Ancak 21.yy öncesi hareketlerin, çağımız sistem karşıtı hareketlerden ayıran yanlarını dile getirmek ve karşılaştırmak, farklılaşan dinamiklerin anlaşılması açısından önemli olacaktır. Bu nedenle yakın tarihte gelişen toplumsal mücadeleleri temsil eden ve özellikle de kapitalist sisteme karşı ideolojik bir çıkış olan sosyalizm öncülüğünde gelişen hareketlere bir göz atmak konumuz açısından kısmen de olsa açıklayıcı olacaktır.

19.yy sonrasına damgasını vuran toplumsal hareketlerin karakteri Marksist ideolojiyle oluşmuş sınıfsal hareketlerdir. Bu hareketlerde toplumsal yarılma keskin olmuş, ekonomik ve siyasal iktidarı devrimle yıkip ele geçirmek temel hedef olmuştur. Tüm toplumsal sorun ve çelişkilerin (kadın, çevre, inanç, kültür vb.) devrimle birlikte kendiliğinden çözüleceği var sayılmıştır. Liderler belirleyici olmuştur. Örgütlenme biçimi ve niteliği hiyerarşik, katılım kitlesi de homojendir. Eylem biçimleri grev, miting ve yürüyüş tarzında gelişmiştir.

Çağımızın sistem karşıtı toplumsal hareketlerinde ise; sınıfsal çelişki ve ekonomik yapı ikinci plana düşmüştür. Genel olarak da Marksizmin eleştirisi temelinde gelişmişlerdir. Toplumun, sadece işçi ve burjuva sınıflarından oluşmadığı, sorunsallıkların çoğullaştığı, çeşitlendiği ve de farklılaştığı düşüncesi ön plana çıkmıştır. Devlete karşı olsalar da sistemi radikal olarak devirme ve ele geçirme düşüncesi taşımazlar. Hedefleri, sistemin yaratmış olduğu sorunların giderilerek özerk alanlar ve özgürlükçü bir toplum oluşturmaktır. Baskın liderlikleri, siyasal oluşumları, ideolojileri ve hiyerarşik yapıları tercih etmezler ve de mesafeli durmaktadırlar. Daha esnek ve birey iradesinin katılımını esas alan örgütlenme biçimlerini esas alır ve de önceki hareketlere nazaran kişisel özerklik ve kimliği ön plana çıkarmaktadırlar. Hareketler arası geçişgenlik esnektir. Bireylerin aynı anda birçok örgütlenme içinde yer

¹¹ Pelin Arslan, "21. Yüzyıl Başlı Toplumsal Hareketlerini Tahlil Eden Yaklaşımların Karşılaştırmalı Analizi", Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, 2019, 53.

aldığı görülmektedir. Ortak çıkarlar etrafında bir araya gelen heterojen yapılar olmakla birlikte, mekân ve zamana göre talepleri siyasi, sosyal, sınıfsal, kültürel, ekonomik, ırksal, etnik-mezhepsel ve cinsiyet temelinde farklılaşabilmektedir. Teknolojinin ileri düzeye taşınması, üretim sistemlerini değiştirerek emek gücünü farklılaştırmıştır. Klasik fabrika işçisi (erkek) yerini, esnek çalışmaya göre şekillenmiş bir ücretli sınıfa, kadın işçiye ve işsizler ordusuna bırakmıştır. Yanı sıra, örgütlenme ve eylem biçimlerinde de değişim yaşanmıştır. İnternet aracılığıyla oluşan dijital medya ağları, toplumsal hareketlerin daha hızlı örgütlenmesi, diğer yandan da sanal medya kullanılarak daha geniş kitlelerin eylem ve protestolara katılımı ve anlık oluşumlar sağlanmaktadır. Eylem biçimleri tek tip grev, yürüyüş ve miting biçimlerinden farklılaşmıştır. Temel strateji sokakların, kentlerin, meydanların ve de protesto konusu olan her mekânın (bina, işyeri, kamusal alanlar, yollar, gecekondu vb) işgal edilmesidir. Protestolarda sloganların yanı sıra dans, müzik, tiyatro, oturma eylemi, sivil itaatsizlik, imza kampanyaları, hashtag, maske ve kostümler gibi yöntemler kullanılmaya başlanmıştır.

Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere her toplum, içinde yaşadığı dönemin çelişki ve çatışmalarıyla yaşar ve bu çelişki-çatışmaların yaratmış olduğu toplumsal sorunlar, direnişlerin ve hareketlerin odak noktalarını ve de dinamiklerini oluşturmaktadır. Bir dönem köle isyanları başka bir dönem köylü isyanına dönüşmüş, bir coğrafya işçi isyanına, başka bir coğrafya ulus direnişlerine sahne olmuştur. Dünyanın bir ucunda (Batı) katı Hristiyanlığa karşı aydınlanma hareketleri, diğer ucunda (Doğu) iktidarlaşan İslamiyet'e karşı tarikat, tasavvuf ve inanç hareketleri gelişmiştir.

Tarih boyunca sistem karşıtı hareketlerin en temel ortak noktaları sınıfsız, toplumcu, eşitlikçi ve özgür bir gelecek iken; ideolojiler, inanç, din, cinsiyet, ırk ve kültürel farklılıklar ayrıştıran noktalar olmuştur. Geçmiş yüzyıllardaki hareketlerin, keskin ayrışmalarına yol açan ve de uzlaşmaz çelişkiler yaratan farklılıklar, giderek çeşitli ortaklaşmalara evrilmekte, ortak platformlar, eylemler, forumlar, kongreler, hareketler ve de konfedere yapılar gelişmektedir.

Her hareket açısından hayal edilen geleceğin inşa edilmesi, öncülüğünü yaptıkları toplumun ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel ve politik taleplerini bütünlüklü olarak mücadele gerekçesi yapıp yapmamalarıyla doğru orantılı olmuştur.

Bir dönem köle isyanları başka bir dönem köylü isyanına dönüşmüş, bir coğrafya işçi isyanına, başka bir coğrafya ulus direnişlerine sahne olmuştur. Dünyanın bir ucunda (Batı) katı Hristiyanlığa karşı aydınlanma hareketleri, diğer ucunda (Doğu) iktidarlaşan İslamiyet'e karşı tarikat, tasavvuf ve inanç hareketleri gelişmiştir.

Gelişim ve değişim daima geçmişin eleştirisi (olumlu ya da olumsuz) üzerinden gelişmektedir. Ancak eleştirilenin yerine neyin konulduğu önemlidir. Eğer milliyetçiliğin, cinsiyetçiliğin, dinciliğin ve tüm eşitsizliklerin kaynağını iktidar oluşturuyorsa o zaman iktidarın nasıl, nereden, kiminle, ne zaman oluştuğunu doğru tanımlamak gerekmektedir. Bu tespiti yapmak önem arz etmektedir çünkü her ne kadar 21.yy’da gelişen sistem karşıtı hareketlerin, geçmiş hareketlerin sınıf indirgemeci, cins körü, radikal ya da gerici, liberal, marjinal, dogmatik ve modernist yanlarını eleştirmekte haklılık payları olsa da tersinden aynı eksik ve yetersizliklerle karşı karşıya gelme potansiyel ve risklerini taşıdıklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Örneğin, nasıl ki sınıf hareketlerinin temel ideolojisi olan Marksizm, evrenselci anlayıştan ve modernizmden payını almışsa, çağımızın sistem karşıtı hareketlerinde de post-modernizm etkilerini görmek mümkündür. Aşırı göreceli bir yaklaşımla herkesin ve her örgütün bir fikriyata sahip olması sınıfı siyasetten, siyaseti kültürden, bireyi toplumdan, kadını doğadan koparmakta, örgütsel yapıların çok parçalı olmasına neden olmaktadır. İdeolojilere ve siyasal oluşumlara mesafeli durma yaklaşımı, ideolojilerin sonunun geldiğini savunan liberalizmin tuzağına düşme riskini taşımaktadır.

Yer yer yerel diktatörlerin devrilmesi sağlanmış ve yer yer yerel ve küresel düzlemde değişimlere vesile olunmuş olsa da mevcut değişimlerin ve başarıların süreklileşmemesi, kalıcılışmaması ve alternatif bir sisteme dönüşmemesi 21.yy sistem karşıtı hareketlerin en temel çıkmazlarından. Örneğin, bir döneme damgasını vuran ve birçok toplumsal kesimi içinde barındırmayı başaran Sosyal Forumlar bir sisteme ve harekete evrilmeyi başaramamışlardır. Yani dememiz odur ki bir ahtapot misali tüm dünyayı sarıp sarmalayan ve yutmaya çalışan, bir bukalamun misali kendini her koşula uyarlayan kapitalizm karşısında hareketlerin mücadele yöntemleri, örgütlenme biçimi ve kapsamı, hangi dinamiklere hitap ettikleri ve de süreklileşmeleri önem arz etmektedir.

Yazımızda dünden bugüne sistem karşıtı hareketlerin değişim parametrelerine değinmeye çalıştık. Ancak dinamikleri, bileşenleri, argümanları, odaklandığı sorunlar ve eylem çeşitliliği bağlamında, son elli yıllık dönem içerisinde yaşadığı değişim ve dönüşüm açısından, Kürt Özgürlük Hareketine değinmemek haksızlık olacaktır. Haksızlık demek yerinde olur çünkü henüz hareketi anlamanın, çözümlemenin, kabullenmenin önündeki düşünce setleri aşılamamıştır. Kürt Özgürlük Hareketi, Marksizmin öncülüğünde ulusal kurtuluş mücadelesi ile yola koyulmuş, ancak hem sistemin kendini yeniden üretmesine hem de geçmiş toplumsal hareketlerin eksik ve yetersizliklerine karşılık, taktik ve stratejik olarak kendini yeniden yapılandırmıştır. Abdullah Öcalan’ın geliştirmiş olduğu “Ekolojik, Demokratik, Kadın Özgürlükçü” paradigması Kürt Özgürlük Hareketinin salt bir ulusal kurtuluş hareketi olmaktan çıkmasını sağlayarak ulus, sınıf, kadın, gençlik, çevre, demokrasi

hareketine dönüştürmüştür. Dikkat edilirse “eskinin” ve “yeninin” bir sentezidir. Hem devrimci hem de evrimci mücadele yol ve yöntemlerini uygulamaktadır. Bir taraftan öz savunmasını oluşturmakta, diğer yandan toplumu demokratik yöntemlerle yeniden inşa etmekte ve kalıcı özerk sistemler (Rojava) oluşturmaktadır. Enternasyonal düzeydeki destek ve katılımlar göz önüne alındığında yerel bir hareketten evrensel bir harekete dönüşmüştür. Öz olarak Kürt Özgürlük Hareketi; kapitalist modernitenin alternatifi olan demokratik modernite paradigmasıyla, ezilenlerin ütopyasını ete kemiğe büründüren ve de çağımıza damgasını vuran sistem karşıtı bir hareket olma özelliği taşımaktadır.

Sistem Karşıtı Hareketlerin Kesişen Dinamiği

Tüm toplumsal ve tarihsel çelişkilerin ana kaynağını kadın sorunu olarak belirten Abdullah Öcalan “21.yy kadın yüzyılı olacak”¹² derken, çağımızın sistem karşıtı hareketlerinin temel dinamiğinin kim ve kimlerin oluşturacağını öngörmüştür.

Kadınların tarihsel bir direniş kültürü olduğu bilinmektedir. Belki bu yazımızda bu direniş kültürünün tarihsel ve toplumsal arka planını uzun uzun veremeyebiliriz. Ancak 21.yy sistem karşıtı hareketlerde kadın katılımını, kadın bakış açısını, etkinliğini ve de öncülüğünü söze getirirken yer yer geçmişin deneyimlerine dönmemiz gerekmektedir.

Sistem karşıtı hareketler, tarih boyunca kadın sorununu eksik, yetmez ve yanılgılı ele almışlardır. Bu nedenle hem kadınların mücadele içinde yer almaları hem de bu mücadelenin birer sistem karşıtı harekete dönüşümü uzun ve zorlu bir süreci kapsamıştır. Çünkü dönemin hareketleri kadının mücadeledeki varlığını ya gereksiz ve ayak bağı ya da yedek güç ve geri cephe olarak görmüştür. Diğer yandan kadınlar ait oldukları sınıfın, ulusun, inancın ve etnik yapının çıkarlarını korumak durumundaydılar. Bu çıkarların, kadın sorununa lehte veya aleyhte nasıl etki edeceği sorunu ikinci planda kalmış hatta bazen hiç sıralamaya dahi alınmamıştır. Dolayısıyla kadının kadın olmaktan kaynaklı sorunları ya görmezden gelinip reddedilmiş ya da devrimlerden sonraya bırakılmıştır. Örneğin klasik Marksist hareketlerde (sınıfsal ya da ulusal) devrimin esas dinamiği işçi sınıfıdır, dolayısıyla farklı bir dinamiğin sorunlarını dile getirmek ve bu temeldeki örgütlenme isteği, hareketi parçalayan ve zayıflatan bir yaklaşım olmaktadır. Kadın sorununun varlığı kabul edilmekle birlikte, sorunun çözümü devrimden sonraya ertelenmek zorundadır. Tüm toplumsal sorunlarla birlikte kadın sorununun da sosyalizm ve sonrasında gelişecek olan komünizmle birlikte çözüleceğine inanılmaktadır.

¹² Abdullah Öcalan’ın avukatlarıyla yaptığı görüşme notlarından alınmıştır.

Tarih boyunca var olan hareketlere kadının hem örgütsel hem de fikirsel olarak müdahalesi ve etki düzeyi hem içinde yer aldıkları hareketleri hem de karşı durdukları sistemleri değişim ve dönüşüme zorlamışlardır. Kadınların, tarihsel ve toplumsal çelişkileri ve iktidar olgusunu kadın- erkek, erkek-devlet, kadın-toplum bağlamında sorgulamaları söz konusu değişim ve dönüşümde belirleyici olmuştur. Mücadelelerinin odak noktaları ait oldukları toplumsal yapının sorunları olsa da içinde bulundukları hareketlerin cinsiyetçi anlayış ve yaklaşımlarına ve erkek otoritesine karşı mücadele etmekten geri durmamışlardır. Böylelikle hareketlerin kadın sorununa olan ilgisizlikleri, duyarsızlıkları, ön yargıları, iktidarcı ve otoriter yaklaşımlarının aşılması sağlanabilmiştir. Erkek egemen anlayışın yaratmış olduğu salt analitik, kaba, bürokratik, benmerkezci, indirgemeci ve cins körü yaklaşımlar, kadının varlığı ve düşünsel müdahalesiyle dönemin hareketleri daha eşitlikçi ve başta kadın olmak üzere farklı toplumsal sorunlara duyarlı bir zemine kaymaya başlamışlardır. Birey, kadın, çocuk, ırk ve inanç vb. temelli çelişkiler ve bu çelişkilerin yaratmış olduğu sorunların gündeme getirilmesi ve her birinin mücadele gerekçesi yapılmasında kadının büyük payı olmuştur. Özellikle kadın katılımının daha politik bir düzeye ulaştığı 18. ve 19.yy sistem karşıtı hareketlerde kadının yaratmış olduğu değişim daha belirgin olmaya başlamıştır.

Örneğin, toplumsal hareketlerin tarihinde önemli bir yere sahip olan Paris komünü deneyiminde, kadınlar komünü savunmak için ön saflarda savaşmışlardır. Tam da bu süreçte kadınlar etkinliklerini örgütleyerek 1800 üyelik bir kadın sendikası bile kurmayı başarmışlardır.

19.yy boyunca gelişen tüm işçi hareketlerine rengini veren kadın, tıpkı 1857’de Newyork’ta olduğu gibi kadınların sınıf hareketi içerisindeki etkinliğini tarihe kazımıştır. Yine aynı dönemlerde Amerika’daki kadınlar kendi kurtuluşlarını siyahların kurtuluşuna bağlamışlardır. 1866’da siyahlara hak verilirken kadınlara verilmemesi sorun olarak görülmüş ve 1866’da kurulan “ulusal birlik” zemininde kadın-erkek eşitliği savunulmuştur. Devamında ise Amerika’da siyah kadınların özgürlüğü için mücadele başlatılmış ve 1868’li yıllarda mülkiyet, eğitim, siyasal haklarda eşitlik ve oy hakkı konularında mücadele için dernekler kurulmuştur. Siyah kadınlar 1890’da kurulan Kadın Kulüpleri Genel Federasyonu çatısı altında bir yandan siyah kadınlara uygulanan linç dalgasına, cinsel tacizlere karşı mücadele yürütmüşler diğer yandan siyah ırkın sosyal alanda yükselmesini hedeflemişlerdir.

1917 Ekim Devrimi, Petrogradlı kadın işçiler tarafından başlatılmıştır. Sosyalizmin rüzgârının daha uzak doğuda Çin’de yaratmış olduğu mücadele kapsamında 1912’de Nanking’de kadınlar eşitlik için parlamentoya saldırmışlardır. Kadınların bu ilerici istemleri, erkekleri de mücadeleye destek vermeye itmiştir.

Bir kadın devrimi olarak ele alınan Nikaragua Devriminde kadın, savaşa çok aktif ve komuta düzeyinde katılmıştır. Marksist olan FSLN hareketi kadın da dâhil her kesimin katıldığı bir harekettir. Nikaragualı kadınların mücadeleye ilk katılımları sınıfsal ve ulusal temelde olsa da oluşturdukları Apromak kadın örgütü ile ulusal ve cinsel sorun temelinde toplumun geri ve geleneksel özelliklerine karşı mücadele yürütmüşlerdir.

Şili, Arjantin, Küba, Meksika (Zapatistalar) gibi bölgelerdeki hareketlerde genel ideoloji sosyalisttir. Mevcut ülkelerde gelişen devrimlerde de kadın sorunu stratejik olarak ele alınmamıştır. Cins bakış açısı yetersiz kalmıştır. Ancak kadınlar öncülüğünde kurulan kadın partileri (Filipinler), kayıp anneleri (Arjantin), barış anneleri (Şili) gibi oluşumlarla, kadınların toplumsal sorunlar karşısında daha etkili ve cesurca çözüm gücü olması sağlanmıştır. 1960’larda kurulan Küba Kadın Federasyonu her kesimdeki kadına ulaşmaya çalışarak hem ulusal ve toplumsal kültürü geliştirmek hem de kadın sorunlarını çözmek istemiştir.

Görüldüğü üzere 1960’lara kadar gelişen ve odak noktası genel olarak ulusal ve sınıfsal sorun olan sistem karşıtı hareketlerin en temel sorunu cins körü olmasıdır. 1968 hareketinin kendinden önceki toplumsal hareketlere eleştirisi bu noktada anlam bulmaktadır. Tarihin birçok kesitinde kadın hareketlerine rastlamakla birlikte (birinci ve ikinci dalga feminist hareketleri de dâhil) 1968 sonrasında bağımsız ve özerk kadın örgütlerinde hem sayısal olarak bir artış yaşanmaya başlanmış hem de kadınların içinde yer aldıkları sistem karşıtı hareketlerin kadın bakış açıları, kadın sorununa yaklaşım açısından ciddi değişimler yaşamaya başlamıştır.

Kadının giderek daha bilinçli, etkin ve yaygın olarak sistem karşıtı toplumsal hareketlerde yer almasının yanı sıra kadın olarak özgün ve özerk örgütlerini oluşturmaya başlamasını, sadece önceki toplumsal hareketlerin kadın sorununa yaklaşımındaki eksik ve yetmezlikleriyle tarif edemeyiz. Küreselleşen kapitalizmin neoliberal politikaları, kadın sorununu en temel çelişki haline getirmiştir. Kapitalist modernitenin üretmiş olduğu cinsiyetçilik, milliyetçik, dincilik ve bilimcilik tüm toplumsal dinamiklerin yanında en çok kadınları sömürgeleştirmiştir. 1980 sonrası yeni üretim tarzı, kadını emek gücünü en üst seviyelere çıkarmakla sisteme daha çok bağımlı ve de sömürge haline getirmiştir. Irkçı ve milliyetçi politikalar, halklar, inançlar ve kültürler arası yaratılan çatışma ve savaşların sonuçları en çok kadınların ve çocukların yaşamını alt üst etmiştir. Yoksulluk, açlık ve göç, çağımızın ve de kadının en temel sorunu haline gelmiştir. Liberalizm, bilim ve din kisvesiyle kadının maddi ve manevi doğası esaret altına alınarak parça parça satışa sunulmaktadır. Kapitalizmin bitmek bilmeyen kâr hırsı ekolojik yıkımları yaratmıştır. Yine liberalizmin temel ve biricik düsturu olan

bireycilik, insanı maneviyattan, ahlaktan yoksunlaştırarak bireyi birer robota, toplumu da birer güruha çevirmiştir. Öz olarak küreselleşen kapitalizm, ahlaki ve politik topluma dair ne varsa silip süpürme çabasıdadır.

Küreselleşmeyle birlikte dünya küçülmüş ancak sorunlar büyümüştür. Kapitalizmin derinleştirdiği çelişki ve çatışmalar, çözüm odaklı hareketlerin ortaya çıkmasının birer zemini olmuştur. Çağımızın sistem karşıtı hareketleri tam da bu çelişki ve çatışmaların yaratmış olduğu sorunlar etrafında şekillenmiştir. Kadın ve toplum doğasına kast eden liberal zihniyet, karşıt olarak kadın isyanının ve direnişini daha etkin ve yaygın hale getirmiş ve çeşitlendirmiştir. İster sınıf ve ulus ister çevre ve azınlık isterse inanç ve kültürel olsun, tüm sorunların kesişme noktası kadın olmaktadır. Çünkü tüm sorunsallıklarda, kadınlar kadın olmaktan kaynaklı ayrımcılığa uğramakta ve sorunların yaratmış olduğu sonuçların faturasını onlar ödemektedir. Üretim süreçlerinde en çok sömürülen, savaşlarda ve çatışmalarda en çok yoksullaşan, evsiz yurtsuz kalan ve göç etmek zorunda kalan, ezilen uluslarda ve kültürlerde de en çok hedef alınan kadınlar olmaktadır.

Çağımızın sistem karşıtı hareketlerinde, geçmişe oranla daha bilinçli, etkin, radikal, ısrarlı ve de örgütlü bir kadın dinamiği oluştuğuna tanıklık etmekteyiz. Ancak kadınlar hala, kadın olmaktan kaynaklı hem erkek egemen iktidar zihniyetinin azımsanmayacak baskı ve saldırılarına hem de içinde yer aldıkları genel hareketlerin cinsiyetçi yaklaşımlarına maruz kalmaya ve kadınların özgün ve özerk örgütlenmelerine mesafeli ve ön yargılı yaklaşımları devam etmektedir. Örneğin Sosyal Forumlarda toplumsal cinsiyet temelli tartışmaların, forumların örgütlenmesinde yaşanan cinsiyetçi yaklaşımlar, meydan hareketlerine katılan kadınların tacize uğraması vb. örnekler günümüz sistem karşıtı hareketlerin de kendilerini cinsiyetçi ve ırkçı söylem ve davranışlardan tamamen kurtaramadıklarını göstermektedir. Kadınlar söz konusu yaklaşımlara sessiz kalmayarak alternatif söz, eylem ve örgütlenmeleriyle karşılık vermişlerdir.

Bir taraftan kapitalizmin derinleştirdiği cins çelişkisi diğer yandan tarih boyunca edinilmiş olan bilincin, yaratılmış olan örgütlülüğün ve açığa çıkartılan iradenin kalıcılaştırma ve geleceğe taşıma isteği ve çabası kadını, 21.yy'ın sistem karşıtı hareketlerinin (ekoloji, göç, yoksulluk, savaş ve nükleer karşıtı vb. hareketler) temel dinamiği haline getirmiştir. Kadınlar, ulus ve sınıf hareketlerinden ve önceki hareketlerden farklı olarak, hem içinde bulundukları sistem karşıtı hareketleri kadın sorununa odaklamada hem de kadın bakış açısını oluşturma noktasında daha başarılı olmuşlardır. Diğer yandan ve de en önemlisi kadınlar, özgün ve özerk olarak sistem karşıtı hareketler yaratmışlardır. Tıpkı genel hareketlerde olduğu gibi çağımızın kadın hareketleri de özellikle 1990 sonrasında yapısal olarak değişime uğramıştır. Geçmişin sınıf, ulus, kimlik, inanç indirgemeci kadın hareketleri, şimdilerde odak

noktasının kadın olduğu ve de tüm toplumsal sorunların da odağı haline getirildiği hareketlere dönüşmüştür. Bu hareketler, dijital medya aracılığıyla dünyanın neresinde olursa olsun kadına yönelik gerçekleşen baskı, şiddet, katliamlara karşı tutum geliştirmişlerdir. Yürüyüşlerin, grevlerin, mitinglerin yanı sıra dans, müzik, sanatsal etkinlikler, kongre ve konferanslar ile protesto edilerek hem toplumsal farkındalık yaratılmakta hem de sistemler üzerinde baskı oluşturulmaktadır.

17 Ekim 2000 tarihinde Brüksel'de yoksulluğa, savaşa, kadına yönelik şiddete karşı eşitlik ve özgürlük için yürüyen kadınlar aynı zamanda Uluslararası Para Fonu, Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Bankası, Dünya İş Birliği ve Gelişme Örgütü gibi uluslararası finans kuruluşlarına karşı çıkmışlardır. Yine 2000'lerden sonra gerçekleşen sosyal forumlarda yapılan kadın etkinlikleri, dünya kadın yürüyüşleri, uluslararası kadın kongre ve konferansları (son olarak Berlin'de yapıldı) Şili'de katledilen pandomim sanatçısı Daniela Carrasco için başlayan birçok ülkede Las Tesis dansıyla gerçekleşen kadın eylemleri, Femen hareketi ve son olarak Rojhilat Kürdistanı'nda ve İran'da gerçekleşen, hala devam eden ve tüm dünyaya yayılan "jin jiyan azadi" eylemleri, sadece yerelle sınırlı kalmayıp küresel ölçekte karşılık bulmuştur. Jina Emîni'nin katledilmesine dönük kadın öncülüğünde başlayan isyan dalgası, giderek sınıfsal, ulusal, kültürel ve demokrasi mücadelesine dönüşmüştür. Tüm bu eylem ve etkinliklerin çıkış noktaları bazen spesifik olaylar olmakla birlikte, bazen de kolektif örgütlenme, direnişi yükseltme ve mücadele programlarının oluşturulmasına dönük bir araya gelişler olmaktadır.

Küreselleşen kapitalizme karşı yerel-evrensel bağlamda bütünlüklü bir mücadelenin ve bu mücadelenin evrildiği sistem karşıtı hareketlerin kadın şahsında gerçekleştiğini söylemek çok abartılı ve erken bir söylem olmayacağı kanısındayım. Gerçekleşen mücadeleler ve oluşan örgütlenme biçimleri bir harekete dönüşür mü bunu şimdiden söylemek çok zor. Ancak kadının ve kadın hareketlerinin, kapitalizmin yarattığı tüm sorunların birbirleriyle olan bağlantılarını, birbirlerini koşullama ve etkileme zeminlerini, biri çözülmeden diğerinin çözülemeyeceğini bilince ve eyleme dönüştürebilmeleri, gelecek açısından büyük umutlar yaratmaktadır. Tüm dünya kadınlarının bunda büyük payı olmakla birlikte, Kürt Kadın Hareketinin, dünya kadınlarının kolektif mücadelesine sunduğu katkıyı ve birleştirici rolüne bir kez daha vurgu yapmak gerekmektedir. Tarih tekerrür etmemektedir! Mücadeleler değişmekte, dönüşmekte, yenilenmekte ve büyümektedir. Kürt Kadın Hareketi geçmişin kadın bilinci, birikimi, örgütlülüğü ve direnişinin kökleri üzerinden gelişmiştir. Bugün ise geçmişten aldığı mirasla, genel hareketlerin gerçekleştiremediği dünya konfederal örgütlenmelerini gerçekleştirmenin umudunu müjdelemektedir.

Toplumsal Hareketlerde Sosyolojik Bakış

Zeynep Beydağı

Bilimsel Analiz Kaygısından Toplum Mühendisliğine: Sosyoloji

Sosyolojinin bir bilim olarak çıkış yapması, toplumsal dönüşümün dinamiklerini anlama çabasına dayanıyordu. Bilimin her şeyi açıklamaya muktedir olduğu, tanrısal gizemleri bir bir izaha kavuşturduğunun düşünüldüğü bir dönemde, toplumun varoluş ve dönüşüm yasalarını çözecek bir bilimin oluşması kaçınılmazdı. Bilim çağında sistem karşısında mücadele eden devrimci ya da reformcu hareketler, artık bir din ya da felsefeye değil bilimsel gerçeklere dayanmalıydı. Çağ, bilimin gücünü arkasına alan ve buna dayalı analizler yapan ideolojilerin sonuç alma şansının daha yüksek olduğu bir karakterdeydi.

Sosyolojinin kurucu ‘babası’ olarak anılma şerefine Auguste Comte nail olsa da onun hocası Saint Simon, esasta bu unvanı hak eden kişidir. Fakat Saint Simon yerine Comte’un tercih edilmesinde, sosyoloji ile sosyalizm arasındaki ilişkiden duyulan kaygının ağır bastığına dair yorumlar yapılmaktadır. Saint Simon, ütöpik bir sosyalistti ve sosyolojiyi bu düşüncelerinin dayanağı yapma arayışındaydı. Simon, sosyal bilim ihtiyacını şu sözlerle dile getirmiştir:

“Yapılmamış olan yapılmalıdır. Astronomi ve fizikokimyasal bilimlere ilham veren pozitif ruh, bu ikili amaçla ilgili öğrenme sistemini baştan ve yeni temeller üstüne kurmak üzere insanı ve toplumu kapsayacak şekilde genişletilmeli; inorganik olanlarla ilgili önceden bildiklerimizle uyumlulaştırılmalı ve dünya birliği mümkün kılınmalıdır. Bu nedenle, felsefenin peşinde olduğu amaca ulaşmak için var olan bilimlerle sistem kurmak yeterli değildir. Yeni bir bilim, insan ve toplum bilimi yaratarak onu tamamlamak gerekir.”

Oysa ki Comte’un kurmak istediği bilimin amacı, gelecekte daha eşitlikçi ve özgürlükçü bir toplum yaratmayı ifade etmiyordu. Onun kendi ifadesi ile pozitivism ‘toplumu kokuşmuş bir aristokrasi ve devrimin yarattığı kargaşadan’ koruyacak bilgileri sağlayacaktı. Geçmişin bilgi, bilim yaklaşımı kadar tüm birikimlerini inkâr eden ilerlemeci düşünce ile toplumun kendi özgüç ve iradesine güvensizliği içeren bu perspektif, Comte’un pozitivist yaklaşımının sistem tarafından daha kabul edilir bulunmasına yol açmış olabilir. ‘Topluma rağmen, toplum için’ en iyisini düşündüğü ve yaptığını iddia eden hareketler bu düşünce ile hareket ederler.

Sosyolojiyi daha iyi, eşitlikçi ve özgürlükçü bir topluma ulaşma amacıyla bütünleştiren ve sosyal bilimin kurucusu olarak görülen Marks ise bu bilimi devrimci amaçlara büründürmüştür. Bu nedenle ideolojik yaklaşımını, bilimsel sosyalizm diye tanımlar. Sosyalizmin ütöpik yanından sıyrılarak gerçekleştirilebilir bir proje haline gelmesini, onun bilimsel yanının sağlayacağına güvenilmiştir. Böylece geçmiş, bu gün ve gelecek arasında bağ kuracak biçimde tarih, sosyoloji, ekonomi, felsefe bilimlerinin sentezi olan sosyal bilimlerle sosyalizm arasında doğru bir bağ kurmuştur. Fakat burada toplumun oluş tarzı, tarihin ilerleyiş şekli konusunda Comte geleneğinden kopamaması bilimsel yaklaşımının zaafıdır. Bu nedenle pozitivist temelde şekillenmiş sosyal bilimlerin toplumu, toplumsal değişimi ne kadar doğru analiz ettiği yönündeki sorgulamalar reel sosyalizmin çöküşü ile derinleşti. Pozitivizmin toplumsal sorunları çözmediği, derinleştirdiği iki büyük dünya savaşı ile açık hale geldi.

Modernite ile birlikte, toplumların sosyo-ekonomik ilişkilerinin çeşitlenmesinin sosyoloji gibi bir bilimi gerekli kıldığı dile gelmektedir. Bu açıdan antropoloji, etnoloji ya da kültürel araştırmalar, modern olmayan toplumları inceleyen bilimlerden modernleşmiş toplumlar sosyolojinin konusu oldular. Tüm toplumlar esasta modern toplumlar ölçü alınarak değerlendirildiğinden devrimci hareketler modernite projelerini destekledi, farkında olarak ya da olmayarak bu projelere ortak oldular. Modernite, en gelişkin toplumsal form olarak ulus devletin esas alınmasını, kapitalist yaşam tarzının ve endüstriyalizmin her topluluğun ulaşması gereken ilerleme-gelişme ölçüleri biçiminde belirledi. Bu yaklaşımın sonucu; aşiret, kabile, dini ve kültürel toplulukların, ulus devlet formunda eritilmesi ilerleme kabul edildi. Oysa ki milliyetçilik, ulus devletin yeni dini haline gelerek faşizmin yolunu açmış oldu. Tarihi, salt sınıf savaşlarından ibaret görmek ve toplumun burjuva ile işçi sınıfı ekseninde tanımlanması yetersiz kalmıştır. Bu eksende ilerleme ve sosyalizme gidişin yolunun proleterleşme ve fabrika tarzı üretimin yaygınlaşmasında görülmüştür. Sonuçta kendi kendine yeterli eko-ekonomilerin ve toplulukların yerini sermaye ilişkileri alırken toplumun komünal yaşam tarzı darbelendi. Endüstriyalizmin yıkıcı sonuçları çok geç görüldü ve geri döndürülemez ekolojik krizler ilerlemenin ağır faturası oldu. Tüm bu tablodan çıkarılacak sonuç; bilimsel sosyalizmin en kırılğan

noktasını, modernite tanımının oluşturduğudur ve tam da o noktada kırılmaya uğradı. Modernleştirme projeleri sosyalizmin dayanağı, can damarı, kök hücresi olabilecek tarihsel-toplumsal yapıların tahribiyle kendi dayanaklarını ortadan kaldırdığını fark edemedi. Demokratik uygarlık geleneğinin sürdüğü toplumsal formlar, direniş güçleri sosyalizmin inşa zemini ve toplumsal dinamikleridir. Devlet karşısında direnen klan, kabile ve aşiret yapıları; egemen dini yaklaşımdan ayrılan mezhep, tarikat ve dini akımlar, özsavunma ve kendi kendine yeterli ekonomiye sahip eko topluluklar, etnik yapılar bunların örnekleridir. Demokratik ve sosyalist yaklaşım ve çizgi salt modern parti ve örgütlerde temsil edilmez. Farklı kavram ve formlarda binlerce yıldır yaşayan sistem dışı oluşumların fark edilmemesi büyük bir kayıp olmuştur. Örneğin Türkiye ve Kuzey Kürdistan’da Kürt Alevilerin yaşadıkları bölgelerde sol sosyalist hareketler örgütlenirken Alevi dedelerini, pirleri, cem ve ritüellerini inancı gerici yapılanmalar olarak tanımlamıştır. Bunlara karşı anti-propaganda yapmıştır. Bu açıdan modernleşmeyi propaganda ederken o toplumun ahlaki-politik yapısını sürdüren yapılanmalar karalanmış, küçümsemiştir. Oysa ki bu Alevi toplumsal sistemi binlerce yıl boyunca ahlaki-politik yapılanmasını devlet dışı örgütlemiş ve korumuştur. Moderniteye açılan toplum, devletleşmeye açılmış olmaktadır. Pozitivizme dayalı toplum çözümlemeleri, toplumsal hareketlerin iktidar ve sermaye ile yürüttükleri mücadelede neyi yıkıp, neyi korumaları gerektiğine dair kötü bir kılavuz, çıkmaz sokaklara çıkaran bir rolün sahibidir.

Bu noktada toplumun oluşum tarzı, dönüşüm dinamiklerine dair tespitler hatalı olduğundan örgütlenme ve eylemlerde toplumsal mühendislik projelerine dönüştü. Yeni bir düzen, yeni bir hukuk ve ahlak sistemi kurulmak istenirken farkında olmadan toplumsallığın temel dokuları da hasara uğratıldı. Örneğin; gerici formlar olarak değerlendirildiğinden hedefe oturtulan özerk yapılanmaya sahip kabile, aşiret, klan, etnik-kültürel toplulukların ulus devlet içinde eritilmesi eşitlik-özgürlük ideallerinden, demokratik toplumdan daha fazla ulus devlet faşizminin işine yaradı. İlkel üretim tarzı denilerek komünal ekonomik toplulukların ortadan kaldırılması ve her şeyin devletleştirilmesi, kapitalist sermayenin çıkarlarına hizmet etti. Toplumun sınıflar temelinde tanımlanmasının sonucunda, işçileşmenin yüceltilmesi adeta kölelikte eşitliğin sağlandığı firavun sosyalizmi pratiğine yol açtı. Devletin sönmek yerine giderek güçlendiği devlet kapitalizmi olarak adlandırılabilir. Uygulamalar, eko toplulukları ortadan kaldırmıştır. Suçu sadece uygulama hatalarında, iktidarcı yaklaşımlarda, komplo ve saldırılarda aramak günümüz dogmatik sol sosyalist kesimlerin yanılgısı olmayı sürdürmektedir.¹

¹ Devrim ve sosyal bilim ilişkisi ve sosyal bilimlerin çıkmazlarına dair farklı bağlamda bir tartışma için, Jineoloji Dergisinin 17. Sayısında yayınlanan “Kadın Devriminin Bilime İhtiyacı Var mı?” yazısına bakılabilir.

Sistem Karşıtı Hareketlerde Sosyal Bilime Yaklaşımlar

Bu noktada sistem karşıtı hareketler açısından toplumsal gerçekliği nasıl ele aldıkları, üzerinde durulmayı gerektiren temel bir konu olmaktadır. Bu da bilimsel yaklaşımla ilgili bir konu olmaktadır. Toplumsal hareketler sosyal bilim ilişkisinde karşımıza iki konu çıkmaktadır. Birincisi sosyolojinin konusu yada dalı olarak toplumsal hareketleri ne kadar doğru incelediği ve tanımladığı, ikincisi ise bu hareketlerin mensupları, militanları ve aktivistlerinin devrimci çalışmalarını yürütürken nasıl bir sosyolojik yaklaşıma sahip olması gerektiğidir. Her ikisi de sorun yaşanan konulardır. Fakat bizim yazımızın çerçevesi, daha çok ikinci konu olacaktır. Sosyal bilimlerin toplumsal hareketleri ne kadar doğru tanımlandığı ise başka bir yazı ve incelemenin konusu olabilir.

Toplumsal hareketler, toplumsal değişime öncülük iddiasındaki ideolojik, eylemsel örgütlenmelerdir. Mevcut sistemin yanlış ve eksikliklerine karşı mücadele ederken değiştirilmek istenen toplumsal gerçekliğin bilgisini sağlayacak doğru bir sosyal bilim anlayışı, başarının temel şartları arasındadır. Söylem, eylem ve örgütlenmelerin sonuç alması, toplumsal hareketlerin kadro ve aktivistlerinin bu noktada yetkin olmaları ile gerçekleşir. Abdullah Öcalan bu gerekliliği “sosyal bilimsiz devrimcilik ihanet ve cinayetlere ortak olabilir” sözleri ile değerlendirmektedir. Bu belirlemeyi partisi adına özeleştirir verdiği satırlarda dile getirmiştir. 19. ve 20.yy devrimlerinde, bu konuda bol miktarda örnek vardır. Sosyoloji, toplumun fizik bilimi gibi kurgulandığından sosyologlar ve onlarla birlikte devrimcilerin rolü, toplumsal mühendislik oldu. Bir mühendis yada cerrah edasıyla topluma yapılan müdahaleler birçok hayati yapılanmaya zarar vermiş, yerini bulmamış çoğunlukla da ters tepmiştir.

Örneğin, dinin toplumsal rolü tanımlanırken Marks onu ‘dikkate alınması gereken önemli bir sosyal olgu’ olarak tanımlamakla birlikte kuramda ve pratikte ‘din afyondur’ tespitine göre hareket edilmiştir. Günümüze kadar da bu söylem sosyalist, Marksist hareketlerin din karşıtı eylemlerinin bilimsel gerekçesi olmuştur. Modernizmin ‘laiklik’ temelindeki yaklaşımı uygulandığı her zeminde benzer bir rol oynayarak dini örgütlenme ve hareketlerin güçlenmesine yol açan bir geri tepmeye yol açmıştır. Toplumsal gerçekliği anlamak için tarihten kültüre, ekonomik dinamiklerden ahlak yapısına ve inanca kadar birçok boyutu gözetken bir yaklaşım sahibi olunabilseydi sosyalist düşüncenin toplumda daha fazla sahiplenilmesini sağlayacak din yorumları geliştirilebilirdi. Günümüzde bu yönlü bazı arayış ve çabalar olsa da oldukça yetersizdir. Kapitalizmin yarattığı maddi kültür, bireycilik ve ahlaksızlığa tepki duyan kesimlerin bir kısmı, en gerici örgütlenmelerin tabanı haline gelebilmiştir. Oysa ki bu büyük oranda sol-sosyalist bir potansiyeldir. Benzer birçok konuda ve örnekte yeterli donanıma sahip olmayan toplumsal hareketler ve onların mensupları sert duvarlara çarpmışlardır. Beklemedikleri yenilgiler, hayal kırıklıkları ve şoklar yaşamışlardır ve yaşamaya devam edeceklerdir.

Toplumsal hareketlerin kadro, sempatzan ve aktivistlerinin sosyolojik bakış açısına sahip olacak birikimi edinmeleri, toplumsal gerçekliği kavrayacak yöntemleri öğrenmeleri bu açıdan elzemdir. Fakat bu hangi sosyolojik yaklaşım olacak ve hangi yöntemler toplumsal açıdan gerçekliği kavramamızı sağlayacak? Bunlar cevaplanması gereken önemli sorulardır. Bu sosyolojik yaklaşımın pozitivizm olamayacağı açıktır.

Pozitivizmin olgulara dayalı bilimsel yaklaşımı, toplumsal gerçekliğin en hakikatten uzak kavranışıdır. Olgu denilen gerçeklik, deneylerle sonuçları tekrarlanan olaylar silsilesi ile anlam bulur. Bu noktada olgu sıfatını kazanan gerçekliklerin büyük bir kısmı, değerlendirmeyi yapan kişinin ya da grubun algısı ya da ideolojik yaklaşımı ile şekillenmektedir. Bilimin tarafsızlığı söylemi bunu örten bir perde olmuştur. Görünen ve ortada olan tekrarlanan bir şeyden ziyade görmek istenen şeyler görülmekte ve onu teyit edecek örnekler seçilerek tekrarlandığında onun bir olgu olduğu ispatlanmış olmaktadır. Bu noktada, aydınlanmanın şekillendirdiği ‘akıl’ konusunda Frankfurt ekolünün tartışmaları ön açıcı olmuştur. Horkheimer’in “pozitivist bilim anlayışının deneyin ötesinde hiçbir söz ve yetki hakkı tanımamasıyla birlikte akıl olguları kaydeden cansız bir aygıt dönüşümüdür”² belirlemesi pozitivizmin akıl yaklaşımını

Pozitivizmin olgulara dayalı bilimsel yaklaşımı, toplumsal gerçekliğin en hakikatten uzak kavranışıdır. Olgu denilen gerçeklik, deneylerle sonuçları tekrarlanan olaylar silsilesi ile anlam bulur. Bu noktada olgu sıfatını kazanan gerçekliklerin büyük bir kısmı, değerlendirmeyi yapan kişinin ya da grubun algısı ya da ideolojik yaklaşımı ile şekillenmektedir.

özetler. Gerçekliği kavrayan aklın sorgulanması algı-olgu kimi zaman aynı şey olabileceğini ortaya koydu. Bu da hakikatin keşfedilmesinden ziyade ideolojik yaklaşıma uygun biçimde hakikatin inşa edildiğini gösterdi. Toplumu sadece olgusal ve olaysal gerçekliklerle kavrayamayız. Olay ve olguları inkar etmemekle birlikte onun gerisinde sürekliliği olan tarihsel halkalarla bağı koptuğunda algıların inşa ettiği bir sahte gerçeklik çıkar ortaya. Nitekim ırkçı, cinsiyetçi bakış açıları ile yapılan tanımlar bu gün daha fazla deşifre olmakta, olgu denilen birçok şeyin esasta ideolojik inşa olduğu görülmektedir.

Bu noktada Annales ekolü filozoflarının, sosyolojik zaman tanımları ve tarihin sosyolojikleşmesi, sosyolojinin tarihselleşmesi yaklaşımı oldukça isabetli

eleştiriler geliştirmiş ve tarihin sosyolojikleştirilmesi gereğini ortaya koymuşlardır. Çünkü pozitivizm olguları, mekânsız ve zamansız tanımlar. Erkeğin kadın üzerindeki hakimiyetini ifade eden cinsiyetçilik ya da bir sistem olarak ataerkillik bir olgudur. Tekrarlanabilir birçok olayla kanıtlanabilir. Ama cinsiyetçilik nerede nasıl oluşmuş, nasıl yayılmış bunu ifade etmediğimizde, erkeğin kadın üzerindeki egemenliğinin nedenlerini çözümleyemez, köklü devrimci dönüşüm perspektifine ulaşamayız. Olguyu mekânsız ve zamansız kılmak, aynı zamanda onu ezel-ebed-varolan bir gerçeklik haline getirir. Ezel-ebed-varolan bir gerçekliği ise ya değiştiremezsiniz ya da kökten ortadan kaldıracak yeni bir düzen düşünmeniz gerekir. Burası, toplumsal mühendislik olan kısma girmiş oluyor. Daha önce yaşanmamış, ilk kez bizim keşfettiğimiz bir dünyanın inşası, moda deyimle ‘başka bir dünya mümkün’dür. Oysa sorun yepyeni bir toplumsal düzen, yeni bir dünya yaratmaktan öte bu dünyanın ve toplumun nasıl, kim tarafından, nerede bu hale getirildiğinin kavranarak dönüşüm perspektifine ulaşmaktır.

Bu dünya ve toplumsal gerçeklik binlerce yılın birikimi ile şekillenirken insanlığın ortak yaratımı olan bir çok değeri de kapsamaktadır. Kanser kütesini kesip atmamız gerekirken dokuyu tümünden almaya benzetmektedir. Bu durumda kanser ortadan kalkmış olur ama organımızı da kaybetmiş oluruz, ya yapay bir organ takılmalı yada cihazlarla yaşamaya devam etmemiz gerekir. Toplumsal gerçeklik, bunun farkındalığı ile binlerce yılda biriktirdiği maddi ve manevi değerlerin inkarına dayanan adımlara, geleneğin sert direnişi ile karşılık verir. Sağcı, muhafazakar ideoloji ve siyasetlerin en fazla demogoji yaptıkları ve toplumu etkiledikleri noktalardan biri budur. Gelenek içerisinde karşısında mücadele edilen iktidar odakları ile toplumsal varoluşu mümkün kılan, sürdüren organları ayırt edebilecek bilimsel bakış açısının önemi, burada açığa çıkar. Toplumsal hafıza direngen olduğu kadar inatçıdır. Yepyeni iddiasının yüzeyselliği ve köksüzlüğüne güvensizdir. Eski olanın, geleneğin içindeki iktidar nüvelerini ayırtırmadan top-tancı yaklaşımlar sonuç alıcı dönüşümler yaratamazlar.

Abdullah Öcalan, Atina Savunması’nda bu gerçekliği şu sözlerle ifade eder;

“Yeni demokratik-ekolojik arayış, rijit, kesin sınıf, ulus ve devlet kategorilerinden hareket etmez. Umudunu salt geleceğe taşımaz. Kuru bir geçmiş inancına da dayanamaz. ‘Tarih ve gelenek neyse, günümüz ve gelecek odur’ büyük ilkesine göre düşünme ve davranmayı bilmek gerekir. TARİH VE GELENEĞİ NE KADAR DOĞRU BİLİYORSAN, GÜNÜMÜZÜ VE GELECEĞİ, BU TARİHİ İÇSELLEŞTİRDİĞİNDE ÜSTÜNE EKLEYECEĞİN KADAR DEĞİŞTİREBİLİR, DÖNÜŞTÜREBİLİRSİN. Değişim ve devrimin altın kuralı, bu büyük harfli formülün uygulanmasından geçer.”

² Kurtul Gülenç, *Frankfurt Okulu, Eleştiri, Toplum ve Bilim*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2015, 246.

Tarih ve geleneği içselleştirerek üstüne eklemekten bahsedilen şey devrimin ve devrimciliğin dönüşüm kapasitesini gösterir. Sosyolojikleşmiş tarihsel bakış bunu sağlar.

Toplumsal Gerçekliği Kavramada Sosyolojik Zaman ve Mekan Tahlili

Annales ekolünün sosyolojik zaman tanımlarını esas alarak yeniden formüle eden ve yorumlayan Abdullah Öcalan, toplumsal gerçekliği kavramada genel sosyoloji, yapısal sosyoloji, olaysal sosyoloji ve özgürlük sosyolojisinden bahseder.

Bu sosyoloji alanlarını açmadan önce sosyolojik yaklaşımda önem taşıyan diğer bir konudan da bahsetmemiz gerekecek. Bu, sosyolojik araştırmanın temel biriminin ne olması gerektiği konusudur. Temel birim belirlenirken sorulması gereken soru ne olmasaydı toplum oluşmazdı sorusudur. Sınıf, devlet gibi oluşumların olmayışı toplumsallığı ortadan kaldırmaz. Ama ahlak ve politikanın yokluğu toplumsallığı ortadan kaldırdığı gibi eğer bunlar olmasaydı toplum diye bir şeyin olmayacağı görülecektir. Ekonomi temelli sınıf çözümlemesi, inanç eksenli din çözümlemesi ya da devlet eksenli çözümlemeler toplumun oluşum tarzı, dönüşümlerini tam olarak izah etmemektedirler. Belki bazı özellikleri ve gerçeklikleri izah edebilirler ama temel birim bütünü ifade edebilme kapasitesinde ise anlam taşır. Toplumun tüm ilişkilerini maddi, ekonomik ilişkiler temelinde tanımlamak karşılıksız ilişkileri, maneviyatı göz ardı etmek olur. Abdullah Öcalan, kendi sosyolojik birimini ahlaki politik toplum olarak ifade ederken toplumu toplum yapan ya da toplum olmaktan çıkaran noktaya dikkat çekmiş olmaktadır. Burada ahlak, dini temelde tanımlanmış ya da günümüzde ataerkil yaklaşımın hâkim olduğu tanımın ötesinde ele alınmalıdır. Ahlak, toplumun ortaklaştığı iyi ve kötü davranışlara dair seçimlerini ifade eder. Binlerce yıllık deneyimle toplum bu kuralları bir yerde yazılı olmasa da yaşam biçimi haline getirerek bir arada kalır. Elbette daha sonra toplum karmaşılaştıkça hukuk da bunu tamamlayıcı hale gelir. Fakat belirleyici olan ahlaktır. Farklı ahlak yaklaşımları arasındaki denge hukukla sağlanarak birbirinin tamamlamış olur. Politika ise toplumsal işleri en iyi biçimde yapabilme kapasitesi, seçimleri, tercihleri ve örgütlenmeleridir. Tarihin uzun bir dönemi boyunca da politika devletsizdir. Politika devlet işleri değildir. Devlet politikayı gasp ederek toplumun hayati bir organını gasp etmiş, onun üzerinde iktidar olmak için kullanmıştır. Kısaca ahlak ve politika kavramlarını da günümüzde bilinen genel geçer tanımların ötesinde ele alarak kullandığımızın bilinmesi gerekir. Temel birim toplumun oluşum çekirdeği aynı zamanda onun varlığını sürdürmesini sağlayan yapıdır.

Temel birim netleştikten sonra; toplumsallığın oluşum tarzını kavramak için *genel kültür sosyolojisi*, toplumsallığın kendini sürdürürken ortaya çıkardığı yapısalıklar ve onların dönüşümlerini anlamak için *yapısal sosyoloji*, kısa ve orta sürelerde

gelişen olayların toplumsal gelişmeye etkisini kavramak açısından *olaysal sosyoloji* ve toplumsal kaos anlarında devrim potansiyelini değerlendiren, özgürlük lehine gelişmeler yaratmayı sağlayan *özgürlük sosyolojisi*, toplumsal gerçekliklerin kavranmasını sağlayacaktır. Bu sosyolojik yaklaşımların hiçbiri, kendi başına değildir ve birbiri ile bağ içerisinde olurlarsa anlamlı yorumlar geliştirebilirler.

Toplumsallığı mümkün kılan, en eski toplumsal formlar olan klan, aile, zihniyet yapıları, dil ve temel kültür bölgeleri temel kültür sosyolojisi ya da genel sosyolojinin konularını oluşturur. Temel Kültür Sosyolojisini Genel Sosyoloji ile de özdeşleştirebiliriz. Bu durumda zihniyet biçimleri, aile kurumu ve etnik-kavimsel varlıkların (başta üç büyük kültüre dayalı olmak üzere diğer tüm kültürlerle dâhil olanlar) değişim ve dönüşümleri Genel Sosyoloji konusu yapılabilir. Daha önemlisi Özgürlük Sosyolojisi ile Yapısal Sosyolojinin karşılaştıkları dayanakları ve sonuçları olarak yaşadıkları “kaos ve çürüme ortamları” konu olarak Genel Sosyolojinin kapsamında incelenebilir.³

İktidar, devlet ve erkek egemenliğini kanser olarak tanımladığımız örnekten devam edersek genel kültür sosyolojisi kök hücreyi tanımlayan, bulan, ortaya çıkaran sosyolojidir. Yapısal dönüşümler esnasında gelişme, çoğalma mı yoksa kanserli bir büyüme mi söz konusudur sorularının cevabını buradan bulabiliriz. Hastalıklı doku ile sağlıklı dokuyu ayırt edebiliriz. Bir nevi göbek kordonunda bulunan ve depolanan kök hücre deposu rolü oynar bu sosyoloji alanı. Temel birimimizi ahlaki toplum olarak belirlediğimizde devrimci gelişmeler ahlaki politik toplumu yani toplumun varoluş tarzını güçlendiren dönüşümlerken, karşı devrimler onu tahrip eden yapılanmalar olarak birbirinden ayrıştırılabilir. Bu nokta bir olayın, dönüşümün devrimci karakterde mi yoksa karşı devrimci karakterde mi olduğunu ahlaki politik toplum üzerindeki etkisinden anlayabiliriz.

Örneğin; kadın kimliğinin toplumsallığın oluşumundaki rolünü açığa çıkaracak araştırmalarla cinsiyetçi ideolojinin nerede, nasıl ve hangi yöntemlerle kadını nesneleştirdiğini değerlendirme imkânı buluruz. Etimolojik araştırmalar sonucunda, bir kelimenin kökeni ile ilgili hikâye esasta binlerce yılda yaratılan anlamlar ve onların dönüşümlerinin izlerini sürmeyi sağlar. Semboller, ritüeller, heykeller ve sözlü gelenekle günümüze kadar taşınmış mitolojik, dini hikayelerden bu dönemin izlerini sürmek mümkündür. Kadın kimliği ve tanrıçılığa yüklenen anlamları da bu eksenle ele alabiliriz. Bu açıdan tanrıçılık bir inanç figürü olmanın ötesinde toplumsallığın etrafında şekillendiği kadın kimliğini sembolize etmiş oluyor.

³ Abdullah Öcalan, *Demokratik Uygurluk Çözümü*, Uygurluk, Cilt 1, İstanbul: Amara Yayınları, 2015.

Her kültürde benzer sembollerle ifade edilen tanrıçaların izleri, aynı zamanda kültürün aktarım tarzını kavramamıza imkân sunar. Ahlaki-politik toplumun zirveleştiği Neolitik devrimin bir kadın devrimi olması, toplumsallıkla kadın kimliği arasındaki bağı netleştirir. Ana tanrıça onun inanç formudur, ona dair incelemelerle o dönemin ekonomik modeli, siyaset modeli, komünal yaşam biçimi, doğa ile ilişkileri kavranarak sosyolojik analizler yapma imkanı yakalarız. Bu noktada neden ikinci bir kadın devriminden bahsettiğimiz de anlaşılmış olur. Ahlaki politik toplumun en sağlıklı hali, Neolitik tarım devrimi yani ilk kadın devrimi dönemidir. Kadın özgürlüğünün toplum özgürlüğü temelinde somutlaşmasıdır.

Yapısal sosyoloji, toplumsallık içinde işlev sahibi olan yapıları, kurumları onların işlevlerini ve dönüşümlerini inceleyen sosyoloji alanıdır. Bu yapıların işlevlerini yitirdikleri kriz dönemlerinde değişimler yaşadığını görürüz. Yapısal sosyolojik araştırmalarda sadece kurum, yapı ile işlev arasındaki ilişkiye odaklanmak doğru tahliller yapmayı önler. Yapı ve işlevle birlikte toplumsal yaşam açısından anlamlılıkları, bu incelemelerde merkeze oturtma ihtiyacı vardır. Ekonomi, yönetim, adalet, inanç, sanat, siyaset gibi yapılara dair analizlerde, çoğunlukla bunlar devletli uygarlığa mal edilir. Tarihsel araştırmalar, Neolitiğin zirvesi olarak tanımlanan Tel-Halaf döneminde bu yapıların büyük bölümünün olduğu ortaya çıkmıştır. Devletli uygarlık bunları dönüşüme uğratmış, asimile etmiştir. İşte yapısal sosyolojinin inceleme alanı bakımından bu geçişleri tahlil etmek önem taşır. Devrim ve karşı devrimlerin dönüşüme uğrattığı yapıların, toplumsal yaşamdaki anlam ve işlevi bu sosyoloji alanının inceleme konusudur.

Yapısal kriz dönemleri hem devrimsel, karşı-devrimsel hem demokratik-özgürlüksele atılımlarla totaliter-faşist darbelerin iç içe yaşanabileceği bir süreci beraberinde taşırlar. Yöntem ve bilim sistemlerini en yetkin geliştirip eylemlerine temel yapanlar, yeni toplumsal sistemi inşa etmede en şanslısı olurlar.⁴

Yapı ve kurumların krizlerinin nedenleri ve sonuçlarının kavranması neticesinde ihtiyaç duyulan dönüşüm ya da başka bir kurum ve yapının oluşum gereği de tanımlanmış olur. Toplumsal hareketlerin yeterince cevap olamadıkları konular arasında eleştirdikleri kurum ve yapının yerine neyin konulacağını tanımlamamak, üzerinde durulmayı gerektiren bir konudur. Muhalefet, karşıtlık, ortadan kaldırmada söylemler güçlü iken, inşa edilecek olanın tanımlanması güçlü değildir. İnşa edilenin marjinal kalması, toplumun geneli içinde kabul görür ve uygulanır olmaması toplumsal hareketler açısından kendi sistemini inşa etmenin zaafı arasında yer alır. Alternatif sistem inşası iktidarların değişimi sonrasına, devletin yada kapitalizmin

⁴ Abdullah Öcalan, *Demokratik Uygarlık Çözümü, Uygarlık*, Cilt 1, İstanbul: Amara Yayınları, 2015.

yıkımı ardına, devrimden sonraya bırakılmadan yapıları dönüşüme uğratarak, yıkarak yada yenilerini inşa ederek gerçekleşir.

Olaysal ya da pozitif sosyolojinin konuları orta ve kısa dönemler içinde gelişen olaylardır. Toplumsal dönüşümleri tetikleyen, hızlandıran, yavaşlatan olayların analizi bu sosyoloji alanının konularını belirler. Temel kırılma ya da çıkış noktası olarak vuku bulan olaylar elbette bir tarihsel arka plana, birikime ve toplumsal dönüşüm güçleri ya da karşı devrimci güçlerin failliği ile gelişirler. Fakat sonuçta toplumsal hareketler dönüşüme etki ederler. Pozitivizm, bu gelişmeleri tarihsel zemininden ve dönüşüm potansiyelinden, yeniden inşayı sağlayacak boyutlarından sıyrarak araştırmaya aldığından değerlendirmeleri yüzeysel kalmaktadır. An, gün, dönem, olay ya da kişiye odaklanılırken onu ortaya çıkaran gerçeklik yeterince irdelenmediğinde olaylar arasındaki bağlantı, ilişki, geleceğe dair öngörü oluşmaz. Olaylar adacıklar biçiminde vuku bulmuş gibi yansıtılır.

Toplumsal hareketler açısından kaos döneminin olaylarının nasıl ele alınacağı, üzerinde ciddi çalışılmayı gerektiren bir konudur. Özellikle kaotik dönemlerde olaylar ağırlık ve belirleyicilik kazanırlar. Sosyolojinin Temel Kültür ve Yapısal Sosyolojiyle birlikte, olaysal anlatım olan Pozitif Sosyolojiyle bütünleştirmek tamamlayıcı nitelikte olacaktır.⁵ Örneğin, bir siyasi ya da ekonomik krizin sistemsel mi, yoksa o dönemdeki yönetici kesimlerle mi ilgili olduğu, bu tarz analizlerle ortaya konulabilir. Kadınlara yönelik şiddet, taciz, tecavüz olaylarında kadınların mücadelesi ile bu olayların münferit yada canı, psikolojisi bozuk erkeklerin eylemi olmadığını gösterdi. Kadın kırım kavramı, kadına yönelik şiddet ve kadın cinayetlerinin politik olduğu söylemi olayların sistemle bağına ortaya koyma gücü gösterdi. Kadın erkek ilişkisinde yaşanan sistemsel kriz, sürekli yeni olaylarla kendisini açığa vururken geleneksel toplumsal yapı ve devlet kurumları, çıkar sağladıkları bu düzeni koruma temelinde bir yaklaşım gösterirler. Liberal, neoliberal yaklaşımlar ise özgürlük ve eşitlik temelinde bir dönüşüm olmasını önleyecek söylem ve alternatifler sunarak gerçeğin bütünsel algılanmasını önlerler. Fernand Braudel, pozitivist yaklaşımda olayların gerçeği görmeyi önleyen toz zerrecikleri gibi bir role bürünmesini şu şekilde ifade eder;

Onları ilgilendiren, geniş denizin bütünü olmayıp, mozaikini meydana getiren küçük taşlardan biri; hareketli bütünsel hayat olmayıp, hükümdar ve zenginlerin hayatlarıdır; yani bizi ilgilendiren güçlü ve yavaş tarih yerine, onlar ortak değerleri olmayan-bir çeşitli olaylar tozu içinde kalmaktadırlar. Bu incelemelerin çoğu yeniden ele alınmayı, bütünsel ölçeğe getirilmeyi, yaşam kazanmak için ayağa kaldırılmayı beklemektedirler.⁶

⁵ Abdullah Öcalan, *Demokratik Uygarlık Çözümü, Uygarlık*, Cilt 1, İstanbul: Amara Yayınları, 2015.

⁶ Fernand Braudel, *Tarih Üzerine Yazılar*, Ankara: İmge Kitabevi, 1992, 1.

Mevcut iktidar biçiminin etkileri ile adeta toplumu sürekli şok halinde tutan olayların böylesi bir yaklaşımla analiz edilmesi, bunlar karşısındaki eylem, tutum, örgütlenme ve söylemler belirlerken toplumsal hareketler daha derinlikli bir bakış açısına sahip olmalıdır.

Toplumsal Değişimde Özgürlük Anlarının Sosyolojisini Geliştirebilmek

Abdullah Öcalan'ın bir kitabına ismini veren ve çok özel bir yoğunlaşma ile ele aldığı Özgürlük Sosyolojisi, an'da, krizde, kaosta özgürlük seçeneğini hâkim kılmayı sağlayacak olan sosyolojik yaklaşımdır. Esasta devrim anlarını ifade eder. Toplumsal değişimin, devrimin koşullarını yaratma ya da oluşmuş olan koşullar içinde özgürlük düşüncesini hâkim kılmayı sağlayacak bilimsel yaklaşımı ifade eder. Burada an kavramını, dönüşümün hızı ve etkisi bakımından ele almak gerekir. An, çok uzun bir zaman değildir. Çünkü kaosun uzun sürmesi çürümeyi, yozlaşmayı ya da karşı devrimin etkili olmasına yol açabilir. Toplumsal dönüşümün o kritik anlarını tespit edecek, bazen böylesi anların oluşumunu sağlayacak, ne yapacağını ve nasıl yapacağını belirleyecek olan sosyolojik yaklaşımdır. Abdullah Öcalan bu sosyoloji için; 'Yaratılış Sosyolojisi, Zihniyet Sosyolojisi ya da Özgürlük Sosyolojisi' isimlerinin kullanılabileceğini belirtmiştir.

Özgürlük Sosyolojisi'nin son derece gerekli bir dal olduğu kanısındayız. Özgürlük düşüncesi ve iradesini incelemek en başta gelen konu olsa gerek. Kaldı ki yaratılış anındaki gelişme, özgürlük yanı olan gelişme olduğuna göre bir nevi Yaratılış Sosyolojisi de diyebileceğimiz bu kısalar kısıtı "kuantum anı" ve "kaos aralığı" en çok toplumsal alanı kapsadığından dolayısıyla ilgilendirdiğinden ötürü Özgürlük Sosyolojisi, en çok geliştirilecek sosyoloji konularının başında gelmektedir.⁷

Kaos ya da kriz denilen süreçler kısa sürede büyük değişimlerin, küçük adımların büyük sonuçlara yol açtığı eşiklerdir. Bu nedenle karşı devrimci girişimlerin de devrimci girişimlerin de sonuç alma şansının yüksek olduğu zamanlardır. İster bir olay ister zamana yayılmış bir krizler silsilesi biçiminde olsun eskinin sürdürülme imkanının kalmadığı, yeninin henüz oluşmadığı bu dönemlerde olayların tarihsel arka planı, toplumsal yapıların hangilerinin korunması hangilerinin yıkılması hangilerinin dönüşüm geçirmesi gerektiği konuları toplumsal hareketlerin net olması gereken konulardır. Bu netlik sağlanırken devrimci dönüşümü kendisi ile başlatmak ve bitirmek, kendinden ibaret saymak marjinal kalmanın, hareketin daralmasının nedenlerindendir.

⁷ Abdullah Öcalan, Demokratik Uygurlik Çözümü, Uygurlik, Cilt 1, İstanbul: Amara Yayınları, 2015.

Bu noktada toplumsal hareketlerde açığa çıkan bir yanılgı özgürlük arayışı ve mücadelesinin geleneğine dayanmamaktadır. Özgürlük sosyolojisi, aynı zamanda demokratik uygarlık geleneği olarak tanımladığımız direnişçi geleneği esas alır. Nasıl ki devletçi, iktidarcı erkek egemenliğinin dayandığı devletli bir uygarlık varsa onun karşısında sürekli biçimde direnen kökleri ana kadın geleneğine, köle isyanlarına, özgürlükçü komünlere, devrimci filozof, sanatçı ve aydınlarla, işçi-köylü hareketlerine, gençlik isyanlarına dayanan bir özgürlük geleneği vardır. Kendisini bu geleneğin devamcısı, özgürlük arayışının devamcısı olarak konumlandıran tarihsel yaklaşımla birlikte, özgürlüğü de bir inşa çalışması olarak ele almak gerekir. Bu bakımdan özgürlük tanımı netleşmelidir. Özgürlük sürekli peşinden koşulup ulaşılmayacak bir ütopya değildir. Özgürlük sadece baskıcı olandan kurtulmak, ondan kaçmak onu yıkmakla da gerçekleşebilir değildir. Özgürlük bir irade beyanı, seçim ve inşa çalışmasıdır. Süreklileşen, anda seçimlerle ortaya konulan, kurumlaştırılan, savunulan iktidarın olduğu her alanda onu gerileterek kendisine alan açan bir yaklaşımdır. İsyen, boyun eğmemek, ret etmek, tepki göstermek bunun bir yanısıdır. Yaptığı seçimin gereklerine göre yaşamak ve mücadele etmek diğeri yanısıdır. Ama çoğunlukla en eksik kalan yan, kendi sistemini inşa yani alternatif olanı inşa boyutudur. Belki alternatif kelimesi bile yerinde olmayabilir. Çünkü devrim kelimesi Latince revulation kavramını da kapsamak üzere esasta devir yapmak, dönüştürmekten geldiği söylenmektedir. Revolution sözcüğü, hak ve özgürlüklerin tiranlık ve işgaller tarafından henüz ellerinden alınmamış olduğu o "erken döneme" devir yapmaya" işaret eder.⁸ Bu ilk hale, toplumun iktidar öncesi hali diyebiliriz, tahribata uğramamış ahlaki politik toplum diyebiliriz. Toplumun temel varoluş biçimi olan ahlaki politik toplumu güncellemek diyebiliriz. Esasta bu can çekişiyor olsa da varlığını sürdürmekte olan canlı bir doku vardır. Fakat iktidarla çok ağır darbeler yemiş, tahribatlara uğramıştır. Toplumsal hareketlerin bunun farkındalığı ile iktidarcı dokuları ayıklaması gerekir. Bunu yaparken iktidarın bulaşıcılığını da göz ardı etmemelidir. Çünkü tarihin öğretici dersleri, iktidara bulaştıktan, iktidarla haşır neşir olduktan sonra ona benzeşen bolca örneğe tanıklık etti. Atakan Mahir, Özgürlük Sosyolojisi dersinde bu gerçekliği şu sözlerle ifade eder;

Yaptığımız her eylemin, toplumun adalet, eşitlik, özgürlük karakterini değiştirmesi gerekir. Özgürlük Sosyolojisi sadece özgürlüğün toplumsallaştırılması değildir. Onun zihniyeti ve iradesinin de oluşturulmasıdır. Biz de bu oluşumun içinde olduğumuza göre zihniyet ve irade oluşturma ölçütümüz ne olacak? Neyi reddedip, neyi kuracağız? İşte bunları bilebilmek için hiçbir zaman Özgürlük Sosyolojisi gözden uzak tutulmamalıdır... Toplum kurmak, yaratmak gibi kavramları kullanırken şartlı olarak kullanmak gerekir. Eğer dikkatli kullanılmazsa

⁸ Hannah Arendt, *Devrim Üzerine*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012, 53-57.

hatalara yol açar. Toplumu yeniden kuracağız derken toplumsal varlığı reddetme anlamına gelen bir söz söylenmiş olur. Hâlbuki toplum zaten yaşıyor. Bu nedenle biz de ‘yeniden kurmak’ ve ‘yeniden inşa’ kavramlarını bu düzeltme dâhilinde, toplum mühendisliği gibi bir yaklaşım içine girmeyen bir tarzda ve şartlı olarak kullanacağız. Bunun dışında bir kullanım varsa hemen sorgulanması gerekir. Yeniden kurmak derken, bu kavramın içine ne yediriliyor? Bunu diyen devrimci kendini toplumdan üstün mü görüyor? Ölmüş bir toplumla iktidar mı kurmak istiyor? Ya da bir toplumu özgürleştirip başına geçme isteği anlamında mı söyleniyor? Yoksa isteğin de ötesinde, pratik mi öyledir? Bu soruların yanıtları olumluysa, o zaman yapılanların yeniden kuruluşla alakası yoktur. İktidar inşacılığıdır. Devrimcilik de bu tanıma göredir. Biz, ahlaki-politik devrimcileriz. Şuraya başkan, buraya muhtar olmak için, şuraya belediye başkanı olmak için çalışırsa o durumda devrimci tanımı kaymıştır. Bu anlamda, o tür bir devrimcilik pratiği ve iddiası Özgürlük Sosyolojisinin içine girmez.⁹

Sonuç olarak; toplumsal hareketlerin sistem karşısında başarılı devrimci sonuçlar alabilmesi pozitivistizmden kurtulmayı başarmış sosyolojik yaklaşımlarla mümkün olabilir. Özgürlük sosyolojisi bunun bilgi ve yöntemlerini geliştirmeyi sağlar. Devrimcilerin kendilerine dayanak yapacakları sosyolojik analizleri sadece sistem denetimindeki akademi çevreleri, üniversiteler ve iktidar-sermaye denetimindeki bilim alanlarından bulamazlar. Bu araştırmalara eleştirel bakış açısı önem taşır. Ancak esas olan bu bilimin özgür mekanlarda ve akademilerde üretilmesi, toplumsal dönüşüme öncülük iddiası olanların bu donanımla çalışmalarıdır. Kadın kırımını örneğimiz üzerinden somutlaştırırsak, günlük olarak kadınların katledildiği olayların takipçisi olmak, katillerin yargılanması, en ağır cezaları alması için mücadele etmek elbette önemlidir. Ancak sürekli biçimde böylesi olaylara odaklanan gündemlerini, eylemlerini tek tek olayları ve faileri hedefleyen bir eksende hareket eden hareketler devrimci sonuçlar alamayacaklardır. Kadını kırım çemberinde tutan ve sürekli biçimde işleyen çark, sürekli biçimde bu olayları üretmeye devam edecektir. Sürekli mağdur ve katiller üreten bir fabrika varken onun sonuçları ile uğraşmak ne kadar sonuç alıcı olacaktır? Aile, devlet ve egemen erkek gerçekliği varlıklarını, kadınları bu konumda tutarak sürdürmekte ve bir ittifak içinde hareket etmektedirler. Cinsellik, üreme, ekonomi, hukuk hepsi buna göre düzenlenmiştir. Öyleyse böylesi olayların karşısında koruyucu önlemlerin, özsavunma tedbirlerinin ve kurumlaşmaların oluşturulması gerekir. Fakat bu da yeterli

olmayacaktır. Kadınların özgür iradeli eğitimi, örgütlenmesi, yaşamın her alanında öz savunmalı kılınması, başka bir boyutudur. Ailenin demokratikleştirilmesi, erkeğin dönüşümü ve devlet dışı özyönetimin, öz savunmanın, kendi kendine yeterli ekonominin oluşturulması başka bir boyutu oluşturur. Kadın özgürlüğü için mücadele iddiasındaki bir toplumsal hareketin akademik faaliyeti, bunların nasıl yapılacağını araştırmaya ve geliştirmeye adanmalıdır. Özgürlük sosyolojisiyle akademik düşünsel çalışma ile eylem-örgütlenme arasında bağ kuran, bunları sistem inşasına dönüştüren bir yaklaşım esas alınmış olmaktadır. Daha birçok konuda bu örnekler yaygınlaştırılabilir. Ulusal sorundan ekonomik sorunlara kadar tüm toplumsal sorunlarda özgürlük fikrini, eylemini, örgütlenmesini geliştiren bütünsel bir yaklaşım geliştiğinde kaostan özgürlük lehine çıkış sağlama imkânı ortaya çıkmış olur.

⁹ Atakan Mahir, *Demokratik Modernite, Ders Tartışmaları*, Azadi Matbaası, 2017

Hareket ve Devrim

Azize Aslan¹

Nasıl “Devrim” Yapacağız?

Bugün “sosyal hareketler” başlığı altında kimlik eksenli şekillenen toplumsal mücadeleleri inceleyen literatüre baktığımızda, devrim kavramının ve düşüncesinin neredeyse ortadan kaybolduğunu görürüz. Mücadele amaçları anayasal düzende ve vatandaşlık haklarında yapılacak değişim, dönüşüm, reform gibi olgular etrafında tartışılırken etnik çatışmalar ulus-devletin federalleşmesi ile kurulacak bir “tanınma” talebine sıkıştırılır. Devrim ya modası geçmiş bir olgu ya da solun umutsuzluk birikintisinden başka bir şey ifade etmeyen bir kavram olarak gezinir belleklerde ve siyaset ajandasında. Dünyanın değiştiğini, geçen yüzyıldaki devrim projesinin çöktüğünü düşüsek de bu devrim fikrinin/idealinin çöktüğü anlamına gelmez oysaki. Bu yazının ilerleyen satırlarında, devrimi yeniden düşünmenin mümkünliğini tartışmaya açıyorum. Bunu yaparken teorik, ideolojik veya kavramsal bir tartışmadan ziyade, bugün devrimi örgütleyen Zapatista ve Kürt hareketlerinin örgütlenme formlarına ve devrimi bir toplumsal özgürleşme politikası olarak nasıl örgütlediklerinden ilham alıyor olacağım.

Devrimi Düşünmek

Geleneksel sol kavramlarından yola çıkarak devrimi düşündüğümüzde, iktidarın ele geçirilmesi, siyasi partinin rolü, öncü kadro rolü ve proletaryanın merkezi konumu

¹ Azize Aslan, Otonom Ulusal Meksika Üniversitesi (UNAM)’nin DGAPA postdoktora programı çerçevesinde Jineoloji ve Descolonial feminizimlere dair araştırma çalışması yürütüyor.

gibi temel tartışmalar akla gelmektedir. 20. yüzyılda Engels’in (1844) oluşturduğu bilimsel sosyalizm altında devrim, rasyonel ve uygulanabilir bir proje olarak şekillendi. Bu projede proletarya diktatörlüğü olarak şekillenen devlet aygıtının rolü merkezi idi. Uzlaşmaz sınıf karşıtlıklarına dayanan toplumun kapitalizmden sosyalizme geçmek için devlete gereksinim duyacağını söyleyen Engels; anarşistleri eleştirerek devletin ortadan kaldırılır bir şey olmadığını devletin işçi sınıfı kendini yönettikçe tükeneceğini² söyler. Aynı şekilde Lenin’de devletin ele geçirilmesinin “devletin ilga koşullarını” yaratmak için gerekli bulur. Bu, Holloway’in ifadesiyle; devrimci teorinin içine yaptırma-gücünün sızması³dır ki devrim ideasının bir yüzyıl boyunca devlet iktidarının elle geçilmesi biçimde daraltılmasına neden olmuştur. Kuşkusuz bu kendiliğinden ortaya çıkmış bir idea değildi. Paris Komünün şiddet ve katliamla bastırılması bu çıkarsamaya neden olmuştur⁴.

Sosyalist devrim, iktidarın ele geçirilmesi fikrinde yoğunlaşmıştı. İktidarı ele geçirecek işçi sınıfını örgütleyecek politik bir örgüte ihtiyaç vardı ki, Lenin bunu “devrimci parti” olarak tarifleyecekti. Holloway’in dediği gibi; Leninizmin müthiş cazibesi, şüphesiz bizim devrimin traik ikilemi dediğimiz şeye kısa yoldan ulaşmış olmasıdır. O sınıf bilincinden yoksun olanların nasıl olup da devrimi gerçekleştirebileceği sorunu çözmüştür: Parti’nin önderliğinde. Tek sorun şudur ki, bu bizim (veya onların) istediğimiz devrim değildir. “İktidar olacağız ve proleteriyayı özgürleştireceğiz,”⁵ cümlesinin ikinci kısmı dikkate alınmamış, alınmamıştır. Dolayısıyla partinin ve devrimcilerin asıl görevi, “bilinç aşlamak”, “kitlelere gerçeği getirmek” ve onları zafere “yönlendirmek”⁶ olarak tarif ediliyordu. “Profesyonel devrimci”nin, gerekli gördüğünde “devrimci şiddet” kullanmasında da bir sakınca görülmedi. Öyle ki iktidarı ele geçirmek için savaşan devrimciler, devrilen iktidarın yönetim yöntemlerini taklit ederek onu yenebileceklerini düşündüler. Devrimci hareket, “orduya karşı ordu, partiye karşı parti” olarak şekillendi⁷; yani devrimci ya da sosyalist iktidar, devirdiği kapitalist iktidarın bir kopyası gibi kendini inşa etti ve bu yüzden ona benzedi. Tam da bu nedenle reel sosyalizm deneyimleri, gerçek manada bir toplumsal özgürleşme süreci yaratmaya muktedir olamadılar; çünkü sonunda hepsi mutlak gücün temsili olan toplum üstü bir yapı olan devleti inşa ettiler ve

² Friedrich Engels, *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm*, Ankara : Sol Yayınları, 1978, 112.

³ John Holloway, *Cambiar el Mundo sin Tomar el Poder*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011, 164.

⁴ Kristin Ross, *Lugo Comunal El Imaginario politico de la Comuna de Paris*, Madrid : Ediciones, Akal, 2015.

⁵ John Holloway, *Kapitalizmde Çatlaklar Yaratmak*, İstanbul: Otonom Yayınları, 2010, 179.

⁶ Raquel Gutiérrez Aguilar, *A Desordenar! Por una historia abierta de la lucha social*, México: Paz En El Árbol, 2014, 34.

⁷ John Holloway, *Cambiar el Mundo sin Tomar el Poder*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011, 59.

mutlaklaştırdılar. Üstelik işçi sınıfı, sonu olan bir şeye dönüşmedi; aksine, sosyalist devletin ekonomik gelişimini sağlamak için varlığı yeniden teyit edilen bir olguya dönüştü. Böylelikle emeğin kapitalist sömürsü, sosyalist iktidar altında da var olmaya devam etti. Yani kapitalist tahakkümün koşullu olan “sömürü” sistemi ortadan kalkmadı aksine daha da güçlendi; eleştirilemez ve karşı çıkılamaz oldu.

Sonunda, Berlin Duvarı’nın yıkılışı ve Sovyet Bloğunun çöküşü, iktidar proletaryanın elinde olsa bile, toplumsal özgürleşmenin veya komünizmin iktidar olarak elde edilemeyeceğini açıkça ortaya koydu. Bu durum milyonlar için hayal kırıklığı yaratmış olsa da buradan devrim fikrinin/umudunun yıkılışını ilan etmek tarihi bir hata yarattı, yaratmaya da devam etmekte. Aksine bu durumun aynı zamanda devrimci düşünceye özgürlük getirdiğini hatırlatmak gerekiyor. Devrim fikri iktidarın ele geçirilmesi tanımından özgürleşti⁸.

“Arap Baharı” ile başlayan, Occupy Wall Street, Gezi gibi dünyaya dalga dalga yayılan son yıllardaki kitlesel ayaklanmalar, işgal hareketlerinden ilham alan yeni devrim fikri, dikey düzenin eleştirisinden ve toplumsal hareketlerin heterojen ve hiyerarşik olmayan pratiklerinden yola çıkılarak tarifiyor. Örgütsüz (partisiz) ve siyasi liderler (öncü militan kadro) olmaksızın “kendiliğinden” “spontane” bir devrim mümkünlüğüne işaret ediliyor.

David Graber’in de not ettiği gibi; Dünyanın farklı yerlerinde son on yılların halk isyanları ve ayaklanmalarında, devrimci anlar ve pratikler, topyekûn devrimden daha önemli kabul edilir oldu⁹. Öte yandan, bu tarzdaki devrimci tartışma, sosyal sorunları yalnızca (Marksist teoride baskın analiz olan) sınıflar ve kapitalist sömürü arasındaki çatışmadan tanımlamıyor. Sosyal çelişki, iktidar ilişkilerinin çeşitliliği bağlamında okunuyor; bu anlamda tek bir toplumsal çatışma (emek sömürsü) yerine birçok toplumsal sorundan (ataerkillik, ırkçılık, sınır denetimi, ekolojik yıkım vb.) bahsediliyor. Tek bir devrimci özne (işçi sınıfı) yerine devrimci özneler (kadınlar, çevreciler, siyahlar, yerliler, Kürtler) çeşitleniyor. Bu bağlamda demokrasi, çeşitliliğin bir arada yaşaması ve çokluğun siyaseti gibi hareketlerden bahsediliyor. Kimlik ve kimlik hakları bu hareketlerin amaçlarını belirleyen temel çıkışlar yaratıyor.

Toplumsal dönüşümün öznesi de bu bağlamda yeniden kendini tanımlıyor. Hiyerarşik Leninist devrimci örgütlenmeyi ve devrimci militan anlayışı reddeden kişiler, kendilerini “aktivist” olarak tanımlamakta ve bir parti veya örgütte görev almak ve uygulamak yerine daha yatay ilişkiler kurabilecekleri açık kolektiflerdeki “yapıcı” siyasi faaliyetleri anlamlı görmektedirler. Burada açık gruptan kastım,

⁸ John Holloway, *Cambiar el Mundo sin Tomar el Poder*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011, 37.

⁹ David Rolfe Graber, *Fragmentos de Antrpologia Anarquista*, Ensayo. 2011, 9.

katılım-ayrılış tartışılması hatta bildirilmesi, kararlaştırılması gereken meseleler değildir. Aktivist, istediği zaman eylemlerin bir parçası olabilir ve istemediğinde bu, kolektifin dışında bırakıldıkları anlamına gelmez. Bu keyfilik olarak yorumlanmamalıdır. Örgütlenme şartlarını yerine getirmek, afiş asmak, slogan yazmak, siyasi toplantılara, yürüyüşlere vb. katılmak ve bunları kalıcı olarak yapmak için zorunlu zaman, gönüllü eylemlere ayrılan gönüllü zaman fikrine yol açmıştır. Kolektif iş bölümü, devrimci görevin yerini alır. Parti disiplini tarafından belirlenen örgüt toplantılarının yerini forumlar, meclisler veya spontane ortaya çıkan gösteri ve yürüyüşler alırken, örgüt merkez binası yerini, şehir meydanlarına, park ve plazaların işgaline bırakmıştır. Bu yatay deneyimler, kuşkusuz sosyal ilişkilerin demokratikleşmesine katkıda bulunmakta; insanların birbirini dinlemeyi öğrendiği alternatifler yaratmakta. Kökenleri, renkleri, yaşları, bilgelikleri ne olursa olsun tüm insanlar muhalefetlerini, hayırlarını ve feryatlarını bu kamusal alanlarda dile getirebiliyorlar. Buralarda ortaya çıkan gerçek, konuşmak kadar dinlemenin de etik-politik bir ilke olduğunu göstermekte. Çünkü mekânın ve ilişkilerin demokratikleşmesi birbirini dinlemekten geçiyor. Bu alanlara katılanlar, temsili demokrasi yerine “doğrudan” veya “radikal” demokrasi gibi diğer demokrasi biçimlerini uygulamaya çalışıyorlar. Hepsinden önemlisi demokratik olanı yaratmanın ve örgütlemenin, bir kurum olarak demokrasi yaratmaktan daha hayati olduğu anlaşılıyor.

Ancak herkesin katıldığı ortak kararlar almak ve bunları uygulamak çok zaman alıyor; bu yüzden bir süre sonra mahalle forumlarına ve meclislerine katılan insanlar ya gerçekten sıkılıyor ya da kapitalist işlerde çalışmak ve aynı zamanda demokratik süreçleri itelemek zor geliyor, böylelikle milyonların seferber olmasıyla kurulan bu alanlar bir süre sonra terkedilen, yalıtılmış deneyimlere dönüşüyor. Ya da mainstream (ana akım) siyaset ajandasının dayattığı seçim süreçlerinin, yarattığı parçalanmalar sonucu eriyip gidiyorlar. Yani bu kendiliğinden deneyimler, devrimci düşünceye önemli katkılar sağlasa da ortaya çıktıkları kadar çabuk ortadan kayboluyorlar. Büyük halk isyanları ilk heyecanını kaybettikten sonra, geriye yalnızca birkaç kişinin katıldığı meclisler kalıyor ve genellikle bir grubun sosyal merkezi haline geliyorlar. Kapitalist birikim mantığını kıramayan işgal fabrikaları, bahsettiğimiz bu iki devrim fikrinin de gerçek bir özgürleşme yaratamadığını

Mekânın ve ilişkilerin demokratikleşmesi birbirini dinlemekten geçiyor. Bu alanlara katılanlar, temsili demokrasi yerine “doğrudan” veya “radikal” demokrasi gibi diğer demokrasi biçimlerini uygulamaya çalışıyorlar. Hepsinden önemlisi demokratik olanı yaratmanın ve örgütlemenin, bir kurum olarak demokrasi yaratmaktan daha hayati olduğu anlaşılıyor.

gösteren en çarpıcı örnekler. Diğer bir deyişle, parti-devlet fikirleriyle devlet iktidarını ele geçirmeye çalışan 20. yüzyıl devrimci akımları gibi, düzensiz, belirli bir örgüt ve örgütlenme olmaksızın liderler olmadan yatay ilişkileri teşvik eden 21. yüzyıl akımları da ne gerçek bir değişim (radikal anlamda kapitalizmin yıkımı) yaratabildiler ne de toplumsal kurtuluşu üretebildiler.

Bu nedenle, bizi mücadeleye sevk eden sorun yerinde duruyor: Gündelik yaşamlarımızı belirleyen kapitalist düzeni nasıl değiştireceğiz? Yani devrimi nasıl yapacağız? Zapatistaların ve Kürtlerin mücadeleleri, bu soruyu cevaplamak için önemli deneyimler biriktirmiş durumda.

Devrimci Olanı Yeniden Düşünmek: Halk Devrimi İçin Özeleştiril Örgütlenme

Zapatista ve Kürt hareketlerinin devrimin anlamı açısından neden farklı olduğunu açıklayabileceğimiz bazı temel argümanlar şunlardır:

- Devrim bir halk devrimi halini almış durumda.
- Örgüt ve örgütlenme meselesi, her iki halk için hala merkezi durumda.
- Devrimci örgütler olarak mücadelenin ihtiyaçlarına uyum sağlama ve bu uyumu kurucu siyasete dönüşme yeteneğine sahipler.
- Örgüt yapılarını değiştirme ve dönüştürme yeteneğine sahiptirler ve içerden dönüşüm mekanizmaları yaratarak yeni örgütsel yapının işleyişini garanti etme kapasitesine sahiptirler. Kürtler “eleştiri-özeleştir”, “tekmil”, “platform” gibi; Zapatista “interpelar” (yüzleşme), “vigilar” (denetleme) gibi hareket içinde mikro iktidarların yaratılmasını önleyici mekanizmaları harekete geçirir. Bu mekanizmaların yanında, sürekli yapılan toplantılar, politik eğitimler, çıkartılan yayınların temel hedefi devrimi inşa eden bireylerin devrimci halk olarak kolektif inşasıdır. Bu inşa ahlaki-politik bir projenin kurucusu-savunucu anlamında öznenin dönüşümüdür.
- Kullanım değeri ve ihtiyaç, topluluk ilişkilerinin kurucu unsuru haline gelmiştir ve özerklik komünal ilişkilere dayanmaktadır.
- Mücadele, devrim ve özerklik süreçlerinde kadınların antagonistik rolü belirleyicidir.
- Uluslararası dayanışma ağları kurarak devrimi enternasyonalleştirmek için zaman ve enerji harcıyorlar.
- Onlar için mücadele ve yaşam aynı anlama gelir.

Toplumsallaşmak

Chiapas'taki Zapatistaların ve Rojava'daki Kürtlerin devrimine “halk devrimi” demek yerinde bir tanımlama olacaktır. Çünkü, her iki örgüt de devrimin öznelere örgüt değil halk olarak kabul etmektedir; yani halk tabanı devrimsel süreçte belirleyici öznedir. Örgütün halk üstü kategorilendiği anlayış yerine, varoluşlarının maddi varlığını güvence altına almak için mücadele eden halkın, kendi kaderini tayin hakkı anlayışı devrimin ve mücadelenin ilkesi olarak alınır. Devrimsel dönüşümün sürdürülebilmesi için bu hayattır. Örgüt halkı, (Kürtler ve Zapatistalar) “devrimin öznesi” olarak kabul ederken örgüt halkın aldığı kararlar çerçevesinde hareket eder. Bu örgütün özeleştiril bir örgütlenmeye dönüşebilmesindeki ilk adımdır. Bu noktada halk kongreleri ve meclisleri büyük rol oynar. Zapatistaların mandar obedeciendo (biat ederek yönetmek) ilkesi bu tersdüz edilmiş ilişkiye işaret eder. EZLN lideri Subcomandante Marcos bir konuşmasında devrim anlayışlarını şu şekilde açıklar (Öncesinde büyük harflerle “DEVİRİM”in öncü ve koruyucuları ile yaşanabilecek herhangi bir polemikten kaçınmak adına küçük harflerle yazılan bir “devrim”den bahsettiğini belirtir);

Birincisi; devrimci değişimin devrimci değişim karakterine dair. Farklı yöntemler, farklı cepheler, çeşitli biçimler ve farklı derecelerde bağlılık ve katılım içeren bir karakterdir. Bu, tüm yöntemlerin bir yeri olduğu, tüm mücadele cephelerinin gerekli olduğu ve katılımın her derecesinin önemli olduğu anlamına gelir. Bu nedenle, kapsayıcı, liderlik karşıtı ve kolektif bir anlayıştır. Devrim sorunu (küçük harflerle) bir ÖRGÜT, YÖNTEM ve LİDER (büyük harflerle) sorunu olmaktan çıkıp, devrimi gerekli gören herkesi ilgilendiren ve gerçekleşmesi için herkesin yaptığı her şeyin önemli olduğu bir sorun haline gelir. İkincisi; devrimin amacına ve sonucuna dair: Bu, İktidarın ele geçirilmesi ya da (barışçıl ya da şiddet içeren yollarla) yeni bir toplumsal sistemin kurulması ilgili değil, daha çok birinden ya da diğerinden önce gelen bir şeyle ilgilidir. Bu, eşit hak ve yükümlülüklerle, farklı siyasi güçlerin toplumun çoğunluğunun desteğini almak için “mücadele ettiği” bir alan olan yeni dünyanın başlangıcını inşa etmeyi başarmakla ilgilidir. [...] Üçüncüsü; yalnızca devrimin özellikleriyle değil, aynı zamanda sonucunun da özellikleriyle ilgilenir. Ortaya çıkan alan, yeni siyasi ilişkiler, üç ilkeyi karşılamalıdır: demokrasi, özgürlük ve adalet.¹⁰

¹⁰ Subcomandante Insurgente Marcos, *La historia de los espejos*, Obtenido de Enlace Zapatista, 9 de Junio de 1995. <https://enlacezapatista.ezln.org.mx/1995/06/09/la-historia-de-los-espejos-durito-iv-el-neoliberalismo-y-el-sistema-de-partido-de-estado-durito-v/>.

Yani devrim, devrimci ile toplum arasında bilincin parçalanmadığı, örgütün dayattığı tek bir yol veya biçimin olmadığı bir süreçtir. Aksine, halklar demokratik olarak aldıkları ortak kararlarla hayatlarını değiştirirler. Bu anlamıyla, devrim hiyerarşik bir gücün hâkim olmadığı bir süreçtir. Ortodoks bir ‘DEVİRİM’ anlayışı yerine değil, “devrimi mümkün kılan bir devrim”¹¹ benimsenir. Bu örgütün toplumsallaştığı, gündelik yaşamın militanlaştığı ve halkın ise bu gündelik yaşamda örgüt militanlığı yaptığı bir süreçtir. Böylesi bir devrimde örgüt-toplum parçalanması ortadan kalkar ve halk değişimin nesnesi olmaktan, öznesi olmaya dair bir dönüşüm yaşar.

Daha önce vurguladığımız gibi; “örgüt” fikri güncel spontane devrim anlayışı tarafından terk edilmiş ya da tamamen terk edilmediyse de “kendiliğinden” hareket yaklaşımı örgütlenme gerekliliği olmadığına işaret eder. Ancak Zapatista ve Kürt hareketlerine baktığımızda, “örgütlenme” ve “örgüt” fikri hala oldukça merkezi konumdadır. Örgüt, mücadelenin ilerlemesi ve mücadeleye devam etmesi için temel dayanaktır; somut ilerlemeleri desteklemek ve aynı zamanda ideolojik gelişmeleri desteklemek için örgütlenmeye inanılır. Örgütlenme sürekli sorgulanan ve dönüşen bir ideoloji/ politik perspektife sahiptir. Zapatista yerlilerinin temsilcisi Subcomandante Moises kendileri açısından direnişin; örgütlenmeyi bilmek ve örgütlü olmak anlamına geldiğini ifade ediyor: “örgüt yoksa sadece isyandan ve direnişten bahsetmenin bir anlamı olmaz. Mücadelenin bu iki silahını (örgüt ve örgütlenme) oluşturmanın bize çok faydası oldu, aklımızı açtı ve yeni görme biçimleri öğretti.”¹²

Burada bahsedilen örgütün ve toplumsal örgütlenmenin yeniden, sorgulanabilir farklı bir ideolojik saikle kurulmasıdır. Bu politik olarak otonomi perspektifidir. Bu yeni olanı hem Zapatista hem de Kürt Hareketi’nin açıklamalarından, yaptıkları yayınlardan okuyabileceğimiz gibi otonominin somut örgütlenme mekanizmalarına bakmak daha yerinde olacaktır. Zira bu iki hareketin bir başka başarısı; ideolojik söylemin/projenin ötesinde yaşamsal pratikler/deneyimler yaratıyor olmalarıdır. Toplum üstü bir iktidar kurumu örgütlemeyen bu hareketler, halkı mobilize eden mekanizmalar yaratarak örgütlendikleri toplumu hareketin öznesi haline getirerek otonomlaştırır. Bu mekanizmalardan en önemlisi, hem kolektif hem de bireysel öznelğin temsil

edildiği özerk hükümetler, [Chiapas’da İyi Yönetim Hükümetleri (JGB:Las Juntas de Buen Gobierno)¹³ Rojava’da Rêveberiya Xweser a Bakur û Rojhilatê Sûriye’yê (Kuzey ve Doğu Suriye Özerk Yönetimi)] ve özerk hükümetleri oluşturan halk meclisleri, belediyeler ve hizmet üreten farklı komisyonlar pratiğidir.

Yakından bakacak olursak Zapatista otonomisinin idari yönetim yapısı yerel otorite, otonom belediye, iyi yönetim hükümeti, komisyonlar ve bu idari yapının merkezi anlamına gelen Caracol’lardan oluşur.¹⁴ Yerel otorite, köy meclisinin sorumlu kıldığı 16 yaşından büyük bir kadın ve bir erkektir. Bu iki yerel otorite, köyün bulunduğu bölgedeki otonom belediyenin konseyini oluşturur. Otonom belediyeler yarısı kadın yarısı erkek olan bu konseyler tarafından yönetilir. Konsey, 20 ile 30 kişi arasında değişir. Konsey üyeleri kendi aralarında haftalık-dönüşümlü olarak otonom belediye binasında bulunurlar. Ayrıca belediyelerin Caracol’da bulunan ofisinde de devamlı olarak iki kişi bulunur; bu kişilerde rotasyon sistemi ile çalışırlar. Belediye konseyi kendi arasında seçtiği 3 kişiyi, 3 yıllığına İyi Yönetim Hükümeti konseyine katılmak üzere görevlendirir. 30 kişiden oluşan JBG konseyi Caracol’da yer alır ve 6 haftalık sürelerle 5 kişilik gruplar halinde dönüşümlü olarak çalışırlar.

Zapatistalar bu idari otonom yapıyı, otonom okullar, otonom sağlık klinikleri, işgal ettikleri kolektif toprak temelli kolektif çalışma ve kooperatif oluşumları ile sosyal ve ekonomik anlamda inşa ettikleri otonomi komisyonları

¹³ Zapatistalar 9 Ağustos 2003’te Chiapas’ın %21’ine denk gelen ve 1994 yılından beri inşa ettikleri Otonom Belediyeleri (MAREZ) kapsayan alanda “Mandar Obedeciendo” ilkesi ile işleyen beş Las Juntas de Buen Gobierno (JBG: İyi Yönetim Hükümeti) kurdular. Bu İyi Yönetim Hükümetlerinin merkezi olan ve ismini salyangoz böceğinden alan Caracolların kuruluşu ilan ettiler. 2019 yılında bu özerk alanı genişleten Zapatistalar bugün itibarıyla 12 Caracol, 12 İyi Yönetim Hükümeti ve 43 Otonom Belediye ile Chiapas’ın yaklaşık yarısına denk gelen bir bölgeyi halk meclislerinin seçtiği temsilcilerin oluşturduğu otonom hükümetler eliyle yönetmektedirler. İlk kurulan Caracol’lar: La Realidad, Morelia, Oventik, La Garrucha ve Roberto Barrios olmak üzere beş adetti. 17 Ağustos 2019 yılında 7 yeni Caracol, Direniş ve İsyan Merkezi (CRAREZ) ve 16 yeni otonom belediye ilan ettiler. Böylelikle JBG sayısı 12’ye çıkarken, MAREZ’lerin sayısı 43’e yükseldi. Bu Zapatista defacto otonom bölgesinin iki katına çıktığı yani neredeyse Chiapas’ın yarısı anlamına gelmektedir.

¹⁴ Hareketin kalbi olan Caracollar otonom yönetim kurumları olan JBG ve MAREZ’lerin merkezi olmak dışında Zapatista otonom okullarının, sağlık kliniklerinin, kooperatiflerinin bulunduğu ortak sivil bir mekanlar ve her Caracol civarındaki Zapatista köylerine hizmet vermek üzerine organize olur. Her JBG’nin yıllık faaliyet planı kendi bölgesindeki Asamblea de Zona (AZ: Bölge Meclisi) kararı ile oluşturulur.

¹¹ Subcomandante Insurgente Marcos, *La historia de los espejos*, Obtenido de Enlace Zapatista: 9 de Junio de 1995. <https://enlacezapatista.ezln.org.mx/1995/06/09/la-historia-de-los-espejos-durito-iv-el-neoliberalismo-y-el-sistema-de-partido-de-estado-durito-v/>.

¹² Subcomandante Insurgente Moisés, *Resistencia y Rebeldía Zapatistas I*. *El Pensamiento Crítico Frente a la Hidra Capitalista I*, Chiapas : Cideci-UniTierra, 2015, 139.

ile desteklerler. Bu alanların oluşumunda görev alanlar yine köy meclislerinde belirlenen promotor¹⁵ lardır. Bu görevlerin tamamı yerli halk tarafından belirlenir ve sivil halk tarafından, parasız, rotatif ve gönüllü olarak yerine getirilir. Herhangi bir Zapatista bireyine köy meclisinde görev tanımlandığında, bu görevi yerine getirmek zorunludur. Her görevin topluluk için yapılan bir hizmet olduğu kabul edilir.¹⁶ Başka bir deyişle, halkın devrimci tavrı, topluluk meclisi tarafından belirlenen zorunlu görevleri yerine getirmek için gönüllü olmak, örneğin topluluk için bir festival düzenlemek, İyi Yönetim Hükümeti'nde veya özerk belediyelerde görev yapmaktır. Örneğin, belediye hizmetinde bulunan birinin tarlası diğer köylü topluluk üyeleri tarafından sürülür. Bu, siyaset yapmanın başka ve kolektif yoludur. Zapatista olmayı tanımlayan bu pratik, topluluk temelli siyasettir. 2015'te Subcomandante Moisés'in dediği gibi; "Zapatista olmak, Zapatismo hakkında konuşmak değil, örgütlü halklarla ortaklaşa çalışmaktır". Tüm bu idari yapının kararları ve kişileri yılda bir kez toplanan, tüm

Halkın devrimci tavrı, topluluk meclisi tarafından belirlenen zorunlu görevleri yerine getirmek için gönüllü olmak, örneğin topluluk için bir festival düzenlemek, İyi Yönetim Hükümeti'nde veya özerk belediyelerde görev yapmaktır. Örneğin, belediye hizmetinde bulunan birinin tarlası diğer köylü topluluk üyeleri tarafından sürülür. Bu, siyaset yapmanın başka ve kolektif yoludur.

Zapatistaların mobilize olduğu ve Zapatista otonomisinde demokrasinin kalbi olarak adlandırılan Bölge Meclisi (AZ) tarafından alınır. Bu benzer deneyim Rojava'da komün, özerk belediye, halk meclisi ve özerk hükümetlerin merkezi örgütlenme alanı olarak kantonlar bağlamında gerçekleşir. Tekrar etmeksizin vurgulamak gerekir ki halk özerkliğinin boyut örgütlenmesi altında yaratılan meclisleşme sürecinde görev alarak; bu görevleri yerine getirmek için mobilize olur ve böylelikle özerk sürecin politik öznesini haline gelir.

Ne Yatay Ne Dikey! Ahenk ile Örgütlenmek

Bilindiği ve bilinmediği üzere; Zapatistalar ve Kürtlerin takvimleri, coğrafyaları, tarzları, hızları, yoldaşlıkları, rotaları ve kaderleri farklı olsa da

mücadele tarihlerinde, biçiminde, amacında çok fazla ortaklık var. Bu kadar uzak ve farklı sosyal gerçekliğe sahip iki hareketin her şeyden öte birbirinden habersiz bir biçimde çok benzer teorik ve pratik uygulamaları olan anti-kapitalist özerklik perspektifine sahip olmaları ve bunu iktidarı ve devleti reddeden bir yerden savunuyor ve gerçekleştiriyor olmaları pek çok araştırma konusunun parçası. Her iki hareket de -kendilerini olumlayan ve kimlikçi olmadıkları sürece olumsuzlama hareketleri olsa da ne Chiapas deneyimi ne de Rojava deneyimi geleneksel soldaki köklerinden ayrı düşünülemez. Bunlar, güncel devrimlerin sürecini belirlemeye devam eden temel köklerdir. Ancak aynı zamanda her iki hareket de örgütsel yapılarını geleneksel solun eleştirisine karşı verilen mücadele etrafında yeniden inşa etmişlerdir. Her iki devrimde de hayati öneme sahip olan örgütlenme ve örgüt, geleneksel solun hiyerarşik yapısının izlerini taşır, ancak aynı zamanda halkların direniş biçimlerini dahil eden bir örgütsel yapı yaratmayı da başarmışlardır. Ve yeni bir örgütsel yapı kurmanın ötesinde, özerklik projelerinde hiyerarşiyi ve pasif direnişi aşarlar. Bu örgütlenme biçiminin temelinde dikeylik ile yataylık, askeri yapı ile sivil yapı, isyan ile özerklik arasındaki armoni yatmaktadır. Tischler'e göre; "Zapatismo'yu diğer herhangi bir devrimci örgütten ayıran temel noktalardan biri, itaatsizlik ile belirli örgütlenme biçimlerini birbirinden nasıl ayıracağını bilmesidir. Zapatistalar, politik-militar bir yapı tarafından tanımlanan dikeylik ile sermayeye karşı bir mücadele biçimi olarak yerli toplulukların özerkliği arasındaki çelişki durumunda hareket eder; farklı sosyal ve coğrafi alanlarda çeşitli direniş biçimlerinin gücü ve onuru arasındaki çelişkinin ortasında yer alır."¹⁷

Elbette bu önceden belirlenmiş ve tanımlanmış bir süreç değildir; öyle ki çelişkidenden hiç muaf değildir. Her iki hareket de uzun mücadeleleri boyunca bazı yapılarını ve bakış açılarını sorgulamış; bazılarını reddetmiş, bazılarını ise korumuştur. Bu nedenle bu hareketlerin yapı sökümleri, her zaman yeniden inşa edimiyle birlikte anlaşılmalıdır.

Belki de bu hareketler için en önemli karakteri, siyasi-askeri yapı ile sivil yapı arasında karşılıklı kontrol ve eleştiri mekanizmaları kurabilmiş olmalarıdır. Abdullah Öcalan, hareketin yeni mücadele paradigması altında geçirdiği dönüşümü, 2000'li yılların başında yayınladığı kitabında, örgüt ve halk arasındaki bu karşılıklı değişimi bir "diyalektik dönüşüm ilişkisi" olarak tanımlar:

¹⁵ Promotor bilgisini/tecrübesini paylaşarak süreci destekleyen kişi anlamına gelir. Zapatistalar, öğreten kişi felsefesini kabul etmezler. Tüm otonom okullarında ve diğer alanlarda "beraber karşılıklı öğrenme" ilkesiyle hareket ederler ve bu sırada bazıları destekleyenler (promotor) rolündedir. Eğitim promotorları, sağlık promotorları ya da tarımsal alanda tarım promotorları vardır.

¹⁶ Raul Zibechi, *Challengin Capitalist Modernity III*, Hamburg: International Initiative Edition, 2017.

¹⁷ Sergio Tischler, Adorno: Öznenin Kavramsal Hapisanesi, Politik Fetişizm ve Sınıf Mücadelesi. En S. Tischler, J. Holloway, & F. Matamoros, Olumsuzluk ve Devrim: *Adorno ve Politik Eylemcilik* (K. Tunca, Trad., págs. 117-137). İstanbul: Otonom Yayınları, 2011, 135.

Eğer Kürt Özgürlük Hareketi somutunda dönüşüm çok sancılı oluyorsa, bunun temel etkeni dayanmak istediği toplumsal zemindir. Eğer örgütsel yapılanma demokratik özellikler taşıyorsa toplumsal zeminden birçok etkinin örgüt içine sızarak yeni oluşan bireyi etkileyeceği ve kendisinin bir uzantısı durumuna çekeceği beklenebilir. Bu durumda ya toplumsal özelliklerde hiç etkisi olmaz, duyarsız kalınır, o zaman örgütün toplumdan tecridi kaçınılmaz olur; ya da örgütsel yapı olduğu gibi toplumsal uzantıların bir yansıması, benzeri olur; o zaman da örgüt hastalıklı olur veya değiştirilmek istenen toplumdan bir farkı kalmaz. Dengeli ve arzulanın konum ise, toplumsal zeminden gelen etkileri örgütün devrimci değiştirici etkileriyle sentezleyip daha zengin bir üst oluşuma sıçramaktır. Devrimci örgütle değiştirmek istediği toplum arasındaki diyalektik gelişme, bu çerçevede gerçekleşir.¹⁸

Karşılıklı diyalog, değişim ve birbirini tanıma ve özne olarak kabul etme sürecini kolaylaştıran bu mekanizmalar; Leninist parti formundan, yapısı ve ideoloji açısından toplumsal bir harekete dönüşmüş olan Özgürlük Hareketi'nin devrimci süreçleri açısından vazgeçilmez yöntemlerdir. Örgüt militanları ile halk arasında yatay bir diyalog sürecinin kurulmasını sağlar; örgüt-toplum arasındaki özne-nesne ayrımı ve hiyerarşisini ortadan kaldırır. Ayrıca bu yöntemler, yapısal olarak çelişkili olan örgütlerin var olmasına ve birlikte çalışmasına olanak tanır. Bahsettiğim şey, siyasi-askeri hiyerarşik örgüt ile sivillerden oluşan yatay/demokratik örgütler arasında, birinin diğerinden daha güçlü ya da üstün olmadığı, devrimsel sürecin ihtiyacına göre her birinin farklı ve birlikte roller üstelendiği ahenkli bir örgütlenmedir. İhtiyaca göre bir yapı rol üstlenir, ancak bu diğerinin varlığı için bir tehdit oluşturmaz. Bu devrimin farklı örgütlenme formları (hiyerarşik veya yatay) arasında senkronize olarak inşa edildiğini gösterir. Bu farklı yapılar sadece birbirine saygı duymak ya da birbirinin varlığını reddetmek biçiminde bir paralel varoluştan ziyade devrimci ufku üreten ve birlikte eyleme geçiren bir iş birliği gösterirler. Devrimci sürecin devamlılığını ve üretimini sağlayan bu iş birliğidir. Sub Moises'in dediği gibi; "Ellerine bir reçete ile tutuşturmadı, Zapatistalar ve Kürtler bu iş birliğini deneyimleyerek ve deneyimlemeden vazgeçmeyerek oluşturdular." Bu yüzden Subcomandante Moises'in de belirttiği gibi;

Bu süreçlere saf yaklaşmak, bir kere kendi yönetimimiz oluşunca her şey iyi olacak diye düşünmek yanıltıcı olur." [...] iktidara gelen yerli halk olsak da eğer halk kendi yönetimlerini denetlemek için örgütlenmezse, o zaman yoksul yerliler olarak farelerden daha kötü bir duruma düşeriz. [...] Yani halkçı örgütlenme olsalar bile sonsuz güven diye bir şey yok. Kendi

¹⁸ Abdullah Öcalan, *Bir Halkı Savunmak*, Weşanên Serxwebûn, 2004, 135-349.

yapılarımızı denetlemek için de kendimizi örgütlemeliyiz; bu yüzden biz her şeyi yöneten halktır diyoruz.¹⁹

Kullanım Değeri ve İhtiyaç Temelli Örgütlenme

Gündelik yaşamının dönüşümü, ancak kapitalist toplumsal ilişkilerin yerini topluluk temelli kullanım değeri, topluluk üyeleri arası dayanışma ve karşılıklı yardımlaşma aldığı ve bunun tüm zor koşullar da dahil olmak üzere yeniden üretilmesi ile mümkündür. Bu anlamıyla özerkliğin sadece politik anlamda değil sosyal ve ekonomik anlamda nasıl inşa edildiği de önemlidir. Devletin yerini sadece kolektif ve iyi bir yerel hükümetin alması yeterli değildir. Tüm yaşamsal ilişkilerin komünalleştirilmesi gerekir. Etienne Balibar'a göre;

[...] devrim, belirli bir tahakküm biçiminin (monarşik, aristokratik) maskesini düşürüp ortadan kaldırdığında, aynı zamanda belirli bir anlamda daha temel olan bir başkasını da ortaya çıkarır: Özel mülkiyetin ve kapitalist birikimin egemenliği. Sonuç olarak, devrimci talep, "eski" düzenin yeniden kurulmasından ziyade düzenin tersine çevrilmemesi için devrimci süreci devam ettirme, devrimi "burjuva sınırlarının" ötesine itme talebi haline geliyor; yani ilk devrimin "rahmin-den" ikinci bir devrim filizleniyor.²⁰

Bu anlamıyla her iki hareketin de değişim değerinin egemenliği altında belirlenen kapitalist ilişkilere karşı kullanım değerini öne çıkarıyor olması, parayı zorunlu olmadıkça kendi aralarındaki ilişkilerde kullanmıyor olmaları, özel mülkiyet yerine her geçen gün daha çok kolektif üretim alanları örgütlüyor olmaları, kooperatifler, kolektif çalışma ve müşterek alanları çoğaltmaları topluluk ilişkilerini güçlendiriyor olmaları, kurdukları otonomiye de radikal anlamda farklılaştırıyor.

Her iki hareket de örgütlenmenin merkezine komünal ihtiyaçları yerleştiriyor ve tüm toplumsal kaynaklar ortak ihtiyaçların üretilmesi için tesis ediliyor. Rojava'daki petrolün evlere, komünlere yakacak olarak dağıtılması ya da kooperatifleştirilen komünal arazilerde yapılan tarım aktiviteleri için kullanılması; Zapatista köylerinde üretilen ve daha sonra kooperatifler aracılığı ile satılan kahve gelirlerinin komünityer (köyler) arasında ulaşımın sağlanması için kullanılması buna verilecek sadece birkaç örnek. Sosyal ekonomi alanında yaratılan artık-ürün; eğitim, sağlık, ulaşım,

¹⁹ Subcomandante Insurgente Moisés, Resistencia y Rebeldía Zapatistas III. *El Pensamiento Crítico Frente a la Hidra Capitalista I*, Chiaspas: Cideci- UniTierra, 2015, 164.

²⁰ *The Idea Of Revolution*: Obtenido de Yesterday, Today and Tomorrow, 27 Ağustos 2017, <http://blogs.law.columbia.edu/uprising1313/etienne-balibar-the-idea-of-revolution-yesterday-today-and-tomorrow/>. (Son Erişim: 2 Ocak 2023)

yeni sosyalleşme mekanlarının kurulması için ve ayakta tutulması için kullanılır. Kullanım ve ihtiyaç etrafında, öz örgütlenmeye ve yeterlilik ilkesine dayalı olarak kurulan bu ekonomiler halkın ücretlilik ilişkisinden uzaklaşarak emek gücünü kolektifleştirilmesine olanak tanır. Her iki yakada da tam anlamıyla ücretlilik ilişkisi son bulmuş olmasa da özerklik bu akıl ile hareket ediyor. Çünkü yaparak öğrendikleri en önemli şey, herhangi birinin bir meclis toplantısına katılıp, kendi kaderini tayin edebilmesi için önce emeği üzerinde karar hakkına sahip olması gerekiyor. İşte en temelde kooperatifler emeği bu temelde özgürleştirebilecek yapılar olarak kuruluyor. Bu anlamıyla çalışma gücü de toplumsal kaynak olarak görülüyor ve kolektif çalışma mekanlarının biçimlerinin yaratılması sadece işi kolaylaştırmak için değil; işin etik ve toplum için yapılan bir aktivite olarak yeniden tanımlanmasını sağlıyor. Zapatista otonom okullarında çalışan promotor olarak adlandırılan öğretmenler sadece başka türlü bir eğitimin yaratıcısı değil, aynı zamanda otonom hükümetin kendilerine tahsis ettiği kolektif toprakta kahve, mısır üreten çiftçiler. Yani otonom eğitim, sağlık hizmetlerini yine kullanım ve ihtiyaç zemini üzerinden kuruluyor. Böylelikle otonom yapıların anti-kapitalist bir saikle beraber hareket etmesini ve devrimci ahengin oluşması sağlanıyor. Otonom yapı, yaşamın tüm alanlarını ve öznelere örgütlendiğinde dışardan gelen tüm saldırılara ve ambargolara karşı öz savunma gösterebiliyor. Zira her iki bölgenin/halkın, sürekli şiddet cenderesinde tutulmasına karşılık dünyaya umutlu devrimci düşünceler sevk edebiliyor olmalarının altında yaşamın sosyal ve ekonomik anlamda öz savunması yatıyor.

Ataerklik Karşıtı Eylemlilik

Bu hareketleri özeleştiril kılan bir diğer temel dinamik, kadınların bu hareketlerde sadece varlık göstermesi değil, mücadele ve özerklik sürecinde yapısal/antagonistik bir rol oynamalarıdır. Zapatistalı ve Kürt kadınların hareketlerin tamamını kesen kadın merkezli bir bakış açısı ve kadınların otonomisini inşa etmeyi başarmışlardır. Zapatista Hareketi'nde kadınların kendi özgün yapılarına sahip olmasalar da Hareketin hem ideolojik saha da hem de eylem sahasında öncüleridirler. İlkin 2018 yılının 8 Mart'ında gerçekleştirdikleri ve sadece kadınların katılımı ile gerçekleşen "Mücadelede kadınlar" (Mujeres que Luchan) buluşmaları, bundan sonraki döneme de öncülük yaptıklarını ve Zapatista Hareketi'nin siyasi ajandasını belirlemede öncülük edeceklerini gösteren son yıllardaki gelişmelerdir. Kürt kadınlar söz konusu olduğunda, bu uzun süredir devam eden ve bugün Rojava'da özerklik kavramını coğrafi ve bölgesel tartışma ve sınırlarının ötesine taşıyan bir kadın devrimi yaşıyor. Rojava ve Kuzey Suriyeli kadınların, demokratik konfederalizmin tüm boyutlarıyla bir kadın devrimi ve özerkliği inşa ediyor. Kadınlar, var oldukları her alanda kapitalist, ataerkil, devletçi paktı krize sürüklüyor. Kadınların varlığı,

gündelik yaşamda ataerkil toplumsal ilişkilerin değişim ve dönüşüm mücadelesini sürekli olarak zorluyor ve hareketleri ataerkil olmayan karma alanlar üretmeye zorluyor. Ayrıca kadınların örgütlenmesi, erkeklerin iktidar kavgalarının özgürleşme hareketi içinde bastırılması ve ortadan kalkmasını zorunlu kılıyor. Dolayısıyla özgün örgütlenme (kadınların), karşıt bir varoluş olarak hareketi ayakta tutan en temel dinamiktir. Ancak kadınlar, bu örgütlenmeyi devrimin ayrıcalıklı grubu olmak için örgütlemiyorlar; aksine devrimin hiç kimse için ayrıcalık yaratmayan ama toplumun tüm kesimleri için özgürlük yaratan bir süreç olarak örgütlenmesine öncülük ediyorlar. Böylelikle ataerkil sistemi ve ataerkillik altında ortaya çıkmış tarihsel devrimlerin simetrik aklını altüst eden bir katılım ortaya çıkarıyorlar. Erkek ve devlet iktidarını tekrarlama ve benzeşme ihtimallerini görünür kılarken, temel toplumsal sorunları kadın bakış açısıyla yeniden formüle ediyorlar. Bu nedenle, sürekli vurguladıkları gibi ataerkilliğe karşı yürütülen mücadele sadece kadınlar için değil, toplumsal cinsiyet özgürlüğü, yani toplum içindir.

Enternasyonelleşen Devrim

Bu hareketlere baktığımızda açıkça anti-kapitalist hareketler olduklarını ve bunu yerel ölçekte yürütülmesi gereken ama yerel olmayan bir mücadele olarak gördüklerini anlarız. Tıpkı ataerkilliğe karşı mücadele gibi kapitalizme karşı mücadelenin de uluslararası bir mücadele olması gerektiğini düşünüyorlar. Dünyanın birçok yerinde siyasi gruplar ve kolektiflerle "karşılıklı güçlenme" temelinde ilişkilenebilirler. Bugün dünyanın birçok ülkesinde Zapatistalarla destek/dayanışma ağ ve kolektifleri mevcut. Bu dayanışma ağları, çeşitli amaçlar için seferber edilmektedir. Meksika Devleti EZLN'in örgütlendiği bölgelerde saldırı yaptığında bu ağlar; protestolar, yürüyüşler düzenliyor ve Chiapas'a gözlemci gönderiyorlar. Bu tür siyasi eylemleri teşvik etmenin yanı sıra, bu ağlar aynı zamanda Zapatista kahvesinin kooperatifler ve dayanışma ticareti yoluyla geldiği noktalar. Böylece, Zapatista kahvesi kooperatifler aracılığıyla, bu kolektiflere ulaşıyor. Kolektifler Zapatista kahvesi dolayımında kendini politik olarak örgütlerken, Zapatistalı üreticilerinde adil bir fiyata ulaşmalarını

Kadınların varlığı, gündelik yaşamda ataerkil toplumsal ilişkilerin değişim ve dönüşüm mücadelesini sürekli olarak zorluyor ve hareketleri ataerkil olmayan karma alanlar üretmeye zorluyor. Ayrıca kadınların örgütlenmesi, erkeklerin iktidar kavgalarının özgürleşme hareketi içinde bastırılması ve ortadan kalkmasını zorunlu kılıyor. Dolayısıyla özgün örgütlenme (kadınların), karşıt bir varoluş olarak hareketi ayakta tutan en temel dinamiktir.

destekliyorlar. Yani, uluslararası ve karşılıklı destek oluştururlar. Zapatista kahvesinin dünyanın tüm kıtalarında bulunabiliyor olmasının altında yatan sır, kapitalist ticaret tekeline karşı oluşturulan uluslararası karşılıklı destek ağıdır.

Aynı şekilde Kürt Hareketi, devrimin sadece Rojava'da hatta sadece “Kürdistan” topraklarında gerçekleşmeyeceğini vurgulayarak, devrimin sadece Kürt coğrafyasında kalması halinde gelişmeyeceğini ve başarısız olacağına işaret ediyor. Yalnızca ortaya çıktığı coğrafyayı aşabilen, yani enternasyonalleşebilen ve diğer devrimlerle buluşan ve birleşen bir devrimin başarılı olabileceğinin her defasında altını çiziyorlar. Holloway (2010) buna “çatlakların birleşmesi” adını vermektedir. Üstelik bunu sadece sözlü olarak ifade etmiyorlar. 90'lı yıllardan bu yana diasporadaki Kürt nüfusunu diğer devrimci süreçleri destekleme saikiyle harekete geçiren Kürt hareketi, özellikle Kobane'yi Daesh karşıtı tarihsel direnişinden bu yana devrimci enternasyonalistlerin buluşma noktası haline getiren bir toplumsal örgütlenmeye kavuşturmuştur.

Hareket Halinde Devrimler

Zapatistaların ve Kürtlerin gerçekleştirdiği devrimci eylemlilikler bize devrimi yeniden düşünme ve düşleme mümkünüğünü gösterdiği gibi bu mümkünüğü örgütleyen toplumsal hareketlerin nasıl açığa çıkabileceğine dair de yol gösteriyorlar. Kendini halkın üzerinde örgütlemekten vazgeçen, bu anlamıyla kendi reddi temelinde şekillenen bir örgütlenme, halkın özneliğinin önünü açtığı oranda toplum üstü bir kurumsal örgütlenmeyi yani devlet ve iktidar oluşturmayı (ya da ele geçirmeyi) reddediyor. Devrim iktidar ve lider odaklı olmadığına, toplumun zenginlikleri ve çalışma biçimi üzerinde karar alabileceği demokratik süreçlerin önü açılmış oluyor. Halkın yaşamı üzerinde karar almak için mobilize olması, bir araya gelmesi ve kararlarını üretecek mekanizmalar, yöntemler, biçimler üretmesi ve bu süreçlerin süreklileşmesi, özerkleşmesi ve demokratikleşmesi mücadelenin (devrimin) yaşamı örgütlemekle eş değer olduğunu gösteriyor. Dünyanın farklı coğrafyalarında filizlenen ve büyüyen bu devrimlerin gösterdiği en önemli olgu; devrimi kesin, kapalı uçlu amaçlardan uzak düşünebildiğimiz ve gerçekleştirebildiğimiz ölçüde devrim hareket halinde süren bir devrim halini alıyor. Bu yüzden David Graber'in de dediği gibi; yeniyi/ gerçekliği anlamak için bakış açımızı değiştirmenin zamanı ve bunu gerçekleştirmenin en basit yolu, devrimi tek bir şeymiş; “büyük radikal bir kırılma” (iktidarı ele geçirmek/iktidar olmak) gibi düşünmeyi bırakıp kendimize şu soruyu sormamız gerekiyor: Devrimci eylem/pratik nedir? Belki şunu eklemek yerinde olacaktır: Devrimci bir sosyal hareket nedir.

20. Yüzyılda Toplumsal Direniş Kültürünün Çıkmazları, Alternatif Deneyimler ve Yeni Umutlar

Çarçel Didar

Zamanın ve hakikatin kendi bütünlüğü olsa da çağların üretim biçimi ve düşünce yapısı, politik örgütlenmeleri toplumları bölmüş, zamanın akışını herkese göre değiştirmiştir. Bu durum toplumun üretim yaşam ve düşünce biçiminde değişimlere sebebiyet vermiştir. En önemlisi de yaşamın örgütlenmesinde koşul ve olanaklarının değiştirilmesinde etkili olmuştur. 20.yy'da da egemen ideolojilerin jeopolitik yapılanmaları ve toplumlara müdahaleleri, yaşamın ve doğanın varlığına ciddi darbeler vurmaktadır. Kapitalist modernite üç sacayağı¹ ile toplumsal doğaya her tür müdahale dayatmalarında bulunmakta, dizayn etme saldırıları devam etmektedir. Var olan dünyayı kendi çıkarları için başka bir evreye dönüştürmek adına her gün canhıraş uğraşmaktadırlar. Yıkım ideolojilerinin toplum üzerindeki etkisi bin yıllardır devam etmekte ve gözle görülür boyutta yaşamımıza her tür müdahalede bulunmaktadır. Toplumsal doğanın politikadan uzaklaştırılarak aşırı parçalanması, kasıtlı ve çıkara dayalı geliştirilen bir yönelimdir. Toplumsal doğadan sapmanın sonucu gelişen kapitalist modernite ideolojisi, toplum karşıtlığını pratik örgütlemeleriyle insanlığa kanıtsatmak istemekte ve hatta çoğu zaman da kanıksatmıştır. Bu nedenle toplumun sürdürülemezliği, aşırı tahrip edilmesi, doğasından çıkarılma çabaları geçmiş yüzyıl mücadelelerinin de esas odak noktasıydı. Yaşamın anlamdan düşürülmesi karşısında ortaya çıkan mücadele biçimleri bir yere kadar sorunların çözüm olanaklarını ortaya koymuştur. Ancak beş bin yıllık modernite krizine bütünlüklü bir çözüm, tam olarak gerçekleştirilememiştir.

¹ Endüstriyalizm, ulus-devlet ve kapitalizm.

21.yy'da alternatif mücadele örgütlenmelerin yeniden hüsrana uğramaması için nasıl bir zihniyet ve argüman gerekiyor sorusundan önce, neden son yüz elli yıllık toplumsal mücadeleler istendiği gibi sonuçlar vermedi konusu öncelikli değerlendirme konumuz olmalıdır. Nerede kaybedilmişse oradan başlayarak sorunu ele almak ve ondan sonra kendi zamanı ve toplumsal var oluşu içinde demokratik yapılanmaları değerlendirmek gerekiyor. Toplumsal mücadelelerin başarısızlığı hangi nokta da gelişti, bilinç yetersizliği mi, yoksa yanlış argüman ve araçlar mı kullanıldı, öncelikli olarak buna cevap vermek önemlidir. Özellikle 20.yy'da toplumsal mücadelelerin sürekli ve akışkan biçimde gelişmesine rağmen, neden sonuçları kapitalist moderniteye karşı somut kalıcı olamadı? Neden demokratik ahlaki toplum yapısı sistemleşemedi? Sorunların kapsamlı olduğunun farkındayız. Ancak birkaç ana noktadan değerlendirmek gerekiyor.

Kapitalizm Karşıtı Alternatif Örgütlenmelerin Ana Sorunlarından Birkaçı

Özgürlükçü ve toplumsal olan örgütlenmelerin temel çıkmazlarını bilince çıkarmadan uygulanacak örgütlenme ve yapılanmaların yaşama geçmesi zordur. İnsanlık tarihinden demokratik, halkçı eğilim ve mücadele bir ana nehir² gibi akışını sürdürürken, temel toplumun ahlaki politik yapısının can damarını açığa çıkararak varlığını, direnişini ortaya koymuştur. Buna karşı, kapitalist modernite de varlığını sürdürmek için toplumda ciddi tahribat yaratarak egemen kurumlarıyla yoluna devam etmektedir. Bunu ulus-devlet yapısı, endüstriyalizm ve kapitalizm olmak üzere toplumun tüm kesimlerini içine aldığı sistemle inşa etmektedir. Üçlü sistem yapısıyla doğal ve toplumcu olan değer yapısını istismar etmektedir. Kapitalist modernitenin bu üçlü sistem yapısı ve tarihsel gelişiminin, toplumsal mücadelelerde yarattığı tahribat bu yazımızın esas konusu değildir. Asıl olan kapitalizme karşı gelişen örgütlenmelerin yaşadıkları çıkmazlar ve istenilen sonuçların elde edilememesidir. Birincisi son yüz elli yılda açığa çıkan toplumsal mücadele ve direniş alanlarının içinde milyonlarca insanın aktif olarak örgütlendiği ve belli düzeyde örgütsel yapılanmalar ortaya çıkardığı durumda bile neden başarıya gidilemediğidir.

Demokratik özgürlükçü sistemlerin gelişmeyişi bir çok nedeni var. Ulus devletçi yapıların son iki yüzyıldır aşırı palazlanmaları, iktidar güç ilişkisini toplumlar karşılığında derinleştirmiştir. Belli bir kesimin çıkarını esas alan ulus-devlet örgütlenmeleri, potansiyel olarak toplumculuk karşıtıdır. Doğal olarak kadın karşıtlığı da olmuş oluyor. Kapitalist moderniteye karşı olarak örgütlenen sınıf yapılanması olan işçi-proleter örgütlenmeleri de halkların küresel sorunlarına cevap olamadı. Küresel tekelci sermayenin, önüne kattığını kendisiyle sürüklemesi durumuna tüm

toplumlar neredeyse katılmışlardı. Herkesin bir ağızdan proletaryanın iktidara gelmesiyle, özgürlük ve demokrasinin geleceğine inanmasının sonuçları herkese mal olacak biçimde daha ciddi toplumsal bunalım ve buhranlara, sorunlara sebebiyet vermiştir. Toplamların tüm kültürel ve politik alanlarını bir kesim devlet ve işçi formunda içselleştirilmesi³ belki de toplum yıkımının en derin biçimini ortaya çıkardı. Niyetten bağımsız olarak ve sonuçlarını hesaplamadan karşıt sistemin argümanlarını ve araçlarını, kavramlarını kullanmak, onların anlam dünyasında yol almak, toplumların üçte birini en azından özde karşıtlarıyla çelişkisiz bir duruma getirmiştir.

Kadın sorunu diye tabir edilen durum, esasında salt bir kadın sorunu değildir. Toplumun hepsini ilgilendiren ve esas sorun olan ve çözülürse tüm sorunları köklü olarak aşırarak ve demokratik örgütlenmeleri ortaya çıkaracak ve de kadın başta olmak üzere tüm toplumsal kesimlerin özgürlük sorunudur. Buna karşılık, söz konusu sınıfsal ve toplumsal örgütlenmelerde, kadın politik örgütlenmelerin en aktif örgütleneni bile olsa, sosyal ve siyasal yaşamda sınırlı bırakılması ve eşit özgürlükçü temelde toplumsal inşa da yerini bulamaması durumu, toplumsal mücadelelerin temelden sekteye uğramasının nedeni olmaktadır. Sınıf ve cins, doğa, kültür, sosyo-ekonomik sorunlar yerine, sınıf ve ulus-devlet çıkarları esas alındı ve yaygın bir dünya görüşü olarak geliştirildi. Belli bir kesimin çıkarlarının ana sorunların önüne konulması, dünya sol ve demokratik örgütlenmelerin handikabı olarak gelişti. Bu nedenle devrim diye tabir edilen birçok toplumsal ayaklanma ve direniş sistemleşemedi. Çünkü kadın sorununu toplumsal ve tarihsel bir sorun olarak görmediği gibi devrimin bir sorunu olarak da görmedi. İnsanın insan üzerindeki tahakkümünü sadece devlet ve kapitalist modernitenin bir sorunu olarak ele aldı. Tahakküm ve hiyerarşinin ürettiği ataerkil kültür meşrulaşarak, mücadele eden birçok toplumda bütün biçimleriyle çoğu zaman devam etti. Kadınların ve toplumun azınlık kesimleri politik ve toplumsal sisteme girmesi bu nedenle sınırlı kaldı. Birçok toplumsal hareket, karşıtına karşı zafer kazansa da kendi içindeki krizi aşamadı. Toplumun demokratik inşası ve politik mekanizması tek ayak üzerinden yürürlüğe konuldu. Aşırı güçle konumlandırılan erkeklik kimliği karşısında kadının sadece sosyal bir kimlik olarak ele alınması, devrimler açısından ciddi olumsuz sonuçlara neden olmuştur. 20. yüzyıl bin yılların erkeklik kimliğiyle sosyal ve toplumsal mücadelelere kulaç açtı. Erkeklik kimliğiyle karakter bulan epistemolojik yapılanma, kadını, eğitim ve bilgi sisteminden de uzak tuttu. Yarım kalan yaşam, toplumsal mücadelelerin birçoğunda karşıtını yenmiş olsa dahi eksik kalmasını sürdürdü. Çok bilincinde olunmasa da elde edilen kazanımlar, kadın toplumsallığının aktif geliştirilemediğinden sonuçları tüm toplum hatta devrimler için onarılması zor sonuçlar yaratmıştır. Ulus devlet,

² Burada tarihten günümüze kadarki toplumcu, direnişçi hareketler kastedilmektedir.

³ Marksizmin ekonomi indirgemeciliği.

erkek egemenlik üzerinden merkeziyetçiliği devam ettirmiştir. Bu dönem de kadınların ‘işçi’ ve ‘köle’ şeklindeki konumları, ‘ailenin kurucusu’ ve ‘soy sürdürücüsü’ gibi rolleri ve maruz kaldıkları ‘siyasetten anlamaz’ ve ‘politik yaşamdan uzaklaşmalıdır’ şeklindeki yaklaşımlar süre gelmiştir. Ulus-devlet, endüstriyalizm, ataerkil kültür olduğu gibi devam etti. Buna karşın, iç mücadele biçimleri gelişmemiş değil ancak ya lokal kalmış ya da bir süreden sonra güç getiremez duruma gelmiştir. Toplumsal mücadelenin ana karakteri sınıflı olmayı aşamamıştır. Nihai olarak içinde her tür tahakkümü barındıran ve sadece karşıtına karşı mücadele yürüten, duruş ortaya koyan bir duruma dönüşmüştür.

Doğanın Karşısına Toplumsal Doğanın Konumlandırılması

Doğa ve kadın üzerinden yürütülen egemenlikçi yaklaşım ve istismar boyutu hala devam etmektedir. Doğanın, ekolojik yaşamın birçok toplumsal mücadelenin konusu olmaması toplumlarda ciddi hasarlara neden olmuştur. Gezegenimizde yer alan tüm canlı ve doğal yapı tahakkümcü sistemler tarafından yok edilmektedir. Toplumsal mücadelelerin ekolojiyi ilkesel olarak yapısalılıklarına yedirmemeleri, doğa ve toplum sorununun sakat kalmasını, bireylerin demokratik duruşlarını da etkilemektedir. Bu nedenle mücadele eden toplum ve toplulukların doğru ve sürdürülebilir olmasını ve de başarıya gitmesini engellemektedir. Ekolojiye yaklaşım kadına yaklaşım ve toplumu ele alış biçimi demokratik sistemlerin örgütlenmesinde ve ka-

lıcılılaşmasında belirleyicidir. Ekoloji, çeşitlilik ve doğanın yaşam hakkı doğru bir zihniyetle ele alınmadıkça birlik ve ortaklaşma da olmayacaktır. Özellikle endüstriyalizmin, sosyalist hareketler tarafından da benimsenmesi ciddi bir yanılgı olarak ortaya çıkmıştır. En fazla karşıt durulması gereken noktadan ortaklaşma yaşanmıştır. Doğa ve toplumdaki emeğin ve kadının da yanı sıra metaya indirgenmesi belki de en büyük paradoks ya da çıkmaz olarak yaşanmıştır. 3Endüstriyalizmin pozitif bilimlerle desteklenerek yaşamsal kılınması toplumlar üzerinde çok ciddi tahribatlar yaratmıştır. Soluduğumuz havadan tutalım, toprağın ve tohumların genleriyle oynanması ve kirletilmesi sürecine ortaklık edilmiştir. Dünyanın üçte bir oranına ulaşan ve tüm yüzyılı etkisine alan Marksizm dahi, doğayı bir meta, kadını ise ücretli işçi yaklaşımını

Kadın sorunu diye tabir edilen durum, esasında salt bir kadın sorunu değildir. Toplumun hepsini ilgilendiren ve esas sorun olan ve çözülürse tüm sorunları köklü olarak aştıracak ve demokratik örgütlenmeleri ortaya çıkaracak ve de kadın başta olmak üzere tüm toplumsal kesimlerin özgürlük sorunudur.

aşamamıştı. Belli oranda başarı yakalayan demokratik mücadelelerin ve egemen sistemi zayıflatan yapıların, esasta kendi öz örgütlemelerinin ya da kapsayıcılıklarının, sistemin ana ilkeleri olan kadın ve doğayı kapsamamaları ve mücadelelerine bu zihniyeti yedirmemelerinin sonuçları ağır olmuştur. Yaşamda ve çalışmada eşitliği savunmuş olsalar da, ya devlet sistemiyle kadın ve doğayı bertaraf etmişlerdir ya da kendi haline bırakmışlardır.

Benzer şekilde, demokrasi sorunu da ciddi olarak göz ardı edilmiş ve doğa ve toplum ilişkisinden tutalım, yaşamın her alanında esas olması gerekirken demokratikleşme göz ardı edilmiştir. Demokratik yapı ve inşa olmadan toplumsal doğanın doğru bir evreye girmesi zordur. Örneğin, demokratik kültürün olmadığı yerde komün ve meclis, kadın etkinliği gelişemez. Kolektif devlet olarak yaratılmak istenen nihayetinde idare devlete dönüşmüştür. Devletin kendi karakteri yerelden örgütlenmeye karşı bir karakterdir. Devlet, karakteri gereği politika geliştirmez. Politika toplumların alanıdır. Devlet ise belli bir kesimin, bürokratin var olan hiyerarşiyi ve zoru idare etme biçimidir. Bu nedenle de demokratik yapıların gelişmeyişi, toplumun kendi örgütlenmesi ve işini geliştirmeyişine neden olmuştur. Sınıf, ulus-devlet ve demokrasinin olmayışı ciddi bir karşıt örgütlenme olarak var olmuştur.

Geçmişte yaşanan çıkmazlar nedeniyle yüzyılımızda örgütlenen birçok mücadelenin yaşam perspektifi ve mücadele zihniyeti daha demokratik yapılar geliştirmektedir. Toplumlarda, topluluklarda demokratik tabandan ve her kesimi kapsayan örgütlenmelere gitmektedir. Temel mücadele dayanaklarını daha toplumcu olandan doğru tercih etmekte. Özerk ve ekolojik ilkelerden yola çıkarak tüm yerel kültürel, etnik yapıların ortaklaştığı sistemleri esas almaktalar. Günümüzde herkese umut olabilen daha özgürlükçü toplumcu ve özerk temelde gelişen inşalar ortaya koyan birçok örnek var. Bugün, demokratik özerk sistemler bir taraftan kendilerini kapitalist modernite örgütlenme ve zorunluluklarından koparmaya çalışırken, diğer yandan ise geçmiş süreçlerden dersler çıkararak özgürlükçü ve özerk sistemler ve kurumlar inşa etmek için çaba sarf etmekte. Toplumsal doğaya dönüşün ahlaki politik, özgürlükçü yapılarını, komün, meclis ve kooperatif örgütlemeleriyle geliştirmeye çalışmaktalar. Demokratik toplumlar ekolojik yaşamı ve örgütlenme reflekslerini en demokratik biçimde geliştirmeyi her dönem sürdürmektedir. Yüzyılımızda da bize umut olan örgütlenmeler mevcuttur. Eleştirisini yaptığımız sol ve devletçi sistemlerin alternatiflerinden birkaçına değineceğiz.

Başka Bir Yaşamın Olabilirliğine Somut Örnek; Longo Mai Komünü

1968 devrimci öğrenci gençlik geleneğine sahip bir gurup genç Longo Mai’yi “uzun ömürlü olsun” ismiyle 1972’de Fransa’nın güneyinde kurmuştur. Terk edilmiş bir

köy ve arazi pratik olarak inşa edilerek bu komün kurulmuştur. Birinci ve ikinci dünya savaşından sonra kültürel, sosyal ve toplumsal alanda ulus-devlet merkezi yapısına ve yaşanmış faşist yıkıcılığa karşı örgütlenen 1968 kuşağından bir grup gencin, çok somut ve kalıcı olarak örgütledikleri Longo Maï komünü, günümüzde hala devam eden bir örgütlülüğe sahiptir. Aslında demokratik ve komünal sistemin bir biçimi olarak günümüzde yaşam bulmaktadır. Ağırlıkta Fransa'da ve birkaç Avrupa ülkesinde olmak üzere toplam sekiz komün olarak örgütlenmektedirler. Komün kurma ve ortak yaşam alanları yaratmak 1968 kuşağı süreci boyunca vardı. Ancak hemen hepsi ya kısa süreli olmuş ya da amaçlarının dışına çıkmıştır. Longo Maï komünü elli yıl boyunca kendini sosyal, siyasal, politik, ekonomik olarak yaşamın tüm ilgili alanlarını kapsayacak biçimde örgütleyen bir komündür. Güçlü bir politik yapıyla komünleşmeleri, kooperatifleşmeleri çok önemli. Komün yaşamda üretim ortaklığının, ücret ve işçi-patron paradoksuna karşıt geliştirilmesi, diğeri ise kültürel ve toplumsal olarak sınıf çelişkisinin dışında yaşam kurmalarıdır. Devlele ilişkilerini bu nedenle kendileri belirlemiştir. Alternatif sistem yapısı doğru noktalardan yaşamlarını örgütlemekten gelmektedir.

Gençlerin arayışları sisteme alternatif bir yaşam alanı oluşturmak olduğu kadar bir sistem olarak kolektif ve komünal yaşamı da kurmaktır. Avrupa da uzun yıllar yaşanan çıkar savaşları, toplumu parçaladığı kadar doğayı tahrip etmesi, alternatif yaşanacak ve örgütlenecek alanların gelişmesini zorunlu kılmıştı. Longo Maï de bunlardan bir örnek. İnsanlığın tarihte çoğu zaman yaptığı gibi yaşamın güzeline ve anlamlısına kolektif, örgütlü güçle ulaşılacağı gerçeğinin alanı olarak uzun ömürlü bir komün-komünalite ortaya koymuşlardır. Günümüzde çok bilinçli ve örgütlü olarak kendini devam eden Longo Maï komünü örnek bir sistem olarak devam ediyor.

Longo Maï komünü kendini ağırlıkta kültürel bir yapı olarak ifade etmektedir. Kendilerini bir kültürel yapı olarak ifade etmelerinin nedeni; kurdukları kolektif yaşamı, politik, ekonomik, sosyal, siyasal olarak bütünlüklü ele alma ve ortak kültür olarak geliştirmedir. Bir de diğer kültürlerden, coğrafyalardan insanlarla da ortak paydada bütünlük sağlamalarıdır. Var olan verili sisteme karşı pratik olarak örgütlenmektedirler. Komün aynı zamanda bir kooperatif olarak yaşam bulmaktadır. Komünün üretimi ortak olarak geliştirilmektedir. Ağırlıkta üretimi kendi emekleriyle geliştirmeleri ortaklaşmaları, plan ve projelerin ortak politika olarak geliştirilmesi örnek kabilinde bir durumu ifade etmektedir. Ekonomik tüm faaliyetlerini ekolojik bir kültürle hayata geçirmektedirler. Bir çalışmayı üretimin başından sonuna kadar sürdürmeyi esas almaktadırlar. Örneğin kazakları, reçelleri, peynirleri, buğdayı gibi birçok üretimi kendi kolektif emekleriyle yapmaktadırlar.⁴ Komün ihtiyacın dışında kalan

⁴ Kiraz Özdoğan, *Longo Maï-Bir Komün Deneyimi*, İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi, 2022.

üretimi, diğer komünlerle paylaşılmakta ya da karşılıklı ihtiyaçlar giderilmektedir. Mülkiyetin olmadığı, ortak yaşamın geliştirildiği gerçek bir komün denilebilir.

Yüzyılımızın Alternatif Sistem Deneyimi Zapatalar

Zapata yerel mücadelesi eski bir direniş geleneğinden gelmiş olsa da aynı zamanda 20. yüzyılın merkezi sistem yapısına tepki olarak gelişen demokratik kültürel bir mücadeledir. Zapata Kurtuluş Ordusunun 1994 Chiapas'ta başladığı direniş Meksika merkezi ulus devletine karşı olduğu kadar, geçmiş ulusal kurtuluş mücadele deneyimine de bir eleştiri olarak gelişmiştir. Yüzyıllarca sömürge statüsünde kalan Zapatalar ekonomik ve sosyal, kültürel kırıma karşı bilinçli bir mücadele başlatmışlardır. Neoliberal politikalara özellikle tavır koymaları ve karşıt direniş geliştirmeleri doğasında yeni bir politika ve örgütlenme ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Meksika devleti tarafından yerlilerin yaşadığı topraklara el konulması, sosyo-ekonomik olarak zor duruma girmeleri, ciddi yoksullaşma durumu Meksika devletine karşı direniş ve savaş başlatmalarına neden olmuştur.

Uzun mücadele yıllarından sonra bilinen uzun Zapata yürüyüşünden⁵ sonra Meksika hükümetiyle yapılan görüşmeler sonucunda belli uzlaşıya gidilmiş olsa da yasal olarak otonom örgütlenmeleri tanınmadı. Kültürel ve yerel kimlik mücadelesinin yanında otonom örgütlenme taleplerinde ısrarcı oldular. Çok çeşitli mücadele yöntemleriyle sürekli toplumcu, yerel otonom taleplerini dayattılar. Silahlı boyuttan, siyasi ve politik biçimde örgütlenmelerine devam ettiler. Meksika hükümeti yerli halkların talep ve haklarını kabul etmedi. Zapatalar, kararlı mücadele biçimlerini öz inisiyatif ve yerel kültürlerin ortaklaşmacı mücadelesiyle kendi elleriyle, öz örgütlülükleriyle 1 Ocak 2003'te hükümeti tanımamaya demokratik otonom yönetimlerini inşa edeceklerini ilan etti. Belediyeler üzerinden inşa etikleri özerk örgütlenmelerini, halkın kolektif talebi üzerinden gelişen yerel otonomi bugünde olabildiğince meşruluğunu korumaktadır. Kendi sistemlerini bu biçimde kurmuşlardır. Halihazırda Zapatistalar 12 Caracol, 12 İyi Yönetim Hükümeti ve 43 Otonom Belediye ile Chiapas'ın yaklaşık yarısına denk gelen bir alanı otonom bir şekilde yönetmektedirler.⁶

⁵ EZLN ve CNI, gerçekleştirdiği sivil etkinliklerle hükümeti San Andrés Anlaşması'nı tanımaya ve sorumluluklarını yerine getirmeye çağırdı. Bu etkinliklerden en önemlileri, 1997 Eylül'ünde 1.111 kişilik Zapatista delegasyonunun Meksiko şehrine yürümesidir. Bkz. Azize Aslan, *Çatışma Çözümü ve Barış İnşası Dünya Deneyimleri Serisi*

<https://disa.org.tr/catisma-cozumu-ve-baris-insasi-dunya-deneyimleri-serisi-sempozyumu/>

⁶ Bkz. A.g.e.

Aktif mücadele eden isyancı yüzbaşının da değerlendirmesi, ifade ettiği demokratik yapıların toplumcu ve katılımcı yanını gözler önüne seriyor:

Halklarımız kendi kendine yönetmeyi öğrendi ve öğrenmeye de devam ediyor. Onlar, bizim halklarımız kendi kendilerini yönetmeyi biliyorlar. Mesela eğitimde, hükümetin verdiği eğitimden çok daha farklı bir yol izliyorlar. İşte sağlık hizmetleri ve hastaneler... Ya da açılan küçük ölçekli tanzim satış mağazaları, bize neyi nasıl yapacağımızı söyleyen birileri yok artık. Bir şey söylediğimiz zaman yerine getiriyoruz. İşte bu bizi gururlandırıyor. Daima isyankâr olmaya devam etmeye kararlıyız, hep öyle kalacağız.⁷

Rojava Devrimi'nde olduğu gibi Zapata mücadelesinde de yerelden ve doğrudan halkın katılımı alternatif örgütlenme olarak ortaya çıkmaktadır. Zapataların acı ve savaş dolu bir geçmişlerinin olması kendilerini nasıl bir sistemde örgütlemeleri gerektiğini düşündürmelerine neden olmuştur. 1994'te otonom isyankâr belediye ilanlarıyla yerelden tüm politik ve toplumsal sorunlarına bir alan açmış oldular. Bir yandan silahlı mücadele ve müzakere görüşme ve gerginliği diğer yandan ise toplumsal inşa çalışmalarına yürüttüler. Marksist düşünceye dayanan sistemlerinde belli oranda değişime gittiler. Marksizmin dogmatik, pozitivist yanlarını eleştirerek kendi örgütlenmelerini geliştirdiler.

Zapataların politik örgütlenme biçimi, statüko ve alt-üst ayrımlarını ortadan kaldırma amaçlıdır. "İtaat ederek yönetme" yaklaşımı geleneksel hiyerarşik ve bürokratik yapılara eleştirileridir. EZLN komutanlığından başlayarak demokratik ve değişen bir yöneticilik biçimi ortaya koydular. Savaş ve örgütlenme biçimlerini hiyerarşi, statüko ve merkezileşmeye karşı geliştirdiler. Herkesin bir biçimde toplumun parçası olmasından kaynaklı görev ve iş-rol bölüşümü olarak örgütlenmelerini sürdürmekteler. "En belirgin örgütlenmelerini onlarca köyden oluşan ve 43 otonom belediye örgütlenmesidir."⁸ Her bir belediye birer koordinasyona, merkezi olan salyangozlara bağlıdır. Tüm belediyelerin yani yerelden örgütlenmelerin "Yönetim Konseyi" en alttan tavsiye ve gözlemlemeye dayalı örgütlenen bir yapıdır. Rojava'daki meclislerin gözlem ve denetleme biçimde geliştirdikleri sistemin karşılığı gibidir. Herkes görevlerde dönüşümlü olarak yer almaktadır. Merkezileşmeye karşı tedbir olarak topluluğun aktif ve tabandan katılması, karar sahibi olmasıdır.

⁷ Gloria Munoz Ramirez, *Ateş ve Söz-20. Ve 10. Yılında EZLN*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005.

⁸ Bkz. Azize Aslan, *Çatışma Çözümü ve Barış İnşası Dünya Deneyimleri Serisi*, <https://disa.org.tr/catisma-cozumu-ve-baris-insasi-dunya-deneyimleri-serisi-sempozyumu/>

Zapata ekonomisi komünler ve kooperatifler üzerinde gelişmektedir. Olabildiğince merkezi çalışmaları geliştirmemek üzerinden örgütlenmektedir. Komünün her üyesi ailesinin ve komün üyelerinin ihtiyaçları için aktivitede bulunur. Ürettikleri ürünler daha çok Zapatista dükkanlarında satılır. Kendilerine yeten bir ekonomiyi esas almaktadırlar. Kadınların da büyük oranda katıldığı komün ve üretim alanlarında daha esnek ve doğal bir çalışma ve yaşam biçimi ortaya çıkmaktadır. Ekolojik ve ihtiyaç esaslı üretim, toplumun kendi öz dayanaklarıyla gelişmesini ortaya koymaktadır. Özellikle merkezileşmiş devlet mekanizmasına ve her tür hiyerarşiye karşı ortaklaşan ve ortak kararlara dayanan mekanizmalarını aktifleştirmektedirler. Yaşamı ilgilendiren tüm kararlarda komünler de çoğunluğun katılımı esas alınmaktadır.

21.yüzyılda alternatif sistem örgütlenmeleri yaşamı ve toplumun tüm kesimlerini, kültürel yapılarını yerinde örgütleme, ortaklaşma ve dayanışma içinde geliştirmektedirler. Doğanın ve kadının kabulü genel olarak zihniyet yapısının temel karakteri olmaktadır. Deneyimlerin kapitalist modernite ve ulus-devlet yapısı karşısında sürekli kendini demokratik olarak yapılandırması, inşa etmesi günümüzün yapıları olarak oldukça önemlidir.

21. Yüzyılda Ortadoğu'dan Yükselen Umut Rojava

Rojava'da Temmuz 2012'den sonra gerçekleşen devrimle, kapitalist moderniteye karşı alternatif örgütlenme ve sistem yaratma çabaları daha da görünür olmaya başladı. Savaş ve toplumsal insanın bir arada yürüdüğü alanların başında Rojava gelmektedir. Geçmiş devrim perspektifini aşmaya çalışan ve örgütlenme biçimini daha çok gönüllü ve ortaklaşmacı sistem üzerinden geliştirilmeye çalışılmaktadır. Toplumsal sistemi komün, meclis ve kooperatif üzerinden geliştirmelerinin nedenleri var. En temel nedenin, tarihten çıkarılan dersler olduğunu söylersek abartmış olmayız. Toplumsal perspektiflerinde geçmiş mücadele biçimlerinden⁹ ve sonuçlarından yola çıkarak geliştirilmesi tümünden bunların reddi anlamına da gelmiyor. Yerelden örgütlenen komün ve meclisler, devletçi sistemin dışında ve

Ekolojik ve ihtiyaç esaslı üretim, toplumun kendi öz dayanaklarıyla gelişmesini ortaya koymaktadır. Özellikle merkezileşmiş devlet mekanizmasına ve her tür hiyerarşiye karşı ortaklaşan ve ortak kararlara dayanan mekanizmalarını aktifleştirmektedirler. Yaşamı ilgilendiren tüm kararlarda komünler de çoğunluğun katılımı esas alınmaktadır.

⁹ Geçmişte Marksist ideolojiden etkilene durumu vardı.

halkın kendisine daha yakın gördüğü bir sistem olarak gelişti. Devlet ve merkezi-yetçiliğin dışında gelişen komün ve meclisler özerkliğin esas temelidir. Meclislerin tüm şehir ve kasabalarda örgütlenmesi demokratik ve özerk olarak gelişmiştir. Demokratik ulus anlayışı ile özerk ve tamamlayıcılık örgütlenmesi için meclis çalışmalarına büyük önem verilmiştir. Her şehirde ve kasabada örgütlenilen meclisler demokratik tarzda, genel prensipleri kabul eden herkese açıktır. Merkezi değil demokratik bir içerikle örgütlenmiştir. Buralar toplumsal sorunların tartışıldığı ve herkesi ilgilendirecek kararların aldığı merciidir. Doğrudan demokrasiyle seçilen, meclise gelen bileşen kurduğu komisyonlarla alanlardan, komünlerden gelen sorunları yerinde denetler ve araştırır. Tüm bileşen ve komitelere karşı sorumluluğu denetlemek ve ön açıcı olmak üzerindendir. Örneğin, şehir meclisi şehirdeki tüm komite ve komüngehlerin eş sözcüleriyle direk ilişki içindedir. Herkesin bir biçimde politikada yer edinmesi için çaba gösterilmektedir.

Ancak tümünden örgütlenmesi ve sistemleşmesi zaman alabilmektedir. Uzun süredir Rojava inşa alanında mücadele yürüten ve devletçi sisteme karşı kadınların ve toplumun örgütlenmesini geliştirmeye çabalayan kadınlardan olan Remziye Mihamed alternatif örgütlenmelerini çok sade bir biçimde, şöyle dile getirmektedir.

Halk olarak her çalışmada varız. Eksikliklerin yaşanması tecrübesizliğimizden geliyor. Devletin merkezi sisteminden öğrendiğimizi tümünden aşmış değiliz. Yine ona rağmen bir sorun olduğunda nereye başvurmamız gerektiğini biliyoruz. Kimse kimseden farklı değil. Eğer istersen istediğin biçimde politikada, örgütlenmede yer alabilirsin. İlk kez kadınlar olarak her çalışmada yer alıyoruz. Meclislerde, komünlerde, kooperatiflerde eşit temsiliyetin dışında kadın çoğunluğu da olabiliyor. Bu durum kadınların geleceği içinde bir güvencedir. Devletli yaşamaktansa öz demokratik yapıya göre yaşamak daha anlamlıdır.¹⁰

Komün ve meclislerle örgütlenilmeye çalışılan sistem yüz yüze ve yaşamın tüm alanlarını ilgilendiren politika olarak örgütlenen işler, meclisin denetim ya da görüş ve önerileriyle yürütülmekte. Kanton meclisleriyle de genel sorunlar için bir araya gelen Rojava Meclisi, komünler ve komünlerden gelen talep, öneri ve kararların görüşmelerini değerlendirmeye tabi tutuyor. Demokratik sistemin temel yaklaşımı köyden beldeye, beldeye şehir kadar herkesin bir biçimde politikaya dahil olması ve kendisini doğrudan katmasını sağlamaktır. Merkezi örgütlenmelerin dar ve üst yapı sorunların dışında toplumun ekolojik sorunundan, savunma sorununa kadar tüm alanlarda yaşanan sorunlar, temsiller ve eş sözcüler üzerinden ortak platformlarla çözüm bulmaktır. Örneğin Qamişlo'nun bir mahallesinde bir

çöp sorununu, komün kendi üyeleriyle tartışıp çözümünü ve yapması gerekeni netleştirdikten sonra komüngehlerle ortaklaşp meclise taşımaktadır. Mahallenin ihtiyacı ve talebi olduğu için meclis ortaklaştıktan sonra denetlemek yetersiz kaldığı nokta da desteklemekle yükümlüdür. Çoğu zaman meclisin kendisi de pratik projeler ortaya koyup komünlere sunabilmektedir. Sonraki süreç kararların denetlemesi olarak devam etmektedir. Karşılıklı ilişki olarak geliştirilen işleyiş, karşılıklı denetlemeyi de ortaya koymaktadır. Demokratik Özerk Sistem kapsamında olan ekonomi, ekoloji, savunma, diplomasi, sağlık, eğitim gibi alanlar meclis tarzında örgütlenebilecekleri gibi şehrin tüm meclislerinde de yer almaktadırlar. Demokratik ilkeler çerçevesinde karşılıklı ilişki ve denetleme sistemi geliştirilmeye çalışılmaktadır.

Demokratik özerk yapılanmada meclis, ulus-devlet yapısı gibi iş görmez. Yargı ve diğer idari yapılar konfederaldir. Konfederalden kast edilen, kantonlarla ortak konularda bir araya gelmektir. Aynı zamanda komün, meclisler ortaklaştıkları gibi kendi meclisini de kurmaktadır. Meclislerin bünyesinde yer alan komiteler, alınan kararları hayatta geçirmekle sorumludur. Örneğin Derik'te bir köyde komite veya komiteler oradaki ekonomi temsili olarak köyün ekonomi işleriyle uğraşmaktadır. En yakın mecliste de temsilcileri yer almaktadır.

Komünler, Rojava Özerk Sistemin esas çekirdek örgütlenmesidir. Asıl karar ve icra alanı durumundadır. Her komün en başta ortak yaşam alanları olarak geliştirilmek istenmektedir. Yaşamı komün olarak geliştirmek kolektif düşünce ve yaşam alanları oluşturma üzerindendir. Halihazırda istenilen düzeyde olmasa da genel olarak her bireyin gönüllü ve doğrudan demokratik örgütlenmesi amaçlanmaktadır. Aynı zamanda her bireyin ve topluluğun amaçları ve hedeflerini de ortak yaşama geçirme alanlarıdır. Bireylerin düşünsel, kültürel, ekonomik ortaklaşması ve kendi ihtiyacını belirlemesi üzerinden örgütlenme kolektif uğraş içinde daha çok gelişmektedir.

Ayrıca, her komünün bir kooperatif hedefi esastır. Üretim ve demokrasi ilişkisini bunun üzerinden gelişmesi önemlidir. Ulus-devlet yapısının merkezi yapısının tersi olarak komünler ihtiyaç üzerinden bir araya gelme ve ortak politika oluşturma alanları olarak aynı zamanda doğrudan katılımlarıyla genel özerk sisteme gerektiğinde etkide bulunmaktadır. Rojava'da tüm komün ve meclislerde ve kantonlarda kadınlar eş sözcülük sistemiyle yaşamın her alanına katılarak emekleriyle komün ve kooperatiflerde yer alırlar. Genel meclis ve yürütme, yerelden komünden doğru örgütlenmeler özerk olarak kendini örgütler. Özerk olmamaları halinde merkezi örgüt-

¹⁰ Remziye Mihamed Rojava'da yer alan *Kongra Star Koordinasyonu* içerisinde yer almaktadır.

lenmenin devreye girme riski her zaman vardır. Her komünde bir kooperatif çalışması yerelin sürekli dinamik kalması ve politikada aktif olmasını sağlama amaçlıdır. Özel mülkiyet sisteminin önüne geçmek ve ortak üretim ve tüketimle halkın etkili olması sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu biçimde merkezi iktidarın önü alınmaya çalışılır. Kapitalist işleyiş ve tüccar istismarına karşı komünde geliştirilecek kooperatiflerle talancı ve komisyoncu alanı daraltıldığı gibi üreticiden tüketiciye tüm toplum kolektif örgütlenmelerle ortaklaşır. Demokratik bir güç olmaya doğru gider. Kooperatifler demokratik ekonomik yapının esasıdır. Demokratik yapılanmanın farkı toplumdaki tüm kesimlerin artık doğrudan politika içinde yer alma istemleridir. Toplumların yaşamının komünlerle daha yaşanılır olduğunu, aşırı merkezileşen yapılar değil de herkesin ulaşabileceği, kendisini içinde bulacağı ve gerektiğinde müdahale etme olanaklarının olduğu yapıya ihtiyaçtır.

Rojava'nın diğer yapılardan temel farkı, tabandan doğru komün, meclis ve kooperatif sistemini olmazsa olmazlardan olarak ele alarak politika oluşturma amacıdır. Toplulukların kendi öz gücü ve direnişi üzerinden gelişim sağlama ve sistemlerine sahip çıkma biçimdir. Günümüzde bilinen birçok ülke ya da genel sistemler ne kadar federatif ve özerk yapılara sahip olsa da ulus-devlet geleneğiyle hareket etmektedirler. Nedeni ise tabandan doğru örgütlenmelere gitmemeleri diyebiliriz. Kendi anayasa ya da özerk yapılarında esas gücü, birikimi, örgütlenmeyi yerellere devretmezler. Rojava 'da toplumsal sözleşme ve esas politika, komün, kooperatif ve meclis dayanağı üzerinden resmiyet kazanmaktadır.

Rojava'da yaşanan bütün bu gelişmeler önemli olmakla birlikte örgütlenmede ve sistemleşmede yaşanan sorunlar da mevcuttur. Uzun bir süreci kapsayan devletçi gelenek ile bugüne gelen toplumun komün, meclis ve kooperatifleri geliştirme ve örgütlemesinde belli oranda sorunlar da yaşanmaktadır. Merkezi ve cinsiyetçi bilgi ve bilinç ortaklaşmada ve örgütlenmede sorunlar açığa çıkarabilmektedir. Aynı zamanda demokratik kültür ve bilincin yeterli olmadığı durumda merkezi uygulamalara kayma riski barındırmaktadır. Bazen doğrudan demokratik katılım sağlanması gereken örgütlenmelerde yetersizlikler yaşanabilmektedir. Kendine yeterlilik gibi tüm toplumu ilgilendiren konularda başkasına bırakma, ya da esas işi olarak görmeme yaklaşımları olabilmektedir. Toplumsal cinsiyetçi zihniyet eşit sözcülükte ya baskın gelme ya da kendini geri çekme olarak da yaşanabilmektedir. Mücadele alanı olarak ele alınan demokratik özerk sistem yapılanmaları birer eğitim alanı olarak geliştirilmek istenmektedir. Çıkan her soruna karşı yerinde tartışma ve eğitim olanakları çoğaltılmak esas alınmaktadır. Risk olarak sürekli gündemde olan diğer husus ise savaş koşullarında

inşa çalışmalarının geliştirilmediği. Savaşın gölgesinde sürekli yaşamak, inşa edilmek istenen demokratik sistemin önündeki temel engellerden sayılabilir. Örneğin, Derik'te Şehit Aileleri Kurumu'nun çatısı altında gelişen ziraat kooperatifi savaş tehdidiyle ve saldırılarla yüz yüze kalınca, 40 kooperatif üyesinin örgütlenmesi durabilmiştir. Bu ise halkın yaşamına sosyo-ekonomik olarak etkide bulunmaktadır.

Tüm yetmezliklere, savaş koşullarına ve ulus-devlet zorbalığına rağmen ortak irade ve gönüllü katılımı demokratik, ekolojik, toplumcu ve kadın özgürlükçü sistemlerin inşa edilmesi insanlığın güzelden, iyiden ve doğru olandan yana tercihlerinin ne kadar güçlü olduğunu bizlere göstermektedir. Yüzyılımızın umut içeren demokratik toplumcu deneyim ve sistemleri, toplumlar için gelecek vadetmeyi sürdürmektedir. Sömürsüz, sınıfsız, zorşiddet olmadan, doğayla dost yaşanabileceğini, sistemlerin kurulabileceğini bizlere göstermişlerdir.

Kadın Hakları veya Kadın Devrimi?!

Andrea Benario

Her makalenin bir hikayesi vardır... Jineolojî Dergisi'nin Toplumsal Hareketler başlıklı sayısı için bir yazı üzerine yoğunlaştığım ve yazmaya başlamak istediğim anda, sevgili yoldaşımız ve Jineolojî Dergisi'nin yayın kurulu üyesi Nagihan Akarsel'in haince şehit düşürüldüğü haberini aldım...

Bu şahadet karşısında hissettiğim acı ve öfkeyi ifade edebilecek sözleri hâlâ bulamıyorum. Ancak bunu biliyorum: Nagihan arkadaşımıza sıkılan kurşunlar, özgürlük arayışında olan, kadın devrimini toplumsal devrimin mayası olarak gören ve dolayısıyla kadın devriminin zaferi için aşk ve coşkuyla durmadan mücadele eden tüm kadınların yürek ve beyinlerine sıkılmıştır. Darboğaza giren ataerkil faşist sistem, bu cinayetlerle, yüreğimiz ve beyinlerimize sıkılan kurşunlarla ömrünü uzatmaya kastetmektedir. Zira tam da Rojhilat'ta, Jina Emînî'nin katledilişinin cevabı olarak Jin-Jiyan-Azadî isyanlarının yükseldiği ve hızla yayıldığı günlerde Jineolojî Akademisi çalışmalarının öncülerinden Nagihan Akarsel'in hedef alınması tesadüf değildir. Ataerkil sistemin kapıldığı korku, Rojhilat ve İran'da kadın öncülüğünde yayılan bu toplumsal direniş hareketinin Jineolojî ile buluşmasıdır. Çünkü kadınların isyanı, kadın devriminin bilimi olarak gelişme kaydeden, gittikçe somutlaşan, toplumsallaşan ve evrenselleşen jineolojî çalışmalarıyla buluşursa, çabuk söndürülemeyecektir. Aksine, toplumsal alternatiflerin inşa edilmesini, kadın ve toplumun kendi kendini yönetmesini, bireylerin ve toplumun arzuladığı özgür yaşam seçeneklerini gündemleştirme ve yaşamsallaştırma imkânları çoğalacaktır.

Tarihsel deneyimlerimizden yola çıkarak, toplumun -özellikle de kadınların- beyninde ve yüreğinde kök salmış olan devrim hareketlerinin ilerlemesini ne faşizmin kurşunları, baskı ve cinayetleri, ne de uluslararası komploların durdurabileceğini iyi biliriz. Bu günlerde de bir kez daha faşist, komplocu güçlerin

hesapları boşa çıkacak. Çünkü Nagihan, Jina, Zeyneb, Jiyan, Armanc, Delal, Berivan, Zilan, Ruken ve Sara'lar gibi binlerce özgürlük sevdalı kadının emeklerine, yaşam ve ölümlerine cevabımız, jineolojînin ruhuyla ve bilgeliğiyle kadın devrimini geliştirmek, yaşamak ve yaşatmak olacaktır. Bunu başarabilmemiz için de kadın mücadelelerinin ve toplumsal hareketlerin tarihsel deneyimlerini tekrardan gözden geçirip değerlendirmemiz önemlidir. Ataerkil iktidar sistemi, kendini zihniyet, kuram ve kurumlarıyla hâkim kılmaya kalkıştığı andan itibaren, karşısında her zaman kadın direnişleri ve toplumsal itirazlar gelişmiştir. Ancak ilk sömürge olarak başkaldıran kadınlar, tarih boyunca dünyanın her yerinde bugüne kadar mücadeleleri sürdürmelerine rağmen erkek egemenlikli sistem henüz yıkılamadı.

Kadın mücadelelerinin kimi değerli kazanımları ortaya çıkmışsa da kapitalist modernite çağında ataerkil tecavüz kültürü, kadın kırımlarıyla beraber işgal savaşları, toplum ve doğa kırımları dorukta sürmektedir. Bu gidişatı durdurup anlamlı ve insanca bir yaşamın sahibi olmak istiyorsak genelde toplumsal hareketler ve özelde kadın hareketlerinin neden egemen sistemi aşamadıkları ve bundan ziyade bu insanlık dışı sisteminin kendini sürekli onarmasına fırsat sunduklarını bilince çıkartmamız lazım. Kısacası, 21. yüzyılın ilk çeyreğinde her zamankinden fazla gerekli olan kadın devrimini başarabilmemiz için kadın özgürlük ve toplumsal kurtuluş hareketleri olarak ilke ve ölçülerimizi netleştirmemiz gerekmektedir. Yoksa, kadınların bunca emeğiyle ettikleri özgürlük umudun tohumları tarihte defalarca yaşandığı gibi tekrardan gasp edilip talan edilecektir. Bunu önlemek için şu soruya dönelim: 1848 ve 1968 devrimsel dönemeç süreçlerinden ve bununla iç içe gelişen kadın protesto ve direnişlerinden bugünkü durum için ne gibi dersler çıkartabiliriz? Günümüzde gelişen Jin Jiyan Azadî ayaklanmalarının, özgürlük ve demokrasi hareketlerinin dağılması veya sistemiçileşmesi riskinin önünde nasıl geçebiliriz?

Devrimsel Dönemeçlerde Kadınların Özgürlük Arayışları

Kapitalist modernite çağında kendini sistem karşıtlığı temelinde örgütleyen ve evrenselleşen toplumsal hareketlerin kökleri, büyük çoğunlukla Fransız Devrim geleneğine dayanmaktadır. Sosyalist, komünist, anarşist, ekolojist ve feminist hareketlerden, ırkçılık karşıtı, sömürgecilik karşıtı ulusal kurtuluş hareketlerine kadar birçok siyasal-toplumsal hareket, insanın insan tarafından sömürülmesini sonlandırmak için ayağa kalktı. Her ne kadar tüm bu hareketlerin formüle ettikleri amaçlarda *sömürsüz, eşit ve özgür bir yaşam* ortaklaşan bir nokta olarak ön plana çıkmışsa da sömürgeci sistem tahlillerinde, onu aşma yöntemleri ve alternatifleri konusunda birçok farklı görüşü savunmuşlardır. Bu bağlamda mücadele bayraklarını yükselten kadın özgürlük hareketleri hem kendi çağ ve coğrafyalarının çocukları olmuştur hem de yeni zihinsel ve toplumsal doğuşlara yol açan anaları.

Yani, kadın hareketleri hem etrafındaki toplumsal hareket ve düşüncelerinden etkilenerek hem onlarla çatışarak hem de onları etkileyerek gelişim süreçleri yaşadı. Genel anlamda toplumsal hareketler ve özelde kadın hareketlerinin *sömürsüz, eşit ve özgür bir yaşam* iddiasına doğru ne kadar ilerleme kaydedebildiklerini anlamak istiyorsak bu hareketlerin paradigmalarını ve modernite çözümlmelerini, amaç ve ütopyalarını inceleyip bu temelde esas aldıkları mücadele yöntemleri ve örgütlenme biçimlerini, yaşam kültürlerini ve yarattıkları toplumsal etkileri değerlendirmemiz lazım. Tabi ki, böyle bir analiz girişiminde her hareketi kendi dönemsel ve mekânsal bağlamında anlamlandırmamız önemlidir. Makalemizin konusu açısından Fransız Devrimiyle başlayan Batı Avrupa'daki kadın hareketlerinin deneyimini mercek altına alacağız.

Ataerkil Eşitsizlik Sisteminde Eşit Kadın Hakları İçin Mücadele Deneyimi

Fransız Devrim deneyiminde yer alan ve 1789 Ekim ayında XVI. Kral Louis'i teslimiyete zorlayan Versailles yürüyüşüne ve benzeri kitlesel ayaklanmalara öncülük eden kadınlar, bir hükümdarın devrilmesinin eşit ve özgür bir yaşam sağlanması için yeterli olmadığını birçok acı yaşayarak öğrendiler. Özellikle yeni bir sistemin inşa aşamasına geçirildiğinde kadın kurtuluşunun kendiliğinden gelişmeyeceğinin farkına vardılar. Çünkü tüm sınıflara hâkim olan ataerkil zihniyet, kadını insan ve yurttaş bile saymıyordu.

Böylece Fransız Devriminin erkek liderleri *özgürlük-eşitlik-kardeşlik* sloganını, sadece abi ve erkek kardeşleri için geçerli saydılar. İlk ulusal meclis toplandığı andan itibaren kadınları ulusal devlet kurumlarından ve karar verme süreçlerinden dışladılar. Erkekler -çoğunlukla burjuva erkekler- kendi aralarında bir araya gelip tartıştılar. Kararlaştırdıkları İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesi, kadınlar için geçerli olmadığı gibi yoksul sınıfların geçim ve sosyal haklarını da görmezden geldi. Kısacası burjuva erkekler, aristokrat erkek ve papazların ataerkil geleneğine dayanarak ilk ulus devlet oluşumunda kendi egemenliklerini güvence altına aldılar. Olympe de Gouges'un alternatif olarak kaleme aldığı Kadın ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nde belirttiği gibi, devrim sırasında kadınlar, giyotine gitme "hakkı" verilmesine rağmen kürsüye çıkma hakkından men edildi. Kadınların siyasi toplantılara katılması doğaya aykırı olarak damgalandı, yasaklandı ve cezalandırıldı. Binlerce kadın Olympe gibi bu ataerkil zihniyetin sonuçlarını yaşamlarıyla ödediler. Liberal aydınlanma düşünürleri tarafından *eşitlik, demokrasi ve özgürlük aracı* olarak tasarlanan ulus-devlette, kadınlar tüm siyasi ve sosyal haklarından mahrum bırakıldı. Fakat devrim sürecinde isyan edip örgütlemeye başlayan kadınların hak ve özgürlük arayışı artan baskılara rağmen durmadı.

19. yüzyılın başında, her ne kadar Avrupa hükümdarları hegemonya savaşları, zulüm ve muhafazakâr restorasyon politikaları yoluyla tüm toplumsal özgürlük eğilimlerini bastırmaya kalkışmışsa da toplumsal hareketler yine de başkaldırdılar. Sanayileşme ve büyüyen kentleşmeyle birlikte topraksız köylü ve işçi sınıfının hem açlık ve sefaleti yeni boyutlara ulaştı hem de kapitalist moderniteye karşı direnişleri. Bu direnişlerin İngiltere'de makineleşmeye karşı yükselen Luddite ayaklanmalarından, Orta Avrupa'da yayılan dokumacı ve ekmek isyanlarına kadar birçok örneği vardır. Resmi tarih anlatımı fazla bahsetmese de bu isyanlarda kadınlar da yerini aldılar. Endüstriyel kapitalizm çağının başlamasıyla kadınlar arası sınıf farkı ve kadın emeğinin sömürsü daha da arttı. Üst ve orta sınıf kadınlar için evin dışında eğitim görmeleri veya meslek sahibi olup çalışmaları *ahlak dışı* sayılırdı. Fakat aynı zamanda emekçi sınıftan kadınlar, hem en düşük ücretli gündelik işçi ve hizmetçi olarak sömürüldü hem de endüstrileşmeyle çoğalan işçi ihtiyacı ve sermayedarların kar hırsını karşılamak üzere endüstri işçisi olarak özellikle iplik ve dokuma fabrikalarında en zor koşullarda çalıştırıldı. 1810 yılında Avrupa ülkelerinde kadınların istihdam oranı %30'u ulaştı. Denilebilir ki o süreçten itibaren kadınların yoksullaşması ve yoksulluğun kadınlashması sistematik bir hale geldi. Rus devrimci Aleksandra Kollontay, ücretli işçi sınıfının ortaya çıkmasıyla kadınların serbest zanaatkar ve loncaların eşit üyeleri olarak toplumda saygı gördükleri dönemin artık tamamen kapandığını ve kadınlara dönük üç baskı biçiminin -devlet ve toplumda kanunsuzluk, ailelerde serflik ve bağımlılık, kapitalistler tarafından da acımasız sömürü- damgasını vurduğu yeni bir tarihsel döneme girildiğini belirtmektedir.¹

Sosyal ve siyasi çelişkilerin yoğunlaşmasıyla 1848-49 yıllarında farklı aktörlerin katıldığı ve çeşitli anlamlar yüklediği devrimsel bir dalgalanma, yine Fransa'dan başlayarak Avrupa kıtasına yayıldı. Bu toplumsal uyanış atmosferini öngören Karl Marx ve Friedrich Engels, 1847 sonlarında kaleme aldıkları Komünist Manifesto'da tüm ülkelerin işçilerine birleşip sınıfsız ve sömürsüz bir topluma doğru ilerleme amacıyla siyasi iktidarı ele geçirip tüm üretim araçlarını kamulaştırmaları için örgütlenme ve harekete geçme çağrısı yaptılar. Bu manifestoda burjuva erkeklerin, kadınları yalnızca bir üretim aracı olarak görmeleri eleştirilerek sömürgeci üretim ilişkilerinin ortadan kaldırılmasıyla bu ilişkilerden kaynaklanan *resmi ve gayri resmi fahişeliğin* de ortadan kalkacağı vurgulanıyordu.²

Halkların Baharı olarak adlandırılan 1848 devrimsel ayaklanmalarına, toplumun yoksul kesimleri ve kadınların öncülük ettikleri belirtilir. Monarşinin sona ermesi,

¹ Alexandra Kollontay, *Die Situation der Frau in der gesellschaftlichen Entwicklung; Vierzehn Vorlesungen vor Arbeiterinnen und Bäuerinnen an der Swerdlow-Universität*, 1921.

² Karl Marx, Friedrich Engels, *Komünist Manifesto*, 1848.

basın ve düşünce özgürlüğü, halkın silahlandırılması, köylülerin özgürleştirilmesi, genel eğitim ve oy hakkı da dahil olmak üzere tüm kadın ve erkekler için eşit demokratik haklar ortak talepler olarak ön plana çıktı. Geleceğe dair çeşitli görüş ve çıkarlara sahip olan farklı çevrelerin katıldıkları isyanların sonucunda farklı modeller, seçenekler vardı. Abdullah Öcalan, o süreci *tarihin dönüm noktalarından* biri olarak tanımlayarak temelde farklı iki modelin kavşağına gelindiğini işaret etmektedir: “Ya burjuvazinin merkezi ulus-devleti kazanacaktı ya da toplumun bu yeni tekel ve aristokrasi dışında kalan tüm kesimlerinin demokratik konfederatif hareketi.”³

O dönemin isyankâr kadınları da kadınların geleceği açısından tarihsel, kritik bir an yaşadıklarını hissetmişler. “Kendilerini düşünmeyi unutanların unutulacağını” söyleyen yazar ve Almanya'daki 1848-49 devrim öncülerinden olan Louise Otto, kadınların tarihsel deneyimlerinden ders çıkartmalarını gerekli gördü. Dolayısıyla isyan günlerinde kadınlara şu çağrıyla yöneltti: “Kız kardeşlerim, benimle birleşin ki etrafımız ve yanımızdaki herkes mücadele ederken, her şey ilerlemeye çalışırken biz geride kalmayalım. Yarıyı olduğumuz tüm insanlık için nihai hale gelmesi gereken büyük dünya çözümünde biz de payımıza düşeni talep edip kazanmak istiyoruz.”⁴

Ayaklanmalarla beraber kadınlar birçok ülke ve bölgelerde kadın kulüpleri, kadın dernek, birlik ve gazetelerini kurmaya başladılar. Bu kadınlardan bazıları kendini ulusal davayı *fedakârca, destekleyen bir anne* olarak gördüler. Kadının toplumsal konumunu çok fazla sorgulamadan, yardım toplamak veya yaralıları bakmak gibi işleri kadının yurtseverlik görevi olarak benimsediler. Bazı kadınlar ise bunun ötesinde, kadınların rolünü mutfak, kilise, çocuklar üçlüsüne indirgeyen cinsiyetçi-milliyetçi tasarımlara karşı itirazlarını açıkça beyan ettiler. Birey olarak kendini gerçekleştirmeyi ve maddi olarak erkeklerden bağımsız bir yaşam sürmeyi isteyen kadınlar çoğalmaya başladı. Bireysel özgürlük arayışları olanların yanı sıra kadınların yaratıcı potansiyelini toplumsal gelişime kanallandırmayı amaçlayanlar da vardı. Yazar, şair, filozof ve sanatçı kadınlar, yeni yaşam kültür ve ütopyalarını konu eden sanat ve edebiyat eserleri yarattılar.

Flora Tristan, George Sand, Margaret Fuller ve Louise Aston gibi kadın hakları savunucusu ve yazarları, ataerkil aşk, evlilik ve annelik anlayışını sorguladılar. Kadınların kendi kaderini tayin hakkını savunarak kadınlar üzerindeki erkek vesayetini,

kanun ve toplumsal normlardaki cinsiyetçi çifte standartları eleştirerek reddettiler. Kadının cinsel tutkusunun çoğalma işleviyle sınırlandırılmayacağı, romantik aşkın ise evlilik kurumuna hapsedilemeyeceği çerçevesinde yeni cinsellik algıları ve ilişki biçimleri tartışılmaya başlandı. Suskun, itaat eden ataerkil kadın tiplemesini sarsan kadınlar, *erkeksi gelinler* olarak teşhir edildi, “kısırtıcı davranışlarıyla toplumsal ahlakı bozdukları” gerekçesiyle baskılara maruz kaldılar. Örneğin Nisan 1846'da Berlin polis merkezinden Prusya kralına yazılan bir mektuba göre Louise Aston "evliliği ahlaksız bir kurum olarak gördüğü ve ancak Tanrı inancı ve evlilik kurumu sona erdiğinde insanların mutlu olacaklarını"⁵ demesinden dolayı suçlu bulunarak sürgün edildi. O süreci yaşayan birçok kadının bize bıraktıkları anı, roman ve şiir kitaplarından anlaşılıyor ki 1848-49 ayaklanma yıllarında kadınlar hem gerici siyasi bir otoriteye hem de ataerkil toplum normlarına karşı kolektif ve bireysel anlamda birçok farklı direniş yöntemleri sergilediler. Ancak tüm bunları, genel gidişatı da belirleyen ortak bir siyasi tavır, örgütlü güç ve kadın eksenli bir toplumsal sistem inşasına dönüştüremediler.

Neticede 1848/49 devrimleriyle yeşeren bireysel ve kolektif özgürlük umutları, büyük oranda ya kanlı bir şekilde bastırıldı ya da kısmi bazı liberal reform uygulamalarıyla zayıflatılarak dağıtıldı. Tüm kesimleri kapsayan demokratik konfederatif bir toplumsal öz yönetim modeli yerine aristokrasi ve kilisenin desteğiyle burjuvazinin merkezi ulus-devlet düzenine geçiş yapıldı. 1848 dönemi, ulus-devlet ve parlamenter demokrasinin kuruluşuna yol açan şanlı burjuva devrimler süreci olarak Avrupa'nın resmi tarih anlatımına geçmiştir. Öcalan ise, “Halkların baharı kısa sürdü ve tekrar kara kış bastırdı”⁶ belirlemesiyle bu tarihsel dönemeç sürecinde halkların ve özellikle kadınların sömürsüz, eşit ve özgür yaşam hayaline cevap veren yeni bir oluşumun gerçekleştirilmediğine işaret etmektedir. Hem sosyalist ve sosyal-demokrat isyancılara karşı hem de kadın hakları savunucularına dönük devlet baskıları daha da sertleşti.

Neticede 1848/49 devrimleriyle yeşeren bireysel ve kolektif özgürlük umutları, büyük oranda ya kanlı bir şekilde bastırıldı ya da kısmi bazı liberal reform uygulamalarıyla zayıflatılarak dağıtıldı. Tüm kesimleri kapsayan demokratik konfederatif bir toplumsal öz yönetim modeli yerine aristokrasi ve kilisenin desteğiyle burjuvazinin merkezi ulus-devlet düzenine geçiş yapıldı.

³ Abdullah Öcalan, *Demokratik Uygurluk Çözümü -II- Kapitalist Uygurluk Maskesiz Tanrılar ve Çıplak Krallar Çağı*, İstanbul: Amara Basım Yayıncılık, 2015.

⁴ Leitartikel von Louise Otto-Peters in, *Frauen-Zeitung*, Nr. 1, Sonnabend, den 21. April 1849.

⁵ Nelly Moia, *Für die Frauen*, Luxemburg, 1992.

⁶ Abdullah Öcalan, *Demokratik Uygurluk Çözümü -II- Kapitalist Uygurluk Maskesiz Tanrılar ve Çıplak Krallar Çağı*, İstanbul: Amara Basım Yayıncılık, 2015.

Prusya gibi birçok devlet, kadınların siyasi konularda herhangi bir kamusal faaliyette bulunmalarını, gazete çıkartma veya dernek kurmalarını yasakladı. Fakat her şeye rağmen, 1848 sonrası Avrupa'da burjuva sınıfı, kendini yeni egemen elit olarak hazırlarken işçi hareketi de 19. yüzyılın ikinci yarısında yeni bir ivme kazanarak kapitalist sömürüye karşı ulusal ve enternasyonal düzeydeki mücadele ve örgütlemeleri kitleselleştirdi. Keza kadınlar da hak ve özgürlük iddiasından vazgeçmeyerek 1860'lardan itibaren yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde öz örgütlenmeleri yaygınlaştırdılar. Başta kadınların seçme ve seçilme hakkı olmak üzere tüm yaşam alanlarına dönük katılım ve eşit hak taleplerini kamusalılaştırdılar. Devamlı düzenlenen kampanya, kadın kongre ve konferansları hatta militan eylemleriyle siyasi kadın hareketi büyüyerek etkisini arttırdı. Feminizmin ilk dalgası olarak da tanımlanan bu süreç, 20. yüzyıla uzayarak ulus-devlet sisteminde kadınlar eşit anayasal haklara ulaşana kadar devam etti. Kadını insan olarak tanımlayıp algılaması yönünde yaratılan zihniyet değişiminde burjuva kadın hareketi büyük bir pay sahibi oldu. Ancak çoğunlukla orta sınıf, beyaz Batı Avrupalı kadınlar öncülüğünde gelişen bu hareket, tüm ezen-ezilen çelişkilerini aynı düzeyde ele almadığı gibi ütopyaları bireysel yaşam arayışlarıyla sınırlı kaldı. Toplumsal kurtuluşu hedeflemekten ziyade kapitalist modernite paradigması çerçevesinde kadın statüsünü iyileştirmeyi, hatta sömürgeci sistemin zehirli iktidar pastasından pay sahibi olmayı tercih ettiler.

Sömürgeciliğe ve Kapitalist Sisteme Karşı Kadınların Özgürlük Mücadelesi Deneyimleri

Siyah kadınların hak ve özgürlüklerini eşit düzeyde savunma konusunda burjuva kadın hareketinin tutarsızlığı baştan itibaren belirgindi. Özellikle kölelik üzerinde kendini inşa eden Amerika Birleşmiş Devletleri'ndeki kadın hareketi başından beri cinsiyetçilik ve ırkçılık çelişkilerinin iç içeliğiyle yüzleşmek zorundaydı. 19. yüzyılda Harriet Tubman, Maria W. Stewart, Sojourner Truth ve Ida B. Wells-Barnett gibi birçok Afro-Amerikalı kadın hem köleliğe karşı özgürlük mücadelesinde hem de kadınların genel oy hakkı mücadelesinde öncülük rolleri oynadılar. Ancak siyah kadınlar, beyaz kadın hareketinin birleşme çağrısının ve *kız kardeşlik* sloganının tüm kadınları ayrımsız kapsamadığını gördüler. Bazı beyaz kadın hakları savunucuları, başta kölelik karşıtı hareketi destekleyip kadın hakları mücadelesini başlatmaları için ondan ilham aldıysa da feminizm anlayışlarında ırkçı bir yaklaşım sergilediler. Örneğin, 1865 yılında ABD'de köleliğin yasal olarak kaldırılmasından 2 yıl sonra, siyah ve yerli erkeklere sınırlı bir oy hakkı verilmesi birçok beyaz kadın hakları aktivistini kızdırdı. Çünkü onların mantığına göre beyaz kadınlara, Siyahlardan önce bu hakkın tanınması gerekirdi. ABD Kongresi nihayet 1920'de tüm beyaz kadınlara genel oy hakkı verdiğinde, Afro-Amerikalı kadın ve erkekler sistematik

ırkçılık ve ayrımcılığa maruz kalıp hâlâ genel oy hakkı ve eşit medeni haklardan yararlanmıyorlardı. Bu dışlanma, aynı ırkçı zihniyeti taşıyan beyaz feministler tarafından ciddi bir mücadele konusu yapılmadı. Ancak 1960'lı yıllarda yükselen Siyah Direniş Hareketi sayesinde ABD hükümeti ırkçı kanunlarını kaldırmak zorunda bırakıldı.

Avrupadaki devrimci ve işçi sınıfından kadınlar da 19. yüzyılın ortasından itibaren sınıf, ulus ve kadın özgürleşme sorunlarını birbiriyle bağlantılı tartışmış, sosyal devriminin mücadele strateji ve örgütlemelerini daha fazla geliştirmeyi esas almışlardı. Artan yoksulluk ve işsizlik oranlarının, daha fazla kadını sahip oldukları tek şeyi -emek gücü ve bedenlerini- satmaya zorladığını belirterek, “bu nedenle fuhuşun ücretli emeği bir gölge gibi takip ettiği”⁷ tespitine vardılar. Kadınlar, bu kadere değiştirmek için emek sömürsüne karşı sınıf mücadelesi ekseninde “kadının iş hakkı” ana teması altında eylem ve örgütlemeleri geliştirmeyi esas aldılar. Özellikle erkek işçilerle aynı koşullarda sendikalara erişim ve üyelik hakkı, eşit işe eşit ücret ödenmesi, kadın emeğinin ve annelerin korunması için kapsamlı önlemlerin alınması konularında mücadeleleri yoğunlaştırdılar. Fakat bu hak talepleriyle sınırlı kalmadılar. Kadınların kurtuluşunun ancak sınıfın kurtuluşuyla mümkün olabileceğine inanan proleter kadınlar, 1848 devrimlerinde, işçi grev ve eylemlerinde hem de sonrası farklı ülkelerde gerçekleşen devrimci direniş ve ayaklanma süreçlerinde yerlerini aldılar.

1871 Paris komününün inşası ve savunmasından Sovyet Devrimine kadar kadın komite, birlik ve barikatları oluşturup ön saflarda savaştılar. Louise Michel, Clara Zetkin, Rosa Luxemburg, Emma Goldman ve Aleksandra Kollontay gibi sosyalist, komünist ve anarşist kadın öncüler, kapitalist sistem ve burjuva diktatörlük gerçekliğinde kadın haklarının resmen kanunlaşmasıyla ne kadının ne de toplumun kurtuluşunun gerçekleşebileceğinin bilincindeydiler. Çünkü köklü bir sosyal devrim olmadan kadınlar hem kendi aileleri içinde bir hizmetçi, kocasına bağımlı bir zevk aracı ve çocuk doğurma makinası, cinsiyetçi toplumsal ahlak norm ve ön yargıların kurbanı olarak hem de kapitalistlerin en ucuz sömürge aracı olarak çok yönlü ezilecekti. Ataerkil aile ve evlilik kurumunu eleştirdikleri gibi sahte romantik aşk anlayışını da kadının mülkleştirilmesinin başka bir versiyonu olarak reddettiler. Özgür aşkın ancak cinsler arası ilişkilerde karşılıklı saygı, karşılıksız sevgi, ortak anlayış ve arkadaşlık ruhuyla toplumsal kurtuluşun bir parçası olarak gelişebileceği kanısındaydılar. Bu nedenle devrimci bir kadın olabilmek için işçi örgütlerindeki ve devrim mücadelesindeki

⁷ Alexandra Kollontay, *Die Situation der Frau in der gesellschaftlichen Entwicklung*; Vierzehn Vorlesungen vor Arbeiterinnen und Bäuerinnen an der Swerdlow-Universität, 1921.

kadınların kolektif iradesinin duyulmasını sağlamak için hem kişisel yaşamlarında hem de örgütsel boyutlarda geleneksel ataerkil kalıplara karşı radikal bir mücadele sürdürdüler.

Örneğin, anarşist devrimci Emma Goldman oy ve eşit vatandaşlık haklarını *makul talepler* olarak görmüş, “ancak gerçek özgürlük sandıkta veya mahkemelerde başlamaz. Kadının kalbinde başlar”, diyerek biçimsel eşitlik anlayışına karşı çıkarak özgürleşmenin zihinsel boyutlarına dikkat çekmiştir. 1911 yılında yazdığı Kadın Özgürleşmesinin Trajik Yönü başlıklı makalesinde biçimsel eşitlik yaklaşımından dolayı bazı kadınların -özellikle sözde entelektüel çevrelerde- ruhsal bir boşluk yaşadıklarını belirterek katılık ve dar ahlak kurallarının etkisiyle “doğal olmayan dışı bir varlığa dönüştürülmesini” eleştirdi.

Kişinin kendi ihtiyaçlarını yaşarken aynı zamanda başkalarının ihtiyaçlarını da ihmal etmemesi, diğer insanlarla ilgilenirken yine de kendi kişiliğini koruyabilmesini ilke olarak benimsedi. “Nihayetinde en önemli hak sevmeye ve sevilme hakkıdır. Kısmi özgürleşmeden gerçekten de tam ve saf özgürleşmeye geçilecekse, o zaman sevilmenin, sevgili ve anne olmanın köle ve boyun eğen olmakla eşdeğer olduğu şeklindeki saçma fikirler ortadan kaldırılmalıdır”⁸ diyerek bunu acil çözüme kavuşturulması gereken güncel sorun olarak tanımladı.

Aleksandra Kollontay gibi Marksist kadın devrimciler, 19. yüzyılda kadınların durumunu değiştiren belirleyici faktörün, “bir avuç anlayışlı 18. yüzyıl filozofu tarafından kadın sorununun teorik olarak tartışılması ve birkaç özverili kadının cesur adanmışlığı” olmadığı konusunda hemfikirdir. Bundan ziyade sanayileşme çerçevesindeki maddi ve teknik gelişmeler ile kadınların ev dışı üretimde daha fazla istihdam edilmesinin burjuva kadın hareketinin oluşumuna zemin hazırladığını düşündüler. Çünkü kadınların eşit hak taleplerinin ancak “yararlı bir işgücü olarak üretimde yer almaları” sayesinde geçerlilik kazandığı, geleneksel aile yapıları, ahlak ve evlilik fikirlerinin de bunun bir sonucu olarak sorgulanmaya başlandığı görüşündeydiler.⁹ Dolayısıyla Marksist kadınlar, proleter kadın hareketinin sınıf savaşıma eksenli sosyalist işçi hareketinin ayrılmaz bir parçası olarak devrimci bir perspektifle örgütlenme gerekliliğini savundular.

⁸ Emma Goldman, “Das Tragische an der Emanzipation der Frau”, in: *Anarchism and other Essays*, New York: 1911.

⁹ Alexandra Kollontay: *Die Situation der Frau in der gesellschaftlichen Entwicklung*; Vierzehn Vorlesungen vor Arbeiterinnen und Bäuerinnen an der Swerdlow-Universität 1921.

Fakat 1864’te kurulan ve Birinci Enternasyonal olarak bilinen Uluslararası Emekçiler Birliği’ne kadınlar; ancak bir sene gecikmeli ve erkek yoldaşlarına karşı yürüttükleri cins mücadelesi sonucunda üye olabildiler. Sosyalist kadınlar, İkinci Enternasyonal döneminde sosyalist kadın mücadele stratejisi, ortak tutum ve eylem hattı belirtmek amacıyla dört Uluslararası Sosyalist Kadın Konferansı düzenlediler. 1907 ve 1917 yılları arasında gerçekleştirilen bu konferanslarda feminist burjuva kadın hareketinin kendini *sınıf nötr* olarak tanımlaması ve reformist politikasıyla sömürgecilik sisteminin ömrünü uzattığı, eleştiri konusu oldu. Örneğin, eşitlik adına kadının oy hakkı için mücadele eden feminist hareketin, işçi ve yoksulların eşit siyasi iradesini tanımayan, üç sınıflı oy sistemine karşı net bir tutum sergilememesi eleştirildi.

Her ne kadar sosyalist kadın devrimciler, burjuva kadın hareketinin yasal kadın hakları talebini yetersiz bulmuşsa da 1917 Ekim Devrimi ardından eşit kadın haklarını yasallaştırarak yürürlüğe koyan ilk ülke Sovyetler Birliği oldu. Kadınların seçme ve seçilme hakkı, eşit eğitim ve iş imkânları dahil kadınların siyasi ve sosyal haklarını sağlayan yasaların yanı sıra Sovyetler Birliğinde aile ve evlilik kanunlarında kadınların boşanma ve kürtaj hakkının tanınması dahil, kadınların lehinde önemli değişiklikler yapıldı. Sovyetler Birliğinin kadın hakları konusunda attığı ilerici adımlar, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sonrası kapitalist blokun ülkelerine de artık kadınların oy ve eşit vatandaşlık haklarını tanıma mecburiyeti hissettirdi. Evlilik ve miras hukuku da orta sınıf kadınların menfaatlerini kendi aileleri içinde güvence altına alacak şekilde kısmen revize edildi. Ancak ataerkil kapitalist düzenin kendi için bir tehdit olarak gördüğü köklü medeni kanun reformlarından uzak duruldu.

Kadın Mücadelesinde Sistem İçi ve Dışının Paradoksal İlişkisi

Sonuçta şöyle bir paradoks önümüze çıkıyor: Nasıl burjuva kadın hakları mücadelesi, sosyalist devrimlerde kadın bilincinin ve örgütlülüğünün gelişmesinde ve kadın haklarının güvence altına alınmasında pay sahibi olmuşsa, devrimci kadınların kazanımları da kapitalist ülkelerde kadınların bazı temel haklarının tanınmasında pay sahibi olmuştur. Bugün de bu dinamiğin örneklerini görebiliriz.

Her ne kadar sosyalist kadın devrimciler, burjuva kadın hareketinin yasal kadın hakları talebini yetersiz bulmuşsa da 1917 Ekim Devrimi ardından eşit kadın haklarını yasallaştırarak yürürlüğe koyan ilk ülke Sovyetler Birliği oldu. Kadınların seçme ve seçilme hakkı, eşit eğitim ve iş imkânları dahil kadınların siyasi ve sosyal haklarını sağlayan yasaların yanı sıra Sovyetler Birliğinde aile ve evlilik kanunlarında kadınların boşanma ve kürtaj hakkının tanınması dahil, kadınların lehinde önemli değişiklikler yapıldı.

Örneğin, Rojava Devriminde gerçekleşen kadın devriminin kazanımları ve Demokratik Özerklik sisteminde 2014'ten beri kadın özgürlük ilkeleri temelinde yürürlükte olan kadın kanunlarının yarattığı etki, Suriye devletini de cinsiyetçi ceza ve medeni kanunlarında 2021 yılında kadın lehine bazı reformların yapılmasına zorladı.

Bu açıdan diyebiliriz ki sistem içi kadın hakları mücadelesi ikili bir karaktere sahiptir: bir yandan toplumsal cinsiyetçiliğe karşı mücadelenin yükselip kadın bilinci ve örgütlenmesinin güçlenmesiyle beraber ulus-devlet sisteminin anti-demokratik karakteri deşifre edilip belli yönleriyle demokratikleşmeye zorlanır. Fakat diğer yandan sözde eşit hakların yasallaşmasıyla sanki kadın özgürlük sorunu kalmamış, kadın hakları savunucusu devletmiş gibi yanılgılı görüşler yaygınlaşır. Bu yanıltıcı algıyla kapitalist modernite gerçekliğinde cins çelişkisi örtbas edilmektedir. Kadının özgür olup olamayışı bireysel duygu ve yeteneklerine bağlanmaktadır. Kapitalist sistemde başarılı olmayan, kendini gerçekleştirmeyen kadın ise suçluluk psikolojisine itilir veya hasta olarak damgalanır. Bu yüzden sistem içi çözüm arayışları kadınlara yaşatılan ruhsal bunalımları daha fazla çoğaltır, kadınların kolektif bilinç ve örgütlü mücadelelerini zayıflatır.

19. yüzyılın devrimci dönemeçlerinde şekillenen, kapitalist sömürgecilik sisteme karşı sosyal devrim iddiasıyla yola çıkan devrimci kadınlar da bu büyük çabalara rağmen kadınların ve toplumun kurtuluşunu gerçekleştiremediler. Bunun esas nedenlerini ise benimsedikleri paradigma ve sistem tahlilleriyle bağlantılı incelemek yararlı olur. Her ne kadar hem sosyalist kaynaklarda hem de feminist literatürde genellikle 19. yüzyılda oluşan kadın hareketleri, burjuva ve proleter kadın hareketi şeklinde iki akım olarak sınıflandırılırsa da öz itibarıyla her iki akım aynı ulus-devletçi, iktidarcı, pozitivist-bilimci, cinsiyetçi paradigmanın zihniyet sınırlarındaydılar. Batı Avrupa ve ABD'de gelişen kadın hareketlerinin tarihlerine doğru yaptığımız gezide de kapitalist modernite paradigması ve anlayışından kopuşu önleyen bu anlayış ve algıların bazı yönlerini görebiliyoruz. Kadın hareketlerinin tüm kadınları kapsayan gerçek anlamda devrimsel bir niteliği kazanmalarını engelleyen, bir nevi egemen sistemi ve zihniyeti yeniden üreten bazı faktör veya tuzakları, dört ana başlık altında özetleyebiliriz.

1. Ulus-Devlet Anlayışı ve Milliyetçilik Tuzağı:

Bu tuzağın niteliğini incelediğimizde, hem onun devrim-karşıtı karakteri hem de kadın hareketlerinin bu tuzağı çözdüklerinde edindikleri radikal, devrimci potansiyeli belli olur.

1848 devrimlerinde ulus-devlet oluşumu, halkın ezici çoğunluğu tarafından bir kurtuluş aracı olarak görüldü. “İşçilerin ulusu yoktur”, diyen Karl Marx bile bu

yanılgıya kapılarak, “proletaryanın önce siyasi egemenliği ele geçirmesi, ulusal bir sınıf statüsüne yükselmesi ve kendisini bir ulus olarak oluşturması gerektiğini”¹⁰ savundu. Hatta Marx, merkezi bir devlet yapılanmasıyla tüm para ve maddi kaynakların bu ulusal sınıfın tekelinde olmasını öngördü. Yani burjuvazi, ulus-devlet milliyetçilik ideolojisi, bürokrasi ve militarizme dayalı sermayedarların iktidar aygıtı olarak inşa etmeye girişirken, proletarya da aynı merkezi iktidar aygıtını ezilen sınıf çıkarına kullanacaktı. Ancak Birinci Dünya Savaşıyla birlikte ulus-devlet paradigmasının yıkıcı etkisi bütün çıplaklığıyla belli oldu. Kışkırtılan milliyetçilik ve militarizm dalgası burjuva kadın hareketini parçaladığı gibi İkinci Enternasyonal de dağıttı. Ulusal hareketler olarak örgütlenen kadınlar ve ulusal partiler olarak örgütlenen sosyal demokratların çoğunluğu sözde “kutsal ulusal çıkarı” ve “baba vatani” savunmak peşine koştu. Onlara düşman olan egemen sınıfla iş birliği yaparak emperyalist savaş siyasetine alet oldular.

Ancak ilginç olanı, burjuva kadın hareketi ve proleter kadın hareketi arasında ciddi çelişki ve görüş ayrılıklarının var olmasına rağmen her iki akım içerisinde bir azınlık olan fakat alenen savaşa karşı net bir tavır alan kadın öncülerin de çıkmasıdır. Büyük oranla kendi sosyal demokrat parti yönetimlerinin savaş yanlısı milliyetçi tutumunu reddeden 8 ülkeden gelen sosyalist kadınlar 1915 yılın Mart ayında İsviçre'nin başkenti Bern'de 3. Uluslararası Kadın Konferansı'nı gerçekleştirdiler. Bu savaşın sadece kapitalistlere yaradığı, bu nedenle sosyalist kadın dayanışması temelinde “tüm ülkelerin proleterlerinin uluslararası barış eylemi için bir araya gelmeleri” çağrısı yapıldı. Konferans ardından ülkesine dönen Clara Zetkin gibi birçok delege “vatana ihanetle” suçlanıp tutuklanmışsa da savaşa karşı işçilerin protesto, grev ve sabotaj eylemleri gittikçe yayılmaya başladı.

1915 Nisan ayında da Hollandalı doktor ve kadın hakları aktivisti Aletta Jacobs'un etrafındaki feminist çevrelerin öncülük ettiği Uluslararası Kadın Barış Kongresi Lahey kentinde düzenlendi. Bu kongrede buluşan 12 ulustan 1136 katılımcıların çoğu akademik veya sermaye burjuvazisi kökenli olup kendi çevrelerindeki azınlık bir görüşün temsilcileriydi. Ulusal kadın hareketlerin liderlerinin çoğu ise bu kongreye “vatanseverlik duygusu ve ulusal yükümlülükle bağdaşmadığı”¹¹ gerekçesiyle katılmadılar. Ancak hazır bulunan kongre delegeleri, dünyadaki hükümetleri kan dökülmesine son vermeye, barış müzakerelerine başlamaya ve silahsızlanmaya çağırarak kadının özüne denk bir tutum sergilediler. Kalıcı bir barış için ortaya koydukları çözüm önerileri arasında halkların

¹⁰ Karl Marx, Friedrich Engels, *Komünist Manifesto*, 1848.

¹¹ Alman Kadın Dernekleri Federasyonu Başkanı Gertrud Bäumer'in ifadesi. Ayrıntılı bilgi için bkz. Alice Salomon, *Charakter ist Schicksal. Lebenserinnerungen*, Weinheim/Basel, 1983.

kendi kaderini tayin hakkının tanınması ve tüm siyasal yapıların kadın katılımıyla demokratikleşmesi gibi ilerici görüşleri de savundular.

1915 baharında gerçekleşen bu iki uluslararası kadın barış buluşmasını, ulus-devlet paradigmasının tuzağını aşan kadın mücadelesinin radikal, sistem dışı duruşuyla kendi döneminde fark yaratan örnekler olarak değerlendirebiliriz.

2. İktidar Tuzağı:

Siyasi iktidarın el değiştirmesinin kadınların ve toplumun kurtuluşunu getirmeyeceği, Fransız Devrim deneyiminden itibaren netleşmesine rağmen hem sosyalist hem de feminist hareketler iktidar eksenli bir siyaset izlediler. Bir yandan mevcut iktidardan hak taleplerinde bulunmaları diğer yandan da işçi sınıfı olarak iktidarı ele geçirme veya kadın olarak iktidara ortak olma arayışları bunu gösteriyordu. Anarşist kadın ve erkekler ise özgürlüğe giden yolun tüm iktidar aygıtlarının aşılmasından geçtiğini savunsa da iktidar-dışı kalıcı bir toplumsal öz yönetim sistemini örgütleyemediler. Bununla beraber kadın hareketi, kadınlar üzerindeki iktidar etkilerini çözümlenmekte de eksik kaldı. Kadınlar da böl-yönet mantığına dayalı geliştirilen iktidar politikalarının etkisi altına girdiler.

Bir taraftan devlet veya erkeğin gücüne dayalı siyaset yapan veya ondan destek bekleyen dolayısıyla sistemden kopmayan duruşlar açığa çıktı. Öbürü taraftan cinsiyetçilikle beraber, kadınların yaşam ve zihniyetlerini belirleyen sınıf, ırk, din ve ulus gerçekliklerini de derinlikli kavrama konusunda zayıflıklar yaşandı. Dolayısıyla özellikle burjuva kadın hareketinin üyeleri, bu olgulardan kaynaklanan kadınlar arası hiyerarşiyi görmezden geldiler. Diğer iktidar çelişkilerine dokunmadan veya ezilen sınıf, inanç, ırk ve ulusların eşit haklarını tanımadan, eşitsizlikler sisteminde kadınların “eşit” haklarına ulaşması biçimindeki yanıltıcı oyunun oyuncularını oldular.

3. Pozitivizm, İlerlemecilik ve Endüstriyalizm Tuzağı:

19. yüzyılda Aydınlanma Çağının etkisiyle dini dogmalar sorgulanmaya başlandıysa da liberalizmin pozitivist bilimciliği yeni bir dogma haline geldi. Böylece teknolojik gelişim ve özellikle üretimin makineleşmesi mutlak bir ilerleme hatta özgürleşmenin şartı olarak algılandı. Ancak kapitalist modernite gerçekliğinde yaşanan sanayileşme hem insanın değerinin makinenin önemsiz bir parçası düzeyinde aşağılanmasına neden oldu, hem de geri dönülemez doğa ve toplum yıkımlarına yol açtı. Sürekli büyüme, üretim ve tüketimi sürekli çoğaltmayı esas alan kâr mantığı, doğa, kadın ve tüm insanlığa yaşatılan savaş, kriz ve kaosların esas sebeplerinden oldu.

Modernite paradigmasının bir düşünce akımı olarak gelişen Marksist tarihsel materyalizm anlayışı çerçevesinde sosyalist kadınlar da sanayileşmeyi, kadınları evden çıkartan ve fabrikada *üretken* faaliyetlerde bulunmaları sağlayan, “19. yüzyılda kadınların kaderini değiştiren ve onlar için yeni bir çağ açan büyük devrim” olarak değerlendiler. “Bu devrimi sağlayan makinedir, çünkü erkek ve kadın işçilerin fiziksel güçleri arasındaki fark çoğu durumda ortadan kalkar”¹², diyerek kadının tarih boyunca tarım, hayvancılık, sağlık, eğitim, ekonomi, dokumacılık, terzilik ve zanaatkarlık gibi evin içinde ve dışında tüm yaşam alanlarında sahip olduğu büyük yaratıcı ve üretken emeği görmezden geldiler. Böylece ekolojik yerel üretim ve komünal yaşam kültürlerini *ilkel ve gerici* olarak sıfatlandırarak toplumsal hafızalardan silinme girişimine katıldılar.

Aynı modernist yaklaşım çerçevesinde ücretli ve endüstriyel işler, *yararlı emek* sıfatıyla ele alındı, kadınların ücretsiz yaşamsal emeği ise değersiz gösterilip itibarsızlaştırıldı. Bu pozitivist emek ve kaba eşitlik anlayışı temelinde, reel-sosyalist devletlerde tüm erkekler için olduğu gibi ailede bakması gereken küçük çocukları olmayan tüm kadınlar için de ev dışı genel çalışma zorunluluğu getirildi. “Yalnızca toplumsal yararlı işler kadınları özgürleştirir”, görüşünden hareketle Aleksandra Kollontay da “genel çalışma yükümlülüğünü yerine getirmeyen tüm kadınlar, tıpkı fahişeler gibi zorunlu çalışmaya mahkûm ediliyor” biçimindeki Sovyetler Birlik uygulamalarını savundu.¹³

4. Toplumsal Cinsiyetçilik Tuzağı:

Kapitalist modernite paradigması ve propagandaları, sömürsüz, eşit ve özgür bir yaşam arayışında olan kadınları da etkiledi. Toplumsal cinsiyetçiliğin etkisi altında şekillen düşünce mantığı, duygu, eylem ve yaşam biçimleri, kadınların kendi özü ile var olmalarını neredeyse imkânsız kılmaktadır. Kadının kişi ve cins olarak kendi özü ve kimliğini tanıması ve tanımlanması bile zor oldu. Bu konuda 19. yüzyılda ortaya çıkan kadın hareketleri ve mücadeleci kadınlar birçok farklı görüş ve algılara sahip oldular. Kadınların ya kadercı bir yaklaşımla kendini salt erkek egemenliğin kurbanı ve çaresiz görmesi ya da kaba eşitlikçi bir yaklaşımla erkek taklitçiliğine yönelmesi, ataerkil ve modernist kadın şekillenmelerin iki ucu olarak ortaya çıktı. Birçok konuda farklı görüşe sahip olmalarına rağmen hem Emma Goldman hem de Aleksandra Kollontay, burjuva kadın hareketinin etkisiyle kadınların kendi ruh ve doğalarından uzaklaştığı,

¹² Simone de Beauvoir, *Frauen – das andere Geschlecht*, 1949.

¹³ Alexandra Kollontay, *Die Situation der Frau in der gesellschaftlichen Entwicklung*, Vierzehn Vorlesungen vor Arbeiterinnen und Bäuerinnen an der Swerdlow-Universität, 1921.

kadının anne olma özelliği gibi özgün biyolojik yönlerine yeterince önem gösterilmediğini eleştirdiler.

Kadınların kendi hakikati, kimliği ve benliğini tanımlayıp gerçekleştirme konusunda yaşadığı sıkıntılar, siyasi ve örgütsel alana yansdı. Sosyalist kadınlar, sınıf çelişkisinden bağımsız özgün bir kadın sorunu olmadığı iddiasındaydılar. Yine kadınların hiçbir zaman kolektif bir kimlikle dünya tarihinde bir rol oynamaya kalkışmadığını, bundan ziyade ya sınıfsal grupların çıkarını destekleyen bir konumda kaldıklarını ya da siyasi grupların bir aracı olarak kullanıldıklarını belirten bu kadınlar, aslında kadın iradesi ve gücüne ne kadar güvensiz yaklaştıklarını ortaya koydular. Kadınların, 19. ve 20. yüzyılda tüm toplumsal kesimleri kapsayan özerk bir kadın hareketi oluşturamayışı da toplumsal cinsiyetçilik tuzağını aşamamaları veya aşmayı gerekli görmemelerinin ürünüydü.

Ulus-devletçi, iktidarcı, pozitivist-bilimci, cinsiyetçi paradigmanın bu dört tuzakların etkisiyle 19. yüzyılda şekillenen kadın hareketlerinin amaç ve ütopyalari da çoğunlukla egemen sistemin yeni versiyonlarına benzemiştir. Bu temelde gerçekleştirdikleri mücadele yöntemleri, örgütlenme biçimleri ve yaşam kültürleri büyük oranda yaratıcılıktan uzak ve toplumsal etkileri sınırlı kalmıştır. Toplum ve bireylerin maddi ve manevi ihtiyaçlarına yeterince cevap olamadıkları için sistemin bencil tüketim ve rekabet cenderesinden kurtulamadılar. Bu açıdan Öcalan'ın, Bir Halkı Savunmak eserindeki, kapitalizm 1848 devrimleri sonucunda “reel sosyalizme, sosyal demokrasi ve ulusal kurtuluş mezheplerine bölünmesiyle sistemin ömrünü uzatmada rol oynatıldığı” ve liberalizmin “modern tarihin emekçiler ve halklar adına gerçekleşen 1848, 1871 ve 1917 devrimleri başta olmak üzere, çok sayıda devrim dalgalarını kendi sularına çekebildiği”¹⁴ tespitleri o dönemin ürünü ve aktörü olan kadın hareketleri için de geçerli sayılabilir. Fakat tüm eksikliklere rağmen o dönemin kadın savaşçıları, kadının mücadele tarihinde yeni sayfaları açtılar. Bu deneyimlerin ışığında yeni bir dönemin özgürlük mücadeleleri yeni aşamaya geçmesine zemin hazırdılar.

Kadın Kurtuluşu veya Kadınların ‘Güçlenmesi’?

Küba ve Vietnam devrimlerinin de etkisiyle dünya çapında 1968 döneminde yükselen ulusal kurtuluş, sömürgecilik ve ırkçılık karşıtı, anti-otoriter öğrenci ve işçi hareketleriyle kapitalizm karşıtı toplumsal hareketleri yeni devrimsel bir dönemece girdiler. Dönemin bir parçası olarak ve dönemi etkileyen bir aktör olarak kadın hareketleri de yeniden bir oluşum ve yükseliş süreci yaşadı. 19. ve 20. yüzyılın kadın

hareketi deneyiminde olduğu gibi 1968’lerden başlayan feminizmin 2. dalgasında da var olan farklı eğilim ve ideolojik akımları bir araya getiren ortak noktalarla beraber, ayrışan amaç ve yaklaşımlar da açığa çıktı. Fakat aynı zamanda önceki deneyimlerden öğrenerek modernist paradigmanın tuzaklarının sorgulanmaya başlandığı bir sürece girildi.

Erkeği hâlâ aile reisi olarak tanımlayan, ataerkil anlayışı ve şiddet uygulamalarını meşrulaştıran medeni kanunların cinsler arası eşitlik temelinde değiştirilmesi gibi kadınların eşit haklarını tamamen sağlamak o süreçte gündemleştirilen taleplerdendi. Ancak toplumsal cinsiyetçiliğin salt yasal değişikliklerle aşılamayacağı bilincinden hareketle, ataerkil iktidar gerçekliği ve kadının varoluşu daha köklü çözümlemesi önemsendi. Simone de Beauvoir’ın kadın tarih ve durumuna yönelik 1949’da kaleme aldığı İkinci Cinsiyet kitabındaki analizleri, ikinci feminizm dalgasına ilham veren felsefi ve kuramsal kaynaklardan oldu. Meşhur “Kadın doğulmaz kadın olunur” cümlesiyle kadınların köleleştirilmesinin nedenin biyolojik cinsiyeti değil, toplumsal cinsiyetçilik temelinde inşa edilen zihniyet, ahlak ve geleneklerinin bir sonucu olduğu kadınların kendini tanıması ve yeniden tanımlamasında önemli bir çıkış noktası oldu. Bu temelde gelişen kadın bilinciyle kadınlar, “erkeğin yardımcısı” veya “erkeğin tamamlayıcı” statüsünden çıkıp kadın kimliği ve varoluşunu siyasal bir olgu olarak ele aldılar.

1968 kadın hareketinin “kişisel olan politiktir” veya “özel olan politiktir” ana sloganı, ataerkil sistemin aile ve devletteki kurumlaşmaların bir madalyonun iki yüzü olarak görülmesini sağladı. Bu çerçevede o dönemdeki kadın özgürlük mücadelesi, aile, evlilik ve diğer cinsellik ilişkilerinde hâkim olan kadına yönelik şiddet biçimlerini deşifre etmeye çalıştı. Bununla beraber “bedenim bana ait” sloganı altında Batılı ülkelerdeki kadın hareketleri, kürtaj yasağına karşı kitlesel kampanyalarıyla kadınların çocuk sahibi olup olmaya çağı konusundaki kararı her kadının kendisi vermesi gerektiğini savundular. Bu kampanyalarla tetiklenen tartışma ve eylem süreçleri ataerkil gelenek ve dini dogmaları önemli bir düzeyde sarstı, kadınların iradesini güçlendirdi. Bu vesileyle kadınların kendi yaşam biçimi ve mücadele yollarını belirleme seçeneklerini de çoğalttı.

1968
kadın hareketinin
“kişisel olan politiktir”
veya “özel olan politiktir” ana
sloganı, ataerkil sistemin aile ve
devletteki kurumlaşmaların bir ma-
dalyonun iki yüzü olarak görülme-
sini sağladı. Bu çerçevede o
dönemdeki kadın özgürlük mücade-
lesi, aile, evlilik ve diğer cinsellik
ilişkilerinde hâkim olan kadına
yönelik şiddet biçimlerini
deşifre etmeye ça-
lıştı.

¹⁴ Abdullah Öcalan, *Bir Halkı Savunmak*, Diyarbakır: Aram Yayınları, 2004.

Sol ve sosyalist örgütlerde erkeklerin sergiledikleri cinsiyetçi yaklaşımlara karşı da kadınlar, mücadeleleri yükselttiler. Ancak esasta bu süreçte kadınların bilincini ve öz gücünü açığa çıkartan, kadın dayanışma ruhuyla kurulan özgün kadın örgütlemeleri oldu. Kadın eksenli kolektif bir yaşam ve alternatif bir ekonomi oluşturma arayışıyla kurulan kadın komün ve kooperatifleri, doğal tıbbi esas alan kadın sağlık merkezleri, siyasi kadın dergi, kadın kitabevi ve araştırma grupları, feminist eğitim programları çerçevesinde sistem dışı birçok yerel girişim, uluslararası ilişki ve iletişim ağları geliştirdiler. Kadınların öz gücüne dayalı kolektif öğrenmeyi, yaşamayı, örgütlemeyi ve mücadele etmeyi esas aldıkları otonom kadın hareketi süreci, kadının kendini bir özne olarak algılayıp yazılmayan tarihini araştırması, bedenini tanıması, kendine ait düşünce ve siyaset biçimleri geliştirmesi gibi sosyal devrim için gerekli olan birçok önemli kazanım yarattı. Ancak kendi içlerinde farklı eğilimlere bölünen, siyasi görüş farklılıkları yapıcı tartışma kültürü ve alternatif bir kadın bilim anlayışıyla çözemeyen feminist kadın hareketi esas aldığı yol ve yöntemleriyle ne kadınların çoğunluğuna hitap edebildi ne de erkekleri de kapsayan bir perspektif sunabildi.

Siyah feminizmi geliştiren kadınlar, feminist kadın hareketlerinin birinci dalgasında olduğu gibi ikinci dalgasında da beyaz burjuva kadınların hakimiyeti, yani kendi algı ve ihtiyaçlarını merkeze koymalarını eleştirdi. Siyah feministlerin 1974'te oluşturdukları Combahee River Kolektif'i, Angela Davis, Bell Hooks, Audre Lorde gibi yazar ve özgürlük savaşçıları, sınıf, cinsiyetçilik, ırkçılık ve sömürgecilik çelişkilerinin her birinin özgün boyutları olduğunu, bununla beraber birbiriyle bağlı olup kesiştiklerini ve ağırlaştırdıklarını tahlil ettiler. Ezilen kimlikleri mücadele kimliklerine dönüştürerek özgürlükçü anlamlar yüklenmesi, "ırkçı, cinsiyetçi, heteroseksist ve sınıfsal baskı" ve bunların çoklu örtüşmesini kapsayan bir mücadele yöntemini benimsediler. Bell Hooks'un sözleriyle "emperyalist beyaz üstünlükçü, kapitalist ataerkillik sistemi"nin tüm çelişkilerle aynı anda çatışarak, egemenlik sistemini tüm yönleriyle aşma hedefiyle örgütlenme, eylem, araştırmalar, edebiyat ve sanat çalışmaları geliştirdiler. Liberal ve beyaz feministlerin yanılıgılı özgürlük anlayışına dönük eleştirileri, Audre Lorde'nin şu belirlemesi yoluyla etkileyici bir şekilde tanındı: "Prangaları benimkinden çok farklı olsa bile, tek bir kadın özgür değilken ben de özgür değilim. Ve tek Renkli bir kişi (person of Color) zincirlenmiş kaldığı sürece ben de özgür değilim."¹⁵

Ataerkil sistem karşıtlığı temelinde kendini tanımlayan feminist akımların, kadın devrimini toplumsal devrimin mayası olarak neden gerçekleştirmedikleri sorusuna cevap aradığımızda bazı sebepler özetleyebiliriz: Radikal feminist akımdan olan ütöpik feminist akım, ayrı bir kadın dünyası veya kadın ülkesi yaratma ütopyasın-

dan dolayı marjinal kaldı ve erkeği reddeden kimi yaklaşımlarıyla feminizmin erkek düşmanlığıyla damgalanmasına zemin sundu. Sosyalist feminist akım ise büyük oranda iktidar değişikliğine odaklı reel-sosyalist paradigmanın etkisi altında kaldığından dolayı kendi özgün dinamik ve toplumsal alternatifleri geliştirmekte zayıf kaldı. Anarşist ve ekolojik feminist akım da istikrarlı ve mücadelecı bir örgütlülük oluşturmak yerine bireysel girişim ve ani eylemlere odaklandılar. Bu akımlar arasında birçok fark olsa da ortaklaşan bir nokta, hepsinin liberalizmi eleştirdikleri halde kendilerinin de birçok yönde ve büyük oranda farkında olmadan liberalizmden kopmayan bireysel anlayış, çıkar çelişkileri, yaşam arayış ve alışkanlıkları yaşamalarıdır. Yani, radikal eleştiri ve sistem-dışı arayışlara rağmen liberalizm, 1968 hareketi ve o devrimci dönemeç sürecinde gelişen feminist hareketleri de "kendi sularına çekmeyi" başardı. Bu açıdan sistem karşıtlığı ölçütümüz, sadece bir niyet veya savunulan siyasal bir görüşten ibaret olamaz, aynı zamanda yaşam, eylem ve ilişki tarzlarımızın etkileriyle ölçülmeli.

1970'li yılların ortasından itibaren kadın konusunun Birleşmiş Milletler (BM) tarafından da gündeme alınmasıyla beraber liberal feminizm daha fazla güçlendirildi. 1975 yılının, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından Uluslararası Kadın Yılı olarak ilan edilmesinin ardından otonom kadın örgütlemeleri proje fonları yoluyla bağımlılaştırıldı ve gündemlerine müdahale edildi. STÖ'lere dönüştürülen kadın örgütleri, küresel sermaye ve iktidar siyasetleri, direnen toplumsal kesimlere kabul ettirilen 'yardımcı polis' olarak kullanıldı. Artık "kadınların güçlenmesi" (women's empowerment) kavram ve amacı, "kadınların kurtuluşu" (women's liberation) kavram ve amacının yerine geçti. Kadının güçlenmesinden kastedilen de sistem dışı kalan kadınların yaratıcı potansiyelini kapitalist sistem krizini rahatlamak için kullanılabilmesiydi. Bu amaçla bir tarafta yoksul kadınlara dönük mikro kredi programları icat edildi. Diğer tarafta 1995 yılında Pekin'de gerçekleştirilen BM Kadın Konferansının "Toplumsal cinsiyeti genelleştirme" (gender mainstreaming) adı altında elit kadınların iktidar mekanizmalarına daha fazla dahil edilmesini amaçlayan bir eylem programı oluşturuldu. Kadını sisteme dahil ederek yanıltıcı kadın eşitlik algısı pekiştirildi. Aynı dönemden itibaren de artık neo-liberal ve postmodern teorilerin etkisi altında kadın kavramı, kimliği ve varlığı da sorgulanmaya ve cinsiyet (gender) kavramı altında görünmez kılmaya başlandı, kadınların siyasal ve toplumsal öz örgütlülüğü dağıtmaya çalışıldı.

Kadın Devriminin Yeni Bir Devrimsel Dönemeci

Fakat 21. yüzyılın başlangıcında demokratik, ekolojik, kadın özgürlükçü paradigması ekseninde Kürdistan Özgürlük Hareketinin öncülük ettiği ve kadın devriminin kavramı somutlaştığı yeni bir devrimsel dönemece girdik.

¹⁵ Audre Lorde, *Sister Outsider: Essays and Speeches*, 1984.

“Efendinin aletleri, efendinin evini asla yıkmayacak”¹⁶ gerçeğinden hareketle modernist paradigmanın ulus-devlet, iktidar, pozitivist-bilim, milliyetçilik ve cinsiyetçilik tuzaklarına düşmeden demokratik konfederal bir öz yönetim modelinin inşa edilmeye çalışıldığı bir süreç yaşıyoruz. 2011 yılından beri kadın kurtuluş temelinde özgür bir yaşam ve özgür bir toplum iddiasıyla gerçekleşen Rojava devrimi deneyimi sürüyor, kapsamı ve etkisi büyüyor.

Tüm devrimsel dönemeçlerde olduğu gibi bugün de hem egemen sınıf ve devlet güçlerinin devrime karşı kesintisiz sürdürdükleri askeri, ekonomik, ideolojik ve psikolojik dış saldırıları hem de iktidarcı devlet zihniyetinin, toplumsal cinsiyetçiliğin geleneksel ve modern biçimlerinin zihniyet ve alışkanlıkları devrim paradigmasının toplumsallaşmasını zorlaştırmaktadır. Fakat 1848 devrimleri, Paris Komünü, Sovyetler Devrimi ve 1968 hareketinin süreçlerinde olduğu gibi Rojava devriminde de yeni toplumsal bir yaşam örgütleme girişimleri, yasal kazanımlardan çok daha önemli ve etkilidir. Kadını toplumsal yaşamdan kopartan çocuk bakımı, ev ve üretim işleri; kolektif mutfaklar, çamaşırhaneler, anaokulları, halk fırınları, tarım ve gıda kooperatifleri gibi kadın kurumları aracılığıyla birer toplumsal örgütlenme alanına dönüştürüldü.

Rojava devriminde kadın meclis, akademi, kooperatif ve öz savunma güçleri temelinde oluşturulan konfederal kadın sistemi vesilesiyle kadınların günlük yaşamlarında somut değişimler yaratıldı. Kendini örgütleyen kadının artan bilinciyle, özgüveni, karar gücü ve özerkliğiyle toplumsal yaşam ve zihniyetinde cinsiyetçiliğe meydan okuyan dönüşümleri tetikleniyor. Günlük yaşamın birçok alanında, kadınların yaşam seçenek ve yollarında egemen sistemden kopuş sağlayan özgürlük kısılcımları ortaya çıkmaya başladı. Jin-Jiyan-Azadî felsefesiyle ataerkil sistemin tüm açık ve sinsi kırım saldırılarına karşı direnerek kendini, toprağını ve özgür geleceği savunmakta kararlı olan kadınlar, bölge ve dünya kadınları için de ilham oldu. Nagihan Akarsel, kadın devriminin yarattığı farkı şu sözlerle tanımlar:

Bizim temel farkımız; hayal ettiğimiz, hedef olarak belirlediğimiz şeyler için hiçbir engeli tanımadan, reel gerçeğe teslim olmadan, olmaz deneni gerçekleştiren bir hareket olmamızdır. Tüm devrimcilerden farkımız buradadır. Bizi büyüten budur. Yoksa çok güzel hayalleri, ütopyaları, teorileri, arayışları olan birçok hareket vardı. Bunlar başarılı olmadıysalar sistem sınırlarını aşamamalarından, inançlarını ve hayallerini güncel gerçeklere feda etmelerinden kaynaklanıyor.

Bu ruh ve kararlılık, Rojhilatê Kurdistanê ve İran’da 16 Eylül 2022’den bu yana devam eden ve kadın devriminin yeni bir aşamasını teşkil eden Jin Jiyan Azadî isyanlarında da açığa çıkmaktadır. Kürt, Fars, Beluç, Azeri ve İran’da yaşayan tüm halklardan kadın ve erkekler, demokratik bir sistem inşasının sadece dinci, cinsiyetçi diktatörlüğün devrilmesiyle sınırlı olmayıp toplumun özgürleşmesinin kadın özgürlüğünden geçtiği bilinciyle eylemlerini sürdürüyorlar. Şimdiye kadar İran rejimi güçleri tarafından 400’den fazla insanın katledilmesine, 16.000’den fazlasının tutuklanmasına, idam ve işkence uygulanmalarına rağmen kadın öncülüğündeki bu halk devrimin etkisi yaygınlaşıyor.

Jin Jiyan Azadî ayaklanmalarıyla öz dinamiklerine dayalı gelişen toplumsal özgürlük ve demokrasi hareketinin önümüzdeki süreçte dağılma veya sistemiçileşme riskinin önüne geçmek için bireysel ve toplumsal yaşamı örgütlü öz güce dayanarak yeniden inşa etmeye çalışan kadınların devrim deneyimlerinden, kadınların bu yolda aştıkları zorluklardan, yetersizliklerinden ve kazanımlarından öğrenmeyi esas almalıyız. Sömürsüz, eşit ve özgür bir yaşama giden yol bu kadınların döşedikleri taşlardan ve ona yeni taşlar eklemekten geçiyor. Özgürlük amaç ve ütopyalarımız kısa vadeli, maceraperest veya hayali olmamalı. Tersine, bu devrimsel dönemeçteki tüm risk ve saldırıları bertaraf edebilecek kolektif düşünce ve ruh, örgütlülük ve mücadeleyle geliştireceği kadar güçlü bir nitelik ve nicelikte olmalı. Bunun için toplum ve bireyin, ulus ve işçilerin dolayısıyla kadın ve erkeğin özgürlüğünün birbiriyle çelişen durumlar olmayacağı, ancak bir bütünlüğü içinde gelişebileceğini kavramamız önemlidir. Doğa, insan ve yaşam sevgisi temelinde özgürlük duygusunun heyecanını hissederek yaşamın her alan ve anında adalet ilkelerini hayata geçirmekle beraber, kadınların büyük çoğunluğu özne olarak düşünce ve eylemleriyle özgür yaşam inşasında yerini alabilmeli. “Bu benim yaşamım, benim davam, benim devrimimdir” diyen aidiyet duygusuyla kadınlar, tüm siyasal, toplumsal, ekonomik vb. varoluşsal sorunlara alternatif çözümler geliştirme cesareti gösterip sorumluluğunu özveriyle sahiplenirse Jin Jiyan Azadî sloganının hakikati toplumsal gerçekliğe evirilebilir. Nagihan’ın bahsettiği “temel farkımızı” koruyabilirsek, ortaya çıkan jinerjiyle 2023 yılına doğru bu kadın devrimin yeni dalgalanması, bir kartopu gibi yuvalanıp büyümesine, İran’dan Ortadoğu’ya, Ortadoğu’dan dünyaya ulaşmasına neden olabilir.

¹⁶ Audre Lorde, *Sister Outsider: Essays and Speeches*, in “Essay: The Master’s Tools Will Never Dismantle the Master’s House”, 1984.

Reform ve Devrim Arasında Kadın Perspektifinden Sivil İtaatsizlik

Dilar Dirik

Son yıllarda, dijital medya sayesinde, dünyanın birçok yerinde kadınlar tarafından geliştirilen renkli sivil itaatsizlik eylemlerine şahit olduk. Küresel erişim imkanlarının artmasıyla birlikte; arabaların üstüne çıkarak, halkına protesto şarkıları söyleten Sudanlı kadınlar, Latin Amerika kıtasında başlayan ve tüm dünyaya yayılan ‘Las Tesis’ kareografisi, saçlarını açarak İran devletinin ahlak polisine ve ataerkil rejimine en doğal varlıklarıyla meydan okuyan kadınlara kadar, bu tür eylemlerin etkisi artmaya ve önem kazanmaya başladı.

Sivil itaatsizlik, elbette dünya direniş tarihinin eski geleneklerindendir. Kolektif mücadele ve taleplerin kaba-şiddetsiz bir şekilde duyulması ve tanınmasını sağlamak amacıyla geliştirilen bu tür yöntemler dünya tarihinde Mahatma Gandhi, Martin Luther King gibi erkek liderler ile anılsa da, kadınların bu süreçlerde önemli rol oynadıklarını görmezlikten gelmemeliyiz. Sömürgeci, ırkçı, militarist, faşist rejimlere ve onların zihniyetine karşı zor ve güç kullanmadan da iradi bir duruş olarak etkili olabilen bu mücadele yöntemi, dünyanın birçok yerinde her kimliği, her sınıfı kucaklayacak karektere sahip olmuştur. Özellikle iktidar odaklarından uzak olan ve dolayısıyla devlet şiddetine en çok maruz kalan kadınların sahiplendiği bir eylem tarzı olarak gelenekselleşmiştir. Sivil itaatsizlik; protestolar, sloganlar, boykot kampanyaları, kitlesel yürüyüşlerle iktidarların zulmünü, adaletsizliğini, acımasızlığını ortaya koymak için hakikate ve toplumsal vicdana hitap eden yöntemleri ve söylemleri ile kimin doğru, kimin yanlış, kimin güçlü, kimin güçsüz olduğunu kamuoyuna sorgulatan, halkın ahlaki düşünce ve duygularına dayanır.

Peki günümüzdeki sivil itaatsizlik eylemleri 21. yüzyılın koşullarına uyarlanmış mıdır? Günümüzde teknolojik gelişmelerle sivil itaatsizlik eylemleri daha da görünür oldu. Belli semboller -bazı renkler, maskeler, sloganlar veya işaretler- direniş ile özdeşleştirildi. Öte yandan hem Batı dünyasının liberal demokrasilerinde hem de otoriter olarak tanımlanan devletler içerisinde, sivil itaatsizliğin dijital medya çağında eskisine göre daha hızlı görünür olması, bu eylem tarzının biraz da anlam ve etki kaybetmesine sebep oldu. Hatta toplumsal ayaklanmaların, devletlerarası özel savaş yöntemi olarak, düşman devletlere karşı kullanıldığını, bunun için ağırlıklı olarak sivil itaatsizlik eylemlerine başvurulduğunu, buna yönelik siyaset ve konsept geliştirildiğini biliyoruz. Özellikle batılı liberal demokrasilerin, en başta da ABD’nin bu anlamlı mücadele yöntemini kendi hesaplarına göre kullanması, dünyanın farklı yerlerinde özgürlük mücadelesi yürütenleri endişelendirmelidir.

21. yüzyılda sivil itaatsizliğin uygulanma biçimlerini ele aldığımızda şu soruları sorabilmeliyiz. Kapitalist sistem ve devletler, sivil itaatsizlik yöntemini neden teşvik etsin ki? Bu yöntemin manipülasyona açık olan yanları olabilir mi? Bunun teknoloji ile ne alakası var? Bu tür faktörler, özellikle kadınların siyaseti için ne anlama geliyor, ne gibi riskler barındırıyor?

Sivil İtaatsizlik Eylemlerinin Sihiri: Ortak Siyaset, Ortak Ahlak

Eleştiriye geçmeden önce birkaç noktayı vurgulamak gerekir. Tarih boyunca sivil itaatsizlik eylemleri, sadece yerel veya bölgesel halkları değil, tüm dünyayı etkileme gücüne sahip olmuştur. Hindistan’ın sömürgeciliğe karşı direnişi, Güney Afrika’da apartheid rejimine karşı yürütülen boykot kampanyaları, ABD’nin ırkçı rejimine karşı siyahilerin yürüttüğü mücadelelere bakarsak, bu mücadelelerin bizi büyüleyen, duygulandıran, hayallerimizi canlandıran tarafını inkâr edemeyiz. İnsanların/toplumların bir araya geldiğinde nelerin mümkün olduğunu görebilmek oldukça umut verici bir duygudur.

Öte yandan bazı şeyleri gözden kaçırmamak gerekiyor. Bu tür hareketlerin sonradan revizyonizme tabi tutulduklarına şahit oluyoruz. Sivil itaatsizliğe dayalı direniş süreçleri, çoğu zaman sonradan ana akım tarafından çarpıtılarak yansıtılıyor. Direniş süreçlerinde özellikle şiddetin rolü veya mücadelenin büyük bir parçası olan radikal, devrimci perspektifler, bu mücadele tarihlerinden silinmiş oluyor. Mesela ABD’de Malcolm X veya Kara Panterler örgütünün Siyahi toplumlar için öncü rol oynamaları ve çok yönlü işkence, şiddet ve anti-propagandaya maruz kalmaları resmi tarih tarafından bilinçli olarak unutturuluyor. Ya da Güney Afrika’da apartheid rejimine karşı yürütülen direnişte Nelson Mandela’nın liderlik ettiği Afrika Ulusal Konseyi’nin (African National Congress-ANC) bir yanıyla da silahlı mücadele yürütmüş olduğu gerçeği çoğu zaman görünmez kınıyor. Buna sadece egemenler

değil, iyi niyetli aktivistler, sempatizanlar, akademisyenler, sivil toplum temsilcileri de sebep oluyor. Sosyolog Gay Seidman, bu durumu şöyle sorguluyor; “Acaba, araştırmacılar olarak, kasabalarda kahramanca yürütülen bazı halk mücadelelerinin doğrudan silahlı saldırılara başvuran gizli ağlarla bağlantılı olabileceğini kabul edersek, apartheid karşıtı mücadelenin ahlaki doğruluğunu zedeleyeceğimizden mi korkuyoruz?”

2010’lardan bu yana teknolojinin gelişmesiyle, özellikle de dijital medyanın kullanımıyla sivil itaatsizlik eylemleri yeni boyutlara erişti. “Arap Baharı” olarak tanımlanan bölgesel ayaklanmalarda “Twitter devrimi”, “Facebook devrimi” gibi ifadeler kullanılıyordu. İnsanların yaşadıkları polis ve devlet şiddetini birebir dünya ile paylaşabilmeleri özgürlük ve demokrasi hayalleri olan herkes için muazzam bir umut kaynağı olmuştu. Dijital medya kullanımı, özellikle de hashtag kampanyaları o zamandan beri aktivizmin doğal bir parçası olmaya başladı. Bir dijital medya sloganı, sınır tanımadan duygu ve tecrübe paylaşımına sebep olabiliyordu. Son yıllarda #MeToo kampanyası kadınların yaşadıkları şiddetin tabulaştırılmasını kırarak önemli tartışmalar ve gelişmelere fırsat verdi. Bu şekilde oluşan kolektif ve uluslararası hisler büyük anlam taşıyor. Son 10-15 yıl öncesine kadar milyonlarca insan aynı anda; “Buna ben de maruz kaldım, aynısı benim de başıma geldi, bu acıyı ben de paylaşıyorum, aynı durumdayız” diyemezdi.

Öte yandan, görünmeyen bazı karanlık gerçekler ise mücadelelerin gerilemesine sebep olabiliyor. Dünyanın her yerinde çok derin, yapısal krizlerin ve sorunların mevcut olduğu bir dönemde sadece hashtaglara sıkıştırılmış sivil itaatsizlik birçok tehlikeyi beraberinde getiriyor. Çok daha derin tahlillere ve çözümlere ihtiyacı olan konuları, gelişmeleri, sorunları yüzeysel bir şekilde birkaç cümleye sığdırmak mümkün olabilir mi? Elbette ki mümkün olmayan bu durum için dijital medya ve ana akım medyanın hashtag halinde çok büyük kamuya sahip olduklarına dair bir algı yaratabiliyor.

Dolayısıyla, bazı hareketlerin toplum içerisinde ne kadar değişim dönüşüm yaratabildikleri konusunda pek veri olmayabiliyor; dışa yansıma şekilleri ve özleri kesişmeyebiliyor. Bu nedenle hareketlerin olduklarından daha popüler görünmesi aslında çok sakıncalı bir durum yaratıyor.

Ayrıca teknolojinin birçok tehlikeli yanlarının da olduğunun farkında olmak çok önemli. Örneğin; Wikileaks tarafından ifşa edilen verilerden görüyoruz ki Twitter, Google ve Facebook gibi ağlar, bir yandan yüz milyonlarca insanın özel bilgilerini toplarken, diğer yandan başka ülkelerde rejim değişikliği için birebir ABD devleti ile ortak hareket ediyor. ABD dış ilişkilerinin vazgeçilmez ayaklarından biri, kendi seçtiği muhalefete teknoloji, lojistik ve medya yardımı sunmak, ne zaman hangi eylemlerin uygun olacağına dair asistanlık yapmak, koşul yaratmak, yardım sağlamak

olmuştur. Bu şekilde ABD’ye “dost” ülkelerdeki sivil itaatsizlik eylemleri pek ilgi görmezken, “düşman” ülkelerde yapılan her türlü protesto en parlak yansılar ile yansıtılır. Elbette bu tür bir yansıma/yansıtma zaten otoriter olan baskıcı devletler için malzeme olmakta ve muhalif olan herkesi kriminalize etmek için uygun bir fırsata dönüştürülmektedir.

Bu gelişmeler, aslında hareketlerin siyasetini önemli oranda belirliyor. Dış yardım ideolojik, siyasi, toplumsal ve yöntemsel değişimlere, kaymalara, yön değiştirmelere yol açabiliyor. Direniş amaç ve tarzlarının egemen güçler tarafından yönlendirmeye açık hale gelmesi hareketleri pasifize ve depolitize edebiliyor. Birçok örnekte de tanık olduğumuz üzere; anlamlı çıkışlar, sloganlar, semboller, hiç hak etmedikleri bir şekilde kapitalizmin seri üretiminin bir parçası haline gelebiliyor. Ve daha da önemlisi sistem değişimi yerine, rejim değişimi ve reformlar ön plana çıkıyor.

Hak ve Adalet Savunucu Devlet Tiyatrosu

Devletler gittikçe toplumsal hareketlerden esinlenip, farklı kesimlere hitap edebilmek amacıyla kendi imajlarını parlatabiliyor. Bu şekilde kendi karanlık politikalarını unutturup hem düşman devletlere hem de sistem dışı hareketlere karşı içi boşaltılmış bir sivil itaatsizlik tiyatrosu oynayabiliyorlar. Bu tür yöntemlerin bir komplo teorisi olmadığını ispatlamak oldukça kolaydır.

Son yıllarda belli akademik çevreler tarafından şiddet kullanmayan direniş hareketlerini ön plana çıkaran yayınlar oldu. Bu tür siyasi yaklaşımları bilimsel bir dil kullanarak teşvik eden akademik çalışma, kurum ve bireylerin kendileri de çoğu zaman belli devletlerin siyasetine göre hareket ediyor. Tabi ki, ABD’de State Department gibi kurumlar tarafından aktif bir şekilde desteklenen bilim ürünlerinin bağımsızlığı şüphelidir. Aynı devlet kurumu hem kendisini bir hareket olarak tanımlıyor, hem de o hareketle ilgili bilim ve enformasyon üretecek kurumlara sponsorluk yapabiliyor.

Bir devlet tarafından para ve destek almak, elbette o hareketin mücadele alanlarını, hayallerini, yöntemlerini ve perspektiflerini etkiler. Maddi koşullarının dıştan belirlenmesi onu politikliğinden sıyrıp, kullanıma elverişli bir argüman haline getirir. Demokrasi adına, istihbaratlar, dış ilişki konseptleri ve teknoloji endüstrisi kendi hesaplarını geliştirebileceği mekân oluşturur. Örneğin, Sırbistan’da 1990’ların sonunda ortaya çıkan “Otpor!” (Direniş) öğrenci hareketi, ABD’nin State Department’i tarafından maddi olarak desteklendi. Hatta bu hareket, taktiklerini farklı hareketler ile paylaşmak adı altında Mısır, Tunus gibi Arap Baharı ülkelerinde eğitimler yaptı.

Devletlerin, STK'ların, patronlara ait şahsi vakıfların ve özel şirketlerin dünyanın birçok yerinde gittikçe artarak kadınlara yönelik "koruyucu" veya "destekleyici" bir rol oynamak istediklerini görebiliyoruz. Bu rolün asıl amacı kadın hareketlerinin içeriğine yönelik siyasi müdahaledir ve bunu en çok da Ortadoğu coğrafyasında uyguluyorlar.

Son yirmi yılda yumuşak güç (soft power) dış ilişki konsepti varolan savaş ve egemenlik politikalarının melek yüzü olarak, ABD ve Avrupa ülkelerinin önemli bir siyaseti haline geldi. 1980'lerden sonra Batı ülkeleri, Batılı olmayan farklı coğrafyalardaki ülkelere 'demokrasi promosyonu' adı altında Batıya yakın olan sivil toplum nesilleri yetiştirmeyi başardı. Bu ülkeler STK'lar, burslar, özel eğitim ve kurslarla özellikle gençler ve kadınlardan oluşan yüzbinlerce insanı kendi tarafına çekecek girişimlerde bulundu.

Bu süreç Ortadoğu'da özellikle Irak ve Afganistan savaşları ile başladı. Her ne kadar 'demokrasi', 'özgürlük', 'eşitlik', 'ilericilik' gibi değerler adı altında sunulsa da bu girişimlerin sakıncaları, birçok sistem karşıtı hareketler-çevreler tarafından dile getirildi-eleştirildi. Bölgede Batı egemenliğini derinleştirmek amacıyla geliştirilen bu konseptler özellikle de kadınların siyasi alanlarını daraltma amacı taşıyor. Kadına karşı şiddet konusu, artık özellikle savaş ve yoksulluk tarafından etkilenen bölgelerde bir endüstri haline geldi. Bu bölgelerde yerelde radikal sistem değişimi, toprak hakları, özerklik, özyönetim gibi talepleri olan kadın mücadeleleri çoğu zaman daha liberal yaklaşımlar tarafından bastırılıp, görünül-

mez kılınıyor ve hatta kriminalize ediliyor. Afganistanlı kadın aktivistlerinin çoğu zaman belirttiği gibi; "ABD eksenli sivil toplum programları var olan sistemin yerine başka bir yaşam hayal edenleri ezebiliyor."

Kadına karşı şiddet konusu, artık özellikle savaş ve yoksulluk tarafından etkilenen bölgelerde bir endüstri haline geldi. Bu bölgelerde yerelde radikal sistem değişimi, toprak hakları, özerklik, özyönetim gibi talepleri olan kadın mücadeleleri çoğu zaman daha liberal yaklaşımlar tarafından bastırılıp, görünülmez kılınıyor ve hatta kriminalize ediliyor

Yüzeyde iyi niyetli görünsede bu türlü demokrasiye teşvik eden programlarda, asıl mesele onların uzun vadeli etkisindedir. Şu soruları sormak gerekiyor; Kimin nasıl bir değişim dönüşüm teorisi var? Hangi yöntemler gerçekten egemen sisteme karşı etkilidir? Hangileri bir rejimi yıkmak isterken aslında başka bir egemene yardımcı oluyor? Aktivistler bunların ne kadarının farkında? Belli konseptlerin ideolojik, kültürel ve toplumsal etkileri nelerdir? Devrimci geleneklere sahip olan bölgelerde, kadın devrimcilerin ortaya çıktığı coğrafyalarda "kadınları yetkinleştirmek"

adı altında el sanatları atölyeleri, biçki dikiş kursları, teknik eğitim kursları ne işe yarar? Yani ataerkil sistemin kendisini, kapitalizmi, sömürgeciliği sorgulamayan, sorgulatmayan çalışmalar en fazla neyi başarabilir? Sorular daha da uzayabilir ama özet olarak, Ortadoğu ve daha birçok coğrafyada uygulanan kadın proje ve programlarının yan etkileri iyi irdelenmeli ve başka bir dünyaya inancının nasıl daraltıldığı iyi tahlil edilmelidir.

Tabi burada dikkat çekilmesi gereken bir diğer nokta, egemen devletlerin sadece dışarıda değil içeride kendi ülkesindeki toplumlara da aynı oranda manüple edici konseptler geliştirdiğini görüyoruz. ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı CIA'in 2021 yılının başlarında yayınladığı bir reklamı incelemekte fayda var. Reklam klibi, "birinci nesil Latina ve CIA görevlisi" olarak tanımlanan bir kişiyi içeriyor. Görüntülenen genç kadının üstündeki tişörtte, Black Lives Matter¹ Siyahi hareketiyle ilişkilendirilen bir yumrukla, kadın cinsiyetinin sembolü ile birleştirilmiş pembe renkli bir motif var. Bu genç kadın, ev, ofis ve benzeri hayatının farklı mekanlarında dolaşırken çarpıcı bir cümle söylüyor: "Ben beyaz olmayan bir kadıyım. Ben bir anneyim. Ben genelleşmiş anksiyete bozukluğu teşhisi konmuş bir cisgender² Y kuşağıyım. Ben kesişimciyim. Benim varlığım bir onay kutusu egzersizi değil."

İlham kaynağı olma misyonu taşıyan bu propaganda klibinde iletilen fikir, bu genç kadının CIA'de bir istisna olmadığıdır. Yani onun gibi çok sayıda kadın CIA'dedir ve çok çalıştığı için bulunduğu yeri hak etmiştir. Reklamın sonunda, genç kadın kendisini öven konuşmasını bitirdikten sonra tişörtündeki yazıyı okuyor: "Mija³ sen buna değersin." 20. yüzyılın başından bu yana dünyanın birçok yerinde sol-sosyalist ve demokrat hareketlere karşı darbeler, komplolar ve savaşlar örgütleyen CIA, bugün bize ilerici değerleri savunan, hiç kimseyi dışlamayan ve hatta demokrasiyi geliştiren bir kurum olarak sunuluyor. Böylesi bir kurumun reklam klibinde sivil itaatsizlik geleneğinin klişe bir sembolü olan yumruğu kullanması ise dikkat çekici.

CIA ile bağlantılı tüm insanlık suçlarını unutmayalım, başka bir yazının konusu olarak bir kenara bırakalım ve şimdi bu reklamın verdiği mesaja odaklanalım. Bu tür reklamlar nasıl bir eğilimin göstergesi? 21. yüzyılda, sivil toplum, toplumsal hareketler ve devrimci mücadeleler gibi politik öznelere nasıl etkiliyor? CIA gibi emperyalist, ataerkil, maskülen bir yapının genç, beyaz olmayan, anksiyete yaşayan, göçmen bir aileden gelen bir kadını bu reklamda kullanması sistemin neyin farkında olduğunu tarif ediyor?

¹ Siyahların Yaşamı Dert Edilmeli.

² Biyolojik cinsiyeti ile cinsel yönelimi aynı olan kişileri belirtmek üzere kullanılan kavram.

³ Mija: İspanyolca, kadın anlamına geliyor ve özellikle Meksika'da 'canım, tatlım, kızım' olarak kullanılıyor.

Öncelikle liberal feminizmin son yıllarda egemen devletler ve kapitalist sistem ile gittikçe yoğunlaşan ilişkisine dikkat çekmek gerekir. Günümüzde “ilk kadın başbakan”, “ilk kadın dış ilişkiler bakanı”, “ilk kadın CEO” gibi tanımlara daha fazla tanık olmaya başladık. “Kadınlar da yapabilir” mesajını veren etkinlikler ve söylemler, ne kadar iyi niyetli görünse de aslında cinsiyetçi bir bakış açısını yansıtır. Kadın direniş tarihi kolektif bir karektere sahip olmasına rağmen, böylesi “ilk”lere vurgu yapan tanımlarla, bireyleri ön plana çıkararak, toplumdaki kadınlara bir model sunuluyor.

Bilindiği gibi Ekim 2022’de aşırı sağcı bir parti, İtalya’da Giorgia Meloni gibi kürtaj karşıtı bir kadını ülkenin başına getirdi. Bir yandan kadınların iktidar alanlarına girebilmesi ilerici bir durum olarak görülüyor, diğer yandan ise sadece belli bir formata uyan kadınların olmasına özen gösteriliyor. İktidara meydan okuyan, onu ortadan kaldırmak için çaba harcayan kadınlar değil, erkek egemen kurumları meşrulaştırmak amacıyla hareket eden kadınlar ödüllendiriliyor. Egemen kurumlar değişmeden içerisinde kadınların da yer almasını savunmak, kadın mücadelesini erkek egemen sisteme alet etmek anlamına geliyor. Kadın mücadelesinin söylemleri, sembolleri ve simgeleri anlamsızlaştırılarak arka planda dekorasyon malzemesine dönüştürülüyor.

Feminizmin tüm liberal biçimlerini baskı sistemleriyle işbirlikçilikle suçlamak haksızlık olur. Ancak “ben bir kadın olarak” diye başlayan cümleleriyle sistemin temel ayaklarını sağlamlaştıran kişiliklerin, daha radikal feminizmlerin, kadın ve toplumsal hareketlerin ve mücadelelerin -yani ırkçılık, ataerkillik, kapitalizm, sömürgecilik gibi şeylere karşı çıkanların- alanlarını nasıl daralttığını, onları nasıl pasifleştirdiğini, kontrol altına aldığını ve marjinalize ettiğini tartışmaya acilen ihtiyaç vardır. Böylelikle, 21. yüzyılda kadın mücadelesinin ekonomi-politiğini iyi incelemek zorunda olduğumuzu fark ederiz.

21. Yüzyılda Sivil İtaatsizlik: Reform mu, Devrim mi?

2019 yılında Şili’de doğan ve 2020 yılında dünyaya yayılan Las Tesis performansı sokakları kadınların öfkeli sesleri ile sarstı. “Tecavüzcü sensin, öldüren sensin, polisler, hâkimler, devlet ve başkan. Baskıcı devlet maço bir tecavüzcüdür” gibi sözler içeren bu dans koreografisi Latin Amerika’daki mücadelenin içerisinde doğmuş olsa da dünya kadınlarına ulaşabilme hızı çok dikkat çekiciydi. Özellikle devleti tecavüzcü ve ataerkil bir yapı olarak tanımlamak, liberal feminist yaklaşımlara karşı köklü bir cevap oldu.

Son yıllarda yerel ve bölgesel düzeyde kadın hareketlerinin, sistemin değişimi ve toplumsal dönüşüm için mücadelelerini yükselttiklerine şahit oluyoruz.

Devlet ve onun kanunları-yasaları tarafından korunmayı reddeden, sistemi ve onun aygıtlarını teşhir eden, radikal sistem karşıtı analizler yapılıyor.

Sunulan anaakım siyasetten farklı, daha güzel, daha adil bir siyaseti savunan kadın hareketleri, kendi ülkeleri bağlamında mücadele ederken, aynı zamanda ulus ötesi alanla da bağ kurup, ortak eylem geliştirme konusunda yoğun çaba sarf ediyor. Kadın renginde siyasetin farklı yöntem ve zihniyete ihtiyaç duyduğuna dikkat çekiliyor ve kadın devrimi gittikçe bir hayal olmaktan çıkıp, adım adım inşa ediliyor.

Bu dönem için sivil itaatsizlik yöntemlerinde, özellikle kadın protestoları ve grevleri önemli bir ortak dünya oluşturma rolü oynadı. İran’da Jina Amini’nin ölümünden sonra Kürdistan Kadın Özgürlük Hareketi’nin ‘Jin, Jiyan, Azadi’ sloganı ile dünyada yankı bulan etkileyici protesto görüntülerini paylaşan dijital medya kullanıcıları İran’da bir “kadın devrimi” yaşandığını söylemeye başladı. Protesto eylemi olma aşamasını henüz geçmemiş olan spontane, görünümde ‘lidersiz’ olan toplumsal hareketlere “devrim” adını atfetmek gerçekten ne kadar anlamlı? Her ne kadar kadın eylemlerinin coşkusu bizi etkilese de akliselim düşünmeye ve bazı sorulara cevap aramaya ihtiyacımız var. Çünkü bu süreçler, güçlü bir örgütselliğe dönüşmezse, çok büyük hayal kırıklarına sebep olabiliyor. Son yıllarda benzer süreçleri yaşayan coğrafyalarda, protestolar sonrasında hareketlerin dağılması, ağır darbeler alması, faşizme karşı kendilerini savunamamaları durumları yaşandı. Hatta çoğu yerde daha önce kazanılan hakların dahi geri alındığına şahit olduk. O nedenle böylesi siyasi gelişmeler ne kadar önemli, tarihi ve anlamlı olsa da ne kadar duygusal olarak etkileyici ve umut verici olsa da eleştirel bir mercek belki hareketlerin kalıcılığı açısından daha büyük önem taşıyor.

Bu noktada sivil itaatsizliğin aslında bir tepki eylemi olduğunu ve örgütlü mücadeleden daha zayıf bir yöntem olduğunu belirtmek mümkün. Özellikle de sivil itaatsizliğin devletler tarafından kullanılmaya daha müsait ve devletlerin şiddetine karşı daha savunmasız bir yöntem olması noktası önemli bir faktör. Ayrıca bu tür eylemler aynı zamanda STK’laşmaya da daha yatkın olma eğilimindedirler. ABD’nin yakın tarihinde gelişen en etkili iki hareketini -Black Lives Matter ve Kadın Yürüyüşlerini- örnek olarak ele alabiliriz.

Ataerkil sistem kendini daima yaşamın en özel, en hassas alanlarında var ettiği için, kadınların devrimci mücadele biçimleri de ona göre derin, devamlı ve kesintisiz olmalı. Hangi eylem tarzlarının devlet politikalarına göre ne kadar sakıncalı olduğunun farkında olmak çok önemli. Sivil itaatsizlik eylemleri ne kadar etkileyici olsalar da algı operasyonlarıyla, en umut dolu hikâyenin en kahramanca görünen direnişin bazen aslında plastikten yapıldığını görebiliriz. Dışa göbekten bağlı olan, maddi kaynaklar tükendiği anda içten çürümeye başlayan siyaset yapma biçimleri, egemenlerin müdahale etmek istediği bölgelerin ideolojik mühendisliğini üstleniyor.

Böyle bir değişim teorisi, elbette dünyanın her yerinde yükselen faşizmlerden ayrı tutulamaz ve nereden bakılırsa bakılsın toplumsal hareketlerin zayıf olduğu alanlarda faşizmin yükselişi bu zayıflıkla doğru orantılı seyreliyor. Genellikle var olan hareketlerde kuvvetli ve kalıcı bir karakterde olmadığından, anaakım siyasette her zaman sağa akış tehlikesi yaşanıyor.

Dıştan gelen desteğe dayalı olan toplumsal hareketler ne kadar değişimci olabilir? Yoksa sistem dışı hareketlere karşı geliştirilen veya tercih edilen sivil itaatsizliğe başvurarak daha liberal görünmenin mümkün olduğunu gösteren hareketler, daha derinlerde sistemin statükosunu mu koruyor? Cidden ataerkil sisteme karşı mücadelenin başarılı olabileceğine inanıyorsak neden çoğu zaman reformist eğilimler ile tatmin olabiliyoruz?

Bu noktada devrim kavramını mercek altına almakta fayda var. Kürdistan Kadın Özgürlük Hareketi'nin anlayışında devrim, gününbirgün önümüze çıkacak olan, tüm düzeyleri altüst edecek, bilinenleri yıkıp yeni bir toplum ve dünya inşa edecek bir olgu olmaktansa uzun süreli, uzun vadeli, her daim, yaşamın tüm alanlarında örgütlülük isteyen, toplumun etik-politik reflekslerini yeniden canlandıran, mücadele dolu bir yolculuk olarak tanımlanıyor. Kadın perspektifinden devrimi düşünmek, kurmak, yaşamın her alanında -insanlararası ilişkilerden tutalım ta dünya ekonomisine dek- gerçekleştirmek, anlamlı ve kalıcı bir değişim dönüşüm sürecini örgütlemek anlamında geliyor.

Radikal, dönüştürücü feminist ve kadın hareketleri, dünya sistemini yaratan zihniyetlerden ve yapılardan gittikçe kopuyor. Soykırım, doğa kırım ve kadın kırımını birbirinden ayırmayan bir sisteme karşı, yerelde gelişen, anti-kapitalist, savaş karşıtı, anti-faşist kadın mücadeleleri, 21. yüzyılın devrimci gücü olmayı vadediyor. Bu gelenekte devrim, aynı zamanda vicdan, inanç, ahlak ve özeleştirici ile gelişecek, sancılı dolu ruhsal bir mücadeledir.

Bu konuda Zapatista Hareketi'nin özgün kadın örgütünün, dünya kadınlarına hitap ettiği sistem karşıtı mücadele çağrısı önemli bir örnektir. “Ya sistem ya biz” diyen Zapatist Kadınların çağrısı şöyle:

Sistem, kendimizi acımızı, çaresizliğimizi, kaygılarımızı ve güçsüzlüğümüzü haykırmakla sınırlandırmamızı tercih eder. Birlikte çılgılık atma zamanı, ama bu sefer hiddet ve öfkeden. Ve her birimiz kendi başımıza değil -dağınık ve yalnız, bu şekilde bize tecavüz ederler, bizi öldürürler ve ortadan kaldırırlar- birlikte, her birimiz kendi zamanında, yerinde ve yolunda. Ya compañera (yoldaş) ve kız kardeş, sadece acıdan çılgılık atmayı öğrenmekle kalmaktansa çılgılıklarımızla yeni bir dünyayı doğurmak için bir yerini, zamanını ve yolunu bulsak? Düşün, kız kardeş ve compañera, işler o kadar kötü ki hayatta kalmak için başka bir dünya

yaratmalıyız. Sistem işte bu kadar kötü aslında, yaşamak için onu yok etmeliyiz. Biraz düzeltmek değil, ona yeni bir yüz vermek ya da biraz daha düşünceli olmasını ve bu kadar kaba olmamasını istemek değil. Hayır. Onu yıkmak, yok etmek, hiçbir izi kalmayana kadar öldürmemiz gerekiyor. Külü bile kalmamalı. Durumu böyle görüyoruz, compañera ve kız kardeş. Ya sistem ya da biz.⁴

Ulus devletler tarafından baskı gören halkların tecrübeleri olsun, 21. yüzyıldaki kadın mücadeleleri olsun, ekolojik krize karşı yürüyen gençler olsun, bu çağda hak sahibi olup sistem tarafından kabul görmek çok büyük bir sorun olmalı. Adalet arayışı, liberal ulus-devlet sistemi tarafından hem tekelleştiriliyor hem de birçok sistem karşıtı harekete karşı kullanılıyor. Sivil itaatsizlik bir yöntem olarak buna alet olabiliyor. Kadın hareketleri ise çoğu zaman devletle mücadeleyi göze alamadıkları için reformlar ile yetinmek zorunda kalıyor.

Bu açıdan devlet dışı, kapitalizm, sömürgecilik, ırkçılık karşıtı veya daha genel olarak sistem karşıtı kadın eylemlerini, teorilerini ve pratiklerini görsel kılmak büyük bir önem taşıyor. Bu tür direniş geleneğinin hayal, kurgu, ütopya olmadığı tersine, politik olarak uygulanabilir olduğunu doğrulamak, çeşitli enternasyonalist eylem biçimlerine ve dayanışmaya ihtiyaç duyuyor. Devleti ve “uluslararası toplum” kavramının oluşturulduğu sistemi kurtarıcı olarak görmektense, kendi öz gücüne dayanmak ve her adımıyla yeni ilişki ağları kurabilen örgütlü çalışmalar yürütmek, böylesi kaos ve devrim süreçlerinden bizi zafere taşır.

⁴ İkinci Enternasyonal Mücadele Eden Kadınlar Buluşması için Zapatist Kadınlar Koordinatörlerinin davetinden ‘Invitation to the Second International Gathering of Women Who Struggle’, Enlace Zapatista, <https://enlacezapatista.ezln.org.mx/2019/09/21/invitation-to-the-second-international-gathering-ofwomen-whostruggle/> (Son Erişim 21 Eylül 2019).

Tarihsel Olarak Feminist Hareket ile Sınıf Mücadelesi İlişkisi

Hülya Osmanağaoğlu

Birinci Dalga Feminist Hareket ve Kadınların İşçi Sınıfına Dâhil Oluşu

Engels 1845'te yayımlanan *İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu* kitabında proletaryanın sınıf olarak ortaya çıkışının başlangıcının buhar makinesinin ortaya çıkışıyla gerçekleştiğini söylüyor. Makineleşme öncesi iş bölümünü ise evde kadınların ve kız çocukların babanın dokumada kullanacağı ipliği eğirdiğini babanın ise bunu dokuduğunu ve sattığını söyleyerek anlatır.¹ Gelişmiş makinelerin kullanılmaya başlandığı 1830'lar sonrasında itibaren ise kol kuvvetine yani erkek emek gücüne olan ihtiyacın azaldığını, kadın ve çocuk işçilerin erkeklerin yerini aldığını söyler. Hatta eğrime ve dokuma işinde esas işin kopan iplikleri bağlama olduğunu geri kalanını makinenin yaptığını bu iş için ise kalın erkek parmaklarından ziyade kadınların ve çocukların ince ellerinin daha uygun olduğunu belirtir.² Sermaye kadın emeğini kadınları daha düşük ücrete çalıştırabilmesi, örgütsüzlüğü ve itaatkârlığı nedeniyle tercih eder. Evde sadece erkek işçinin geliriyle geçimin mümkün olmamasına rağmen sermaye açısından kadınlar, işçi sınıfının olağan parçası sayılmayarak eve ek gelir

¹ Friedrich Engels, *İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu*, çev., Yurdakul Fincancı, İstanbul: Sol Yayınları, 1997, 45-46.

- Karl Marx Kapital'de kapitalizmin ilk aşamasında ev sanayiinin kadın ve çocuk emeği üzerinde yükseldiğini anlatır. Sonraki süreçte fabrikalarda üretime geçildiğinde ise sermayenin erkek işçilerin gücünü-direnişini kadın ve çocukları istihdam ederek kırdığını söyler.

² Friedrich Engels, age., 204-205.

getiren olarak tanımlandığı için daha düşük ücretlere çalıştırılmaktaydılar. Ki erkek işçi sınıfı da aslında sermaye ile aynı bakışla, kadınların sınıfın bileşeni olduğunu kabul etmiyor ve kadınların çalışmasının (ve aslında kendi çalıştıkları işi ellerinden almalarının) yasaklanması için mücadele ediyor kadınların işçi örgütlenmelerine dâhil olmalarına izin vermiyordu. Erkek işçi sınıfının bu mücadelesinde kuşkusuz kadınların sanayii işçisi olarak çalışmaya başlamalarıyla aile içinde erkek otoritesinin aşınıyor olması da temel belirleyenlerden biriydi. İkinci dalga feminist hareketin 1960'lardan sonra patriyarka ile sermaye arasındaki gerilime ilişkin analizinin tarihsel kökeni de aslında bu bahsi geçen yüzyıl önceki döneme dek uzanıyordu.

İşçi sınıfından kadınların, sermayenin kendilerini mahkûm ettiği düşük ücretlere, ağır çalışma koşullarına, erkek işçi sınıfının ise sınıf örgütlerinden ve sınıf dayanışmasından kadınları dışlamasına karşı verdikleri mücadele 19. yüzyıl boyunca hep iç içe geçerek ilerledi.⁴ Engels ve Marx ise kadınların sağlıksız koşullarda çalışmalarına karşı düzenlemelerin ve eşit işe eşit ücretin işçi sınıfının kapitalist sömürden kurtulması için ön şart olduğunun altını çiziyorlardı.

Cinsiyete dayalı iş/meslek ayrımının varlığına rağmen (özellikle genç kadınların ev hizmetlisi olarak çalışmaları) bu ayrım sanayii kapitalizmi koşullarında henüz kesinleşmemişti ve kadınların toplumsal üretimde yer alışı koşulları ev içindeki yükümlülüklerine ek olarak tanımlanmıştı. Yani kadınlar bizzat erkeklerin yaptığı işleri yapıyor ve daha düşük ücret alıyorlardı ama aslında cinsiyete dayalı iş/meslek ayrımı henüz kesinleşmemişti/belirginleşmemişti.

Birinci Dalga Feminist Hareketin Örgütlenme Dinamikleri

Burjuva devrimleri çağında ilk kadın örgütlenmeleri yardım kuruluşları, kulüpler ve mesleki örgütlenmeler şeklinde ortaya çıktı. Meslek sahibi kadınlar ile işçi sınıfından kadınların örgütlenmelerinin yaygınlaşması aslında feminist siyasetin/örgütlenmelerin önünü açtı. Kadınların emek mücadelesi içindeki konumlanışları ile doğrudan siyasal mücadele içinde konumlanışları işçi sınıfının mücadele hattıyla kimi buluşmalar ve yol ayrımları yaşayarak şekillendi. Bu şekillenme içinde hem sınıf mücadelesi içinde erkek işçilerle yaşanan sorun ve ayrışmalar hem de siyasal mücadele örgütleri/partileri içinde erkeklerle yaşanan sorunlar ve ayrışmalar [birinci dalga] feminist hareketin kendini inşa ediş koşullarını belirledi. İşçi kadınların

³ Christine Delphy, Iris Young, Sylvia Walby vd.

⁴ Hülya Osmanağaoğlu, "Feminist Hareket ile Sınıf Hareketi İlişkilerinden Tarihsel Bir Kesit", *Umut Gazetesi*, 2 Mayıs 2020, <https://umutgazetesi42.org/arsivler/29202>. (Son Erişim: 14 Ocak 2023)

lonca örgütlenmelerinden başlayarak sendikal örgütlenmelerden dışlanmaları ayrı kadın sendikaları kurmalarına neden oldu. Zaman içinde erkek sendika örgütlenmelerinin, kadınların işçi sınıfının bir parçası ve sermayeye karşı mücadelenin bir parçası olduklarını kabul etmek durumunda kalmalarıyla, kadınlarla erkekler ortak sendikal örgütlenmelerde bir araya geldiler.

İşçi mücadelesi, kadınları ve erkekleri sendikalarda bir araya getirirken siyasal mücadele kadınların erkeklerden ayrı örgütler kurmasının önünü açtı. Ortaya çıkan tabloda sermaye karşısında ortaklık, siyasal mücadelede ayrılık söz konusuydu. İşçi sınıfına oy hakkı mücadelesinde sosyalist örgütlenmelerin burjuvaziyle pazarlıkta kadınların oy hakkını vazgeçilir görmeleri, Clara Zetkin ve Rosa Luxemburg gibi önemli sosyalist kadınların da her daim tepkisini çekmişti. Kadınlara oy hakkı verilmesi mücadelesi Kıta Avrupa'sı ile İngiltere ve ABD'de ayrı güzergâhlar izledi. İngiltere'de Pankhurstlerin adıyla anılan WSPU (Kadınların Toplumsal Politik Birliği) gibi çok sayıda feminist örgütlenme kadınların oy hakkı mücadelesini merkeze alırken boşanma, miras, velayet, eğitim ve çalışma hakkı üzerine siyaset üretiyordu. Toplumun değişik kesimlerinden kadınların (işçi, meslek sahibi, esnaf, küçük burjuva, evli-bekâr ve hatta burjuva kadınlar) parçası olduğu bu örgütlenme kadınlar arasında örgütlenerek güçlenmekten daha çok, siyasal mücadeleyi çarpıcı eylemlerle görünür kılma hedefiyle politika üretiyordu. Şiddeti bir siyasal mücadele aracı olarak kullanmaktan imtina etmeyen birinci dalga feminist hareket aslında bir yanıyla "siyasal hareket" olarak kabul görmek için de mücadele etmek zorunda kalıyordu.

Kadınların örgütlü mücadelesine ve şiddeti bir siyasal mücadele aracı olarak kullanmalarına ilişkin en bilinen tarih birinci dalga feminist hareketin özellikle İngiltere'deki şiddet eylemleri oldu. Süfretler evleri ateşe vermiş, dükkân camlarını kırmış, parlamento üyelerine saldırmış, posta kutularını havaya uçurmuş, golf sahası yakmış ve polisle çatışmıştı.⁵ Bu eylemler hiç kuşku yok ki doğrudan feminist bir örgütlenmenin karar altına alarak uyguladığı feminist şiddeti temsil ediyordu. Patriyarkanın devletteki temsilini hedef alıyor ve doğrudan kadınların özgürleşme alanlarını genişletecek oy hakkı mücadelesinin bir parçası olarak şiddet uygulanıyordu. Ancak yine İngiltere'deki işçi kadın mücadelelerine baktığımızda erkek sendikalara üye olmalarının engellenmesi üzerine kadın sendikaları kurmalarının yanı sıra şiddete başvurdukları eylemler de yaptıklarını görüyoruz. 1888'de battaniye doku macıları, Nottingham'da puro üreticisi kadınlar, Dundee'de kenevir işçisi kadınlar sokak eylemleri yapmıştı. Tüm bu eylemler kadınların [erkek] sendikalar tarafından

da ciddiye alınmalarını sağlamıştı. Yani sadece sermayeye değil sınıf mücadelesinin erkek yapısına karşı da şiddeti bir mücadele yöntemi olarak kullanan bir örgütlenme söz konusuydu. Bu anlamıyla en çarpıcı eylemlerden biri teneke kutu yapımcısı kadın işçilerin kırmızı aşı boyasına bulanmış biçimde fabrikadan çıktıkları sonra çalışmaya devam eden erkek işçileri taşlamasıydı.⁶

Oy hakkı mücadelesi ise esas olarak özel alanda/ailede yaşanan erkek egemenliğini sınırlandırmanın yolunun oy hakkından geçtiği tespitiyle başlamıştı. Zira kadınlar ev içinde ve toplumsal hayatta erkeklerin, kadınların bütün hayatını denetlemesini sınırlandırmak istiyorlardı. Kadınların eşit yurttaş haline gelmesi ve "özgürleşmesi" için gerekli yasal düzenlemelerin, ancak yöneten erkeklere baskı oluşturacak oy hakkının kazanılmasıyla mümkün olabileceği sonucuna varılmıştı. Kamusal alanda eşit yurttaş kabul edilmenin ve siyasal haklara sahip olmanın ev içindeki hayatlarını dönüştürebileceğini düşünüyor, bu eksende politika üretiyor ve eyleme geçiyorlardı. Sonuçta gerçekten de oy hakkı kadınların boşanma, miras, velayet, eğitim ve çalışma hakkı gibi bir dizi hakkı parça parça elde etmelerini sağlasa da ev içindeki/özel alandaki kadın erkek ilişkilerinde sınırlı bir etkiye sahip olabildi.

Aynı yıllarda özellikle sosyalist hareket içindeki önemli kadınların da baskısıyla sosyalistler de kadınların oy hakkını savunur hale gelmişlerdi. Ancak kadınlar için oy hakkı mücadelesinin esas olarak işçi sınıfının mücadelesini yükseltmek için öne çıkarıldığını söylemek mümkün.

Birinci dalga feminist hareketin Batı'daki mücadelesi ve oy hakkıyla birlikte çalışma ve eğitim hakkını da genişletmesiyle patriyarka sermaye gerilimi yeni bir noktaya geldi. Kadınların mücadelesi yükseldikçe ve ücretli emek gücüne, nitelikli işlere, yükseköğrenime katılımları arttıkça, sermaye ile patriyarka arasındaki gerilim uzlaşma noktası olarak cinsiyete dayalı iş/meslek ayırımını belirledi. Böylece sermaye kimi işlerin sadece "kadın işleri" olarak tanımlanması ile

Oy hakkı mücadelesi ise esas olarak özel alanda/ailede yaşanan erkek egemenliğini sınırlandırmanın yolunun oy hakkından geçtiği tespitiyle başlamıştı. Zira kadınlar ev içinde ve toplumsal hayatta erkeklerin, kadınların bütün hayatını denetlemesini sınırlandırmak istiyorlardı.

⁵ Juliet Mitchell, *Kadınlık Durumu*, çev., Günseli, Gülnur, Şirin, Feraye, Şule, Yaprak, İstanbul: Kadın Çevresi Yayınları, 1985, 24.

⁶ Sheila Rowbotham, *Kadının Gizlenmiş Tarihi*, çev., Nilgün Şarman, İstanbul: Payel Yayınları, 2011, 108.

artan emek gücü ihtiyacını ucuza kadın işçi çalıştırarak karşıladı. Patriyarka açısından ise kadınların esas [karşılıksız] emek harcama mekânının ev/aile olduğu fikri sabitlendi.⁷

Birinci dalga feministleri, kadınların ait oldukları sınıfın mümkün kıldığı koşullarda, eğitim olanağına ve çalışma hakkına sahip olmasının ev içinde kendi sınıflarından kocalarla eşitliği mümkün kılacağını düşünüyorlardı. Ve kadınların ezilen bir toplumsal grup olarak, ev dışında çalışırken erkeklerle asla eşit haklara sahip olamamasının nedeninin ev içindeki erkek egemenliği olduğunu ancak ikinci dalga feminist hareket –özellikle 1920’lerden sonra belirginleşen ve patriyarka kapitalizmin geriliminin uzlaşma noktalarından biri haline gelen cinsiyete dayalı iş/meslek ayrımının nedenlerini ortaya koyarken- politik olarak açıklayabildi. Patriyarka ile sermaye arasındaki gerilimin bir diğer önemli uzlaşma noktası ikinci dünya savaşı sonrası dönemde [erkek] işçi sınıfının kazanımı olarak değerlendirilen aile ücreti uygulaması. Kadınları işçi sınıfının ve işgücünün parçası olarak değerlendirmeyen bu “erkek” sınıf kazanımı da kadınların erkeklerle bağımlılığının ve esas çalışma yerlerinin karşılıksız ev hizmeti olduğunun tescillenmesiydi. Bu uzlaşmanın/ittifağın Avrupa’nın üçte birinde Sovyetler destekli halk demokrasilerinin iktidara gelmesinden sonra gerçekleşmiş olması da belki anti -feminizmle antikomünizm arasındaki ilişkiyi daha çok düşünmeyi gerektirebilir.

Oy Hakkı ve İşçi Sınıfından Kadınlar

Birinci dalga feminist hareket oy hakkı için mücadele ederken Clara Zetkin, Rosa Luxemburg gibi önemli sosyalist kadınlar, kadınların oy hakkının genel eşitlik prensibi için önemli olmanın yanı sıra sermayeye karşı mevzi kazanmak açısından önemi öne çıkarıyorlardı. İşçi sınıfından kadınlarla erkekler arasında kapitalizmden azade bir mücadele olamayacağını varsaydıkları için oy hakkını sermaye karşısında ortak çıkarların bir adımı olarak değerlendiriyorlardı. Nihai olarak sosyalist devrim mücadelesi ile bağlantı kurmayan bir oy hakkı mücadelesinin (burjuva feminizmi diye adlandırıyorlardı) işçi sınıfından kadınların hayatında herhangi bir değişiklik yaratmayacağını iddia ediyorlardı.

Bu iddianın, Avrupa’da sosyalist devrimler yenildiğinde ama kadınlar oy hakkını kazandıklarında “tam” bir gerçekliğe tekabül etmediğini gördük. Sosyalist devrimle nihayete ermeyen bir oy hakkının işçi sınıfından kadınlar için “hiçbir” anlam ifade

⁷ Iris Young, “Beyond The Unhappy Marriage: A Critical of Dual Systems Theory”, <https://readthenothing.files.wordpress.com/2010/10/iris-young.pdf>. (Son Erişim: 14 Ocak 2023);

Sylvia Walby, *Patriyarka Kuramı*, çev., Hülya Osmanağaoğlu, İstanbul: Dipnot Yayınları, 1990.

etmeyeceği iddiasının yanlışlanmasının yanı sıra işçi kadınların işçi erkeklere ve erkek sendikalara karşı verdikleri mücadelede de oy hakkının belirleyici katkısı olduğunu gördük. Kıta Avrupa’ında kimi ülkelerde birinci kimilerinde ikinci paylaşım savaşından sonra, kadınların savaş esnasında girdikleri işlerden çıkarılmamaları, sermayenin kadınları daha ucuz ve örgütsüz emek olarak çalıştırmayı tercih etmesinin yanı sıra, özellikle kamu işyerlerinde, siyasi iktidarların kadınlardan alacakları oyların kaygısıyla kadınları işten çıkarmayı göze alamamasıyla da yakından ilintiliydi (üstelik hem erkek işçi sınıfının hem de erkek sendikaların eylemlerine ve bas-kılarına rağmen). Bir süre sonra da evlilik yasalarının kaldırılarak evli kadınların çalışmaya devam etmelerinin mümkün hale gelmesinin de kadınların oy hakkından bağımsız ele alınması mümkün değil.⁸

Ayrıca oy hakkının kadınlara sağladığı olanaklara baktığımızda sadece “burjuva kadınların” gündelik yaşamlarında değil tüm kadınların gündelik yaşamlarında etkisi olduğunu görüyoruz. Birinci dalga feminist hareketin boşanma, miras, velayet, çalışma, eğitim gibi haklara ulaşmak için oy hakkının gerekli olduğunu görerek bu mücadeleye ağırlık verdiğini düşündüğümüzde, örneğin İngiltere’de 1928’de tüm kadınların elde ettiği oy hakkıyla 1937’de erkek şiddeti nedeniyle boşanma hakkının yasalaşması arasındaki ilintiyi görmek mümkün olur. Ki yine feminist mücadele ile 1891’de kocaların kadınları dövme ve eve kapatma hakkı bir mahkeme kararıyla ortadan kaldırılmıştı.⁹ Tek başına, bir sosyalist devrimle tamamlanamaz işçi sınıfından kadınlar için hiçbir anlamı olmayacağı varsayılan oy hakkı çalışma hakkı ve boşanma hakkı gibi en temel iki hakkı tüm kadınlara/işçi kadınlara sağlamıştı.

İkinci Dalga Feminist Hareket ve İşçi Sınıfından Kadınların Örgütlenmeleri

Birinci dalga feminist hareketin sınıf mücadelesi içindeki yansıması erkeklerin kadınları ücretli emek gücüne ve sendikalara dâhil etmeme politikasına karşı verilen mücadelede cisimleşmişti.¹⁰ İkinci dalgada ise erkeklerin kadın işçilerin sendikalara üye olmalarına engel olmadıkları, ancak kadın işçileri ve özgün taleplerini yok saydıklarını görüyoruz. “İçererek dışlama”¹¹ diye tanımlanan bu durum sendikalara

⁸ Sylvia Walby, *Patriyarka Kuramı*, çev. Hülya Osmanağaoğlu, İstanbul: Dipnot yayınları, 1990, 98.

⁹ Sylvia Walby, age., 230.

¹⁰ Hülya Osmanağaoğlu, “Feminist Hareket ile Sınıf Hareketi İlişkisinden Tarihsel Bir Kesit”, *Umut Gazetesi*, 2 Mayıs 2020, <https://umutgazetesi42.org/arsivler/29202>. (Son Erişim: 14 Ocak 2023)

¹¹ Gill Kirton, “Kadınları Sendikacı Yapmak”, *Kadınlar ve Sendikalar* içinde, ed., Eylem Ateş, çev., Hülya Osmanağaoğlu, İstanbul: Hava-İş Sen. Yayınları, 2009, 81.

üye olsalar da kadınların ücretli emek gücüne katılım koşullarının ve daha fazla sömürüldükleri gerçeğinin görmezden gelinmesi anlamına geliyordu. Kadın işçilerin sınıf mücadelesinin parçası olarak görülmeişinin bir başka çok önemli ayağı [erkek] sendika konfederasyonlarının kadın meslekleri, kadın işkolları diye anılan işlerde çalışan kadınları örgütlemek için herhangi bir girişimde bulunmayışıydı.

İkinci dalga feminist hareket ile birlikte özellikle beyaz yakalı kadınların yoğun olduğu işlerde çalışan kadınların örgütlenmesi başladı. Bu örgütlenme faaliyeti düşük ücretlere karşı mücadelenin yanı sıra iş yerinde tacize ve yapılan işin saygı görmemesine karşı da veriliyordu. 1973'te feministler ağırlıklı olarak kadın mesleği diye tanımlanan işlerde/iş kollarında çalışan (sekreterler stenograflar, santral çalışanları vd.) ve çoğu sendikasız kadınları örgütlemek için bir seferberlik başlattı. 1970'lerin sonuna gelindiğinde aralarında 9'dan 5'e, Kadın Ofis Çalışanları, Kadınlar İstihdam için Örgütleniyor gibi isimlerle tüm ABD'de oluşturulan yaklaşık sekiz bin (evet sayıyla 8000) kadın örgütlenmesinin/komitesinin yan yana gelmesi bir ağ örgütü olan *Çalışan Kadın*'ı ortaya çıkardı. Bu örgütlenmenin en temel mücadele başlıkları arasında mesleklerinin öneminin kabulü, değerli kılınması, ücret seviyelerinin yükselmesi, işyerinde erkeklerle hizmetlerinin kaldırılması ve mesleklerinin cinsel tacizi meşrulaştırdığı fikrinin ortadan kaldırılmasıydı.¹²

1970'lerin başında feminist hareket ABD'de kadın komiteleri aracılığıyla sınıf içinde örgütlenirken 1964'te kabul edilen Sivil Haklar Yasası'nın 7. Maddesi'ndeki ırka, renge, dine, cinsiyete ve milliyete dayalı ayrımcılığın engellemesi şartını cinsel tacize karşı mücadelenin de hukuksal zemini olarak ele alıyordu.

Yine ABD'de otomobil, çelik, petrol ve hizmet işkollarındaki beyaz yakalıların örgütlenme ağını oluşturarak bağlı oldukları işkolu sendikalarına katılımlarını sağlamak için Sendikacı Kadınlar Birliği Koalisyonu (CLUW–Coalition of Labor Union Women) adı altında örgütlenmeye gidildi 81974).¹³ 1980'den itibaren CLUW başkanı ABD'nin en büyük sendikası AFL-CIO'nun icra konseyine dâhil olmaya başladı. CLUW 1982'de yayımladığı *Sendikacı Kadınların Güçlendirilmesi El Kitabı*'nda eşit iş, eğitim programları, eşit ücret,

annelik ve babalık izni gibi başlıkların yanı sıra cinsel tacizi de temel mücadele başlığı olarak belirliyordu.¹⁴

İngiltere'de ise 1968'de kadın işçilerin Ford fabrikasında yaptığı ve filmlere konu olan grev bir dönüm noktası oldu. 1970'ler boyunca sendikalar bir dizi değişime tanıklık ederken 1979'da TUC (Trade Union Congress–İşçi Sendikaları Kongresi) kadınların sendikalarda eşitliğini öngören yeni bir tüzüğü kabul etti.¹⁵

Feminist hareketin işçi sınıfının [erkek] mücadele paradigmasını değiştirmeye yönelik siyasetinin somut sonuçları oldu. Örneğin İngiltere'de eşit ücret yasası 1970'de kabul edildi ve 1975'te yürürlüğe girdi. Ve yine 1975'te Cinsiyet Ayrımcılığı Yasası çıktı.¹⁶ Diğer yandan feminist hareket beden politikalarını hayata geçiriyor, en önemli ve tabir yerindeyse meşakkatli mücadeleyi de kürtaj hakkı için veriyordu. Kürtaj İngiltere'de 1967, ABD'de 1973 ve Fransa'da 1975'te yasallaştı.¹⁷ 31 Ekim 1979'da İngiltere'de Muhafazakâr Partili bir vekilin verdiği kürtajı sınırlandırma yasa önermesine karşı TUC'un örgütlediği protesto mitingine seksen bin kişi katılmıştı.¹⁸ Aslında bu miting feminist hareketin sınıf mücadelesi üstündeki etkisini göstermek açısından tarihsel bir önem taşıyordu.

İkinci dalga feminist hareket sınıf mücadelesi içinde bu talepleri öne çıkarırken eş zamanlı olarak başta cinsel taciz olmak üzere erkek şiddetini de ana gündemlerinden biri olarak ele aldı. 1970'lerin başında feminist hareket ABD'de kadın komiteleri aracılığıyla sınıf içinde örgütlenirken 1964'te kabul edilen Sivil Haklar Yasası'nın 7. Maddesi'ndeki ırka, renge, dine, cinsiyete ve milliyete dayalı ayrımcılığın engellemesi şartını cinsel tacize karşı mücadelenin de hukuksal zemini olarak ele alıyordu.

İşte ikinci dalga feminist hareket ile sınıf hareketinin kesiştiği tarih bize tam da sınıf hareketinin statik bir yapıya değil feminist hareketin müdahalesiyle dönüşen ve güçlenen bir yapıya sahip olduğunu gösteriyor. Bunun kuşkusuz en önemli örneği feminist hareketin eşit işe eşit ücret mücadelesinin aslında sermaye karşısında işçi sınıfının bütünü açısından önemli bir kazanım olmasıdır. Yani patriyarkanın bölüğü sınıf mücadelesinden sermayenin elde ettiği kazancın tırpanlanmasıdır. Bir diğer önemli dönüşüm adımı ise cinsiyete dayalı iş/meslek ayrımına karşı verilen

¹² Nancy Maclean, "The Hidden History of Affirmative Action...", *The Socialist Feminist Project* içinde, ed., Nancy Holstrom, New York: Monthly Review Press.

¹³ Barbara M. Wertheimer ve Anne H. Nelson, " 'Union is Power': Sketches from Women's Labor History", *Women- A Feminist Perspective* içinde, ed., Jo Freeman, Michigan: Mayfield Publ. Company, 1989.

¹⁴ Anne H. Nelson, "Union is Power", *Women- A Feminist Perspective* içinde, ed., Jo Freeman, Michigan: Mayfield Publ. Company, 1989, 324-325.

¹⁵ Gill Kirton, age., 81.

¹⁶ Sylvia Walby, age., 86.

¹⁷ Andrée Michell, *Feminizm*, çev., Şirin Tekeli, İstanbul: Kadın Çevresi Yayınları, 1984, 135.

¹⁸ Anne Munro, "Kadınlar İş ve Sendikalar", *Kadınlar ve Sendikalar* içinde, haz., Eylem Ateş, çev., Hülya Osmanağaoğlu, İstanbul: Hava-İş Sen. Yayınları, 2009, 30.

mücadele ile [erkek işçi sınıfı dirençle bu egemenlik hakkını korumak istese de] öne çıkan eşdeğer işe eşit ücret talebi ve kadın erkek işi ayrımının uygulamada ortadan kalkmasa bile en azından yasal zeminini kaybetmesidir.

Sonuç Yerine

İkinci dalga feminist hareketin hem ev içindeki karşılıksız kadın emeği hem de ücretli emek gücünde daha düşük ücretli niteliksiz ve güvencesiz işlere hapsolmaya yönelik politikaları Batı’da özellikle 1980’lerin ortalarına kadar etkili bir dönüşümün, kapitalist patriyarka karşısında önemli kazanımların önünü açtı. Ancak 1980’lerden itibaren yükselen neoliberalizmin ve ona eşlik eden yeni muhafazakârlığın ideolojik hegemonyası feminizmin özellikle ücretli emek gücündeki kazanımlarını çok sınırlı bir kesimden kadınlar için sürdürülebilir kıldı. Yeni muhafazakârlık ve neoliberalizm, kadınlara yönelik esnek, yarım zamanlı, ev eksenli ve güvencesiz çalışma baskısını, iş ve aile yaşamını uyumlaştırma iddiasıyla meşrulaştırmaya çalışıp çocuk ve yaşlı bakımını yeniden kadınların üstüne yıktı. Güvenceli, nitelikli işlerde çalışmak sınırlı sayıda kadının ulaşabildiği bir ayrıcalık haline gelirken, 1990’larda reel sosyalizm deneyimlerinin yenilgisiyle sınıf hareketinin güç ve zemin kaybetmesi sermayenin neoliberal dayatmalarının da önünü açtı. Özelleştirmeler, sosyal hakların tırpanlanması, emeklilik yaşlarının yükseltilmesi, çocuk ve yaşlı bakımı gibi sosyal hizmetlerin piyasalaştırılması öncelikle kadınların evdeki iş yükünü ve ücretli emek gücünde maruz kaldığı sömürüyü artırırken güç kaybeden sınıf hareketinin erkek yapısı kadın işçiler için mücadeleyi sınıf mücadelesinin bir parçası olarak görmüyordu. Bu sarmal son birkaç yıla kadar genel olarak tüm dünyada farklı ölçeklerde işçi sınıfından kadınların sermaye ve [kapitalist] patriyarka karşısındaki konumu belirledi. Gerek kürtaj kampanyaları gerekse bir kişi daha ekilmeyeceğiz diyerek erkek şiddetini hedef alan kampanyaların kadın grevleri/feminist grevlerle kapitalist patriyarkaya karşı örgütlü mücadelenin zemini haline gelmesi, feminist mücadelenin kapitalist patriyarkaya karşı mücadelesinin yeni arayışlarının yönünü işaret ediyor denilebilir.

Erkek Egemen Sendikalara Karşı Mücadele: Kadın İşçilerin Deneyimlerine Bakmak

Semiha Arı, Özgür Genç, Roza Kahya

Neoliberalizmin şiddetinin artmasına, siyasal iktidarın sermayeyi güçlendiren ve işçilerin kolektif pazarlık gücünü düşüren politikalar sürdürmesine, emeğin bölüşümündeki payının giderek azalmasına ve sömürünün derinleşmesine karşı işçi sınıfından gelen yanıtlar da güçleniyor. Özellikle pandemi döneminde yükselen ve sayıca artan işçi eylem ve direnişleri bu bağlamda düşünülebilir. Temel ihtiyaçlarını bile karşılayamayacak hale gelen, uzun çalışma saatlerine karşılık sadece asgari ücret ödenen, işçilik hakları ellerinden alınmaya çalışılan işçiler kapitalist sömürüye sessiz kalmıyor ve boyun eğmiyorlar.

Öte yandan, asgari ücret neredeyse norm ücret haline gelmişken kadın işçilerin dörtte birinin asgari ücrete bile erişememesi, kadınların yüzde 60’ının asgari ücret civarında bir ücret alması,¹ kadın-erkek ücret farkı gibi gerçekler salt kapitalizm, emek-sermaye çelişkisi bağlamında ele alınacak sorunlar mıdır? Ya da kadınların birçok işkolunda (örneğin metal ve enerji) dışlanmaları, işe alımda başlayan ve daha sonra süren ayrımcılıklar, belli bir yaştan sonra kadınların birçok yerde işe bile alınmaması, işyerinde taciz, erkek şiddeti ve mobbing salt sermayenin belirlediği kurallar mıdır?

¹ “Asgari Ücret Gerçeği”, DİSK-AR, 2 Aralık 2021, <https://arastirma.disk.org.tr/?p=7995> (Son Erişim: 2 Ocak 2023) Dahası maaşın asgari ücret olarak yatırıldığı, ancak bir kısmının sonra elden geri alındığı durumlar da çok yaygın. Örneğin KADAV’ın raporu tekstil fabrikalarında 750 liraya (asgari ücretin 2 bin 825 lira olduğu dönemde) çalıştırılan kadınların olduğunu gösteriyor. “Kadınların İstihdam ve Emek Deneyimlerine Bakış”, Kadınlarla Dayanışma Vakfı, 2021, İstanbul.

Kadın istihdamı oranının sadece yüzde 26 olması piyasanın kurallarıyla açıklanabilecek bir durum mudur? Kuşkusuz, sermaye ucuz emek neredeyse oraya yönelir ve kadınlar da genellikle ucuz emek gücünü oluştururlar. Ancak burada sorulması gereken sorulardan birisi, daha en başından kadınların neden ucuz emek kategorisini dolduranlar olduklarıdır.

Bu sorular feministler açısından, kadın emeğinin salt kapitalizm ile değil, aynı zamanda patriyarkal ilişkiler ile analiz edilmesi gerektiğini ortaya koyar. Üstelik patriyarkal ilişkilerin sadece özel alanda, kamusal alanda ve işyerlerinde değil, emeği örgütleyen kurumlarda, sendikalarda, genel olarak emek hareketinde de varlığını güçlü bir şekilde sürdürmesi nedeniyle patriyarka analizi hem kadın emeğinin hem de emeğin örgütlenmesinin anlaşılmasında da önemini gösterir.

Bu yazıda hem kadın emeğini hem de kadınların emek temelinde örgütlenmesini kapitalizm ve patriyarka ilişkisi bağlamında düşünmek gerektiğinden yola çıkarak Türkiye’de mevcut klasik sendikacılığın kadın işçileri ve sorunlarını içermekteki eksiklerine ve buna karşı gelişen alternatiflere bakıyoruz.

Kadın Emeğinin Durumu ve Örgütlenme ile İlişkisi

Feministlerin ortaya koyduğu en önemli analizlerden birisi, kadın emeğini ücretsiz emek ile ücretli emeği birbirinden ayırarak anlayamayacağımızdır. Birincisi, kadınların ev içinde üstlenmek zorunda kaldıkları ev içi işler ve bakım emeği ücretli çalışmaya katılmayı engelleyen nedenlerden biri. Örneğin TÜİK’in raporunda işgücüne dahil olmama nedenleri arasında yer alan “ev işleriyle meşgul” kategorisinin altını kadınlar doldururken burada erkeklerin oranı sıfır.² İkincisi, ücretli çalışmaya katılma halinde de ev işi sorumlulukları devam ettiği için kadınların yükü katlanıyor.

Ücretli çalışma ise, daha önce belirttiğimiz gibi, cinsiyete göre bölünmüş emek piyasası içinde gerçekleşiyor. Kadınlar çoğu zaman düşük ücret, kötü çalışma koşulları ve güvencesizlik ile özdeşleşen işkollarında yoğunlaşıyor, küçük ölçekli işyerlerinde istihdam ediliyor, dolayısıyla örgütlenmesi zor olan ya da örgütlenme çabası gösterilmeyen alanlarda çalışıyorlar. Diğer yandan AKP yoğun bir şekilde kadınları girişimcilik ve kooperatifçilik alanında çalışmaya yönlendirirken ve neoliberal yapılanma ekseninde kadın istihdamı politikasını bunun üzerine kurarken, kadınlar için kayıtlı ve tam zamanlı iş olanakları giderek azalıyor.

² “Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri”, TÜİK, 2021, https://www.tuik.gov.tr/media/announcements/toplumsal_cinsiyet_istatistikleri_2021.pdf (Son Erişim: 1 Ocak 2023)

Bu durum, sendikalaşma potansiyelini engelleyici bir rol de oynuyor çünkü bu tarz mekanizmalar düzensiz ve geçici çalışma biçimlerini güçlendiriyor.

Dolayısıyla kadın emeğinin bu katmanlı ve çoklu sömürü barındıran niteliği örgütlenmeyi de belirleyen bir duruma işaret ediyor. Türkiye’de sendikalaşma oranı genel olarak çok düşükken (yüzde 13), kadınların sendikalaşma oranı yüzde 9 civarında, erkeklerinki ise yüzde 15 düzeyinde. Sendika üyeliğinde erkekler kadınların neredeyse üç katı.

Ev içi iş yükü ve bakım emeği ve dolayısıyla örgütlenmeye zaman bulamama, evdeki erkeklerin baskısı ve engellemesi gibi bir dizi faktör kadınların sendikalaşmasını engelleyen ya da sendikalaşmaları halinde faaliyetlere aktif katılmalarını engelleyen durumlarken, sendikalar emek örgütlenmesini bu tablo ile uyumlu olacak şekilde sürmeye devam ediyorlar. Çünkü klasik işçi sendikaları halihazırda kadın işi-erkek işi ayrımı bulunan verili bir emek piyasası üzerinden örgütlenme yapıyorlar. Örneğin erkeklerin ağırlıkta olduğu enerji işkolunda sendikalaşma oranı yüzde 30 iken, kadınların (ve göçmenlerin, mültecilerin) yoğun olduğu tekstil işkolunda sendikalaşma oranı sadece yüzde 8,8. Çeşitli sektörlerdeki benzeri sendikalaşma oranları bize örgütlenen emeğin de çoğunlukla erkek emeği olduğunu gösteriyor. Dolayısıyla kadın istihdamının eşitsizlik ve sömürü ile biçimlenmiş durumuna cevap üretemeyen, örgütlenmesini yaparken patriyarkal ilişkilerin kadın işçilerin örgütlenmesinde nasıl bir engel oluşturduğunu görmeyen, yönetimleri ve üyelerinin çoğunluğu ya da neredeyse tümü erkeklerden oluşan bir klasik sendikacılık eğilimi hâkim.

İşçi Sendikalarındaki Patriyarkal İktidar

Kadın işçilerin sorunlarını gündeme getirirken verilen tepkilerden biri, genellikle, zaten işçi sınıfının mevcut durumunun kötü olduğu ve kapitalizmin tüm sınıfı “kadın-erkek ayırmadan” birlikte ezdiği tezi oluyor. Kuşkusuz, neoliberal rejimle birlikte emek-sermaye-mekân ilişkisinin değişmesi ve bu ilişkinin işçiler lehine bozulması, sermayenin ve siyasal iktidarın kolektif emek gücüne saldırısının artması, kitlelerin giderek daha fazla, sanayiden ziyade hizmetler sektöründe yoğunlaşması, işlerin geçici, düzensiz ve kayıt dışı bir çizgiye çekilmesi genel olarak tüm dünyada kapitalist sömürüyü artırdı ve sendikalaşmayı zayıflattı. Ancak birçok yerde sendikalar istihdamın ve sınıfın değişen yapısına uyacak yeni örgütlenme modelleri geliştirdiler. Örneğin 1970’lerden itibaren kadınların işgücüne kitlesel olarak katılmaları karşısında kadın işçileri de örgütlemeye yöneldiler. Sendikalar içinde kadınları güçlendirecek yapılar kurdular, eşit temsili

sağlayacak radikal önlemler aldılar.³ Türkiye’de ise özellikle klasik konfederasyon sendikalarının ne yeni çalışma biçimlerine ve sınıfın değişen yapısına ne de bunun cinsiyetli/cinsiyetçi yapısına ilişkin anlamlı bir politika geliştirebildiğini görüyoruz.

Klasik sendikal hareketin kadın emeğini halihazırda marjinalleştiren verili piyasa ve sendikalaşmayı düzenleyen yasal sınırlar içinde örgütlenmeye devam ettiğini söylemek mümkün. Örneğin bir tekstil fabrikasındaki işçileri örgütlediklerinde, o tekstil fabrikasının evlere parça başı iş verdiği ve kayıt dışı çalıştırdığı çoğu kadın işçi örgütlenmeye dahil edilmiyor, sınıf örgütlenmesinin dışında bırakılıyor.⁴ Çünkü sendikaları düzenleyen yasa sadece kayıtlı işçilerin örgütlenmesine izin veriyor ve sendikalar da bu sınırların dışına çıkmak için herhangi bir çaba göstermiyor. Oysa özellikle güney ülkelerinde kayıt dışı çalışmanın giderek norm çalışma haline gelmesiyle, sendikaların bu alanlara yönelik çeşitli örgütlenme stratejileri geliştirdiklerini ve bu alanlardaki örgütlenme çalışmalarının başarılı örnekleri olduğunu biliyoruz.

Nihayetinde, kadınlara dair eşitlikçi ve özgürlükçü bir perspektifi bulunmayan, kadın işçilerin özgün sorunlarına ilişkin adım atmayan sendikalar erkeklerin yönetimleri doldurduğu ve erkek işçiyi sınıfın temsili gören yapılar olmaya devam ediyorlar. Yıllar içerisinde bazı sendikalarda kadın politikası geliştirmeye ilişkin bazı adımlar olsa da baskın sendikal eğilimin hâlâ önemli ölçüde patriyarkal ve bürokratik olduğunu söyleyebiliriz.

Kadınların Deneyimlerine Bakmak

Yakın zamanda Kadınlarla Dayanışma Vakfı’nın (KADAV) yürüttüğü “Kadınların Sendikalaşma Deneyimleri, Sendikaların Kadın Politikaları” araştırmasının raporu yayınlandı. Bu rapor Türkiye’deki işçi sendikalarının sınıf siyasetine ve erkek ege-men yapısına dair bir analiz sunarken, kadın işçilerin ücretli çalışma ve sendikalaşma deneyimlerini kendi bakış açılarından ve tabanla ilişkilerinden ele alıyor. Kadın işçiler örgütlendiklerinde ve direnişe geçtiklerinde sadece çalışma koşullarına ve düşük ücrete, yani sermayeye karşı değil, aynı zamanda işyerinde maruz kaldıkları cinsiyet temelli şiddete ve ayrımcılığa karşı da örgütleniyorlar. 2000’lerin orta-

larındaki Novamed Grevi, Desa Direnişi, daha sonra Flormar Direnişi ve bugün de süren kadınların dahil oldukları ya da ön saflarda yer aldıkları direnişler bize şunu gösteriyor: Patriyarkal ilişkiler ücretli çalışmada da kadınların emeğini ve bedenini kontrol ediyor.⁵ Kadınların ekonomik faaliyetlerinin ikincil görülmesi, erkeklerle aynı işi yaptıklarında bile daha düşük ücret almaları, işyerinde aşağılanmaları, tacize ve baskıya daha çok uğramaları, buna karşı ses çıkarmamaları için işten atılmakla tehdit edilmeleri kadınların emek bağlamında örgütlenmesini ayırt edici bir boyuta taşıyor.

KADAV’ın araştırmasına dahil olan bazı kadınların da belirttiği gibi, kadın işçi ile erkek işçi kapitalizmin çarklarında aynı şekilde ezilmiyor. Mesele, bu durum karşısında emeği ve işçileri örgütleyen sendikaların neler yaptıkları, cevap üretip üretemedikleridir. Deneyimlerden görüyoruz ki, neredeyse tümüyle erkeklerin himayesine girmiş, bürokratikleşmiş, sınıf politikasını salt ücrete ve toplu iş sözleşmelerindeki pazarlığa indirgemiş sendikal yapı kadın işçileri örgütlemek bir yana, özgün sorunlarını bile anlamaktan çok uzak. Sendikaların yönetimlerine ve faaliyetlerine kadınların ev içi işler ve bakım yükü nedeniyle katılamadıklarını bilmelelerine rağmen bu sorunu çözmek için çabalamadan, “kadınların dâhil olmasını isteriz ama zaman ayıramıyorlar” demekle yetiniyorlar ve kadınların katılamayacağı saatlerde, tümüyle erkeklerden oluşan toplantılar ve etkinlikler düzenlemekte sakınca görmüyorlar. Kadınların sendikal çalışmalara aktif katılmaları için sendikalara çocuk bakım odası ve kreş koymayı bile düşünmüyorlar. Böyle bir yapı patronla TİS masasına oturduğunda kadın işçiler için kreş hakkını nasıl talep edebilir?

Aslında böyle talepleri olmuyor çünkü kadınları ilgilendiren sorunları sınıfın sorunu olarak görmüyorlar. Kadıköy Belediyesi’nde çalışan Genel-İş Sendikası üyesi kadınların Mor Liste isimli feminist çalışması tam da bu patriyarkal hegemonyaya bir itiraz olarak ortaya çıkmıştı. Şube seçimlerine, tümüyle erkeklerden oluşan aday listelerine karşı tümüyle

Nihayetinde, kadınlara dair eşitlikçi ve özgürlükçü bir perspektifi bulunmayan, kadın işçilerin özgün sorunlarına ilişkin adım atmayan sendikalar erkeklerin yönetimleri doldurduğu ve erkek işçiyi sınıfın temsili gören yapılar olmaya devam ediyorlar. Yıllar içerisinde bazı sendikalarda kadın politikası geliştirmeye ilişkin bazı adımlar olsa da baskın sendikal eğilimin hâlâ önemli ölçüde patriyarkal ve bürokratik olduğunu söyleyebiliriz.

³ Özellikle İngiltere deneyimi için bkz. Anne Munro, *Kadınlar ve Sendikalar*, ed., Eylem Ateş, çev., Hülya Osmanağaoğlu, İstanbul: Hava-İş Yayınları, 2009.

⁴ Kadınlarla Dayanışma Vakfı’nın 2021 yılında Sefaköy’de hem Türkiyeli hem Suriyeli kadınların ücretli çalışmasına ilişkin yaptığı araştırmada bu konuyla ilgili örnekler var. Örneğin yüz kişi çalıştıran bir fabrikanın bir o kadar kişiyi de fason ve evden parça başı, kayıt dışı çalıştırması çok yaygın. Bu şekilde çalıştırılanlar kadınlar ve mülteciler oluyor (KADAV, a.g.e.).

⁵ Feryal Saygılıgil, *Serbest Bölgede Kadın Olmak: Bir Kadın Grevi*, İstanbul: Güldünya Yayınları, 2018.

kadınlardan oluşan bir listeye gittiler ve daha sonra toplu iş sözleşmesine kreş, regl izni, babalık izni, eşit işe eşit ücret ve kota gibi tüm kadınları ilgilendiren maddeler koymaya çalıştılar. Sendikalarındaki erkeklerden gelen tepkiler şaşırtıcı değildi. Kadınları “sınıfı bölmekle” suçladılar. Ancak “kreş çok önemli bir madde değil” diyen ya da regl izni maddesini ayıplayan erkeklerle karşı birçok maddeyi toplu iş sözleşmesine koymayı başardılar.

Dolayısıyla, siyasal iktidar ve sermaye ittifakı sendikalaşmayı ve sınıf örgütlenmesini zorlaştırırken, sol çizgide olduklarını iddia eden sendikalar bile erkek ittifakı temelinde kadınları sendikalardan dışlamaya devam ediyorlar. Sendikaların yönetim kademelerinde az sayıda kadının bulunması, çok az sendikada kadın komisyonu gibi yapıların olması ve bir kısmının da yine erkeklerin engelleriyle işleyemeyecek hale gelmesi kadınların sendikalar ve dolayısıyla emek hareketi ile bağını zayıflatan durumlardır. Bu marjinalleştirme nedeniyle kadınlar alternatif arayışlarına girerken, klasik sendikalar bir meşruiyet krizi geçiriyorlar.

Klasik Sendikacılığa Alternatifler ve Kadın İşçilerin Örgütlenmesinin Geleceği Üzerine

KADAV’ın araştırmasındaki en dikkat çekici sonuçlardan birisi, klasik sendikalara karşı yükselen bağımsız sınıf sendikaları ve bu sendikalarda kadınların rolü. Konfederasyon sendikalarındaki sarı sendikacılığa, zayıf sınıf siyasetine ve bürokratikleşmeye karşı kurulduklarını belirterek tabandan örgütlenme ve doğrudan eylem yoluyla yükselen bağımsız sendikalar, her ne kadar klasik sendikaların kadın emeğinin örgütlenmesindeki eksikliğini çok fazla dile getirmeseler de kadınları içermeleri bakımından da ayırt edici bir noktada duruyorlar. Araştırmaya göre, bu sendikalarındaki kadınların aynı zamanda sendikalarının örgütlü olduğu işkolunda çalışan işçiler olmaları, yönetim kademelerinde yer almaları (eş sözcülük, genel sekreterlik gibi) ve özneler olarak kadın işçilerin sorunlarını ve taleplerini ortaya koymaları kadınların sendikalarla ilişkisinde oluşan yeni, olumlu bir eğilimi gösteriyor.

Kuşkusuz bağımsız sendikaların ağırlıklı olarak sol/sosyalist örgütlerin öncülüğünde kurulmaları, bazılarının ideolojik olarak feminizm karşıtı bir çizgide durmaları (bu birçok klasik sendika için de geçerli), daha önemlisi yeni bir eğilimi temsil etmeleri kadın politikasının geleceğine ilişkin şimdiden bir analiz yapmayı zorlaştırıyor. Bununla birlikte, deneyimlerimizden bildiğimiz üzere, kadınlar örgütlerin kuruluş dönemlerinde yer alsalar da bu örgütler kurumsallaştıkça ve bürokratik bir yapıya ev-

rildikçe kadınları dışlarlar.⁶ Tam da bu nedenle hem sınıf mücadelesi hem de kadın mücadelesi bakımından potansiyel taşıyan bağımsız sendikaların, klasik sendikalardaki hatayı tekrarlamamaları için kadın politikasını sendikanın yerleşik bir unsuru, bir ilkesi haline getirmeleri gerekiyor. Karma yapılarda kadınların kazanımlarının ve cinsiyet eşitliğine dair ilkelerin erkekler tarafından çiğnenme riski her zaman söz konusu olacağı için, sendika içi özerk/bağımsız kadın yapılarının erkeklerin müdahalesine izin vermeyecek bir şekilde kurulması ve sürdürülmesi oldukça önemli.

Feminist hareketin/kadın hareketinin ise kadın emeği ve kadın emeğinin örgütlenmesi konusunda her zamankinden daha güçlü bir söylem ve politika üretmesine ihtiyacımız var. Söz konusu rapordaki bazı deneyimler, kadın işçilerin üye oldukları sendikaların atıllığı karşısında pasif durmadıklarını, alternatif aradıklarını, işyerinde taciz karşısında sendikalarının bir adım ilerisine geçip kolektif çözüm ürettiklerini ve buradan bir kadın dayanışmasını oluşturduklarını gösteriyor. Bu deneyimlerin genel kadın mücadelesi ile buluşması, geniş ölçekli bir kadın emeği mücadelesinin oluşması için de gerekli. Bunu sağlamak için kadın hareketinin ve feministlerin hem sendikalardaki erkek egemenliği sorununu gündemde tutmaya devam etmesi hem de kadın emeği meselesini daha sistematik ve kapsamlı bir şekilde tartışması gerekiyor.

⁶ “KADAV raporu: Patriyarkal sendikal yapılara karşı kadınlar direniyor,” *Kadın İşçi*, 25 Ekim 2022, <https://www.kadinisci.org/kose-yazilari/editorden/patriyarkal-sendikal-yapilara-karsi-kadinlar-direniyor/> (Son Erişim: 4 Ocak 2023)

Ekoloji ve Tarihsel Süreci

Jineoloji İstanbul Ekoloji Birimi

İnsanın doğayı anlama çabası, varoluşun başlamasından bugüne dek süregelmiştir. Zaman hızla akıyor, döngü devam ediyor, mevsimler dönerken gece gündüz oluyor, bitkilerin ve hayvanların çeşitliliğine insanlık akıl sır erdiremiyordu. Açıklayamadığımız değişimler, soruların sayısını artırıyor ve kavramaya çalışıyor, anlam arayışında çoğu zaman ilahi bir güce ihtiyaç duyuyorduk. Gök gürültüsünün kendisi; tanrının öfkesi, bereketi, güneşi yine tanrının lütfu olarak anlamlandırmak yaşam döngüsünün devamlılığını sağlıyordu. İnsanlık, doğayla sürekli bir iletişim kurmuştur. İnsanın evrimi doğaya rağmen değil doğa ile birlikte gelişmiştir.

İnsan ve doğa ilişkisi her ne kadar varoluşu anlamlandırmanın bir gerekçesi olsa da modernizm ile birlikte kopuşu da getirmiştir. Kapitalizmin büyüme hırsı doğayı, emeği sömürgeleştirirken dünyayı etkisi altına almış ekolojik krizler de büyümeye devam etmiştir. Kapitalist modernite doğa ile insanı, emek ile üretimi, kültür ile politikayı birbirinden koparıırken toplumsallığı da yok etmiş, örgütsüz insanlar topluluğu yaratmıştır. Bütün bu gelişmelerin dünya üzerinde geri dönülemez olumsuz etkileri olmuştur ve ekolojik dengenin hızla bozulmaya başlamasıyla birlikte 19. yy başlarında ekoloji tartışmaları da alevlenmiştir.

Ekoloji kelimesiyle ilk defa Ernst Haeckel'in, Generalle Morphologie der Organismen kitabında karşılaşmakla birlikte Hegel'in çalışmalarında "çeşitlilik içinde birlik" olarak tanımlanır ve "basit ve fiziksel olmaktan öte doğal dünyaya saygı duyulması gerektiğini" ifade eder. Haeckel, ekolojiyi; eve ait anlamına gelen ve 'ekonomi' kelimesinin de kaynağını aldığı 'oikos' kökünden türetmiştir. Haeckel kitabında ekolojiyi; "canlıların organik ve inorganik çevreleriyle, doğrudan temasa girdiği hayvan ve bitkilerle tüm ilişkilerini inceleyen bilim" dalı olarak tarif etmiştir. Ekoloji kelimesinin sözlük anlamına baktığımızda ise Haeckel'in ortaya attığı

kullanımının yanında, çevreyi korumaya yönelik yürütülen tüm faaliyetleri de kapsadığını görüyoruz. Bilim, bilgilerin derlenmiş ve insan bakış açısıyla sınıflandırılmış halidir. Buna göre tüm bilimlerin temelinde insan bakış açısı olması kaçınılmazdır. Ekoloji biliminin doğduğu andan itibaren insanı merkeze aldığını, Haeckel'in anlatımında da görüyoruz ve bu bilim daha çok insanın gerek bitkilerle gerek hayvanlarla ilişkilerine odaklanmıştır.

Devletli toplum oluşmadan önce insan doğanın sömürgecisi değil bir parçasıydı. Özel mülkiyet kavramı gelişmediğinden temel üretim araçları ortaklaşa kullanılıyordu. Diğer canlılar ve hatta cansız varlıklar eşit görülüyordu. Animist inancın yaygın olduğu doğal toplumda, her canlının bir ruhu olduğuna inanılıyordu. Devletli toplumla birlikte, insanlık tarihi açısından önemli değişiklikler yaşanmasıyla doğanın yeni ilişki biçimlerinden zarar görmesi de kaçınılmaz oldu. Tarım ve hayvancılığın keşfi ile birlikte başlayan süreç bugüne kadar gelmiştir. Marksist literatürde kapitalizmin doğuşu "ilk birikim" kavramıyla ifade edilmektedir. İnsanlar öncelikle kölelere, daha sonrasında ise ücretli işçilere dönüşmüştür.

İnsanın doğaya karşı tutumu, yabancılaşması ve tarihsel gelişim süreci boyunca doğayı nesneleştirmesi, derinlemesine incelenmelidir. Kuşkusuz doğanın nesneleştirilmesi sorunu ya da insandan daha değersiz görülmesi sorunu, Aristo ve Platon felsefesinde de görmek mümkündür. Evren için oluşturulan değerler piramidinde insan piramidin hep en üstünde duruyordu. Dolayısı ile altında kalan canlı, cansız her ne var ise hepsi insanın hizmetine sunuluyordu. Bu anlayış dinlerde de devam etmiş, eski ahitlerden bugünün yaradılış efsanesine kadar insanın, tüm varlıkların en üstünü olduğu vurgusu yapılmış, bunun dışında kalan her şey insan için yaratılmıştır düşüncesi hakim olmuştur. Aynı zamanda kapitalizm ile birlikte hızla büyüyen kentlerde doğayı yönettiğimiz, doğa ile doğaya rağmen mücadele ettiğimiz ve üzerinde tahakküm kurmaya başlamamızla birlikte, bu anlayış hüküm sürmeye devam etmiş ve her alanda insana verdiği yetki ile insan merkezci bakış açısını genişletmiştir. Postmodern insan, tanrısallaşan insan olarak tanımlanmıştır. Doğa insana bağımlıdır, insan doğayı yönetir anlayışı aydınlanma çağının rasyonel aklının bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. "İnsan tüm canlılar üzerinde egemendir, dünya son derece zengin kaynaklara sahiptir ve bu kaynaklar sınırsızdır" düşüncesi insanı kainatın en üstün canlısı yaparak onu doğadan koparmış ve doğayı kendi çıkarları için kullanması fikrini de aşmıştır. Tabi ekolojik krizlerin başlangıcını tamamen bir çağa atfetmek de gerçekçi bir bakış açısı olmayacaktır. Üretim ve özel mülkiyet kavramlarının ortaya çıkması ile başlayan süreç, kapitalizmin azami büyüme hırsı ile gün geçtikçe gelişmiştir. Üretim faaliyetleri, yaşamak için ihtiyaçtan fazlasını istemek ile başka bir boyuta geçmiştir. Bu gelişmeler beraberinde sanayileşme, kentleşme ve nüfus patlamaları, kirlilik, atık ve işçileşme ya da modern köleler olma aşamasına gelmiştir. İnsanın hiyerarşi ve tahakküm fikri ile birlikte ahlaki ve

zihinsel değişimler ile yıkıcı süreçler başlamıştır. Bu sebeptendir ki ekolojik krizin kökenini, insanın doğaya yaklaşımındaki zihinsel kültürel dönüşüm süreçlerinde aramak, sorunun çözümü noktasında yol gösterici olacaktır.

Toplumsallaşmayı önemli anlamda etkileyen ekosistem, bahsi geçen bu olumsuzluklara rağmen karşıt bir duruşun ve buna dair farkındalığın da ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Geleneksel çevre koruma anlayışı ya da teknik önlemler ile sorunun giderilmeye çalışılması, krizi daha da derinleştirmiş ve 1960'lara gelindiğinde ise ekolojik krizin kökeni tartışılmaya başlanmıştır. İnsanın doğayı neden ikincilleştirdiği ve doğaya hükmetme arzusu ekolojik yıkımlar karşısında sorgulanmaya başlamıştır. İnsan, 1960'ların başında ortaya çıkan iklim değişikliği, çevre kirliliği, türlerin yok olması, silahlanma yarışı, üretim çılgınlığı gibi birçok sorunla yüzleşmek zorunda kalmıştır. Doğanın sınırsız olmadığı, ekolojik yıkımların geri döndürülemediği ve artarak büyüyen bir doğa talanı ile birlikte ekolojik hareketler ortaya çıkmıştır. Ekolojik hareketlerin en büyük sorunu; tüm ideolojilerde de olduğu gibi harekete katılımın farklı ideolojik düşüncelerle beslenmiş olmasıdır. Ekolojik hareketin kendisi özneleşememiş, ekolojik yıkıma karşı farklı ideolojilerin zemin olarak kullanılması ekolojik mücadele alanlarını kısmen daraltmıştır. Hiyerarşi ve tahakkümü temel olarak alan toplumsal ekoloji, ataerkil düzen eleştirisinden yola çıkan eko- feminizm, çevrecilik anlayışı ile mühendislik düzenlemesinden öte gidemeyen anlayışlar ve liberalizm anlayışı ile sistemiçi ideolojiden beslenen örgütler ekolojik sorunun çözümünü gerçekleştirebilmek adına birleşemedikleri için yetersiz kalmışlardır. Çoğunlukla beslendikleri ideolojiler, ortaklaşa hareket edebilmelerinin önünü kesmiştir.

Avrupa merkezli bir sömürü ve yok etme mekanizması olan kapitalizm, 16. yüzyıldan itibaren hegemonya sürecini başlatarak doğayı, toplumu ve toplumu var eden tüm dinamiklere bütün araçlarıyla saldırırken ortaya çıktığı coğrafyayla sınırlı kalmayıp Avrupa'dan yayılmış ve dünyanın tamamını etkisi altına alarak tüm canlıların yaşamını tehdit eden küresel ölçekteki ilk ekolojik ve toplumsal kriz halini yaratmıştır. Bu kriz hali doğa-insan, doğa-toplum bağlarına saldırarak ve insanı bireyselleştirerek parçası olduğu doğayı ve toplumu yok etme aracı olarak kullanmaktadır. Doğa ve toplumun dinamiklerine ket vuran, en önemlisi özgürlüğünü elinden almak isteyen bu sömürü çarkına karşı insanlık kayıtsız kalmamış ve direnişe geçmiştir. Bu direniş hali dünyanın her yerine yayılarak çevre hareketlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Özellikle sermaye birikiminin artmasıyla doğadan kopuşun daha da derinleşmesine sebep olan Sanayi Devrimi sonrası çevre hareketleri mücadele alanlarını genişletmiştir.

Politik Ekoloji

Politik ekoloji kavramı ilk defa Frank Thone tarafından kullanılır ve ardından Eric R. Wolf politik ekoloji tanımını yapar. Özü, Marksist felsefeye dayanır ve ekonomik temel üzerinden kendini var etmesi, en önemli eleştirilerden biri olmuştur.

1968'lerde ortaya çıkan sosyalist hareketler önceliği ekonomiye vermiş, artı değer, ücretli emek ve sınıf mücadelesini merkeze koymuşlardır. Tarihin de bize gösterdiği gibi ekoloji, ve kadın mücadelesi gibi sınıf üstü konular indirgenemez ve özgürlük anlayışından bağımsız değerlendirilemez. Bu nedendir ki Platon'un tanımı ile sosyalistlerin hiyerarşisi benzer özellikler gösterir. Sınıflar ortadan kalksa bile hiyerarşi, doğa tahakkümü ortadan kalkmaz. Bugün "ekoloji" bir çok farklı alanın çakıştığı ve ayrıştırılamadığı bir durum olarak karşımıza çıkar. Bu sebeple birçok ideolojide farklı olarak ele alınan özel mülkiyet, son yıllarda gelişen hayvan haklarına yönelik hareketler, plastik kullanımına yönelik çevresel farkındalıklar, savaşlarda kullanılan kimyasallar ve silah sanayi de ekolojinin başat mücadele alanları haline gelir ve bu da tüm siyaseti, ideolojiyi, politikayı değiştirir. Ekoloji bu nedenle de farklılık içinde birlik ve bütünlüğü tanımlar. Nasıl ki hayvanlar arasında sınıflar yoktur farklılıkları ile bir bütündür insan toplumunun da özü odur. Ekosistemdeki var olan her şey bütünün parçasıdır, dengedir ve eşit düzeyde rol alır.

Çevrecilik anlayışı, insan merkezci bakış açısı ile gelişmiştir. Doğayı sadece insan kullanımına hizmet edebilecek meta olarak görür. Kapitalist modernitenin tümüne ilişkin eleştirileri yoktur, sistem ile uzlaşma

halindedir. İnsan sağlığına verilen zararı en aza indirgeyecek teknik reformlar olarak ele alır. 1840-1940 arasında verilen mücadelenin fikriyatı ekonomi temellidir ve burjuva devrimine karşı proleter devrim fikriyatı benimsenir. Sınıfların ortadan kalkması konuları önceliklidir. İnsanın insan üzerindeki tahakkümü reddedilirken insanın doğa üzerindeki tahakkümü gözardı edilmiştir. Batıyı yakalama çabaları, doğanın vahşi bir şekilde kullanımına yol açmıştır. Bu sebeptendir ki sosyalist devletlerde de ekolojik yıkımlar hızla devam etmiş, doğanın insan için olduğu fikriyatı temel olarak alınmıştır.

Bugün
"ekoloji" bir çok farklı alanın çakıştığı ve ayrıştırılamadığı bir durum olarak karşımıza çıkar. Bu sebeple birçok ideolojide farklı olarak ele alınan özel mülkiyet, son yıllarda gelişen hayvan haklarına yönelik hareketler, plastik kullanımına yönelik çevresel farkındalıklar, savaşlarda kullanılan kimyasallar ve silah sanayi de ekolojinin başat mücadele alanları haline gelir ve bu da tüm siyaseti, ideolojiyi, politikayı değiştirir.

1960’larda karanlık çağa bir isyan olan gençlik hareketleri, özgürlük için yola çıktılar. Devamında gelişen feminizm ve çevre hareketleri ile birlikte özgürlük ve demokrasi mücadelesinin alanları genişledi. Sanayileşme ile birlikte doğanın talanının hızla arttığı ve bu dönemde de ekoloji mücadelesinin fikriyatının pratikleştiği yeni bir dönem açığa çıkıyor.

Bahsedildiği gibi ekolojik düşünce ve çevrecilik bugün iki farklı yaklaşım olarak ele alınsa da tarihsel sürece bakıldığında zaman, aynı kökten filizlendikleri görülmektedir. Ancak değişen dünya konjonktürü, bu ikisi arasında keskin ayrımları ortaya çıkarmış ve bu ayrımın ilanı da ekolojik düşünce taraftarları tarafından yapılmıştır. Derin ekolojinin kurucusu Arne Naess de ortaya attığı kavramlar olan derin ekoloji ve sığ ekoloji arasında, sırasıyla ekolojik düşünce ve çevrecilik ayrımı çerçevesinde bir tanımlama yapmaktadır. Naess’e göre, sığ ekoloji kirlilik ve kaynakların tükenmesine karşı savaşılan bir harekettir ve temel hedefi de gelişmiş ülkelerde yaşayan insanların sağlık ve refahının korunmasıdır. Derin ekoloji ise sığ ekolojinin aksine belli ilkelere ve yalnızca çevreyi ilgilendirmeyen sosyal, siyasal ve etik bir tutuma sahiptir. Naess’e göre; derin ekoloji, insanın doğada sahip olduğu ayrıcalıklı görünümlü evrenin ilişkisel, bütünsel görüntüsüyle değiştirmekte, prensipte biyosferik eşitlik ilkesini kabul etmekte, kirlilik ve kaynakların tükenmesine karşı mücadele etmekte, yerel özerklik ve ademi merkezleşmeyi desteklemektedir. Buna göre doğa, insanlarla eşit bir şekilde yaşamını sürdürebilmelidir. 1940’lar sonrasında Aldo Leopold “toprak etiği” kavramını ortaya koyuyor. Aldo Leopold öncesi yaklaşımlarda, korumacı etik anlayışı ve insan merkezli anlayışlar hakimdi. Bu anlayışa göre doğa; ‘çevresel değerler ancak insana faydalı olduğu ve ekonomik değere sahip olduğu sürece korunur’ düşüncesi hakimdi. Leopold’in anlayışına hakim olan düşünceyi onun cümleleri ile ifade etmek yerinde olacaktır; “Toprağı kötüye kullanıyoruz çünkü toprağı sadece şahsi bir mal olarak görüyoruz. Toprağı sevgi ve saygı ancak toprağı ait olduğumuz bir topluluk olarak görmeye başladığımızda gerçekleşecektir.” Bu anlayış bizlere ilk defa şunları göstermiştir; toprak bir ürün değil, onu oluşturan bütün öğeleri ile bir topluluktur. Ekolojik denge, bu öğelerin bir aradalığı sayesinde korunur. İnsanlar bu topluluğun sade bir üyesidir. Bir biyonik topluluk olan toprağın hakları vardır.

Toplumsal ekolojinin kurucusu Murray Bookchin, çevrecilik ve ekolojik düşünce arasında keskin bir ayrım yapmak gerektiğini düşünmektedir. Ona göre çevrecilik, “doğayı yalnızca edilgen bir yaşam ortamı, insanın kullanımına, bu kullanımının ne olduğuna bakılmaksızın, “hizmet edebilecek” bir dışsal nesneler ve güçler yığını olarak gören “araççı” ya da teknik eğilimi yansıtmaktadır.” Bookchin’in öncülüğünde ortaya çıkan “toplumsal ekoloji” de derin ekoloji gibi özellikle sanayileşme ve modernleşme ile ortaya çıkan, insan ile doğa ilişkilerinde bölünmüşlüğü eleştirmekte ve ona alternatif yaklaşımlar sunmaya çalışmaktadır.

Bookchin, mevcut toplumsal yapılanmadan ekolojik bir yapılanmaya doğru geçişin özgürlükçü kurumların inşası ile mümkün olduğunu düşünür. Özgürlükçü kurumlar, toplumsal karar alma sürecinde toplumun tüm üyelerinin doğrudan katılımının mümkün olduğu kurumlardır. Fakat bu her bireyin karar alım sürecine zorunlu katılımı demek değildir. Demokratik bir yapılanma, niceliksel katılımı belirlemez. Burada belirleyici olan, karar almaya katılma özgürlüğüdür ve doğrudan eylemin nihai biçimi olduğu kanaatindedir. Doğrudan eylem bireyin kendi yaşamına dair kararlarda söz hakkı olduğuna dair ahlaki bir tutumdur.

Toplumsal ekoloji, ne klasik çevre korumacı yaklaşımın ne de derin ekolojinin ortaya koyduğu çözüm önerileri ile sorunun çözülmemeyeceğini ve hatta asıl sorunun perde arkasında bırakıldığını söyleyerek bu hareketleri eleştirmektedir. Derin ekolojinin “insan sevmeyen”, “doğa ile mistik birliği esas alan” tutumu ve ekolojik bunalımlardan insanı sorumlu tutmaya yönelik anlayışı sebebiyle sorunların arkasındaki toplumsal gerçeklerin görülmesini engellemektedir.

Çevreci Toplumsal Hareketler

İlk sistemli çevreci hareketler, doğal yaşamı korumayı ve çevrenin adil ve sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesini savunmak adına kurulmuştur. 19. yüzyılın ortalarında ve sonlarında İngiltere’de Alpçilik Kulübü, Açık Alanları Koruma Derneği, Kraliyet Kuşları Koruma Derneği, Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’nde Appalachian Dağcılık Kulübü doğayı korumak adına kurulmuş derneklerdir. Üyeleri elitler ve üst sınıflardan oluşan bu derneklerin temel hedefi kuşları, dağı, taşı, toprağı korumak; hayvanların neslinin tükenmesi ve yaşam alanlarının tahrip edilmesini önlemek idi. Bu hareketler çevrecilik anlayışından ve insan merkezli bakış açısı ile hareket etmişlerdir.

20. yüzyıla geldiğimizde ise çevre duyarlılığı büyümeye başladı. 20. yüzyılın yeni toplumsal hareketleri bağlamında şekillenen ekoloji hareketleri, kendilerinden önceki çevreci hareketlerden keskin biçimde ayrılmıştır. Bu bağlamda yeni yorumlar meselenin yalnızca devlet merkezli olarak ele alınabileceği varsayımından çok daha karmaşık olduğuna dikkat çekerek çevresel güvenliği daha geniş kapsamlı olarak ele almaya başlamıştır. Doğal kaynakların ve biyo-çeşitliliğin korunması gibi unsurları da çevresel güvenliğin kapsamına alan hatta kavramı, kalkınma ve küresel ekonomi gibi hususları da dahil ederek devlet güvenliğinden ziyade insan güvenliği üzerinden okuyan liberal yorumlar da ortaya çıkmıştır. Liberal çevre örgütlerinin ortaya çıkışı, bu dönem itibarıyla başlamıştır ve buna verilebilecek en iyi örnek çevre hareketlerinden biri Greenpeace; günümüzde tanımlandığı biçimiyle devletten ayrı özgürlükler alanını temsil eden sivil toplum zemininde, yeni toplumsal hareketler arasında yer alan çevre hareketlerinin içinden ortaya çıkan

bir sivil toplum örgütüdür. İlk eylemlilikleri de kendi çevrelerinde gördükleri çevresel felaketlere ses çıkarmakla başlıyor. Greenpeace, Cohen ve Arato'nun yaptığı modern sivil toplum tanımına göre değerlendirildiğinde, özellikle gönüllü kuruluşların oluşturduğu kuruluşlar alanı içinde yer almaktadır. Siyasi savunuculuğun ve mevzuatın etkisiz veya verimsiz çözümler olduğuna inanan ve şiddet içermeyen eylemi destekleyen bir organizasyon olarak 1971 yılında kurulmuştur. Eko-merkezli bir bakış açısına sahip olan bu grup; insanların gelişme hakları arasında eşitliğe, diğer tüm türlerin gelişme haklarına ve yaşamı sürdüren sistemlerin geliştirilmesi gerektiği yönünde çalışmalar yapmaktadır. Bu anlayışı odak noktasına koymasına rağmen Greenpeace ve benzer örgütleri ekolojik temelde eleştirebileceğimiz en önemli kısmı liberalizm ile doğrudan kurduğu ilişkidir. Liberalizm de Realizm gibi doğaya araçsal bir değer atfetmektedir. Güçlü bir şekilde insan-merkezci olan liberal görüşte doğa, insan ihtiyaçlarının giderilmesini sağlayan bir kaynak olarak görülmektedir. John Locke'un, "insanoğlu doğanın efendisi ve sahibidir" vurgusu liberallerin çevreye bakışını özetlemektedir. Çevre sorunlarının çözülmesi, bireylerin sağlığı ve refahı, uluslararası barışın sağlanıp çatışmanın önlenmesi için gereklidir. Çevre sorunlarının çözümü konusunda liberalizm de realizm gibi devleti önceleyen bir bakış açısı önerir. Bu düşünce zemininden kaynaklı eylemsellikleri kendi yaşam alanlarında sınırlı kalabilmekte ve yerelle güçlü bağlar kuramamaktadır. Ekoloji meselesini toplumun sorunlarından (savaş, sağlık, ırkçılık, cinsel eşitsizlik, şiddet, yoksulluk ve faşizm vb.)

Suyu, havayı, toprağı korumaya yönelik oluşan tüm mücadeleler aynı zamanda insan ve insan olmayan tüm üretim süreçlerini, kadını, toplumu ve bireyi kapsayan, kısaca ekosistemi var edebilme mücadelesidir. Bu sebeptir ki çevre politikaları toplumsal politikalar-
dan ayrı tutulamaz.

ayrı olarak ele almak ya da bunun dışında bir problemlemiş gibi davranmak tam da liberalizmin bize dayattığı anlayıştır. Bu sebeple Greenpeace ve benzer çevre hareketleri sınırlı kalmış, sadece beyazlara seslenebilmiş, halklarla bütünleşememiştir. Ekoloji problemi nedir sorusunun cevabı, birçok çevreci hareket tarafından sınırlandırılmıştır bu da beraberinde ekolojik hareketlerin sınırlı alanda kalmasına ve en önemlisi toplumsallaşmasına engel olmuştur.

Suyu, havayı, toprağı korumaya yönelik oluşan tüm mücadeleler aynı zamanda insan ve insan olmayan tüm üretim süreçlerini, kadını, toplumu ve bireyi kapsayan, kısaca ekosistemi var edebilme mücadelesidir. Bu sebeptir ki çevre politikaları toplumsal politikalar-
dan ayrı tutulamaz.

Türkiye'de Ekoloji Hareketleri

İkinci dünya savaşından sonra, küresel ölçekte büyüyen güçlenen sermayenin yeni politikalarla sömürüyü artırması ile tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de ekoloji hareketleri başlamıştır. Türkiye'de de özgün anlamıyla ekoloji hareketlerinin bir bileşeni olan, doğa korumacı kitle örgütlerinin kuruluşunun Türkiye kapitalizminin doğadaki yıkıcı yüzünün anlaşılmasına başlandığı 1950'lere uzandığı söylenebilir. Ancak bu korumacı örgütler kapitalizmi ve talancı zihniyeti sorgulayan perspektiflerden değil, Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte yasallaşan doğa korumacı, sıkı koruma önlemleri içeren yasal düzenlemelerin felsefesinden hareketle örgütlenmişlerdir. Türkiye'de ki ekoloji hareketleri, küçük farklılıklar ile birbirlerinden ayrılmasına rağmen üç başlıkta derlenebilir. Bunlar; çevreci, mistik ve toplumsal ekoloji anlayışlarıdır.

Hızlı, geliş güzel ve plansız büyüyen kentler, bu dönemdeki kalkınma politikalarının odağı olmuştur. İnsanlar, birçok sebepten dolayı kırdan kente göç ettirilmişlerdir ve bu durum dönemin iktidarı tarafından fırsata çevirilmiş, kalkınma politikaları uygulanmıştır. Bu yapılırken sermaye sınıfına da ucuz işgücü zemini hazırlanmıştır. 1950'li yıllardan 1980'lere kadarki dönemde uygulanan kalkınma politikalarının yarattığı toplumsal eşitsizlikler ve sömürü, ekolojik krizi derinleştirmiştir. Kalkınma politikaları, toplumların önüne hazır reçeteler gibi konularak sorunlara çözüm olacağı ortaya atılsa da bu politikalar tamamen sermayedarların ekmeğine yağ sürmekten öte bir şey değildi.

Kentlerde yaşanan ulaşım, beslenme, barınma sorunları, hava, su ve toprak kirliliği, doğal ve kültürel mirasımızın yağmalanması, kır kent çelişkisi bu dönemin kimi sosyalist sol siyasal hareketlerinin ve demokratik kitle örgütlerinin politik mücadele alanları arasında yer alıyordu. Bu dönemde, bu sorunlara karşı mücadele etmenin gerekliliğini vurgulayan örgütlerin, bu sorunları yaratan kapitalist toplumsal örgütlenmenin alaşağı edilmesinin gerekliliği ön görüşü bugün için hala kıymetli ve gerekli bir perspektif sunsa da yeterli olduğu söylenemez. Bu dönemde ki anlayış ekonomik temelli bakış açısına sahip olup sorunların yüzeysel olarak çözümleri üzerine kurulmuştur. O dönem sorunları; kirlilik, emek sömürüsünün ücret temelli artması gibi ekolojik yaşam ruhundan uzak bir noktada kalmıştır.

1980'li yıllarla sermayeye daha fazla sömürü alanı açmak için Türkiye de de neo-liberal politikalar başladı. Özelleştirmeler adı altında yapılan bu uygulamalar devletin üretim alanından çıkarak sermayeye devredilmesi ile sermayenin hem yerel hem küresel ölçekte büyümesini hedeflemiştir.

Çevreci ve kültürel mirası koruyan anlayış iddiası ile ortaya çıkan bazı örgütlerin Türkiye'deki ekolojik yıkım ve felaketlere, siyasi alt yapıları olduğu düşüncesi ile karşıt bir mücadele anlayışı desteklenmemektir. Örneğin; Birleşmiş Milletler (BM)

dünyanın kapitalist ülkelerinin oluşturduğu bir birimdir ve Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Bankası ve daha nice kurumları vardır. Sivil toplumla ilişkileri sağlaması için kurulan BM'nin alt dalları ve yerelerde çalışan alt kolları vardır. Bu sistemi fonlama üzerinde kurup oluşacak toplumsal tepkilerin önüne geçmek ve kontrollü bir muhalefet sağlamak ki bu oluşun da muhalefet değildir. Bir diğer BM örgütü olan UNESCO ise 1946 yılında kurulmuştur. Amacı kültürel varlıkları korumak olan örgüt, doğal ve tarihi varlıkları korumaz, onları listeler ve turizm endüstrisinin hizmetine sunmak için çalışmalar yapar. Diyarbakır'daki Hevsel bahçeleri ile birlikte UNESCO dünya mirası ilan edilmesine rağmen "Sur" kentinin tanklarla, toprakla yıkılmasına göz yummuş, yerelden gelen onlarca çağrıya rağmen Sur'un devlet aygırları ile yıkılmasına ses çıkarmamıştır. Aynı şekilde Humus, Hama ve Palmira'da da aynı tutumu sergilemeye devam etmiştir.

Türkiye'de ekoloji hareketleri toplumsallıktan ve örgütsel bütünlükten uzaktır. Bu durum ekoloji hareketlerin güçlenmesinin önünde büyük bir engeldir. Bu hareketlerin, ekolojik perspektifleri netleşmemiş hiyerarşi ve tahakküme karşı ortaklaşamamış yer yer çevreci olarak kalmışlardır. Tüm bu olumsuzluklara rağmen toplumsallığı bir bütün tarif eden ekolojik hareketler kendi gündemlerini politikanın konusu yapmayı kısmen başarmışlardır. Son dönemde maden yasasının geri çekilmesi vb. konuları incelediğimizde, ekoloji hareketlerinin esas başarısının yerel halkın mücadelenin öznesi olması ile birlikte başladığını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu nedenle bu hareketler tam da bu noktadan yola çıkarak toplumsal meşruiyete kavuşacak bir yol izlemeli ve mücadele etmelidir. Ekoloji mücadelesinin birikimleri, toplum ile paylaşılmalı ya da daha fazla paylaşacak alanlar yaratılmalıdır. Yine son dönemde egemen politikaların gündemlerinde olan ekoloji, çevrecilik kavramları tehlike arz etmektedir. Ekoloji hareketleri bu noktada teorik ve pratik farklılıklarını ortaya koymalı, özne olmalı, siyaset tarzını ve örgütlenme modelini belirlemelidir. Doğa korumacı, çevreci ve kalkınmacı anlayışlar, egemen siyasete yön vermeye ve sürdürülebilirlik başlığı altında yeşil boyama yapmaya devam etmektedirler. Bu sebeple de ekoloji hareketlerinin varlığı inkar edilir, marjinal ilan edilir ve örgütlenmesinin öni iktidar tarafından kapatılır. Avrupa birliğinin, Dünya Bankasının yine BM'nin fonları kimi çevreci hareketlerin şirketleşmesine de yol açmış ve bu durum ekoloji mücadelesinin de siyasetinin de en büyük tehdidini oluşturmuştur. Bu sebeple, ekoloji hareketleri politik bir toplumsal örgütlenme perspektifi oluşturmalı ve pratiğe geçmelidir. Aksi halde birçok yerel harekette gözlemlendiği gibi mahkeme, hukuk ikileminde eriyecektir. Ekolojist hareket kapitalist modernite ile yüzleşmeli, tüm tahakküm modellerine karşı çıkan ve emek- ekoloji bütünlüğünü ele alan bir toplumsallık inşa etmelidir. Kapitalizm tarafından yeniden ve yeniden çevreci biçimleri, ideolojik olarak üretilecektir.

Toplumsal Ekoloji ve Kadın

2000'li yıllarda esen toplumsal ekoloji rüzgârı, ülkede özellikle Kürdistan coğrafyasında etkin bir hareket olmaya başlamıştır. Toplumsal ekoloji temelinde ve kadın öncülüğünde bir yaşamın mümkün olduğu fikri; katılımcı, demokratik, komün-meclisler ve özgürlükçü belediyeçilik ile yeniden inşa edilmiştir.

Dünyanın her yerinde, ekolojik mücadelelerde kadınların ön safta olması tesadüf değildir. Aksine doğanın bir parçası olan kadın, Türkiye'de de doğa talanına karşı canlarını siper etmişlerdir. Bergama'lı kadınların aldığı nefestir doğa. Bu sebeple, değil sadece kolluk güçlerinin karşısına aynı zamanda tüm dünyanın karşısına çıkacak gücü bulur kadınlar. Yıllar yıllar önce 1984'te kadınlar doğa için isyan etmişti. Gökovalı kadınlar termik santrale karşı hafriyat makinelerinin önüne geçerek çalışmalarını engellemişlerdi. Daha sonraki yıllarda Bergama'da başlayan direnişin de başını kadınlar çekmişti ve Bergama'lı kadınlar "biz bu topraklarda 70 yaşına geldik, bırakın torunlarımız da bu kadar yaşasın" demişti. Onlarca yıldır süren siyanürlü altın madenciliğine karşı sayısız eylem ve büyük bir mücadele örgütlendi. Anayolu altı saat trafiğe kapatan kadınlar "mezarımızı kazmayın" diye isyan etmişler, ilerleyen yıllarda Manisa Soma'da termik santral için binlerce zeytin ağacının kesildiğini gören kadınlar, feryat etmişlerdi. Bir çığlık da Diyarbakır'dan gelmiş, duble yol, konut yapmak isteyenlere karşı Lice Türel'i de orman yangınlarına karşı duran kadınlar "bu topraklar bizim, bizim kalacak" demişlerdi. Bu ülkede üniversiteli kadınlar, ODTÜ'de kavaklık direnişine öncülük etmişti. Hayvanları da korumak, onların da çığlığı olmak kadına düşmüştü. Kastamonu'da sarı yazma isyanı başlamış, kadınlar "HES'lere geçit yok" demişlerdi. Doğu Karadeniz'de benzer ses yükselmiş "Dereler özgür olacak!" diyerek HES'lerin yarattığı ekolojik tahribata karşı kadınların mücadelesi yıllarca sürmüştü. 12 bin yıllık tarihi Hasankeyf için çığlık atmıştı kadınlar. "Hasankeyf kültürümüz, Dicle doğamız" demişler ve bunlara rağmen gözümüzün önünde bir tarih, kültür, aldığımız nefes beton olmuştu. Bu, kadınların yüreğinde sızı olarak kalmış, beddualar yükselmişti dudaklar kıpırdamadan. Çorlu Deresi için yine kadınlar beddualarını yükseltmişti. Kazdağları'nda 195 bin ağacın kesilmesinin ardından, su ve vicdan nöbeti başlatmıştı kadınlar. Küresel iklim grevi için bu kez çığlık İstanbul'dan yükselmişti. "Bir Çernobil de Sinop olmasın" diyerek nükleer santrale karşı çıkmıştı kadınlar. Bir çığlık da Denizli'den yükselmiş, "Dinamit değil horoz sesiyle uyanmak istiyoruz" diyen kadınlar, beton santraline karşı durmuştu. Acele kamulaştırma kararına karşı Sur'da direniş alevlenmiş, sokağa makinelerin girmesini yine kadınlar engellemişti. Bir seferinde de Mersin'de balıkların sesi olan kadınlar "son ırmak kurduğunda, son ağaç kesildiğinde, son balık tutulduğunda, insan paranın yenmeyecek olduğunu anlayacak" demişti. Yeşilyol'da direnen kadınlar "yol yeşilken dönün bu karardan" diyor ve ekliyorlardı: "yaylada yağmur olur, duman olur, sevdaluk olur asfalt olmaz" diye.

Elleri belinde direnen kadınlar sahip çıkmıştı Cerattepe'ye. Dünyada sayılı yüz ormanından biri olan Cerattepe'de maden açılmak isteniyordu. Protestolarda hazırladıkları pankartlarla “bu ülkede ağaç olmak da kadın olmak da zor!”, “bedenimiz de doğamız da bizindir, dokunamazsınız!”, “biz lokmamızı paylaşıyoruz, toprağımızı asla” yazmıştı güneşe yüzünü dönen kadınlar. Bugünlerde çokça da konuşulan İkizdere'de kadınlar feryat etmişti: “Burada taş ocağı yapmasınlar, memleketimizi ziyan etmesinler, biraz Allaktan korksunlar, biraz doğayı düşününler. Bizim İstanbul'da bir şeyimiz yok, geliyoruz buraya dolanıyoruz, siz geliyorsunuz buralara, sularımızı iptal ediyorsunuz, memleketimizi ziyan ediyorsunuz, siz Allaktan korkmuyor musunuz? diye beddua etmişti neneler. Türkiye'de kadın olmak, doğa talancılarına elleri belinde beddua etmektir. Doğaya haksızlık edildiğinin feryadı, en çok da kadınların sesinden yankılanıyordu, kadınlara yapılan haksızlığa da feryat ediyordu beraberinde.

Demokratik Ekolojik Toplum ve Ekolojik Konfederalizm

İnsalık, bugüne geldiğinde her ne kadar doğadan uzaklaşsa da hakikati aramaktan yine de vazgeçmemiştir. Yaşamın tüm alanlarında kültürel, politik, ekonomik, demokratik, ekolojik ve kadın özgürlükçü bir devrim yapmak üzere zihinsel ve eylemsel pratiği sergileyemiyorsak diğer tüm hareketlerin yaşadığı sistemiçileşme, liberallaşma sorunları kaçınılmaz olacaktır. Yalnızca ekolojik değil içerisinde tüm ekosistemin nefes almasını sağlayan özgürlük şiarından uzaklaşmak, ekolojik hareketlerin de sonunu getiren ve marjinalleşen, yalnızlaşan bir örgütlenmeye doğru evrilecektir. Özgürlük değerlerinden uzaklaşan ekolojik yaşam mühendislik uygulamasından öteye gidemez ve bu yanılgılar doğru örgütlenmeye, doğru sonuca ve özgürlüğe götürmez. Yaşadığımız zamanın diğer zamanlardan ayıran bir farkı var artık; kapitalizm sürdürülebilir değildir. Zihinsel olarak sistemiçinden hızla kopmak sorunun çözümü için kaçınılmazdır. İnsan-doğa mekanizmasının birlikte yaşam iddiasını güçlendirmek için özgür yaşamı inşa etmeliyiz. Bilgenin de söylediği üzere doğa, evrimsel bir gelişimdir. Doğa var olan her şey değildir. Can-sızdan canlıya toplumsal olana doğru birikerek çoğalan evrimsel bir süreçtir, bütünseldir. Durağan değil dinamiktir. Nasıl ki “birinci doğa” insani olmayanı, “ikinci doğa” insani olanı tariflerse “üçüncü doğa” da ikisinin üst bir aşamada yeniden gerçekleştirdikleri uyumu ifade eder. Ve biliyoruz ki bunun gerçekleşmesinin yegane yolu zihinsel devrimdir.

Ekolojik toplum yaşamın, toplumun ve politikanın kendisi olmalıdır. Varolan politikalar resmi moderniteyi meşrulaştırmaktan öteye gidememektedir. Bu konuda köklü bir bilimsel devrime, çıkış yoluna ihtiyaç vardır. Bu fikriyat mahallelere, köylere, kentlere, bireylere toplumun en küçük nüvesine yayılmalıdır.

Ekolojik Konfederalizm; bu sebeplerle basit olmalı, bilimin halk ile birlikte ürettiği, toplumların teknolojisi ile geliştiği bir zamanı örgütlemeliyiz. Ancak bu şekilde ulus devletlerin karşısında güçlü alternatif bir iddia geliştirebilir. Demokratik ekolojik toplum için güçlü teoriler oluşturulmuştur. Teoriler oluşumunu, dünyanın gelişimi ve yaşattığı ekolojik felaketlerin gözlemlenmesi ve deneyimlenmesi ışığında geliştirmiştir. Teorinin pratikle açığa çıkacağı alanlar geliştirilmeli ve örgütlü sistemler kurulmalıdır. Bu sistem hiyerarşiden, devlet anlayışından, kölecilik anlayışından uzak doğrudan demokrasi ile beslenen ahlaki politik toplumun oluşumunu sağlayacak bir sistemdir.

Ekolojik temeli olmayan bir sistemin kadın özgürlükçü, demokratik olması ve bu yapı içerisinde özgür birey olması beklenemez. Diyalektik bütünlüğü ele almadan birbirinden kopuk mücadele yöntemleri ile değişim mümkün değildir. Bu sebeple ekoloji bilinci sadece küresel iklim değişikliği, kirli su, atık problemi değildir, aynı zamanda özgür toplumun kendisidir.

Ekonomik indirgemeci yaklaşım, kadını olduğu gibi doğayı da tahakküm altına almanın bir başka biçimidir. Ve tüm yönleriyle tahakkümü tartışmadığımız sürece, ekolojik bunalımdan çıkmak mümkün değildir. Zor aygıtlarına karşı, özyönetim modeli ve halk meclisleri demokratik, ekolojik ve kadın özgürlükçü toplumun olmazsa olmazıdır. Tüm tahakküm yöntemlerinin de bitmesinin yegane yoludur.

Sonuç Yerine

Anasoylu dönemde, toplumun doğayla bağı bir bütündür. İnsanın da doğanın bir parçası olduğu gerçeği ile topluluk ilkeleri oluşur. Bu sebeple kökeni iyi araştırılmalı ve bu analiz ışığında mücadele yöntemi açığa çıkarılmalıdır. Tüm toplumsal fikirler gibi ekoloji, feminizm, demokratik konfederalizm fikriyatı, direnişi örgütleyerek güçlenerek yol almaktadır. Ekolojiyi de benzeri fikirler gibi özgürlük anlayışı dışında ele almak mümkün değildir. Tüm ötekileri kapsamadan, farklılıkları bütünleştirmeden toplumsal köleleştirme ve sistemiçi anlayışların etkisinden kurtulması imkansızdır. Farklılıkları içerisinde barındıran ekolojik anlayış, beraberinde özgür toplumların da ilk adımı olacaktır.

Ekolojik temeli olmayan bir sistemin kadın özgürlükçü, demokratik olması ve bu yapı içerisinde özgür birey olması beklenemez. Diyalektik bütünlüğü ele almadan birbirinden kopuk mücadele yöntemleri ile değişim mümkün değildir. Bu sebeple ekoloji bilinci sadece küresel iklim değişikliği, kirli su, atık problemi değildir, aynı zamanda özgür toplumun kendisidir.

Doğayla savaşın son noktasına geldik, dünyanın yaşanılmaz bir hale geldiğini görüyoruz. Ekolojik felaketler bir yandan doğayı diğer yandan da emeği köleleştiriyor. Bu nedenle bir devrim olacaksa bu ancak ve ancak zihinsel bir dönüşümle mümkün olacaktır. Tahakkümün tüm türler arasında bitmesi ile aşılabileceğini görüyor ve buna denk düşen pratikle mücadele ediyor olmalıyız.

Ekoloji mücadelesi, tüm tahakkümleri aşan ve antikapitalist bir direniş olmalıdır. Bu demokratik konfederalizmin ana ögesidir. Ve yine bu sistemin yıkılması, insan ve doğa arasındaki dengenin yeniden kurulması gerekir. İlk iş olarak da adalet tanrıçasının gözündeki bağ çıkarılarak eşitsizlerin eşitliği sağlanmalıdır.

Ekolojik hareketler, çevre korumacılığından çıkıp toplumsallaşmış ve siyasete de rivayet etmiştir. İnsan merkezli anlayışı terkeden, tüm evreni esas alabilen olumlu gelişmelere sebep olmuştur. Ekolojik siyaset, bununla birlikte siyaseti oy ve parlamenter algısından da çıkarmış ekoloji bilinci aynı zamanda dünyanın herhangi bir yerinde yaşanan savaşların olumsuz etkilerini konuşmaya, savaşa karşı barış inşa etmeye çalışmıştır. Evrenin tüm ezilenlerine de ses olmuş, ötekilerin mücadelesini genişletmiştir. Ancak bununla birlikte bugün halen yetersiz olan ekolojik mücadele nesne olmaktan çıkmalı, özne olmalıdır. Bugün tüm siyaset alanı çevre politikaları oluşturmak zorunda kalıyorsa radikal ekoloji tartışmaları daha derinden yapılmalı ve buna uygun uygulanabilir programlar oluşturulmalıdır.

Ve son olarak Kızılderili Şef Seattle'nin 1854'te yazdığı mektup ile bitirelim. İnsanın toprağa ait olduğunu anlama zamanı çok uzak değildir ve özgürlük saf bir fikirdir, vakti gelince belirir ile cümlelerimizi tamamlayıp, umudumuzu büyütelim.

Şu gerçeği iyi biliyoruz: Toprak insana değil, insan toprağa aittir. Ve bu dünyadaki herşey, bir ailenin fertlerini birbirine bağlayan kan gibi, ortaktır ve birbirine bağlıdır. Bu nedenle de dünyanın başına gelen her felaket insanlığın da başına gelmiş sayılır...Beyaz adamı bu topraklara getiren ve kıızılderiliyi boyunduruk altına alma gücünü veren Tanrı'nın adaletini anlayamıyoruz. Tıpkı buffalo'ların öldürülüşü, ormanların yakılışı, toprağın kirletilişini anlamadığımız gibi. Bir gün bakacaksınız gökteki kartallar, dağları örten ormanlar yok olmuş, yabancı atlar ehlileştirilmiş ve her yer insanların kokusuyla dolmuş. İşte o gün insan için yaşamın sonu ve varlığını devam ettirebilme mücadelesinin başlangıcı olacak....

Kaynakça

- Debbie Bookchin, "Ahlaki Bir Topluma Doğru: Ekolojik Krizin Tarihsel ve Toplumsal Kökenleri", *Jineoloji Dergisi*, Sayı: 19, Ekim Kasım Aralık 2020.
- Mahfuz Amed, "Doğa üzerine iktidarın tahakkümü", *Demokratik Modernite Dergisi*, Ekim 2020.
- Michael Löwy, "Eko Sosyalizm ve Toplumsal Hareketler", *Demokratik Modernite Dergisi*, Ekim 2020.
- Murray Bookchin'de Toplumsal Ekoloji ve Toplumsal Dönüşüm, *Dergipark*, 08.12.2020, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/982345>.
- Murray Bookchin, *Ekolojik Bir Topluma Doğru*, çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul: Sümer Yayıncılık, 2017.
- Murray Bookchin, *Toplumu Yeniden Kurmak*, çev. Kaya Şahin, İstanbul: Sümer Yayıncılık, 2013.
- Yeni Siyaset ve Ekolojik Hareketler, *Dergipark*, 29.11.2013, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/40786>.
- Yusuf Gürcüsu, "Faşizm ve Ekoloji", *Demokratik Modernite Dergisi*, Temmuz 2017.

Savaşa Karşı Barışı Savunmak

Ronahi Arat

Sınıflı uygarlığın son aşaması olan kapitalist sistem savaşı, sömürsüz yaşayamaz. Hegemonik güçler ve tüm ulus-devletler barış, huzur, güven dolu dünya siyaseti izlediklerini sıkça söyleseler de gerçekte böyle bir şey yoktur, kriz ve savaşla sürdürülen sistemik bir yapıdır. Savaşın kaynağı iktidar ve devletin varlığında yatmaktadır ki ataerki hiyerarşik sistemin kanunu savaş kanunudur. Barışı, huzuru, güveni sağlamak topluma düşer, toplumda ise bunun tartışmasız öznesi, öncüsü kadındır. Toplumsal mücadelenin gücü devlet üzerinde etkili olduğu sürece demokratik otorite hayat bulur ve ulus-devlet iktidarlar denetlenebilir, sınırlandırılabilir, engellenebilir, trajedilere, soykırıma, talana, katliama, yıkıma yol açan savaşların önü alınabilir. Bu açıdan genel olarak savaş olgusundan ziyade, askeri işgal ve sömürü amaçlı gerçekleştirilen militarist savaşlara karşı barış mücadelesi üzerinde durmak gerekir. Barış mücadelesini özneleri ile yürütebilmek, öncelikle devletlerin militarist savaş karakterini iyi incelemeyi gerektirir.

İlk köleci imparatorlukların tarih sahnesine çıktığından bu yana sayısız kez yıkılıp yeniden kutsanarak inşa edilen devlet sistemine şüphe duymak bir yana, durmadan yenisini üreten, yıkılanın yerine bir daha yenisini kurmanın tek kurtuluş, halkların güvenli tek yaşam sistemi olarak savunanlar, savaş-barış ikilemini sadece devletlerarası yıkılış ve kuruluş öykülerinden ibaret sayarlar. Bunun en bariz örneği 1990'larda Sovyetlerin dağılması ile ortaya çıkan tartışmalardır. Kapitalist hegemonik güçler, 1990'larda büyük bir sevinçle sosyalizmin yıkılışını müjde almışçasına karşıladılar. Sovyetlerin yıkılışını, sosyalizmin toplumsal yaşam olarak sürdürülemediğinin kesin kanıtı olduğunu ileri sürüp bulunmaz fırsat olarak mucizevi tarihsel-bilimsel veri olarak değerlendirdiler ve kapitalist sistemin vazgeçilmezliğini ilan etmeye kalkıştılar. Toplum karşıtı olarak defalarca tarihsel trajediyle

sonuçlanan, sayısız yıkıma yol açan devletçi sistemlerin geçersizliğinden şüphe etmek istemedikleri için her şart ve koşul altında ceberut varlığına rağmen devlet savunuluyor. Onu ayakta tutan ordu başköşeye oturtuluyor. Milyonlarca insanın emeği, canı, kanı pahasına gerçekleşen sosyalist devrimin devletleşmesinden, hızla kapitalist çarka entegre olduğu için Sovyetler Birliği çöktü. Çöken reel sosyalizmin devlet mekanizması ve dayandığı kapitalist sistem çarkıydı, sosyalizm değil.

Dünya tarihinde imparatorluklar, krallıklar yerini küçültülmüş ulus-devletlere bırakırken hegemonik amaçlar, sömürü, işgal farklı biçimlerle hep süregeldi. Daha 1960'lardan bu yana baş gösteren kapitalist sistem krizi aynı zamanda ulus-devletin yapısal krizidir de. Ulus-devletin varlığını sürdürememe krizidir. Sapır sapır dökülen kapitalist sistem olmasına rağmen albenisi parlatılarak askeri, siyasi, ekonomik örgütlenmeyle sosyal, kültürel olarak toplumları içten fethetmeye yönelerek medya kuvvetiyle ayakta tutuluyor. Leviathan olan, kapitalizmin meta dolaşımının ve artı ürün birikiminin güvenliği için ihtiyaç duyulan araç devlettir. Her devletin varlığının temel güvencesi saydığı ihtiyaç, askeri örgütlenme olarak ordudur. Ordular savaşmak için hazır tutulur. Sadece kendisine yapılacak olası saldırılara karşı savunma amaçlı örgütlenmez, daha ziyade saldırı amaçlıdır. Emperyal, kolonyal, hegemonik arzu etrafında daima saldırmak için bahaneler üretilir. Aynı zamanda ordular, içte toplumu bastırmak, darbe yapmak için de en hazır kuvvet olarak beslenir, büyütülür.

Her ulus-devlet ordusunun zihniyeti, ruhunun mayası militarizme, milliyetçiliğe, cinsiyetçiliğe dayanır. Militarizm ise örgütlenip yayılmak için milliyetçiliğe, cinsiyetçiliğe ihtiyaç duyar. Böylesi üçlü bağla savaşa toplumsal meşruluk kazandırılır. Militarist ideolojinin en fazla kendisini açık ettiği dönem faşizm dönemidir. Militarizmi sadece devletin, orduların ideolojik kaynağı olarak göremeyiz. Militarizm, en geniş alana yayılır. Kadınlardan başlamak üzere topluma yaydırılır.

Ataerkillik, militarizmle en sert yüzünü gösterir. Askeri olgular, toplumun kültürüne en kutsal değerler olarak yerleştirilir. Eleştirisi bile vatana ihanetle eşdeğer tutulur. Kutsanan askerlik, kutsanan ordu, kutsanan devlet, dokunulmaz hükmü, tartışılmaz kararlarıyla otoriter iktidar yüceltilir. Zamanında Mussolini'nin ve Hitler'in yüceltilmesi buna örnektir. Yine her devlet, bir savaşa girmeden önce milliyetçiliği şahlandırarak vatanseverlik yerine ikame eder. Savaşa giren ülkenin kadınlarından fedakârlık etmeleri salık verilir. Seferberlik ilan edilir, savaşa seferber olmuş oğullardan, kızlardan gurur duymaları beklenilir. Oysa, iktidarlar kadınların, halkın demokratik geleceği için savaş emrini vermez, siyasi, ekonomik, askeri çıkarları dahilinde bir stratejiyi uygulamak için tüm toplumun geleceğini ateşe atar, riske eder. Ataerki zihniyete kurumsal yapılanmaya sahip olan sınıflı uygarlığın devlet sınırları içinde kadın cinsiyetçilikle bastırılır. Kadın en katı geleneksel role ve görevlere zorlanır. Kadının sesi, toplumun sesi kısıtlanır. Erkeklik şahlandırılır, övülür.

Günümüzde yakından tanıdığımız Erdoğan-AKP iktidarının tüm söylem ve eylemleri, militarist toplum yaratmaya dönüktür. Bu nedenle sıklıkla kadın kimliğine saldırı, toplumsal hak ve özgürlüklerin kısıtlanması, ortadan kaldırılması, kadının erkeğe kulluk etmesi siyasi, kültürel ve propaganda yoluyla resmi ve gayri resmi eğitim kurumlarıyla geliştirilir. Devlet, resmi imkanlarla yapılanları bir de kendisine bağlı sözde sivil toplum örgütleri ağıyla yapar. Kadına şiddetin artması toplumun kendiliğinden ahlaki çözülüşüyle ya da salt ataerkil gelenekle alakalı açıklanamaz. Gece gündüz toplumun ahlakını erozyona uğratan, erkekliği şahlandıran kadını küçülten geleneksel rol model olarak 'evinin hanımı' bunun dışına çıkmak isteyenlere 'kötü kadın' imgelemi yapıstırılır. Kadının siyaset dışı kalması, örgütsüz kalması için cinsiyetçi politika sistematik uygulanır. Biliyoruz ki, savaş öncesi ve sonrası kadın savaşın en ağır mağdurdur. Savaşlarda askerlerin kadınlara toplu tecavüzü, şiddet, katliam kendiliğinden değil yetiştikleri militarist, milliyetçi, cinsiyetçi ideolojinin sonuçları olarak yaşanır.

İktidar, şiddet ve güç kullanarak topluma zoraki militarist biçim verir. Örneğin Türkiye'de ordunun bir faaliyetini eleştirmek hep bir ağızdan iktidarın ve etkilediği çevrelerin linçine uğramayı getirir. İktidar askeri kararlarından dolayı eleştirilemez, karşı çıkılamaz, tartışılmaz hale getirilir. Askere olan inanç, bir de dini söylemler üzerinden pekiştirilir. Toplumun askeri faaliyetleri sorgulamasının önü idari, hukuki, siyasi yolla ve baskıyla alınır. Savaşa koşullandırılmış bir dönemde savaşa muhalefet etmenin bedeli iktidarın basın-yayın propaganda gücüyle linç edilir. Fikir özgürlüğünden tutulmuş örgütlenme, eylem hakkı her şey bastırılır. İktidar, toplumu nesneleştirerek, kendi çıkarını toplum çıkarı gibi gösterir. İktidar, bir de girdiği savaşı kazanırsa artık tanrı mertebesine yükseltilecek toplumun kulluk etmesi beklenir. Toplumun savaşı protesto hakkı ortadan kaldırılır ama iktidarın buyruğunda seve seve ölüme gönderilir. Ardından şehitlik, gazi nişanesi takılarak kutsal mertebe biçilir. Toplum sürekli militarizmin, milliyetçiliğin, cinsiyetçiliğin bombardımanı altında eğitime tabi tutulur. Genç kuşak, eğitim müfredatlarıyla Erdoğan'ın deyimiyle 'kindar bir gençlik' yetiştirilir. Peki, niçin, kime karşı kindar bir gençlik? Bu sorunun cevabında herkesin malumu olan Kürt düşmanlığı birinci sırada yer alır, gerisi konjektürel olarak durmadan suni düşman üretilerek ikinci duygular tazelenmesidir.

İktidarlar, toplumu militarize etme sürecini çok ince yöntemlerle geliştirdiği gibi, bu yetmediğinde daha sert söylem ve yönelimlere başvurur. Bunun için öncelikli olarak şiddet normalleştirilir. En geleneksel biçimiyle kadına şiddet, kadın cinayetleri, tecavüz, farklı yapılar arasında husumeti derinleştirme, düşmanlaştırma, ötekileştirme gerilim siyasetiyle toplum şiddeti kanıksar hale getirilir. Dikkat edilirse mevcut iktidar bütün siyasetini savaşa endeksli yürütmekte. Toplumun moral ve manevi değerlerine şiddetle saldırarak güvenlikten yoksun, huzursuz bir ortam yaratarak korku stratejisini uygulamaktadır. Korkuyla, tehditle, baskıyla etkisizleştirmeyi

amaçlar. Hem toplumla kavgalı hem dışarda herkesle kavgalı tutumuyla adeta her günü büyük bir cephe savaşını yönetiyor gibi gösterir. Sahte zaferlerle ataerkil otorite sağlama alınır. Söz konusu Kürtler olunca kavga, baskı, gerilim yerini tam bir düşmanlığa bırakır. Militarizmin günlük politik argümanı Türkiye'nin güvenlik sorunu olduğu, bu anlamda terör sorunu olduğu sürekli üretilir.

Sınıflı toplum uygarlığında devletlerin birbiriyle husumeti bölgesel, küresel, yerel çıkarları çatıştığından, çelişkileri uzlaşmaz noktaya düşüğünde egemenlik amaçlı, paylaşım amaçlı, sömürü amaçlı savaş başlatılır. 1. Dünya Savaşı, 2. Dünya Savaşı günümüzde 3. Dünya Savaşının nedenleri emperyalist paylaşımdır. Bir de bölgesel daha çok iki devlet arasında çıkan savaşlar yaşanmakta. Bugün Ortadoğu'da bölgesel savaşlar tahrik edilmekte, tetiklenmekte, istikrarsızlığı yaymakta ve taşınan emeller nedeniyle Ortadoğu ve dünyanın barışçıl geleceği tehdit edilmektedir. Kürtlerin özgür yaşam hakkını kabul etmediğinden ne zaman bir gelişim şansı görse askeri imhaya ezme ve bitirmeden vazgeçmediğinden sürekli bir saldırı halindedir. İki yüzyıllık olan Kürt sorunu AKP rejimiyle birlikte daha da kangrenleşmiştir. Kangrenleşen Kürt sorunu, Türkiye demokrasisini kangrenleştirmiştir, ekonomiyi iflas noktasına getirmiş, tüm özgürlüklere saldırı olduğundan kadının yaşam alanı daraltılmış, erkek şiddeti körüklenmiş, ata-reis-efendi mitleriyle erkek tahakkümü derinleştirilmiştir. Erdoğan, aynı zamanda Ortadoğu'da bölgesel hegemonya amacına ulaşmada Kürtleri, örgütlü kadın mücadelesini ve sahip olunan Demokratik Konfederalizm çözüm projesini engel gördüğünden, bunları ezerek yol almak istemektedir. Eski Osmanlıcılık hayalinin peşindedir.

Diğer taraftan iktidarın kötülüğünü ortaya koyan kesimler sıra kurumsal olarak ulus-devletin varoluş felsefesine gelince aynı net cümleleri kurmazlar. Kapitalizme karşı olmak onu ayakta tutan ulus-devletine de karşı olmakla başlar. Demokratik alanı genişletmek devlet aygıtının yönetim erkinin sınırlandırılmasını ciddi sorunsallaştırmaktan geçer. Demokrasi olmayan yerde barış, barışın olmadığı yerde demokrasi gelişmez. İkisi birbirleriyle bağlantılıdır. Kapitalist sistem ve ulus-devlet aygıtı topluma karşı sürekli bir savaş halidir. Egemenliği, otoriterliğini sürdürmenin savaşıdır. Burada daha çok üzerinde duracağımız husus savaşın askeri politik boyutudur. Bir yaşam ütopyası olmazsa neyin reddedilmesi

Toplum karşıtı ideolojik anlayışlar bile yeri geldiğinde iktidar çıkarları uğruna konjektürel duruma göre en değme barış, özgürlük, eşitlik savunucuları kesilir. Egemen sınıfların, gelişen toplumsal hareketleri kendi yedeğine alarak devrimlere el koyma, yön değiştirme pratikleri tarihte mevcuttur.

gerektiği netleşmez ve barışı istemek duygularımıza sığdıracağımız bir iyi niyetten öteye gitmez. Günümüzde barış heyecan uyandırmayan ama kulağa hoş gelen yüreklere su serpmeyen ama zayıfta olsa umut edilen ferahlatıcı iyimserliğe sığdırılmıştır. Politikadaki etkisi oldukça sınırlandırılmıştır. Ataerkil sisteme ve temsilleri olan iktidarlara karşı toplumsal hareketlerin yaygınlığı kadar etkili bir barış hareketinden söz edemiyoruz. Barışı dayanaklarından yoksun, örgütsüz savunmak sadece etkisiz bir talep ortaya çıkarır. Kadınlar, toplumu harekete geçirip ayaklandırıp kendi barışını kendisi yaratmalıdır. Özgürlük, demokrasi, hak, adalet, barış gibi olgular faşist, milliyetçi, ırkçı, dinci, cinsiyetçi ideolojik akımlarla mücadele halinde. Toplum karşıtı ideolojik anlayışlar bile yeri geldiğinde iktidar çıkarları uğruna konjektürel duruma göre en değme barış, özgürlük, eşitlik savunucuları kesilir. Egemen sınıfların, gelişen toplumsal hareketleri kendi yedeğine alarak devrimlere el koyma, yön değiştirme pratikleri tarihte mevcuttur. Tıpkı Fransız Devrimindeki Jakobin Hareket gibi, İran 1979’da şah rejimine karşı ayaklanan kadınlar, öğrenciler, solcuların zaferle sonuçlanan demokratik devrimini ele geçiren molla rejimi gibi.

Ataerkil sistem kurumları, zor aygıtları insanlık değerlerine zorla el koyabilirler, yasak cenderesinde tutabilir, gelişiminin önünü alabilir ama insanlığın ruhundan, aklından, arayışlarından silemez. Söz konusu insanlık değerleriyle örülü bir yaşam, acı ve kahr yaşayan, yaşamayan herkesin arzuladığı kamaştırıcı bir amaç olur. Ve gün gelir uğruna seve seve bedeller verilir. Başka hiçbir neden özgürlük, demokrasi, adalet, barış, eşitlik uğruna insanı gönüllü, fedaice, fedakârca bedel vermeye yönlendiremez. Sosyalizm anlayışı bütün bu insanlık değerlerini kapsar. İnsan toplumsal yaşamını sürdürdüğü müddetçe sosyalizm hep var olacaktır ister siyasal sistem olarak inşa edilsin ya da edilmesin. Sosyalizmden şüphe duymak insanın kendisinden şüphe duymasıdır. Sosyalizmin gerçek özü kadın özgürlüğüne dayanır. Kadın özgürlüğünü savunmayan, kadının özgür olmadığı bir yerde demokrasi ve sosyalizmden bahsedilemez. Tabi sosyalist olup farklı farklı ideolojik akımlar gelişebilmiştir. Konumuz bunların incelenmesi olmadığından toplumsal hareket olarak barış mücadelesini günümüz 3. Dünya Savaşı gerçeğinde ele almaya çalışacağız.

Nasıl Bir Barış Mücadelesi?

İnsanlar yasa, anayasayla hükümle fermanla zorla savaş cephelerine gönderilir. Oturiter yönetim sistemleri buyruklarınca savaşlar kadınlara, halka rağmen başlatılır. Milliyetçi, şoven düşünce sahipleri, iktidarlara yaygın siyasal örgütlenmeyle savaş taraftarlığını çoğaltarak meşruluk kazandırmak ister. Yeterince durumun farkında olmayan toplumun bir kesimini arkasına alabilirler. Vatan-millet-hürriyet bağlamı içinde histerik bir bencillikle işgal, talan, yıkım, kıyım güc gösterisi olarak kom-

plekslerini bir yere kadar tatmin edebilir. Ancak yıkarken yıkıldıklarını unutarak. Öldürürken, öldüklerini unutarak.

Neden devlet kurumunu sorgulamayla başlayarak toplumsal hareketlerin barışı savunma görevini hatırlatmış oluyoruz? Çünkü iktidarlara ulus-devletin güvenliği, toplumun güvenliği, çıkarları için hep savaştığını savunur. Devletlerarası çıkar çelişkileri yaygın bir coğrafyaya savaş taşımasıdır. Bu aldatmacayla savaşa makul gerekçeler üretilir. İktidarda olan siyasi erk, devlet mekanizmalarına dayanarak anayasa işleyişi içinde savaş kararı alır. Ya da kararı yasaya uydurur ya da yasayı kararına uydurur. Toplumun buna rıza gösterip göstermediğini dinlemeden yapar. Ama savaşın felaketle biten sonucunu sadece kararı veren iktidarlara değil halkın kendisi en başta da kadınlar pahalıya öder. Tecavüz, göç, yoksulluk şeklinde maddi ve manevi olarak ağır öder. Ve bir daha hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağı bir dönem başlar uzun süre. Savaşı başlatmak, gerekliliğini savunmak iktidarların meziyetidir, karşısında barışı savunmak toplumun meziyetidir, sorumluluğudur. Barışın yok-sunluğuyla yitip giden yaşamlar bir daha asla geri gelmeyecektir.

Barışı savunmak kadın hareketlerinin karakteridir. Ki üzerine bir saldırı tehdit olmadığı müddetçe savaşa razı gelen toplumların olacağını ileri süremeyiz. O zaman devreye öz savunma, meşru savunma girer. Kadın hareketlerinin mayası barışçıl bir toplum arzusuna dayanır. Bunun dışında kalan kadın adına örgütlenmeleri iktidarın uzantısı, işbirlikçisi, ataerkil sistemin kuklası, yedeği olarak nitelenmek toplumsal bilincimizin telakkisidir. Barışçıl olmayan, barış mücadelesi vermeyen kadın ya da kadın örgütleri açıkça erkek zihniyetlidir. Karşı devrim gücüdür. Bu durumda olanlar, kadın kimliğinden, kendinden uzaklaşmış, yabancılaşmış karşıtına benzeşmiş araçsallaşmıştır. Erkek egemen siyaset, savaş kararını dikte ediyor ve söz konusu partideki kadınlar ses çıkarmıyorsa erkek egemen sisteme teslim olmuşlar demektir. Kadın özgürlüğünü savunan ve bu amaçla yola çıkmış her kadın hareketi barış konusunda samimidir, militanca savunandır.

Barışı tesis etmeye koyulmak kadar tersine varlığına, değerlerine karşı imhacı yönelim, saldırı gelişmesi halinde öncelikli savunma mevzilerine kadınları çekmek, savunma örgütleri kurmak ve katılmak da gerekir. Ezilenlerin başka bir çare kalmadığında kendi varlığını savunma adına savunma araçlarını kullanmaları egemenlerin savaşıyla benzeştirilemez. Bu alanda çokça toptancı, ezberci yargılar olduğu söylenebilir. Faşizm silahlanmış ve üzerine yürüyorsa, katlediyorsa demokratik siyasal mücadele alanı tamamen kapatılmışsa, tankların, topların, uçakların önüne salt sloganlarla çıkılamayacağı aşikardır. Her saldırıya karşılık elbette herkesin olduğu gibi kadınların, halkın kendini savunma hakkı vardır. Meşru savunma en doğal haktır, devredilemez, kimsenin insafına bırakılamaz. Egemenlerin imha amaçlı askeri saldırılarıyla, ezilenlerin kendini savunma stratejisi temelinde yürüttüğü mücadeleyi asla birbirine karıştırmamak lazım.

Tüm demokratik çözüm yolları tıkandığında faşizm koşullarında meşru savunma zorunluluktur. Kürdistan’da kadın özgürlük savaşçıları böyle bir zorunluluğun meşru savunmasını yapıyor.

Bu koşullarda kadınların savaşı, barışı savunmak içindir. Barışın tesisi savaştan daha zordur. Öz savunmasız barış istemek sadece bir hayal olarak kalır. “Barış gelsin, barış istiyoruz” diye haykıran sloganların ardından mücadele pratiğine koyulmuyorsa bu, barışı iktidardan beklemek olur. Oysa faşist iktidarlar yıkılmayana kadar süreklileşmiş savaş politikasıyla toplumu gerilimde ve kendine muhtaç tutarak sanki çok büyük tehditleri büyük mücadeleler sonucu savuruyormuşçasına algı yaratarak toplumu arkasına almak ister. Bunu en ustaca yapan, adeta karakteri haline getiren en tipik örnek yine Türk devletidir. İdeolojik, siyasi çizgisi gereği kadına savaş, topluma savaş yani içerde savaş, dışarda savaş stratejisini uygulamaktadır. Böylelikle içte demokratik değişim dinamiklerinin önünü alacağını hesaplamaktadır. M. Kemal’in ‘yurtta barış, dünyada barış’ söylemi yurtta savaş dünyada savaş konseptiyle tam hız sürmektedir. Sataşan yoksa bile zorla sürekli dış mihrak, düşman cephe üretmeye bayılmaktadır. Böylelikle günlük sahte kurtarıcı rolündedir.

Durmadan düşman olgusu yaratmak, tehditleri varsaymak milliyetçi potansiyeli tetikleyerek, şovenizmi dalgalandırarak yandaş toplum yaratmadır. Kadınları ve kadın hareketlerini etkisizleştirmek için cinsiyetçi politikaları körükleyerek ataerkil barajları büyütür. Hitler üstün Alman ırkı idealini ortaya atarak soykırımlar yaptı. Türk

devleti, AKP eliyle dincilik ve milliyetçilikle güçlendirilmiş Türkçülük ideali için her şeyi yapmakta. Herkesi başta Kürtleri bir numaralı Türk düşmanı ilan etmekle kalmayıp, Kürtlerin siyasi statü kazanmasını kendisi için bir yok oluş olarak görmekte. Türk egemen ulus dışında Kürtlerin, diğer halkların maddi ve manevi zenginliğini, gelişimini, özgürlüğünü kendisine düşman belleyerek yok etmek, Türkçülük potasında eritmek istemektedir.

Fiziki, kültürel kırımla yıkılmış yerle bir olmuş viraneler üzerinden yüce Türklüğü ayakta tutmaya odaklı bu zihinsel sakatlık, bir dönem Rumları hedef aldı, yerinden yurdundan ederek mal varlığına el koydu, göçertti, geri kalanı Türkçülük ideolojisiyle eritti. Rumlar, Çerkezler, Ermeniler, Kürtler, Aleviler, Êzidiler yetmeyince Avrupa’yı düşman ilan ediyor. Türk devlet geleneği,

Kadınların savaşı,
barışı savunmak içindir.
Barışın tesisi savaştan daha
zordur. Öz savunmasız barış
istemek sadece bir hayal olarak
kalır. “Barış gelsin, barış istiyorumuz”
diye haykıran sloganların
ardından mücadele pratiğine
koyulmuyorsa bu, barışı
iktidardan beklemek
olur.

‘Kürt kökenli Türk’, ‘Ermeni kökenli Türk’, ‘Gürcü, Çerkez’, ‘Rum kökenli Türk’ vatandaş tanımıyla varlığını kadavraya bölüp ayrıştırarak zihniyet operasyonu, kişilik operasyonu, kültürel operasyon yaparak kimliğine yabancılaştırma, asilime etme yetmediğinde zorla kendine dahil etmede ünlüdür. Durmadan düşman üretmek varlığına, amacına anlam bulmaya çalışan bir Türkçülük zihniyeti hüküm sürüyor. Militarist bir toplum yaratma amacıyla günlük yirmi dört saat Türklere Türklük ve düşman propagandası yapılmakta. Türkçülüğe ve iktidara biat ettiren kulluk siyaseti güdülmekte. Türkçülüğün her milliyetçi hastalıkta olduğu gibi tek bir şanı vardır. Acımasız ırkçı ve barbardır.

Yok etme siyaseti izleyen ve imkân olanak bulduğunda fiziki katliama girişen bu siyasal rejim karşısında nasıl bir barış hareketi olunur arayışı yarıcıdır. Egemenlerin savaşı, iktidar çıkarları uğruna yapılan paylaşım savaşları, sömürgeci savaşlar işgal ve ilhak savaşları en başta kadınların yaşamına saldırdır. Habitatını öldürür, doğasını öldürür, maneviyatını parçalar, göç ve sefalet yollarını döşer, yetmez tecavüzle kadın şahsında bir toplumun onuru silinir, kimliği parçalanır. Savaşın ilk mağduru kadınlar olur. Bu yüzden savaş ve barış kararları kadınları, kadın hareketlerini herkesten fazla ilgilendirir.

Kadın hakikati adaleti, barışı, eşitliği, özgürlüğü temsil eder. Aksini iddia edenler, sorunu ataerkil sistemin verili kadın gerçeğinde aramalıdır. Kadın özgürlüğü tüm insan haklarının ve demokratikleşmenin teminatıdır. Dünya siyasi tarihine ve kadın özgürlük mücadele tarihine damgasını vuran kadın önderlerden birkaçının tutumunu hafızalarımızda yeniden canlandırmak sisli perdeleri kaldıracaktır. Sosyalizmin kuramcılarından ve aktif mücadele önderlerinden Roza Lüksemburg, Clara Zetkin, Aleksandra Kollontay 1. Dünya Savaşı’na karşı çıkarak savaş karşıtı gösteriler düzenlemiştir. 1915’de Bern’de yapılan Uluslararası Kadın Konferansına katılan Clara Zetkin savaş karşıtı tutumu nedeniyle Alman hükümeti tarafından tutuklanır. Söz konusu dönemde SPD’li kadınlar bu tutumu desteklemeyerek yalnız bırakır. 1910 Kopenhag kongresinde 2. Enternasyonal’de Clara Zetkin’in önerisiyle kabul edilen 8 Mart uluslararası Dünya Emekçi Kadınlar Günü, aynı zamanda kapitalizme, savaşa karşı seferberlik günüdür. Kürdistan Kadın Hareketinin öncülerinden Sakine Cansız, barış mücadelesinin geliştirilmesinde eşsiz bir emeğe sahiptir. Yaşam ve mücadele duruşu hep bu çizgideydi. Kadın Hareketinin öncülüğünü yaptığı gibi yeri geldiğinde gerilla komutanlığı yaptı, toplumsal mücadelenin merkezine barış politikasını aldı.

Bugün, Türkiyeli ve Kürdistanlı kadınlar olarak Türkiye Cumhuriyeti’ni demokratikleştirmek için barış mücadelesine yüksek bir inançla demokrasi savaşçılığını sürdürmek gerekir. Demokrasi ve barış dilini hâkim kılmak gerekir. Özgürlük ve barışın militanlığı harekete geçebilmeli. Çünkü kadın, toplumsal varoluş kanunu gereği sosyalist bir kişiliğe sahiptir; savaşı, sınıflaşmayı kabul etmez. Kadının statüsüzlüğü, ezilmişliği ezilen halklar ve tüm toplumsal kesimlerle özdeşleştiğinden bugün Rojhilat’ta, Rojava’da, Bakur’da yaşandığı gibi toplum, kadın etrafında kümelenmiş ve ayaktadır.

Barış mücadelesinde dikkat çekilmesi gereken bir yön de pasifizme açık tutulmasıdır. Pasifist çizginin barış dili olarak yerleşmesidir. Aksine, yaşanan bir barış ortamı olmadığına göre, faşizm koşullarında barış mücadelesi en radikal demokrasi militanlığını gerektirir. Aylarca sürececek devasa protestoların dize getirmeyeceği bir iktidar yoktur. Bugün Rojhilat Kürdistanı ve İran’da halkın gösterileri barışçıl gösterilerdir. İran rejiminin askeri saldırılarına, zorbalığına karşı elbette kendini savunma yöntemlerine başvurması işin doğası gereğidir. Meşru savunma çizgisini esas almak, barış ve demokrasi için şarttır.

Burjuva feminist anlayışla kadın özgürlüğü savunulamaz. Kadın özgürlüğü öylesine ana merkezi bir bağlamdadır ki, yaşama dair her şey kadın mücadelesini dolayısıyla özgürlüğünü ilgilendirir. Siyasal, ekonomik, kültürel toplumsal sorunlar bağlamından koparılarak yalıtılmış kadın özgürlük felsefesi etkisiz kalmaya mahkumdur. Toplumsal cinsiyetçilik nedeniyle ortaya çıkan kadın özgürlük sorunu toplumsal bir sorun olduğundan, ataerkil sistemle ve politikalarıyla mücadeleyi göze almayı gerektirir. Ulus devletlerin, oligarşik yapıların, egemen sınıf ve ulusların savaşlarının peşine takılamaz. İçinde olduğumuz 3. Dünya Savaşına karşı da kadınların mücadelesi barışı savunmaktır.

Türkiye’de elbette kadınların barış, adalet, özgürlük, demokrasi mücadelesi kesintisiz sürdü. Ancak kesintiye uğradığı yer yer geriye çekildiği, dar kaldığı dönemler de oldu. Savaş dışında başka bir şeyin konuşulmadığı ve ekonomik kaynakların savaş bütçesine ayrıldığı Türkiye siyasi gerçeğini ancak kadınların birleşik mücadele perspektifi değiştirebilir. Bir dönem aktif olan Barış İçin Kadın Girişimi örgütlemesi önemliydi ancak şimdi varlığını sürdürmüyor. Nereden başlamalı, nasıl yapmalı? Türk devletinin Kürdistan’da yürüttüğü savaşta kimyasal silah kullandığı açığa çıkmasına rağmen Türkiyeli feministlerde suskunluk baskın. Türk devleti açıktan savaş suçu işlemesine rağmen ve Rojava Kürdistanı’na, Suriye’ye günlük bombardımanla saldırıp sivillerin katliamına yol açmasına rağmen bu suskunluk! Oysa feminist hareketler, farklı örgütlenmeler, militarizmle güçlü

yüzleşerek AKP-MHP’nin savaş kararını protesto ederek sahada varlık gösterebilir. Türkiye ve Kürdistan’daki kadınlar birleşerek cinsiyetçiliğe, militarizme, faşizme, savaşa karşı barış bayrağını açarak iktidarı sarayına hapsedebilir. Ahtapot gibi tüm toplumun üzerine karabasan gibi çöken iktidarı her yerde ancak kadınlar durdurabilir. Çünkü kadınlar olarak her yerde varız. Ancak parçalı, küçük gruplar düzeyinde değil dev mitingler düzenleyerek ve durmadan direnerek savaş siyasetini kilitleyebiliriz. Tıpkı bugün hayranlık duyduğumuz Rojhilat ve İranlı kadınların yaptığı gibi.

Talep eden siyaset değil, yaratan, değiştiren siyasettir barışı savunmak. Barış için büyük mücadele gereklidir. Anti-militarist olmak barışı savunmaktır. Oligarşik yapıların çıkarlarına hizmet eden savaşı istemiyorsak faşizme karşı mücadelede, barış mücadelesinde birleşmek zorunludur. Hayatımızın ve mücadelemizin temel kılavuzu, savaşa karşı barışı hep savunmak olacaktır. Tüm anti-kapitalist, anti-emperyalist, anti-militarist hareketlerle dayanışma içinde olarak ve özgürlük uğruna her bedeli göze alarak...

Zamanı Kolonileştirenlere Karşı Savaşın Kadınların Zamanı

Neslihan Şedal

Giriş

Ortadoğu coğrafyası, erkek egemen tarihin yazımlarıyla; ölüm, yıkım, katliam, savaş, göç gibi daha nicesini sıralayabileceğimiz toplumsal sorunlarla kazındı hafızamıza. Ortadoğu’yu, hafızamızda oluşturulan olumsuzluklar silsilesinin yaşandığı bir coğrafya haline getirmenin birçok nedeni var. İlk toplumsallaşmanın yaşam bulduğu, toplumsallığın kadın kültürüyle şekillendiği, ahlaki ve politik yaşam formlarının geliştiği bir coğrafya. Yine kadın kültürüne dair güçlü izlere rastlandığı, bu kültürü yaşatmak için kadınların direndiği, şu an ise özgürleştirilmeyi bekleyen mekanlar... Bir toprak parçasından çok daha fazlası; kadim bir tarih, köklü toplumsal değerler ve direngen kadınlar... Bu hakikat, kapitalist modernitenin “yaşam kaynağı” olarak gördüğü yerlerden biri yapıyor Ortadoğu’yu.

Ortadoğu’da kadınlar, tarih boyunca yaşamı güzelleştirmek, anlam katmak için hep mücadele etmişlerdir. Bu anlam katma arayışında kimi zaman doğayla daha uyumlu yaşamının yöntemleri geliştirilmiş, kimi zaman ise toplumsal yaşamın politikleşmesi, yaşanan sorunların kısa sürede ve kalıcı bir şekilde çözülmesi amaçlanmıştır. Toplumun özü, ahlaki ve vicdani forma dönüşürken kadının aklı, ruhu ve bilgisiyle şekillenen, iradesiyle de anlam bulan bir ahlak sistemi gelişmiştir. Dönemin temel toplumsal mücadelesi ise bu yaşam modelini korumak olmuştur. Binlerce yıldır ataerkil sistemin tüm saldırılarına rağmen hala kendini yaşatmaya çalışarak toplumsal dinamikleri harekete geçirmiştir.

İktidar aklının kendini yarattığı, ideolojisini (cinsiyetçilik) ve bu ideolojinin dayanaklarını oluşturduğu, kurumsallaşmasını geliştirdiği sömürgeci zihniyetin en derin haliyle de yaşanmaya devam ettiği bir coğrafya Ortadoğu. Kadın hakikatının hedef alınması ile kendini inşa eden iktidar aklı; kadının “kutsal” görüldüğü alanlardan başlayarak bedenini, emeğini, duygu ve düşünce dünyasını sömürü-denetleme alanları haline getirmiş ve sayısız ataerkil politika üretmiştir. Kadın öncülüğünde gelişen etik ve estetik değerler, toplumsal kültür ve kazanımlar hedef alınırken doğa ile gelişen muazzam bağı da koparılmıştır. Yarattığı sistemin ideolojisi ve kurumlarının yol açtığı şiddet, taciz, tecavüz, intihara sürüklenme, kadın sünnetleri vb. toplumsal sorunlarla kadın kırım politikaları, farklı farklı boyutlarla devam etmektedir. Bu gerçeklikten yola çıkarak kadına karşı gelişen tüm saldırılar; yaşama, toplumsallığa, doğaya karşı gelişen savaşın başlangıcı olarak okunmalıdır.

Yaşadığımız dünyayı adeta cehenneme çevirmek isteyen ve yaşanmaz kılan ataerkil kapitalist sisteme karşı, dünyanın her yerinde direnişler yükselirken bu yazı; kadın hakikatını hedef alarak başlatılan savaşın ilk mekânı olan Ortadoğu’da yeniden yükselen kadın direnişlerini konu alacak. 21. yüzyılda, yerelden başlayan isyanların evrensele doğru aldığı yola, kadın direniş biçimlerine, kadın direniş tarihinden güç alan ve sınırları aşarak küreselleşen direnişlere odaklanacaktır.

Tarihinden Beslenen Ortadoğulu Kadınların Direniş Yöntemleri

Kadın etrafında gelişen toplumsallığın hedef alınması ile inşa edilen ataerkil sisteme karşı eylemler, isyanlar ve devrimler gibi çeşitli direniş biçimleri, binlerce yıldır devam etmektedir. 21. yüzyılın ilk çeyreğinde ise Ortadoğu’da gelişen toplumsal hareketler ile on yıllardır yönetimde bulunan diktatör rejimleri tahtlarından indirilmiştir. Kadınların öncülük ettiği eylemler ve kadın direnişleriyle, rejimler yıkılmış ve devrimsel süreçler yaşanmaya başlamıştır. Ortadoğu’da 21. yüzyılda gerçekleşmeye başlayan halk hareketleri; özgürlük, demokrasi, eşitlik ve kendinden önceki hareketlerden farklı olarak en temelde de kadın özgürlük sorunu çerçevesinde şekillenmeye doğru gitmektedir.

Yüzyıllardır, sömürgeci kapitalist modernite güçlerinin dizayn etmeye çalıştığı Ortadoğu’da yaşanan siyasal, sosyal, ekonomik kriz giderek derinleşirken 21. yüzyılın başından itibaren halklar ve kadınlar, yaşanan sömürgeciliğe ve yaratmış olduğu krize karşı isyanlarını büyütmeğe başladılar. İlk direnişler Tunus’ta yaşanan hak ihlallerini, ekonomik krizi ve dikta rejimini protesto etmek için bedenini ateşe veren Muhammed Buazizi adlı gencin yaşamını yitirmesi üzerine yayılmıştı. Diktatör rejimlere karşı, on yıllardır biriken öfkenin direnişe dönüştüğü bu dönem “Arap Baharı” olarak tanımlanıyor. Bu kavram, toplumsal hareketler literatüründe, tartışmalı bir kavram olmakla birlikte sürecin etkilerinin de olduğu, kimi yerlerde rejim ve

yönetim değişikliği yaratmış olsa da iktidar savaşlarının hala devam ettiği, bu kaotik durumdan da en çok kadınların etkilendiği çok açık.

Kadın hareketleri Ortadoğu’da “Arap Baharı” olarak tanımlanan süreçten önce de örgütlüydüler, fakat bu sürece de oldukça güçlü katılıp öncülük ettiler. Arap Baharı’nın halklar için henüz “bahar” getirmede olduğu gerçeği söz konusuysa kadınların öncülüğünde gelişen isyanların ve devrimin “bahar” getireceğine dair inanç ise gün geçtikçe daha da büyüyor.

Tunus’ta kadın hareketlerinin tarihi oldukça eskiye dayanıyor. Sömürgeci sistemlere ve kadın düşmanı yönetimlere karşı her zaman örgütlü bir kadın gücü mevcuttu. Örgütlü kadın hareketleri, 2010 sonlarından itibaren bütün coğrafyayı derinden sarsan ayaklanma döneminde de ilk günlerden itibaren aktif ve etkindi¹. 20. Yüzyılda, kadın haklarını-kazanımlarını (kadına yönelik şiddetle mücadele, çok eşlilik, miras hakkı, kamusal alanda yer alma vs.) 1956 Anayasası ile büyük direnişler sonucu kazanmayı başarmışlardı. Fakat kadınların yaşamlarında hem aile içinde hem de sosyo-ekonomik alana katılımına dair değişimlerin yaşanmaması, kadın hareketlerinin her zaman örgütlü, bilinçli bir dinamik olarak kalmalarına ve mücadele etmelerine de neden olmuştu.

23 yıl boyunca yönetimde olan Zeynel Abidin Bin Ali’nin devrilmesinde de büyük bir role sahip olan kadınlar, 2011’de yönetime gelen İslamcı Nahda Hareketi’ne karşı hala direniyor. Devrimden önce “Tunus Milli Kadınlar Birliği” çatısı altında, sendikalarda ve derneklerde örgütlenen kadınlar, ataerkil sömürgeci sisteme karşı örgütlü bir güce dönüşmüştür. 2011’de gerçekleşen “devrim”den sonra da örgütlenmeye devam ederek birçok kazanım elde etmişlerdir. “Tunus Kadınları İçin İttifak” ağı kurularak çeşitli konularda mücadeleye yürüten sivil toplum kuruluşları, demokratik bir toplum için eşitliği savunmak adına birleşmiş ve Anayasada eşitlik için birçok eylem örgütlemişlerdi. Eşit temsiliyetin seçim kurulu tarafından kabul edilmesi, kadınların parlamentoda temsiliyet oranının yükselmesi, Miras Hukuku’nda kadınların haklarına dair düzenlemeler yapılması, 2017’de ise kapsamı genişletilerek kadına yönelik aile içi her türlü şiddeti önleyen yasanın yürürlüğe girmesi, kadın mücadelelerinin sonuçlarıydı. Tüm kazanımlara rağmen, kadına yönelik şiddetin yüksek oranda olduğu Tunus’ta, yönetimle hiçbir zaman uzlaşmayan kadınlar, günümüzde de hala sokaklarda sivil itaatsizlik eylemleriyle mücadele etmeye devam ediyorlar.

¹ “Ortadoğu’da Bir Vaha: Tunus’un güçlü kadınları!”, *Ekmek ve Gül*, 7 Şubat 2021, <https://ekmekvegul.net/sinirlarin-otesi/ortadoguda-bir-vaha-tunusun-guclu-kadinlari>. (Son Erişim: 29 Aralık 2022)

Mısır da Ortadoğu’da kadim bir kadın direniş tarihine sahip olan coğrafyaların biri. Ataerkil kapitalist sistemin yarattığı toplumsal sorunlara karşı yükselen direnişlerde kadınlar her zaman yer almıştır. Mısır’da ilk kadın hareketi ise “Mısır Feminist Birliği” olarak 1923 yılında kurulmuştur. Kadınlar bu birlik çatısı altında kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasının, Anayasada kadın haklarının güvence altına alınmasının mücadelesini yürütmüşlerdir. Tunus’ta başlayan direnişler kısa sürede Mısır’a da sıçramış, 2011 tarihinde Tahrir Meydanı’nda başlayan protestolarda kadınlar en ön saflarda yer almışlardı. Aynı zamanda sosyal medya üzerinden, taciz ve tecavüz konularında toplumda büyük kampanyalar yürüten kadınlar, “#SokaktaGüvendeHissetmiyorum, #TacizeHayır, #TacizciyiTeşhirEt...” gibi kampanyalarla öfkelerini dile getirmiş² ve bu kampanyalar sayesinde güçlü bir kadın potansiyelini açığa çıkartmışlardı. Kadınların direnişlerde yoğunlukta yer alması, bir taraftan binlerce yıldır ataerkil sistemin kadınlara biçtiği rollerle oluşturulan zihniyet değişmeye başlarken diğer taraftan protestolar esnasında cinsiyetçi saldırılara da maruz kalmışlardır. Kadınlar duvarlara, gelişen protestolarda ve direnişlerde öncü olan birçok kadının ve Kraliçe Nefertiti’nin resimlerini çizmişlerdi. Köklerinden beslenerek gelişen bu mücadele tarzı ile başta kadınlar olmak üzere toplumda çok ciddi bir etki bırakmışlardı.

Sudan, Ortadoğu’nun on yıllardır “tek adam” rejiminin sürdüğü yerlerden biri. 30 yıllık yönetimin kadın düşmanı politikaları, hak ihlalleri, ekonomik kriz gibi birçok farklı talep için başlayan protestoların başını çeken kadınlar, direnişin sembolüne dönüştüler. Sudan halkı, direnen kadınları Kandaka³’lara benzetmişti. Direnişin sembol isimlerinden biri haline gelen Ala Salah, protestolara öncülük ederken giydiği kıyafetle, Sudan’ın yazılmamış kadın direniş tarihine ve kültürüne dikkat çekmiş; “Toub⁴’un bir tür gücü var ve bana Kandaka’ları hatırlatıyor.” demişti.

Kadınların direniş-
lerde yoğunlukta yer alması,
bir taraftan binlerce yıldır ataer-
kil sistemin kadınlara biçtiği rollerle
oluşturulan zihniyet değişmeye başlar-
ken diğer taraftan protestolar esnasında
cinsiyetçi saldırılara da maruz kalmış-
lardır. Kadınlar duvarlara, gelişen
protestolarda ve direnişlerde öncü
olan birçok kadının ve Kraliçe
Nefertiti’nin resimlerini
çizmişlerdi.

² Halide Türkoğlu, “Yükselen Faşizm ve Kadın Mücadeleleri”, *Jineoloji Dergisi*, Sayı: 11, Ekim-Kasım-Aralık 2018, S.37.

³ Sudan’ın Nübye bölgesinde yaklaşık 4 bin yıl önce hüküm sürmüş antik hanedanlığın savaşçı kraliçeleri için kullanılan isim.

⁴ Toub: Kandaka savaşçı kraliçelerin giydiği kıyafet.

Kadınların bedenini denetleyen ve toplumsal-ekonomik yaşama katılımını kısıtlayan yasalar (örtü zorunluluğu, yabancı erkeklerle konuşma-arkadaşlık yapma yasası vb.) Kandaka'ların izinden giden Sudanlı kadınların direnişleri sonucu yürürlükten kaldırılmıştı.

İran'da, "ahlak" polisi tarafından katledilen Jina gibi birçok kadın, sözde Kamu Düzeni Yasası'na uymadığı ve "ahlaka aykırı davranışlar" adı altında kadın düşmanı politikaların hedefi olarak katledilmişti. Yine aynı yasalara dayanarak kadınlara işkence edilmiş, kadınlar gözaltına alınmış, tutuklanmış, recm ve idam edilmişti. Kadınların direnişleri sonucu, Kamu Düzeni Yasası yürürlükten kaldırılmış olsa da fiiliyatta devam etmekte, kadınlar cinsiyetçi ve kadın düşmanı politikalarla maruz kalmaktadır. Söz konusu politikalarla karşı, Sudan'da kadın hakları mücadelesinin merkezinde üç milyona yakın üyesi bulunan Sudan Kadın Birliği yer alıyor.⁵ Birlik, birçok sivil toplum kuruluşunun bir araya gelmesi ile oluşturularak hem maddi hem de manevi desteklerde bulunuyor. Geçiş hükümeti sürecinde sosyo-ekonomik kazanımlar elde edilmiş olsa da kadınlara eşit ve özgür bir yaşam vaat etmediği, ülke durumunun neye evrileceği belli değilken Sudanlı kadınları bu gerçekliğe karşı daha da örgütlü durmaya hem Ortadoğu hem de dünyadaki kadınlarla örgütlü zeminlerde buluşup mücadeleyi büyütmeye sebebiyet oluşturuyor.

Afganistan ise kapitalist sömürgeci güçlerin on yıllardır hedefi haline gelen bir coğrafya. 2001 tarihinde ABD'nin Afganistan'ı işgal etme amacı, Afganistan'ın zengin yeraltı-üstü kaynaklarını sömürmek, uyuşturucu ticaretinin kontrolünü ele geçirmek ve Afganistan'da askeri bir üs oluşturarak bölgeyi kontrol altına almaktı. "Terörle mücadele" ve "Afgan Kadınlar İçin Özgürlük" sloganları ile işgal girişiminin asıl amacını perdelemek istemiş, böylece işgali meşru bir gerekçeye dayandıracağını düşünmüştü. Fakat hem önceki işgal saldırılarına karşı hem de kadınların yaşamını etkileyen ve her türlü saldırıyla mücadele eden kadınlar, ABD'nin asıl amacının kadınların özgürlüğü olmadığı, baştan beri Taliban'la işbirliği içinde olduğu gerçekliğine karşı, başta kadınları ve toplumun tamamını bu anlaşma karşısında örgütlenmek için çalıştılar. 1971 yılında kurulan ve köktendinci, sömürgeci rejimlerin kadın düşmanı politikalarına karşı mücadele eden Afgan Devrimci Kadınlar Birliği (RAWA), kadına yönelik her türlü saldırıya ve sömürgecilik faaliyetlerine karşı birçok eğitim-sağlık-kültür kurumu kurarak örgütlenme çalışmaları yürütmüşlerdir. Yine kadınlar, ABD ve Taliban arasında anlaşma için müzakereler devam ederken 14 Mart 2019 yılında Twitter ve Facebook

⁵ "Muhalefetin Öncüsü Sudanlı Kadınların Hakları Ne Durumda?", *Bianet*, 15 Nisan 2019, <https://m.bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/207482-muhalefetin-öncüsü-sudanli-kadınların-hakları-ne-durumda>. (Son Erişim: 02.01.2023)

üzerinden #MyRedLine (*BenimKırmızıÇizgi*) hashtagi ile bir toplumsal hareket başlatarak⁶ Taliban'ın geri gelmesi durumunda yaşanacaklara işaret etmişlerdi. Dijital medya üzerinden başlatılan hareket, toplumda ciddi bir karşılık bulmuş ve Taliban'a karşı örgütlenme zemini oluşturmuştur.

ABD'nin çekilerek Taliban'ın 15 Ağustos 2021 tarihinde Kabil'i ele geçirmesiyle ilk yapılan, kadınların mücadeleleri sonucu elde etmiş olduğu haklara saldırmak oldu. Taliban'ın şeriat yasalarını uygulamaya başlaması ile kadınlar toplumsal ve ekonomik yaşamdan soyutlandı. Zorunlu olmadıkça evden dışarı çıkmamaları, şayet çıkarılsa yanlarında birinci dereceden erkek akrabalarının refakat etmesi kurala bağlandı. Burka giyme zorunluluğu getirildi, memur kadınlar işten çıkarılarak evlerinde kalmaları söylendi. Kız çocuklarının ortaokula gitmesi yasaklanırken kadınlar üniversiteden çıkarılarak tüm eğitim kademeleri yasaklanmış oldu. Yine kadınların sivil toplum kuruluşlarında yer alması, araç kullanmaları, spor yapmaları, tek başına seyahat etmeleri yasaklandı. Tamamen erkeklerden oluşan kabine, kadın bakanlığını da kapatarak yerine "Dua" yani "Rehberlik ve Namusun Teşviki ile Ahlaksızlığın Önlenmesi Bakanlığı" kurdu. Kadınlara, üniversitelere girmek yasaklanırken erkeklerin diplomalarını yakarak protesto etmeleri, dersleri boykot etmeleri; kadın spikerlere peçe zorunluluğu getirilerek akabinde işten çıkarılmalarından sonra ise erkek spikerlerin maske takarak protesto etmeleri; kadınların direnişleriyle bir kültür oluşturduğunun kanıtlarıydı. Çünkü kadına yönelik gelişen saldırıların, aslında toplumsal yaşama saldırı olarak geliştiğini anlamış olmanın refleksleriydi.

Afgan kadınlar, Taliban'ın şeriat rejiminin politikalarına, kısıtlama ve yasaklamalarına karşı direndiler ve hala direniyorlar. O dönem direnen kadınları Selay Ghaffar;

Afganistan'da bu kadın düşmanı barbarlar tarafından evlerine kapatılmış, sesleri bastırılmış kadınların tamamının sesi oldular. Sesi kısılmış tüm kadınlar için seslerini yükselttiler ve mücadele ettiler. Bunun karşılığında tutuklandılar, işkence gördüler, öldürüldüler, kaybedildiler, şiddetin her türlüüne maruz kaldılar, ama geri çekilmediler. Tüm dünyaya korkutulmayacaklarını, sindirilmeyeceklerini ve gericilik ve baskı karşısında dimdik duracaklarını gösterdiler.⁷

⁶ "Yeni Toplumsal Hareketler Bağlamında Bir Dijital Aktivizm Örneği: Afganistan Kadın Hareketi Myredline", *Dergipark*, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2404723>. (Son Erişim: 2 Ocak 2023)

⁷ "Özgürlüğe Ulaşmanın Tek Yolu Devrimci Afganistanlı Kadınların Birleşmesi", *Mezopotamya Ajansı*, 15 Ağustos 2022, <http://mezopotamyaajansi35.com/tum-haberler/content/view/179726>. (Son Erişim: 15 Aralık 2022)

şeklinde anlatıyordu. Taliban'dan önce de kadın düşmanı politikalarla ülkeyi yönetmeye çalışanlara karşı örgütlenen kadınlar, bu sefer dünya ve Ortadoğu'daki kadın hareketlerinin direnişlerinden ve deneyimlerinden güç alıyorlardı. Kadınların "Nan, Kar Azadi" sloganı ile sokaklarda, kadınların yaşamlarını kısıtlamaya dönük yasaların çıkarıldığı, ekonomik-sosyal-siyasal her türlü toplumsal krizin yaratıldığı yer olan parlamentonun önünde direndiğine tüm dünya şahitlik ediyordu. Selay Ghaffar'ın;

Kobanê'de savaşıyan kadınlar tüm dünyanın örnek aldığı kadınlar haline gelmiştir. Konu direniş olunca kadınların erkeklerden daha güçlü olduğunu gösterdiler bütün dünyaya. Kobanê'de savaşıyan kadınlar bize kadın özgürlüğünün yolunu açtılar. Bize, özgürlüğümüzü istiyorsak uzanıp onu kendimizin alması gerektiğini öğretiler. Biz Afganistanlı kadın aktivistler ve devrimciler olarak her zaman Kürt kadınların direnişini yakından takip ediyoruz ve onlardan ilham alıyoruz. Her zaman onları destekleyeceğiz ve onların deneyimlerinden öğrenmeye devam edeceğiz.⁸

ifadesi; Rojava'da kadınlar DAİŞ'e karşı nasıl mücadele etmişse Afgan kadınlar da aynı yöntemle mücadele edip başarıya ulaşacaklarını belirtiyordu. Rojava'da kadınlar öncülüğünde gerçekleşen devrim, yerelden evrensele doğru bir direnişin de başlamasına sebep olmuştu.

Suriye ve Rojava'da kadınların erken yaşta ve zorla evlilikler, çok eşlilik, kadına yönelik şiddete karşı mücadele, eğitim, ekonomik ve siyasal alanda yer almaya dönük direnişleri çok eskiye dayanmaktadır. Suriye'de kadınlar Esad rejimine karşı örgütlenirken 2005 yılında Rojava'da kadınlar, Yekitiya Star çatısı altında birleştiler. Erkek egemen zihniyete karşı, her alanda öz savunmayı geliştirmenin mücadelesini yürüttüler. 2011'de başlayan halk hareketlerinden sonra, El Nusra ve DAİŞ çetelerine karşı, kadınlar öncülüğünde tarihi bir direniş sergilenmişti. İnsanları kafeslere koyarak yakan, kafa kesen, kadınlara tecavüz eden ve köle pazarlarında satmaya çalışan, binlerce insanı yerinden göç etmeye zorlayan zihniyete karşı büyük bir zafer elde edilerek Rojava Kadın Devrimi gerçekleşmiş ve hala devrimlerin gerçekleşmesine ilham kaynağı olmuştur. Rojava Devrimi, coğrafyadaki halkların ve kadınların yaşamını etkilemekle kalmayıp dünyadaki halklar ve kadınlar için model olmaktadır.

Devrimden sonra ise uğruna mücadele edilen ahlaki ve politik toplum değerlerinin yeniden yaşam bulabilmesi için özgür eşyaşam modeliyle kadın-erkek ilişkilerini

⁸ "Özgürlüğe Ulaşmanın Tek Yolu Devrimci Afganistanlı Kadınların Birleşmesi", Mezopotamya Ajansı, 15 Ağustos 2022, <http://mezopotamyaajansi35.com/tum-haberler/content/view/179726>. (Son Erişim: 15.12.2022)

eşit, özgür bir yaşam biçimine dönüştürmek ve bu dönüşümün tüm yaşam ilişkilerine yansımalarının sağlanması için mücadele verilmiştir. Bunun için kamusal tüm alanlarda eşbaşkalık sistemi uygulamaya konulmuştur. Kadınların siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda örgütlenerek kadın rengini ve iradesini yansıttıkları alanlarda özgür ve eşit bir yaşamın kadın öncülüğünde oluşabileceğini göstermişlerdir. Özsavunma birliklerinden adalet komisyonlarına, diplomasiden eğitime bütün yaşam alanlarının dayandığı örgütlenme perspektifi ise jineoloji fikriyatı ile şekillenmektedir.

İran ve Rojhilat'a yüzümüzü döndüğümüzde, kadın direnişlerinin küreselleşmesine ışık tutan bir sürecin, kadın tarihinden süzülerek geldiğine ve yeniden devrimsel süreçlerin yaşandığına şahit oluyoruz. Kadınların direniş yöntemleri, mitolojide geçen tanrıçaların isyanını anımsatıyor. Sümer mitolojisine göre; aşk tanrıçası İnanna, bir gün bir bahçenin içinde bulunan ağacın gölgesinde uyuya kalır. O sırada Şukalituda adında bir bahçıvan İnanna'ya tecavüz eder. Uyandığında bunu anlayan tanrıça "Bu utanmaz hareketinle ülkeni büyük bir fenalık yaptın." der ve öfkelenir. Ülkenin bütün sularını kana çevirir ve yaşamı durdurur.

İran ve Rojhilat'ta kadınlar tanrıçanın isyanını duyarcasına, Jîna'nın katledilmesi ile sokaklarda ataeril sistemin kadın kırım politikalarına karşı birçok farklı yöntemle mücadele ettiler. Havuzları, kuyuları ve duvarları kırmızıya boyayarak "Biz istersek yaşamı durdurabiliriz" dediler. Mücadele yöntemleri, kendinden önce gerçekleşmiş kadın direnişlerinden beslendiği gibi kendi tarih bilincini de ortaya çıkaran, tarihiyle bütünleşen yöntemlere dönüşmektedir.

İslam devriminden önce de halk hareketlerinde ve isyanlarda yer almış, öncülük etmiş ve direnmişlerdir İranlı kadınlar. 1890 Tebriz Kadın Ayaklanması, 1890'daki Tütün Protestoları, 1895'teki gıda kıtlığına dönük ayaklanmalar, 1906 Anayasa Hareketi ve 1979 İslâm Devrimi, birer kadın hareketi olmasalar da toplumsal sorunlara ve yaşanan hak ihlallerine dönük, İranlı kadınların aktif olarak yer aldıkları ve çoğu zaman öncülük ettikleri toplumsal hareketlere dönüşmüştür. Doğrudan kadın haklarına yönelik taleplerle ortaya çıkan ilk kadın hareketleri ise 1906 Anayasa'sına karşı gelişmiştir. Anayasada, kadın haklarına dair yapılan kısıtlamalar (siyasal ve sosyal tecrit,

1890
Tebriz Kadın Ayaklanması, 1890'daki Tütün Protestoları, 1895'teki gıda kıtlığına dönük ayaklanmalar, 1906 Anayasa Hareketi ve 1979 İslâm Devrimi, birer kadın hareketi olmasalar da toplumsal sorunlara ve yaşanan hak ihlallerine dönük, İranlı kadınların aktif olarak yer aldıkları ve çoğu zaman öncülük ettikleri toplumsal hareketlere dönüşmüştür.

oy hakkı, eğitim hakkı) kadınları sokaklara dökmüş, uzun süreli direnişlerden sonra kısmi olarak haklar elde edilmiştir. Fakat devlet, kadın hareketlerini kendi sınırlarına çekmeye çalışarak sönmüştür.

1979’da İslam Devrimi’nden sonra, toplumsal yaşamın tüm alanlarının İslamcı şeriat kurallarına göre şekillendiği bir yer olmuştur İran. Şeriat yasaları, kadınların kazanımlarına ve haklarına dair yasaklar ile evlere hapsederek kadınların kamusal alana katılımını dahi kurallara bağlamıştır.

21. yüzyılda ise kadın hareketlerinin mücadele gerekçeleri çok daha kapsamlı bir boyut kazanmıştır. Recm, erken yaşta zorla evlilikler, çok eşlilik, muta evliliği, kamusal haklar, örtünme zorunluluğu vb. cinsiyetçilik ideolojisinin yarattığı her türlü şiddete karşı mücadele etme konusunda kadınlar, önceki dönemlerden çok daha fazla kararlı. Radikal bir duruşla, mevcut sistemin değiştirilmesinin mümkün olduğu, günümüze kadar kadınların kararlı bir şekilde yürüttükleri mücadelelerinden anlaşılabilir.

Özellikle 21. yüzyılın başlarında İran ve Rojhilat’ta başlayan kadın hareketlerine baktığımızda, 2006’da “Bir Milyon İmza” Kampanyası; idam cezası, recm, zina uygulamalarının ortadan kaldırılması için yürütülen ve ses getiren bir eylem haline gelmişti. Yine kadınların kamuoyuna açık alanlarda başörtü takma zorunluluğuna karşı başlattıkları “Benim Gizli Özgürlüğüm” Kampanyası ile bireysel olarak yapılan eylemlerin videolarının sosyal medyada kadınların birbiriyle paylaşarak örgütlendiği hareket, daha sonra gerçekleşecek olan direnişlerin alt yapısını hazırlamıştı. 2017’de ise “Beyaz Çarşamba” eylemleri, kadınların başörtülerini yakarak protestolar gerçekleştirdiği, binlerce kadının sokaklarda direndiği, yüzlerce kadının işkence ile gözaltına alınıp tutuklanmasına rağmen protestoların günlerce devam ettiği bilinmektedir.

Eylül 2022’de Jina’nın katledilmesi ile İran ve Rojhilat’ta kadınlar, halklar molla rejimlerinin yıkılması için günlerdir direnmektedirler. Yüzlerce kişinin katledilmesine rağmen, mevcut sistemle yaşamın zaten mümkün olmadığını ifade edercesine geri adım atılmadı. Köklü bir değişimin istendiği çok açık ve en önemlisi de birçok farklı direniş yöntemi sergileniyor. Söz konusu direniş yöntemleri tarihsel bilince dayanan ve giderek örgütlenen bir tarzda ilerliyor. Molla rejimlerinin yıkılması ve kadınlar öncülüğünde gelişecek devrim ise kaçınılmaz görünüyor. Şeriatçı yönetimlerle demokratik, özgür ve eşit bir yaşamın olamayacağı, bu sebeple de köklü bir sistem değişikliğinin gerçekleşmesi için aylardır kadınlar, halklar Jin Jiyan Azadi felsefesi etrafında örgütlenerek direnmeye devam ediyorlar.

Türkiye ve Bakur’a geldiğimizde 2000’li yılların başında kadınların toplumsal hareketlere katılımı giderek artarken kadın hareketlerinin çeşitlendiğini, fakat ortak mücadele zeminlerinin de oluşturulduğunu ifade edebiliriz. Kadına yönelik şiddetle

mücadele eden birçok dernek, vakıf, birlik, platform ve kooperatif şeklinde örgütlenen kadınlar; devlet baskısına, gözetimlere, kadına yönelik şiddete, tecavüze, kadın katliamlarına karşı ve daha birçok konuda ortaklaşarak eylemler gerçekleştirmişlerdir. Türkiye’de kadın direnişleri, 2000’lerin başında hem Medeni Kanun hem de Ceza Kanunu’nda kimi değişiklikler yapılmasını sağlamıştır. Kadınlara karşı iş yerinde gelişen her türlü saldırının suç sayılması, evlilik içi tecavüzün suç sayılması, tecavüz saldırısına uğrayan kadının tecavüzcüyle evlendirilerek ertelenen ceza yasasının kaldırılması, çalışma hayatında kadınlara karşı cinsiyetçi yaklaşımlara (eşit işe eşit ücret) dair düzenlemeler yapılması kadın kazanımları açısından önemlidir. Yine bu süreçte yürütülen “Dayağa Karşı Dayanışma” kampanyası ve “Mor İğne” kampanyası, kadına yönelik şiddetle mücadele açısından önemli bir örgütlenme gücü açığa çıkartmıştı.

2010’lara doğru gelindiğinde AKP hükümetinin, kadınların yaşamına ve bedenine dair söylemleri ve uyguladığı politikalar, kadın hareketlerinin sokaklarda mücadele etmesine de neden olmuştu. Kürtaj hakkına dair kısıtlama, kadının kamusal alandan soyutlayan ve sürekli “ev-aile-anne” olarak tanımlayan cinsiyetçi söylemler, geldiğimiz güne kadar da AKP hükümetinin temel politikası olarak devam etmektedir. 2010’dan sonra yine kadınların kürtaj yasaklarına karşı “Benim Bedenim Benim Kararım”, “Kürtaj Haktır” sloganları ile sokaklarda eylemler düzenleyerek, kadın bedenini denetleyen politikalarla karşı mücadele etmişlerdir.

Kürt kadın hareketi ise bir yandan siyasi alanda özgün yapılanmayla örgütlenmeye devam ederken bir yandan da birçok farklı kurumda çalışma yürüten kadınlar, 2003 yılında DÖKH (Demokratik Özgür Kadın Hareketi) çatısı altında birleşti. Mücadele pratiği ve birikiminin geliştirdiği ilkeler doğrultusunda, teorik çalışmalar, tarihsel analizler ve tespitler sonucunda, toplumsallaşma yöntemi olarak kampanyalar düzenledi. Ataerki sistemin kadın bedeni üzerinden oluşturduğu sahte “namus” algısını teşhir eden ve toplumda geliştirilen ataerki hafızayı sarsacak olan “Kimsenin Namusu Değiliz, Namusumuz Özgürlüğümüzdür” kampanyası, toplumda çok ciddi bir etki yaratmıştı. Bu süreçten sonra Kürdistan coğrafyasında “namus”, özgürlükle özdeşleştirilmeye başlanmıştı. Tecavüzün sadece bedene dönük bir erkek saldırısı olmadığını, kadının iradi olarak yaşamını engelleyen bütün iktidar müdahalelerinin tecavüzün başka biçimleri olduğunu ve bütün bu müdahalelerin iktidar öğretisiyle kültür halini aldığını, yani toplumda kabul gören bir yaşam formuna dönüştürüldüğü” gerçekliğine karşı başlatılan “Demokratik Özgür Toplum Yaratalım, Tecavüz Kültürünü Aşalım”, “Kadın Kırımına Hayır” kampanyaları, kadın mücadelesinin toplumsallaşmasını önemli bir aşamaya getirmişti.

⁹ Ruşen Seydaoğlu, “Doğallık Kıskaçında Doğanın Sınırsızlığına: Özgürleşme Arzusu”, *Jineoloji Dergisi*, Sayı: 6, Haziran-Temmuz-Ağustos 2017, s. 31.

Kürt kadın hareketinin ulaştığı örgütlülük düzeyi, yeni tarz örgütlenme ve kurum-sallaşma zeminine ihtiyaç duyarak ilk tüzel örgütlenmeyle 31 Ocak-1 Şubat 2015 tarihinde KJA (Kongreya Jinen Azad) ile çalışmalarına devam etti. “Toprağıma, Özgürlüğüme, Önderliğime Sahip Çıkıyorum” kampanyası ile birçok merkezde kadınlarla bir araya geldi. Kadın paradigmasıyla kendini örgütleyen toplumsal yapıyla erkek egemen zihniyetin hâkim olduğu devlet yapısının savaşı verilmişti¹⁰. Toplumsal cinsiyet eşitliği, kadına yönelik şiddet ve birçok toplumsal sorunla mücadele amacı taşıyan KJA, bileşeni olan kurumlarla birlikte aynı zihniyetin hedefi olarak 2016’da çıkarılan bir Olağanüstü Hal KHK’si ile kapatıldı.

Kürt kadın hareketi, aynı yıl yani 2016’da TJA (Tevgera Jinên Azad) olarak yeniden kuruldu ve çalışmalarını günümüze kadar da bu isimle devam ettiriyor. Geçmiş deneyim, birikime paralel olarak erkek egemen sistemin yaratmış olduğu ve dönemsel olarak daha da derinleşen birçok sorunun çözümü için yeni kampanya süreçleri başlattı. “Değişim ve özgürlük için sende ayağa kalk”, “Em Xwe Diparêzin” kampanyaları ile kadın kırım politikalarına ve

bu gerçeklikle bağlantılı olarak fiziki, kültürel ve siyasi soykırım politikalarına, doğa talanına karşı yürüyüşler, eğitimler, paneller düzenledi.

Dünyanın her yerinde kadınların isyanlarının direnişe, direnişlerin devrime evirildiği bu ‘an’da “Şimdi Kadın Özgürlük Zamanı” diyerek çalışmalarını bu perspektifle devam ettiriyor.

Kürt kadın hareketi, ataerkil sistemin yol açtığı tüm toplumsal sorunları, Kadın Kurtuluş İdeolojisi’nin, yaşamı anlamlı kılmanın ilkeleriyle çözüleceğini savunur ve demokratik, ekolojik ve kadın özgürlükçü yaşam paradigmasını esas alır. Kürt kadın özgürlük mücadele tarihinin birikim ve tecrübelerini bilimsel ifadeye kavuşturan kadın bilimini (Jineolojî) özgür yaşamın bilimi olarak görür. Jineolojî, dünya kadınlarının mücadele deneyimi ve yarım yüzyıla yaklaşan Kürdistan özgürlük mücadelesi içinde Kadın Özgürlük Hareketi’nin ataerkil-devletçi zihniyet

¹⁰ Rojda Yıldız, “Anlamın Pratik ile Kesiştiği Bir Mücadele Deneyimi; 1990’lardan Günümüze Kürt Kadın Hareketi” *Jineolojî Dergisi*, Sayı: 12, Ocak-Şubat-Mart 2019, s.77.

ve kurumlaşmaları aşmayı hedefleyen, özgür düşünce ve eylem gücünün mirasına¹¹ dayanır. Bu miras aynı zamanda Ortadoğu ve dünyadaki birçok kadın hareketleriyle birlikte mücadele etmenin zeminlerini yaratacak temel motivasyondur. Kürt kadın hareketinin hem Türkiye’de hem Ortadoğu’da hem de uluslararası boyutta farklı kadın hareketleri ile ortak mücadele ağları bulunuyor. Bileşeni olduğu Ortadoğu Kadın Konferansı’nda, erkek egemen sömürgeci sistemin yol açtığı tüm toplumsal sorunlarla mücadele etme kararı alındı. 2. Uluslararası Kadın Konferansı’nda ise kadınlar, ortak mücadele alanları ve dayanışmalarını kalıcı hale getirmek için “Jin Jiyan Azadî” sloganı etrafında yeni bir yol haritası yaratmanın temel amaç olduğuna vurgu yaparak, “Jin Jiyan Azadî: Kadınlar Geleceği Örüyor Ağı”nı¹² ilan ettiler.

OHAL sürecinde kadın kurumlarının hedef alınması ile birçok derneğin kapatılması, özellikle de Kürt kadın hareketinin yıllardır yürütmüş olduğu mücadelenin kazanımı olarak eşbaşkanlık sisteminin hedef alınması, belediyelere kayyum atanması ile belediyeler bünyesinde açılan ve kadın alanında (şiddet-eğitim-ekonomi-kültür) çalışmalar yürüten kurumların kapatılması; AKP hükümetinin politikalarının devamı olarak sürmüştür. Türkiye 2014 tarihinde, kadınların uzun soluklu mücadelesinin kazanımı olarak imzalanan İstanbul Sözleşmesi’nden, AKP-MHP ittifakının “aile yapısını bozuyor” bahanesi ile 2021 tarihinde çekilme kararı almıştı. Türkiye’de kadın hareketlerine ve kazanımlarına karşı saldırılar devam ederken yaşanan tüm hak ihlallerine, yönetim krizine, ekonomik krize, ekolojik kırıma yani toplumsal sorunlara karşı gerçekleşen tüm direnişlerde kadınlar yer alarak öncülük ettiler. Gezi Direnişi’nden Boğaziçi Direnişine, Barınmıyoruz Hareketi’nden ekoloji hareketlerine tüm yaşam alanlarını ataerkil kapitalist sömürgeci sisteme karşı korumak için mücadele ettiler. Kaz Dağları’nda “Su ve Yaşam” nöbetleri tutan kadınlar, maden şirketlerine karşı direnirken organize sanayi bölgesine çevrilmek istenen Amasya’nın Çambükü köyünde kesilen her bir ceviz ağacının yerine fidanlar dikerek direndiler. Mera ve tarım arazilerini şirketlere teslim etmemek için “Bu topraklar bizim yaşamımız” sloganı ile buğdayları asfaltın üstüne serperek protesto ettiler. Şirketlerin rant uğruna yaptığı doğa katliamına yani kapitalist sömürüye karşı Türkiye’nin birçok yerinde kadınlar direnirken özel savaş politikalarının devamı olarak Kürdistan ormanlarını “güvenlik” bahanesi ile yakmaya, Cudî, Dersim, Lice ve daha

¹¹ Hêja Zerya, *Demokratik Modernite İnşasında Feminizm*, Diyarbakır: Jingeh Yayınları, 2022, 339.

¹² “Uluslararası Kadın Konferansı Bitti: Ortak mücadele ağı ilan edildi”, *Ötekilerin Gündemi*, 07 Kasım 2022, <https://www.otekilergundemi.com/kadin/uluslararasi-kadin-konferansi-bitti-ortak-mucadele-agi-ilan-edildi-> (Son Erişim: 10 Aralık 2022)

birçok yerde ağaçlar kesilmeye devam ediliyor. HES’lerle coğrafyanın tarihi, hafızası, kimliği sular altına bırakılmak istenirken, atanan kayyumlar tarafından tarihi yerler imara açılarak (Dara Antik Kenti) yaşam alanları betonlaştırılıyor.

21. Yüzyıl Kadın Yüzyılı Olmaya Çoktan Hazır

Kadın kırım politikalarıyla bağlantılı olarak ekonomik, ekolojik, toplumsal birçok sorunun derinleştiği bu coğrafyada, 21. yüzyılda çok farklı ve köklü değişimlere sebep olacak direnişler gerçekleşiyor. Zira en temel çelişkinin yani kadın etrafında gelişen toplumsal sorunların çözülmesi için kadın özgürlük sorununun çözülmesi gerektiği tespitinin etrafında, güçlü bir toplumsal dinamiğin açığa çıktığı, örgütlendiği ve mücadele ettiği bir yüzyıldayız. Aynı yüzyılda, kadınların yaşamla kurduğu bağın özgürlük getireceği hakikatinin, küresel bir hakikate dönüşmesine şahitlik ediyoruz.

Kadınların, toplumsal hareketler içinde yer alması, öncülük etmesi toplumsal yaşamda olan ısrarı binlerce yıl önce nasıl gelişmişse, bugün de küresel çapta kadınların isyanının tek bir sesle yükseldiği bir yüzyıl. 21. yüzyılın kadınların yüzyılı olacağı iddiasının etrafında, güçlü bir inanç, örgütlenme ve dayanışma ruhunu büyütürken ataerkil sisteme karşı direniş yöntemleri geliştiriyor kadınlar. Nagihan Akarsel’in; “Zamanı kolonileştiren tüm razı oluşlara karşı isyanımızı farklı yöntemlerle öreriz. Kimimiz sanatla, kimimiz silah, kimimiz bilim, kimimiz edebiyatla...”¹³ ifadesi, bu süreci çok iyi özetliyor. Çünkü zamanı kolonileştirilmek istenen kadınların geliştirdikleri mücadele yöntemleri ile zamanı özgürleştirip kendi zamanlarında kendi tarihlerini yazdıkları bir yüzyıl yaşıyor. Mücadele yöntemleri yerellere göre çeşitlense, değişse de duyguda ve ruhta bütünleşmenin, sınırları aştığı bir yüzyıl.

Yine bu yüzyılda kapitalist modernitenin her türlü kölelik kodlarının çözülmeğe başladığına, çözüldükçe mücadele gerekçelerinin netleştiğine de şahitlik ediyoruz. Çünkü kadınların toplumsal hareketler içerisinde yer alması, öncülük etmesi ataerkil sistemin yarattığı toplumsal sorunların kökenine inmek, dolayısıyla toplumsal sorunlara kalıcı, kökten çözümler üretmek anlamına geliyor. Kendi doğasına, kendi kültür ve tarihine dair bilinçlenme, ataerkil sisteme karşı mücadelenin ve bu sistemi değiştirmenin de bilincini oluşturuyor. Şu an Ortadoğu topraklarında, hatta dünyada gerçekleşiyor olan direnişler ve devrimler bunu çok açık gösteriyor. Nerede bir direniş yükseliyorsa başka bir

coğrafyada kadınlar, aynı sistemin yarattığı yıkımlara karşı başkaldırıyor. Bu cesaret alma ve dayanışma hali, yerelden evrensele doğru daha güçlü bir kadın örgütlenmesini şart kılıyor. Bu anlamda Ortadoğu Kadın Konferansı ve Berlin Uluslararası Kadın Konferansı gibi ortak platformlar kadın hareketlerinin örgütlenme ağlarını daha sık örerek ortak bir ideolojik perspektifle hareket etmesi ve ortak mücadele hattı çizmesi, kadın direniş tarihi açısından yeni bir miladın başlangıcı olabilir. Bu miladın gerçekleşmesi için ihtiyacımız olan; ortak bir dil, ortak bir kültür, eylem ve ideoloji etrafında örgütlenmek. Bu örgütlülük bizi başta bizimle, yaşamla ve özgürlükle buluşturacak.

21. yüzyıl bunu şart kılıyor ve kadınlar öncülüğünde gelişen direnişleri tetikliyor. Ataerkil-kapitalist sistemin yaşanmaz kıldığı dünyamızda kadın hareketlerini tetikleyen, toplumsallığın kolektif vicdanıdır. Toplumsal değerleri, kapitalist modernitenin saldırılarına karşı koruma isteğidir. Yaşamın tüm alanlarından çekilen anlamın, yeniden yaşamla buluşturma çabasıdır. Yaşamın anlamla buluştuğu anatanrıçaların mekanlarından dünyaya yayılan kadın devriminin, 21. yüzyılda Ortadoğu’dan yeniden yükselip dünyaya doğru yayılmaya başlamasının inancısıdır.

¹³ “Toprağın Yası”, Özgür Politika, 09 Ocak 2021, <https://www.ozgurpolitika.com/haberi-topragin-yasi-9363>. (Son Erişim: 15 Aralık 2022)

Ortadoğu'da Toplumsal Devrim ve 21. Yüzyıla Takılı Kalan Sorunlar

Newroz Osman¹
Arapça'dan Çeviri: Berivan Meya

21. yüzyıldan 22 yıl gitti ancak toplumsal sorunlar gün be gün daha da ağırlaşıyor, büyük krizlere dönüşüp toplumu boğar hale geliyorlar. Sadece Ortadoğu'yla sınırlandırabileceğimiz bir kriz değil söz konusu olan. Bütün dünyada, başta da yaşlı kıta Avrupa'sında, son yıllarda yeni bir aşamaya girmiş, günümüze kadar da görülmemiş bir ekonomik ve toplumsal kriz halini yaşamaktadır. Bu durum özellikle çatışma, kriz ve savaşların merkezi olan Ortadoğu'da toplumsal hareketlerin hazır olmama halini gözler önüne seriyor.

Çağımızda bütün insanlığın yaşadığı olağanüstü kriz halinin sebeplerinden biri, bu duruma karşı duracak devrimci ve direnişçi toplumsal hareketlerin yokluğudur. 21. yüzyılda gelişen toplumsal hareketler, henüz toplumsal devrimi gerçekleştiremedi. Bu yüzden bu makalede, toplumların özgürlük arayışının platformu olagelen toplumsal hareketlerin, amaç ve ilkelerini gerçekleştirmesi için, bilimsel, siyasi, kültürel ve toplumsal bilinç olarak eksik kalan yönlerine eğilmek ihtiyacını duyuyoruz. Çünkü bu hareketlerin kaderi, toplumun sosyolojisini anlama düzeyleriyle bağlantılı olabilir. Toplumsal hareketleri, diğer hareketlerden farklı kılan şey, toplumların durumlarıyla her açıdan ilgili olmalarıdır. Önemli olan ister ulusal, devrimci bilincin darbelenmesi ile ister geleneksel rejimlerin bu devrimlere saldırıları ile açığa çıkan tehlikeler karşısında, bu hareketlerin dağılmasının ve başarısız olmalarının önünün nasıl alınacağıdır.

¹ Gazeteci

Günümüzde Toplumsal Hareketler ve Toplumsal Devrimler

Savaş ve trajedilerin arttığı, krizlerin ağırlaştığı çağımızda ve kendi gerçekliğimizde savaş meydanlarından önce sokaklar kan gölüne dönüşüyor. Bütün dünyanın sokaklarında, birçok ülkede devam eden protestolarda egemenlere karşı ayaklananlar, savaş cephesindelermiş gibi kendi halklarıyla karşı karşıya getirilen askerler, gerçekliğin ötesine geçen trajik görüntüler oluşturuyor... Tüm bunlar gösteriyor ki her yanda isyan halindeki toplumlar acı çekmekte. Bu güçler haksızlık yapmaya, bireysel, toplumsal ve ulusal hakları ayaklar altına almaya devam ederken, günümüzde yükselen devrimci hareketlerin toplumdaki karşılığı ve işlevi nedir?

İnsanlığa hükmeden kapitalizm ve ataerkil sistem, bizi çok önemli bir deneye tabi tutuyor. Ya teslim olup mevcut durumu kabul edeceğiz ya da halkçı, devrimci ve isyancı karakterlerinin geldiği aşamayı göz önüne alarak halk hareketlerinin durumunu yeniden değerlendireceğiz. Üzerinde durmamız gereken en önemli nokta, Suriye'de de olduğu gibi, bazı devrimlerin kendi karşısına dönüşebileceğidir. Suriye örneğini, reform ve değişim isteyen hareketlerin içinin boşaltılmasının acı verici bir örneği olarak ele alabiliriz. Suriye devriminde iktidardaki Baas rejimini değiştirmeyi hedefleyen devrimci muhalefetin, dış müdahalelerle büyük bir kısmının nasıl kendi devrimlerine düşman olan, savaş açan çetelere evrildiğini, bu müdahalelerin özgürlük, barış ve demokrasi devrimini gerçekleştirmelerinin önünde engele dönüştüğünü görüyoruz.

Yüzyılımızın ilk on yılı, değişime dair umudun arttığı bir eşiği getirdi. 2011'in başına yani ayaklanmaların başladığı zamana geldiğimizde, bu umut Ortadoğu ve Arap ülkelerinde çok belirgindi. Haksızlık ve yanlımlara maruz kalan halklar, devrimi başarmak için bir yandan isyanlarla egemen rejimlere başkaldırdılar, bir yandan da kendilerini örgütlediler. Bu devrim, hareket ve isyanların özgünlüğü, her ne kadar küçük siyasi değişimlere yol açmışsa da kendilerine gereken iç örgütlenmeyi sağlayamamışlardı. Kendilerini örgütleyemedikleri için, taleplerini de tam olarak gerçekleştirememişlerdi. Dış müdahalelerle ya şiddet yoluyla bastırılarak ya da dış güçlerin aracı haline getirilerek devrimin geleceği ile oynandı, manipüle edildi.

Burada toplumsal hareketlerin dikkat etmesi gereken önemli bir ilke vardır: Toplumların ve halkların geleceği ile oynayan hiçbir devlet ve iktidarcı sistemden topluma dost olamaz. Bu yüzden de toplumların sorunlarına çözüm olamazlar. Toplumların zihninde yer eden bazı kavram ve kuramlar, topluma dayatılan çaresizlik ve cehennem halini aştırmamıştır. Eğer devrimci politik hareketler, toplumlarını ileriye taşımak istiyorlarsa önemli olan, önceliklerini sadece siyaset ve savaşa vermemeleridir. Aşamadıkları sorunları ele alıp, bu sorunlardan önemli olanları, yani savaş ve siyaset sorunlarından ziyade daha fazla toplumu etkileyen sorunları çözmeliler. Bu açıdan kadın sorunu, her şeyden önce ve acilen çözülmesi gereken bir sorundur.

Bazı toplumsal hareketlerin ve devrimlerin amaçladıkları hedefe ulaşmamasındaki sebeplerden biri kadın sorununu ve kadınların örgütlenmesini iyi anlayıp, esas bir konu haline getirmemeleridir. Kadın, savaş mağduru olduğu kadar, erkek egemen sistemin (namus vb.) mağduru. Devlet siyasetinin mağduru olduğu gibi bilgisizlik ve geriliğe mecbur bırakılmanın da mağduru.

Ortadoğu’da Toplumsal Devrimin Gerçekleşme Koşulları

Kriz yaratan savaşların ve militarist siyasetin yükselmesi ile Ortadoğu toplumları istisnasız olarak bir girdabın içinde büyük bir toplumsal kriz yaşıyor. “Arap baharı” ta ilk oluşumundan itibaren adının aksine gelişmiş, bahardan soğuk bir kışa dönmüş, amacından uzak düşmüştür. Suriye, Irak, Sudan, Tunus ve diğerlerinde, siyasi, ulusal, yasal ve toplumsal hakların talep edilmesi üzerine başlayan devrimler, sonradan geçim, ekmek, elektrik, gaz ve su gibi yaşamsal sorunların çözülmesi talebine bağlandı. Toplum kendini ölümden kurtarabilmek için, nasıl geçineceğinin peşine düştü. Yani iktidar güçlerine karşı ayaklanan toplumlar üzerinde yürütülen aç bırakma politikası, işe yaradı ve toplum bu şekilde aldatıldı. Bu şekilde yavaş yavaş, halk karşıtı iktidar güçlerine karşı mücadelenin amacı unutturulana kadar, toplumun gündelik sorunlarla boğuşması ve sistemin ya da rejimlerin değişmesi gündemini dert etmemesi sağlandı.

İç siyasal ve toplumsal krizlerle boğuşan Lübnan ve Irak bunun örneğidir. Halklar nasıl oldu da özgürlük, adalet, eşitlik tutkularını yitirdi? Burada sorumuzun yeri belirliyor; dünyada halk ayaklanmalarının, toplumsal hareketlerin amaçlarına ulaşmasının koşulları nedir? Politik bilincin olmaması, toplumsal hareketlerin başarıya ulaşmasının önündeki en büyük zayıflık olarak karşımıza çıkıyor. Toplumsal devrimin kadın devrimi olmadan gerçekleşmeyeceğini hatırlarsak, diyebiliriz ki şahitlik ettiğimiz toplumsal kriz ve sorunların merkezinde belki de kadın sorunu yatıyor. Buradan yola çıkarak 21.yüzyılda Arap kadınlarının yaşadığı sorunların neler olduğunu ele almaya çalışalım.

Fikri Özgürlük ve Örgütsel Sorunlara Dair;

Arap kadınları, Ortadoğu genelinde tek bir gerçekliği yaşamıyorlar. Hatta aralarında çok ciddi çelişkiler bulunmaktadır. Örneğin, Mısır, Sudan, Suriye ve Irak gibi birçok ülkede köylü kadınlar, genelde eğitimden mahrum kalarak tarla işlerine mecbur bırakılıp, küçük yaşta evlilik, kız çocuklarının sünnet edilmesi gibi sorunlarla boğuşurken, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri ve Katar gibi Körfez ülkelerindeki kadınlara baktığımızda farklı bir gerçeklik görüyoruz. Buralarda eğitim ve çalışma hakkına sahip olma ve maddi yaşam koşullarının iyi olması toplumsal, siyasal ve cins çelişkilerini öteliyor. Kamu kurumlarında yer almama, lüks bir yaşama

hapsedilmeyle kapatılıyor. Bu da kadınların özgürlüğü olarak yansıtılıyor. Aynı zamanda görüyoruz ki erkek egemen bu rejimlerde yönetimde yer almaktan ve siyaset haklarını elde etmekten çok uzaklar çünkü bu işler erkek işi olarak görülüyor. Diğer bir deyişle kadınlar doktor, işçi, okul müdürü olmanın ötesinde bir hakka sahip değilken, buna bir itiraz gelişmiyor.

Şüphesiz kadın sorununu örgütsel olarak düşünmek çok önemlidir, zira kadınların genel olarak kültürel farklılıklarında gizlenmiş büyük bir enerji olduğunu görüyoruz. Geçmişten bugüne onlarca kez bunun örneklerini gördük. Aşiretleri içinde öncü olan, rol model olan kadınlar, dini lider, prenses, filozof, savaşçı kadınlar gördük. Erkek kılığına girerek komutanlık yapan Fransız kadın Jan Dark gibi, Mekke El-Mukerremah’da 7.yüzyılda doğan ve M.S 634 yılında Xalid bin Elwekid ile Ecandin savaşında yer alan Arap şair ve savaşçı Xewla bin El-Ezwar gibi. Ne İslam tarihinde ne genel Arap tarihinde Xewla hakkında bir şey duymayız, çünkü tarih geçmişten günümüze sadece erkek karakterleri esas almıştır.

Modernitenin Arap Toplamları ve Kadınlar Üzerindeki Etkisine Dair;

Özellikle Mısır, Sudan, Tunus, Cezayir gibi ülkelerde kadınların Arap baharıyla elde ettikleri kazanımları ile modernitenin tuzağına takılması, kadınların yüz yüze kaldıkları en büyük engellerden biriydi ve öyle olmaya devam ediyor. Özellikle Doğulu kadınların zihnine işlenen Avrupa ve Batı’nın sahte özgürlük ve kurtuluş rüzgarına kapılma, özelde Arap ama genelde Doğulu kadınlarda öne çıkan sanal karakter olmuştur. İlginç olan, kadınların ilgisinin sanat, edebiyat ve reklam alanına çekilmesi ve kadınlara bu alanın bütün dallarında, özellikle de şarkıcılık ve oyunculuk dalında, uluslararası ün sağlamalarına imkân verecek maddi zeminin açılmasıdır. Hatırı sayılır sayıda genç kadın ve kadınlar, dizi ve filmlerde, ticari reklamlarda yer alıp, video klip yaparken ve hatta kendi uydu TV kanallarını açabilirken kadınların toplumsal hizmet ve bilinçlendirme alanı olan eleştirel medya ve siyaset alanına katılmalarına fırsat verilmiyor. Kadınların sanat alanına katılması için geliştirilen teşvikleri, siyaset ve medya alanında göremiyoruz. Şüphesiz burada eleştirdiğimiz nokta kadınların sanat alanına erişmesi, bu alanda aktif olması değil. Kadınların bu alandaki yetenekleri ve aktif olmaları, bu alandaki cinsiyetçiliğe karşı mücadele için kullanılabilir. Ve yaşam katledilirken, yaşamın ruhunu yenileyebilmeli.

Geçmiş ve Geleceğin Devrimleri Arasında Suriyeli Kadınlar

Şüphesiz Suriyeli kadınlar, Suriye’nin geçirdiği siyasal, toplumsal değişimden çokça istifade etmiş, ama yıllardır süren savaştan da etkilenmiştir. Bu yılların, kadınların ve toplumun günümüzdeki durumu üzerinde negatif etkisi de olmuştur. Suriye’de

kadınların bu yıllar içinde yaşadıkları tek bir yönden analiz edilemez, bölgeden bölgeye kadından kadına fark vardır. Diğer bir deyişle İdlip'teki bir kadının durumu Şam'daki bir kadının durumundan tamamen farklıdır. Benzer şekilde, Özerk Yönetim alanlarındaki kadınların durumu, Suriye hükümetinin etkin olduğu alanlardaki kadınlarla aynı değil.

Suriye'nin sahil bölgelerinde giderek kötüleşen yaşam koşullarının kadınların yaşamlarını ve gelişimlerini olumsuz etkilediği görülmekte ve özellikle de bölgede bekar kalma oranlarındaki belirgin artış dikkat çekmektedir. Sahil bölgesinde yaşayan Suriyeli kadınlar, günlük olarak şiddetli bir geçim sıkıntısıyla baş etmeye çalışıyorlar. Bazı kadınlar, çocuklarının açlıktan ölmesini engellemek için reçel ve tatlı imalat projelerinde ya da evde yapabilecekleri parça başı işlerde çalışıyorlar. Bu bölgelerdeki kadınların hiçbir destek almadan koronayla nasıl baş ettikleri de dikkat çekmişti. Aynı zamanda, diğer bölgelere oranla bu bölgede daha az hükümet baskısı ile karşı karşıyadırlar.

Suriye genelinde, özellikle de başkent Şam'da, hükümet kurumlarında yer alan kadınların sayısının azlığı bilinen bir gerçeklik. Kadınların hükümetteki varlığı da yok denecek kadar az. Ancak bu sorun Suriye için yeni bir durum değil. Yüzyıllardır bu şekilde devam ediyor. Suriye üniversitelerinde, yurtlarda ve diğer yerlerde genç kadınların yaşadığı taciz ve şantajlar hala devam ediyor.

Humus'ta olduğu gibi binlerce kadın, yaşam koşullarının kötüliğünden ötürü yaşadıkları bölgeyi terk ediyor. Miras hakkından mahrum edilme, doğrudan kaderlerini belirleyecek evlilik gibi konularda erkeklerin kararlarına mecbur bırakılma gibi birçok şekilde sosyal şiddete maruz kalıyor kadınlar. Örneğin, evlilik sözleşmesi yapılırken eğer kadının hazır olmasına izin verilmişse bile, kadının fikri ne sorulur ne de önemsenir, ne düşündüğünün ve evliliğe hazır olup olmasının önemi yoktur. Yeni bir yaşama bu şekilde başlayan ya da erken bir yaşta evlendirilen kadınların birçoğu için eğitim hakkı ya da yükseköğrenim gerçekleştirilmesi zorlu bir hayale dönüşür.

Suriye'de kadınların bu yıllar içinde yaşadıkları tek bir yönden analiz edilemez, bölgeden bölgeye kadından kadına fark vardır. Diğer bir deyişle İdlip'teki bir kadının durumu Şam'daki bir kadının durumundan tamamen farklıdır. Benzer şekilde, Özerk Yönetim alanlarındaki kadınların durumu, Suriye hükümetinin etkin olduğu alanlardaki kadınlarla aynı değil.

Türkler ya da çetelerin işgali altındaki bölgelerde kadınların durumu ise daha da trajik. Kadınlara öncesinden daha beter bir kölelik dayatılıyor. Kadınlara yönelik hak ihlalleri ve şiddet

artmış durumda. Özellikle çetelerin faaliyetleri, evlenememe (toplumun ifade ettiği şekli ile evde kalma) ve boşanma olguları kadınları zorlayan konular. Çeteler eliyle erkek egemenliği kadınlara dayatılırken, namus gerekçesiyle kadınların canice öldürülmesi herhangi bir kanuni veya başka yaptırıma tabi tutulmuyor. Küçük kızların Tahrir El-Şam liderleri, komutan ve askerlerine adeta bir eşya gibi sunulması, kızların kullanılması durumu söz konusu. Örneğin geçtiğimiz yıl Azez'de resmi olarak çok eşlilik bürosu açıldı. Bu büro ile bir yandan erkeklerin çok eşliliği meşrulaştırılırken diğer yandan işgal altındaki bütün bölgelerde bu durum normalleştirmeye çalışılıyor. Ancak, genel olarak ve özellikle Kuzey ve Doğu Suriye'de kadınların yükselen tepkisi, bu kararın geri çekilmesini ve büronun kapatılmasını sağladı. İdlip'te kadınlar ev içi şiddetten muzdarip. Bununla birlikte İdlip'te kamplarda yaşayan ve insani (olmayan) kurumların kapısında dilenciye döndürülen kadınların durumuna da dikkat çekmek gerekiyor. Birçok kadın, gıda yardımı yapan kurumların, onların hak ve onurlarını ayaklar altına aldıktan sonra ancak gıda paketlerini dağıttıklarını anlatıyor.

İşgal altındaki alanlarda yaşayan kadınların durumu Suriye'nin diğer şehirlerine göre çok daha kötü olmasına dair ele alınacak birçok konu olmakla birlikte, en önemlisi kadınların sadece siyasette değil toplumda da marjinalize edilerek, bütün haklarının ayaklar altına alınmasıdır.

Burada kadınların yaşadığı sorunların hepsi kaynağını savaş ve erkek egemen zihniyetten almasıyla, dünyanın genelindeki, özellikle de Ortadoğu'da kadınların yaşadığı sorunlarla ortaklaşıyor. Genel olarak Arap kadınların ama özellikle de Suriyeli kadınların siyasal ve örgütsel olarak farkındalığını arttırmaya ihtiyacı var.

Suriye krizi ve Kuzey-Batı Suriye'de gerçekleşen devrim örnek olabilecek büyük bir tecrübe açığa çıkardı. Kadın öncülüğü ve örgütlenmesinin, özgürlük, demokrasi, eşitlik bilinciyle bütün yaşam alanlarında gözle görülür gelişmeler açığa çıkardığı görüldü. Bu bölgedeki kadınlar, DAİŞ'in karanlığındaki engelleri aşip toplumda karar alan pozisyona nasıl geldiklerini, yaşadıkları değişimi göstermede önemli bir role sahip. Kadına yönelik şiddetin azaltılması için toplumun eğitiminde, aşiretlerin baskın olduğu alanlarda yaygın olan küçük yaşta evliliğin durdurulmasında, kadınların çok büyük bir rolü var.

Denilebilir ki Suriyeli kadınların siyasal ve idari olarak, toplumsal yapılara daha güçlü katılması gerekiyor ki bütün Suriye, Ortadoğu ve dünyadaki kadınlara bir yol gösterici olabilsinler. Kuzey-Batı Suriye Özerk Yönetimi, geçmiş yıllarla mukayese edildiğinde önemli değişimlere yol açtı. Eş başkanlık

sistemi kadınlar arasında kültürel ve entelektüel bilincin yayılmasında ve yerleşmesinde etkili oldu.

Burada Suriyeli kadınların yaşadığı sorunlarının, düşünsel öncülük sorunlarının ve erkek egemenliğinin etkilerinin aşılmasında özgürlük felsefesi ve Abdullah Öcalan'ın fikirlerinin oynayabileceği role değinmek gerekiyor.

Ancak kadınların hala değişim-dönüşüme, ortaklaşmaya ihtiyaç duyduğu konular var. Jineoloji, bu konuların aşılmasında ve günümüzde kadınların yaşadıkları sorunların çözümünde ve görmezden gelinen ve gericilikten muzdarip bütün kadınları kapsayacak daha geniş bir örgütlenmeye kavuşulmasında önemli bir yere sahiptir. Zaten kadınların ihtiyaç duyduğu daha fazla bilinçlenme, kendi başına özgürlük demektir.

Bilinçlenme ve örgütlenme, kadınların ve toplumun eğitiminde temel bir işleve sahiptir. Kadın sorununa dair özgürleştirici ve entelektüel bilinç geliştirmeyi amaçlayan toplumsal hareketlerin ve feminist hareketlerin ihtiyacı da budur. Bu yüzden kadınların mağduriyetlerine, özellikle de kadınlara ne toplumsal yaşamda aktif yer verildiği ne de kadınların önemsendiği erkek egemen zihniyetli toplumlarda, radikal çözümlerin nasıl geliştirileceği üzerine düşünmek gerekiyor. Kültürel ve toplumsal etkinliklerde kadınların varlığını ve rollerini güçlendirmek gerekiyor.

Bugünün ve Geleceğin Siyasetinde Çelişkileri Aşmak

Bugün, Suriyeli kadınlar çağdaş tarihlerinde yeni bir kazanım elde ediyorlar. Bu, Suriye'nin bugününü ve geleceğini belirleyecek siyasal sürece katılma şansı vermesi itibarıyla yeni ve benzersiz bir adım olma özelliğini taşıyor.

Hepimiz genelde Arap, özelde Suriyeli kadınların adım adım ülke yönetiminde söz sahibi olmanın en önemli alanlarından olan siyaset yapma haklarından nasıl men edildiklerini çok iyi biliyoruz. Kadınlar türlü bahanelerle toplumda önemsiz görülen alanlara, aile mesuliyetlerine, erkek ve çocuklara hizmet etmeye sıkıştırılıyor.

Ataerkil, devletçi zihniyet, her yerde sorun yaratmakta ve toplumu bu sorunların içine çekmektedir. Yaşadığımız bu sorunlara dair hiçbir çözüm geliştirmeden. Bu zihniyet askeri, iktisadi ve diğer alanlarda olduğu gibi siyaset arenasında da yüzlerce yıl hâkim oldu. Erkekler o kadar alan kapladı ki kadınların enerjisini, entelektüel yeteneklerini göstermelerine, yaşamda refah ve barışın inşa edilmesinde kendi bakış açılarıyla yer almalarına alan bırakılmadı.

Siyasetin yalan, hile ve dolandırma sanatı olduğu teorisini geliştiren eril ve devletçi karakter, siyaset teorisini kadın ve erkekleriyle toplumu bu alana katılmaktan soğutmayı amaçlayan ulus-devletlerin oyunlarından biri olarak ele aldı.

Bunun kanıtı, muhalif bir parti kurmanın veya muhalif tarafta çalışmanın geçmişte olduğu gibi günümüzde de devlet tarafından en şiddetli şekilde cezalandırılmasıdır. Cezaevlerinde yapılan işkenceler de bu cezalandırmanın bir parçasıdır.

Bugün Suriye'nin Geleceği Partisi, yeni, önemli ve biricik bir adım atıyor. Yeni bir örgütlenme ve siyasal mekanizma oluşturma adımı başarı kazandıkça, sadece Suriye çapında değil, dünyadaki Arap kadınlar ve diğer kadınlar için kadınların siyasal sürece katılımını canlandırmada, kendilerine belirlenen sınırları aşmada bir örnek olacaktır. Kadınların eğitilmesindeki rolünü yerine getirebilirse, toplumsal yönetim mekanizmalarına daha fazla ve daha güçlü katılabilmesi için yeni kapılar açabilecektir. Bugün ne toplumsal yönetim mekanizmalarında ne de diğer kurumlarda kadınlar yok denecek kadar az. On yıllarca, Suriye hükümeti bakanlıklarında tek bir kadın yer aldı. Necah el-Etar, Suriye'de bakanlık yapan, başkan yardımcısı olan tek kadın olarak bunun örneğidir. Mevcut rejim içinde neden kadınlar daha fazla bakanlıkta yer almıyor ya da başka kurumlarda başkanlık yapamıyor? Çünkü, kadınların siyasete ve yönetime katılmayacağı genel anlayışı hâkim.

Zaten yüreği ve aklı, aile ve evlilik sorunlarıyla, karnını nasıl doyuracağıyla meşgul olan bir kadın, nasıl özgürlüğünü yaşayıp mutlu olabilir ki? Kadından beklenen her şeyden önce erkeğe mutluluk vermesidir. Kadın önce kültürden ve bilinçten mahrum bırakılıyor sonra her şeyiyle ideal bir kadın, anne ve evinin kadını olması bekleniyor. Buradaki çelişki, toplumun ve kadınların yaşadığı sorunları nasıl ele almak gerektiği sorusudur. Ne feminist ne de devrimci toplumsal hareketler bu soruyu yeterince önemsemiyor. Aksine, erkeği sorunun dışında gören bir yaklaşım var. Oysa sorunun temelinde kadının olduğu kadar erkeğin de payı var. Nasıl oluyor da erkek sorunu ve erkekliğin yaşam zeminindeki kaba gerçekliği görülüyor?

Jineolojinin erkeklerin kadınlara yaklaşımını, kadın sorununun aile ve toplum içinde ağırlaştırılmasındaki rolünü analiz etme sorumluluğu var. Bir kadının ev içinde yaşadığı sorun ile başka bir kadının çalışma yaşamındaki sorunlar farklı olabilir, ancak sorun varlığı ve sonuçları itibarıyla neredeyse aynıdır. Erkek zorlu zihniyeti ve kaba erkekliğiyle, yanı başındaki bir kadını nasıl anlayabilir? Kadını her şeyden yoksun bırakan biri olarak, nasıl anlayışlı bir arkadaş, abi, baba, sevgili ya da eş olabilir? Bu erkek, kadını bilgi ve bilinçten yoksun bırakıyor. Dolayısıyla olgun, bilinçli ve bağımsız kişilik geliştirme; edebiyat, sanat, kültür, siyasette yani bireysel ve toplumsal yaşamının her alanında yaratıcılıkla dolu güzel bir yaşam sürme kabiliyetinden yoksun bırakıyor. Üstüne, bu durumun suçu kadının üzerine yıkılıp, bu krizlerin açığa çıkmasında erkeğin rolü dile getirilmiyor. Bu anlamda fazlasıyla sorun kümelenmiş durumda, zira genç kadın ve erkekleri eğitmeye dair hiçbir çalışma yürütülüyor ve çocukluk çağlarından itibaren yerleştirilen bu eril zihniyetle mücadele edilmiyor. Genç kadın ve erkeklere dönük bilinçlendirme kampanyalarına

odaklanmak gerekiyor. Şüphesiz, bu nobran erkeklik kültürünün temelini ailelerin çoğunun uyduğu -eril zihniyetin etkisi altındaki- örf ve adetlere dayandığını unutmamak gerekiyor.

Kadınların Yaşamın Her Alanında Maruz Kaldığı Sorunların Çözüm Yolu Nedir?

Belki de Ortadoğu’da ve dünyada birçok feminist hareketin çözmekte zorlandığı konu, kadınların sorunlarının, günümüze uygun çözüm önerisi olmayan teorik analizler içinde sıkışıp kalması konusudur. Kadını her yandan saran nobran erkekliğin merkezinde işaret edilmesi gereken başlıca sorun kölelik ve bilmezlik sorunudur. Kadın ve aile sorunu, köklü çözüm geliştirilmesi gereken ilk sorundur. Toplumun dağılmasının temelinde kadınların içsel olarak ve kısmen de erkekler tarafından kapatılması yer almaktadır.

Umursamaz bir kadın yaratmak, kadını din adına sınırlandırmak, utanç, namus, şeref, haram ve helal örtüsü altında kadına teslimiyetin temellerini zerk etmek, içinde yaşadığımız toplumların karşısında olan en önemli engellerden biridir. İstikrarsızlık ve sürekli savaş ortamında, eşini kaybetme diğer bir değişle dul kalma korkusu, eril zihniyetli toplumda kadının yaşadığı tehditlerdendir.

Küçük yaşta evlilikle mücadele için, okulların sayısının ve eğitim imkanlarının artırılması, kişinin zihinsel, bedensel ve sosyal yeteneklerinin gelişimini güçlendiren sosyal ve kültürel etkinliklerini çoğaltmak önemlidir. Böylece sosyal, kültürel değerlerle donanmış, yolsuzluğun her türüyle savaşan bilinçli ve yurtsever bir nesil yaratabiliriz.

Geçmiş yüzyıllarda, özellikle günümüzde toplumsal hareketlerin çoğu, kadın sorununa gereken önemi vermedi. Sundukları çözümlerin hiçbirisi, erkek sorununun önünü alamadı. Makaleyi bitirirken, farklı zaman ve mekanlardaki kadınların trajedisini anlamak için iyi bildiğimiz iki kadının belge niteliğindeki cümlelerini hatırlatalım. En iyi konuşmanın, kısa ve anlamlı olan olduğu söylenir, Hz. Ayşe şu ünlü konuşmasında, “kadın doğaçağıma taş olarak yaratıldım keşke” ifadesi ile erkeğin haksızlığını ve zulmünü gösteriyor. Yine Iraklı mimar ve uluslararası tasarımcı Zaha Hadid, “Batı benimle Arap olduğum için savaştı, Araplar da kadın olduğum için...” diyor. Evet, kadın yaşamdır ama yaşam ölü toprakta yeşermez. Bu yüzden, yaşamı canlandırmak için toprağı yeniden sürmeliyiz ki her kadın, etrafını saran karanlığın ortasında, sevgi, güzellik, barış ve iyilikle ışıldayan bir güneş gibi doğurabilsin kendini.

İnsan Hakları Kadın Haklarıdır, Ama Şimdi Neredeyiz?

Margaret Owen
Çeviri: Ayşe Berktaş

Jin, Jiyan, Azadî!

Kadın, Yaşam, Özgürlük!

22 yaşındaki İranlı Kürt Mahsa Amini’nin Mollaların ahlak polisi tarafından öldürülmesinin ardından bu güçlü ve büyümlü sözcükler şimdi bütün dünyada çınlıyor. Sadece İran’da değil tüm dünyada pek çok kadın bunu saçlarını kesip, çarşaflarını çıkararak protesto ediyor, bu vahşete dikkat çekiyor. Artık birçok erkek ve erkek çocuk bu gösterileri destekliyor, kız kardeşlerinin, kızlarının ve annelerinin yanında duruyor. İran’da genç kızlar, öğrenciler, hatta okul çocukları canlarını tehlikeye atmayı göze alıyor. Kurbanların çoğu Kürt.

Bu makaleye başlarken değerli gazeteci, yazar, akademisyen ve Jineolojî Dergisi editörü Nagihan Akarsel’in 4 Ekim’de Süleymaniye’de evinin önünde vurulmasından duyduğum tarifsiz üzüntü ve şoku ifade etmem gerek. Onun “Kadın Bilimi” konusunda yaptığı çalışma ve araştırmalar toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlenmesi için mücadele eden kadınların karşılaştığı zorluklara yepyeni bir yaklaşım getirdi. Ölümü, her yerdeki bütün kadın ve kız çocukların insan haklarından, gerçek eşitlik, özgürlük ve adaletten tam anlamıyla yararlanmasını sağlama çabalarımızı yoğunlaştırmak için kadın ve erkek hepimizi harekete geçirmelidir.

İnsan hakları kadın haklarıdır, evrensel, devredilemez, bölünmez, bağımsız ve birbirine bağlı; ama şimdi neredeyiz? Zira, bu satırları etnik kökenleri ve dinleri ne olursa olsun, her yerde her yaştan kadın ve kız çocuğı için en zor zamanlara tanıklık ettiğimiz, ayrımcılık, taciz ve aşırı şiddet hem ev içinde hem toplumda

pek çoğunun hayatlarını tehdit ederken ve pek çok kadın düşmanı otoriter erkek rejimin “hukuka dayalı dünya düzeni” kavramının kendisine meydan okuduğu bir zamanda yazıyorum. Böyle hükümetlerin uluslararası yasaları açıkça ihlal ettiği bir zamanda; Birleşmiş Milletlerin kurum ve sistemlerinin felç olduğu bir zamanda; eşitsizlik ve adaletsizliklerin, özellikle kadınların ve kız çocukların yaşadığı eşitsizlik ve adaletsizliklerin gün be gün arttığı bir zamanda yazıyorum.

Fakat bu karanlık tünelin sonunda bir ışık var. Bizlere umut veren bu ışığın kaynağı Rojava’nın Toplumsal Sözleşmesi, Kuzey ve Doğu Suriye Özerk Yönetimi’nin Anayasası, Abdullah Öcalan’ın yazıları ve felsefesi. Hepimizin kutlaması ve desteklemesi gereken Kürdistan kadın devrimidir.

Zira Kuzey ve Doğu Suriye Özerk Yönetimi’nin Anayasası, toplumun en iyi nasıl çalışacağına dair bir model orta koydu. Sadece Suriye ve Ortadoğu bölgesi için değil dünyanın tüm halkları ve ülkeleri için bir model oluşturuyor. Bu modelin tam merkezinde kadınların özgürlüğü ve toplumsal cinsiyet eşitliği var. Kuzey ve Doğu Suriye Özerk Yönetimi, dinlerine, etnik kökenlerine, yaş, dil, kast, sınıf, cinsel yönelim ve medeni hallerine bakmaksızın bütün insanları bir araya getiren bir konfederasyon. Sadece insan ırkının değil gezegenimizin hayatta kalmasını hedefleyerek herkes için barış, çoğulculuk ve herkesin demokratik katılımını ilan eden yönüyle benzersiz.

Kadın erkek hepimizin üstüne düşen, dünyanın her yerindeki insanların bundan bir şeyler öğrenmesi, kendi koşullarına uyarlaması. Bütün halkların özgür, adil ve demokratik koşullarda yaşama olanağının ortaya çıkması için bu özgün modele ve Abdullah Öcalan’ın¹ yazılarına, önerdiği “Üçüncü Yol”² a dikkat çekmek gerekiyor. Uluslararası toplumun özgürlük ve adalet mücadelesi veren Kürt halkını desteklemesine ve Türkiye’nin işlediği suçları mahkûm edip engellemesine, bölgeye ve tüm dünyaya ihtiyaç duyulan barışı getirmesine ihtiyacımız var.

¹ Abdullah Öcalan, bugün İmralı adasındaki hukuksuz ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının 23. yılındadır. Tarihin en ünlü filozoflarından, dini ve siyasi liderlerinden hiçbiri ne Konfiçyüs, ne Buda, ne Musa, ne İsa, Muhammed, Gandhi ne de Mandela kadınların ezilmesinin ve tabi kılınmasının erkekleri de, aslında toplumun tamamını da ezdiğini Öcalan gibi anlayamamıştır. Öcalan, oluşumunun ve yönetiminin temelinde toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlenmesi yatmayan bir toplumun asla adil, hakkaniyetli, demokratik bir toplum olamayacağını en kapsamlı şekilde anlamış ve savunmuştur. İmralı Adasındaki uzun hukuksuz haptiden özgürlüğü bu korkunç çatışmanın barışçıl bir şekilde çözümlenmesi için acil ve şarttır.

İnsan Hakları Yasalarının Kökleri

Yaşam hakkı, güvenlik, özgürlük, adalet hakkı, yoksulların ve muhtaçların korunma hakkı olarak ‘insan hakları’ kavramı, tarihin başlangıcından beri filozoflar, siyasetçiler, yöneticiler, dini liderler, sistematik taciz sonucu şehit düşenler, mağdur olanlar tarafından yürütülen tartışmalar içinde geliştirilmiştir. Bütün dünya dinlerinin kadim yasaları o din mensuplarının uyması gereken davranış kuralları koyar. Örneğin, bu davranış kurallarının hepsinde uyulması beklenen ortak yasa, “yoksullara, muhtaçlara, hastalara, sakatlara, dullara, yabancılara” şefkat ve merhamet gösterme ve “komşunu da tıpkı kendin gibi sevmek” gibi, “kendine nasıl davranılsın istiyorsan başkalarına öyle davran” Altın Düsturunun çeşitli formülasyonlarıdır.

Ancak, insan haklarının korunması yani, şimdi hepsini birden insan hakları ve insancıl yasalar olarak adlandırdığımız uluslararası sözleşme, karar ve deklarasyonlarda güvence altına alınması, aslında ancak görece yakın zamanlarda gerçekleşmiştir. Bu sürecin ilk adımları, 1215 Magna Carta, 1789 Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesi ve 1787 ABD Anayasası gibi deklarasyonlarda atılır. Ancak en büyük ve çığır açıcı değişiklik, İkinci Dünya Savaşı’nın sonuçlarından biri olarak meydana geldi. Bu savaş, Birleşmiş Milletler’in kurulmasının ve sonrasında tüm insanların hak ve özgürlüklerini güvence altına almayı hedefleyen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 1948’de BM Genel Kurulu tarafından kabul edilmesinin katalizörü oldu.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin dört yol gösterici ilkesi hakkaniyet, saygı, özerklik ve eşitlikti. Bildirge bu ilkelerin evrensel ve devredilemez olduğunu ilan etti. Ancak dil olarak yalnızca erkeklere atıfta bulunan Bildirge kadınlardan herhangi bir şekilde söz etmiyordu. Bu eksikliğin giderilmesi gerekiyordu. Çünkü birçok ülkede, özellikle de kırılgan ve çatışmalardan etkilenen ülkelerde en sistematik insan hakları yoksunluklarını yaşayanlar; savaşlar ve çatışmalar sonucunda evsiz kalan, yerinden edilen, insan ticareti konusu yapılan, tecavüz edilen, zorla çalıştırma ve fuhuş yoluyla sömürülen kadınlar ve kız çocuklardır. Bu kadınlar ve kız çocuklar, haklarını kâğıt üzerinde veren pek çok uluslararası insan hakları ve insancıl yasaya rağmen insan haklarının korunduğunu henüz görmediler.

Kadınlara ve kız çocuklarına yönelik ayrımcılık ve taciz yeni şiddet biçimleriyle, örneğin internet yoluyla, gerçekten de artıyor. Kadına yönelik erkek şiddeti, Batı’da algılandığı gibi yalnızca küresel güneye özgü bir durum değildir, her yerde ve toplumun her düzeyinde meydana geliyor. Pek çok ülke ve kültürde kadınlar şiddetten uzak yaşama haklarından yoksun bırakılmış durumdadır, adalete, mirasa, eğitime, sağlık hizmetlerine (aile planlaması ve güvenli kürtaj dahil) eşit erişime, oy hakkına, erkeklerle eşit ücretle insana yakışır ve adil istihdama erişime sahip değildir. Kiminle evleneceklerini seçmekte özgür

olmadığı gibi kendi istekleri dışında evlenmeye zorlanan ve hayatlarını kalınını ataerkil kölelik altında yaşamak zorunda bırakılan sayısız kadın var.

Güney Asya, Afrika ve Orta Doğu'nun kırsal kesimlerinde, dul kadınlar gibi kadınlar genellikle miras, toprak sahibi olma ve mülkiyet hakları olmayan ve kocanın ölümü halinde erkek kardeşine veya kuzenine verilebilir mal, insanlık-dışı varlık muamelesi yapılabiliyor. Erkek tarafının baba evinde cinsel, ev içi veya tarımda çalışacak köleler olarak tecrit edilebiliyor; ya da evsiz bırakılıp aşırı yoksulluğa terk edilerek, kızlarıyla birlikte şiddetin pek çok biçimine karşı son derece savunmasız bırakılarak dışlanabiliyorlar.² Bugün silahlı çatışmalar, Covid ve zarar veren geleneksel uygulamalar nedeniyle gerçek bir dulluk "salgını" var. Ancak yoksulluğun ve eşitsizliğin kuşaklar boyu yaygınlaşmasının ve yayılmasının temel nedenlerinden biri düşük statüleri ve görünmezlikleri olduğu halde, dullar yine de uluslararası gündemlerde nadiren yer buluyor. Dul kadınların çocukları eğitimden ve insanca yaşam sürme şansından mahrum bırakılıyor ve bu yoksulluk ve eşitsizlik yeni istikrarsızlıkları ve gelecekteki çatışmaları besliyor.

Sözleşmeler kağıt üstünde güzel görünürler. Toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesine yönelik kaydettikleri ilerleme konusunda caka satmak isteyen üye devletler tarafından BM'ye gururla sunulurlar. Fakat bu yasalar çok fazla sayıda örneğini bildiğimiz gibi asla uygulanmaz.

Ulusal ve Uluslararası Yasalar

Ulusal anayasalar, yasalar, CEDAW (Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin BM Sözleşmesi), İşkenceyi Yasaklayan Sözleşmeler, Çocukların Korunmasına İlişkin Sözleşmeler, Ekonomik ve Sosyal Haklar (UNCESR), Siyasi ve Medeni Haklar (UNCPCR) gibi sözleşmeler kağıt üstünde güzel görünürler. Toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesine yönelik kaydettikleri ilerleme konusunda caka satmak isteyen üye devletler tarafından BM'ye gururla sunulurlar. Fakat bu yasalar çok fazla sayıda örneğini bildiğimiz gibi asla uygulanmaz. Hatta kadınların, bu tür mevzuatta yer alan sözde "haklarından" haberi de olmayabilir. Ancak, biraz farkında oldukları hallerde

bile, adalet sistemine erişimleri önünde, okuma yazma bilmeme de dahil, birçok engel vardır. Din, gelenek ve göreneklerde kadın düşmanı, ataerkil ve ayrımcı yorumların egemenliği, yolsuzluklar, mahkeme ve avukatların kentlerin uzak yerlerinde bulunması, yasal vekaletin maliyeti, bağımsız yargıçların azalması ve kendi aile büyüklerinin kararlarına itiraza cüret etmeleri halinde şiddete uğrama korkusu gibi engeller bunlardan bazılarıdır.

Diğer taraftan, CEDAW (1979) o kadar kötü uygulandı ki kadın sivil toplum kuruluşları 1993'teki BM Viyana İnsan Hakları Konferansı'nda lobi faaliyeti yürüterek BM'nin Kadın Haklarının İnsan Hakları olduğunu, kadınların BM İnsan Hakları Bildirgesi'nde belirtilen tüm haklara sahip olduğunu hiçbir tartışmaya yer bırakmayacak şekilde ilan etmesini istediler. Ancak 2022'nin sonlarında bu makaleyi yazarken, yalnızca "gelişmekte olan" ülkeler ile kırılğan ve çatışmalardan etkilenen ülkelerde değil, en "gelişmiş ülkeler" de dahil olmak üzere dünyanın her yerinde kadınlara ve kız çocuklara yönelik şiddette azalma değil artış görüyorum. Kadınlara karar alma süreçlerinde hiçbir düzeyde yer vermeyen otoriter rejimlerin sayısında endişe verici artış var. Bu Abdullah Öcalan'ın itiraz edilip üstesinden gelinmesi gerektiğini belirttiği, kadın ve erkek bütün mensuplarını ezen milliyetçi, kapitalist yönetimlerin karakteristiği olduğunu söylediği erkek egemenliğin bir örneğidir.

Kemer sıkma kesintilerinin, silahlı çatışmaların, küresel ısınmanın, enerji maliyetlerindeki artışın, kuraklıkların, sellerin ve ayrıca Covid-19 salgınının yükünü taşıyanlar, kadınlar ve kız çocuklarıdır. Üstelik, Covid-19'dan ölen erkek sayısı kadınlardan fazladır, bu nedenle daha fazla dul, daha fazla yoksulluk var. Yine, çatışmalarda, iç savaş ve soykırımlarda erkekler ve erkek çocuklar daha fazla ölüyor. Savaşları kışkırtan bazı rejimler, kadınlara ve kız çocuklara tecavüzü ve onların cinsel köleler haline getirilmesini teşvik ediyor veya göz yumuyor. Ukrayna'dan gelen haberler, Ruanda soykırımının dehşetini ve Balkan savaşları sırasında Sırpların Srebrenika'da işledikleri savaş suçlarını hatırlatıyor.

Savaş ve barış kararlarını veren kurullarda, silah üretimine ne kadar kaynak ayrılacağı ve hükümetlerin bu ölümcül silahları hangi savaş kışkırtıcı rejimlere satacağı kararlarını alan kurullarda çok az kadın yer almıştır. Silah Ticareti Antlaşması, uluslararası geleneksel silah ticaretini düzenleyen çok taraflı bir anlaşmadır. 2014'te yürürlüğe giren anlaşmayı 112 devlet onaylamış, ayrıca 29 devlet de imzalamıştır. Bu antlaşmaya göre, uluslararası insan haklarına ve insancıl standartlara uymayan ülkelere silah verilmesi ve satılmaması gerekir. Fakat Türkiye'nin güneydoğu bölgesinde, Suriye'de ve Irak'ta Federe Kürdistan Bölgesinde Kürtlere karşı soykırım suçu işlemekte olduğuna dair yığınla kanıt olduğu koşullarda, İngiltere ve ABD Türkiye'nin en büyük silah tedarikçilerinin arasında.

² International Widows for Peace via Democracy (Demokrasi Yoluyla Barış için Dullar) (www.widowsforpeace.org) STK'sının kurucusu ve yöneticisi olarak, dulluğun tüm toplumsal cinsiyet ve insan hakları sorunları arasında en çok ihmal edilen konu olduğu görüşündeyim.

Utanç verici bir şekilde, Birleşmiş Milletlerin inşasının amacı olan Kurallara Dayalı bir Dünya Düzeni, şimdi yalnızca otoriterlikleri, diktatörlükleri ve yerel ve uluslararası yasalara karşı gelmeleriyle ünlü ülkelerde değil, BM'nin tam kalbinde ciddi tehdit, hatta yok olma tehlikesi altında. Daha da kötüsü, sivil toplum için alan daralmış durumda. Rejimin hukuka aykırı politikalarına yönelik her türlü protesto veya muhalefet karşısında tutulan yol, tutuklamalar, kayıplar, işkenceler, sonu gelmeyen gözaltılar ve yargısız infazlar. İngiltere gibi görünüşte “uygar demokrasilerde” bile olduğu varsayılan hukukun üstünlüğünün ihlal edildiğine dair bol miktarda kanıt var.

İhlal Edilen Uluslararası İnsan Hakları Yasaları

İnsan hakları ihlalleri genellikle otoriter rejimlerle bağlantılı ele alınır. Uluslararası yasalardan kaynaklanan yükümlülüklerini ihlal konusunda demokratik olduğunu iddia eden Batı ülkeleri de herhangi bir otoriter rejim kadar suçludur. Bu anlamda İngiltere'nin Kürtlerle ilgili konular bağlamında yapmış olduğu ihlallere dair bazı örnekler vermek açıklayıcı olacaktır:

1. İngiltere, Suriye ve KBY'de Kürt halkına karşı soykırım gerçekleştirerek Cenevre Sözleşmelerini ve uluslararası insan haklarını ve insancıl hukuku ihlal ettiğine dair çok miktarda kanıt olan Türkiye'ye silah satarak Silah Ticareti Anlaşmasını ihlal ediyor.

2. Muhafazakâr Parti'nin sığınmacı ve ilticacılara ilişkin politikaları, Mülteci Sözleşmesini ihlal etmektedir ve BM Mülteciler Yüksek Komiserliği ve Mülteciler Konseyi başkanı tarafından yasadışı ilan edilmiştir. Küçük teknelerle İngiltere kıyılarına ulaşan sığınmacıları Ruanda'ya gönderme niyeti böyledir. Zamanında DAİŞ'li eşlerinin yanına giden İngiltere doğumlu 60 kadın ve çocuk, bugün İngiltere hükümeti onları ülkeye kabul etmediği için şu anda Rojava'daki Al-Hol kampında radikalleşme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Daha 15 yaşındayken IŞİD'e katılmak üzere yetiştirilen Shamim Begum adlı genç İngiliz kadının vatandaşlığını iptal ederek vatansız bıraktı. Bu eylem de uluslararası hukuk ihlalidir.

3. İngiltere, travma geçirmiş yaklaşık 85 kadın sığınmacıyı hapsetmek için Göçmen Geri Gönderme Merkezleri kurdu. Bu da uluslararası hukuka aykırıdır. Önemli olan sığınmacının kıyılara nasıl ulaştığı değil, neden sığınma talebinde bulunduğu.

4. İngiltere'ye iltica etmek isteyen Kürtler, burada akrabaları olduğu ve onların yanına gitmek istedikleri için adayı seçtiler. Ama sert ve hukuksuz politikalar nedeniyle Beyaz Rusya/Polonya sınırında ve Manş Denizi'nde çocuklar da dahil pek çok Kürt yaşamını yitirdi.

5. İngiltere'deki Dışişleri, İngiliz Milletler Topluluğu ve Kalkınma Ofisi (FCDO), Kasım ayı sonunda uluslararası bir konferansa ev sahipliği yapıp, son Ezidi soykırımından sağ kurtulan Nobel Ödüllü Nadia Murad tarafından geliştirilen çatışmalarda cinsel şiddeti önleme konulu MURAD YASASI taslağının tanıtımını yapıyor. Fakat ben bu satırları yazarken Kuzey Irak'taki Êzidi anayurdu Şengal'e, BM'ye bağlı Mahmur Mülteci Kampına saldırmaya devam eden Türkiye'yi paradoksal ve tartışmalı bir tarzda destekliyor.

6. Maalesef özellikle Brexit'ten bu yana İngiltere'nin uluslararası insan haklarını ve insancıl hukuku, Cenevre Sözleşmelerini, BM Güvenlik Konseyi 1325 sayılı kararı gibi BM kararlarını çiğnediğine dair çok fazla örnek var. Mevcut hükümet, 1985'te onayladığı CEDAW kapsamındaki yükümlülüklerinden vazgeçmeye, Birleşik Krallık İnsan Hakları Anlaşmasını yürürlükten kaldırmaya söz verdi ve şimdi de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nden ve Avrupa İnsan Hakları Şartı'ndan çıkma niyetinin sinyallerini veriyor. İngiltere'de son on iki yıldır iktidarda olan bu Muhafazakâr Parti (Tory) hükümetinin politikaları, ahlaki pusulamızı nasıl da kaybettiğimizi gösteriyor.

İnsani İlkelerin Güvence Altına Alınmış Hali Olarak İnsan Hakları Yasalarına Sahip Çıkma

Tarihsel olarak oluşan insani ilkelere sahip çıkma konusunda elbette bugüne kadar en devrimci ve ilham verici girişim Kürdistan'daki kadın devrimidir. Kadınların güçlendirilmesinin ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin Kuzey ve Doğu Suriye Özerk Yönetimi anayasasının tam da merkezinde olması, bu devrimin bir sonucudur. Bu anayasanın yapısından ve uygulanmasından öğrenilecek çok şey vardır. Örneğin, hükümet, asayiş, savunma güçlerinden köye ve taban örgütlerine her bir karar alma organının başında birbirine eşit bir kadın ve erkek olmasını sağlayan eşbaşkanlık sistemi. Batıda bu kadın devriminin özü, kökenleri ve 40 yılı aşkın bir süredeki gelişimi, Öcalan'ın yazıları konusunda yeterli farkındalık yok.³ Bugün, elde edilmiş kazanımları ve yeni yasaların uygulamaları ile batı feminizmi toz tutmuş ve çağdışı görünmektedir.

Bir başka ilham verici örnek, Eylül ayında yayımlanan yeni Şili anayasası taslağıdır. Bu taslak, her ne kadar onaylanmamış olsa da tüm dünya kadınlarına ilham

³ Bu fikriyatı yazan bazı isimler için bkz. Dilar Dirik, Nagihan Akarsel, Meral Çiçek ve Havin Güneşer. Eğitimli ve siyasi olarak aktif insanlar arasında bile Öcalan'ın adını duymuş olanların, özgürlüğünün Türkiye ile barış diyaloglarının başlaması ve yeniden başlayan uzun çatışmanın sona ermesi için ne kadar hayati olduğunu bilenlerin sayısının azlığı beni hep çok şaşırtmıştır.

verdi. Bu taslak da Rojava Anayasası'nda olduğu gibi, politikalarının merkezine kadının insan haklarını koymuştu. *Corporacion Humanas* direktörü Mariela Infante Erazo, taslağı hazırlayanların önde gelenlerinden biriydi ve Şili parlamentosu tarafından onaylanmasına yönelik kampanyayı yönetti. Bu taslak, Şilili kadınlar ve kız çocuklar için tarihi bir fırsattı. Covid salgını, insan haklarını çok ciddi olarak etkilemişti; kadınlar, aile içi şiddet, emek piyasasına katılım, ev ve bakım işleri (hem çocuklarının hem de hasta ve yaşlı akrabaların bakımı) açısından on yıldan fazla geriledi. Pandeminin kadınların fiziksel ve zihinsel sağlığı üzerindeki etkisi felaketti. Şili'de sokağa çıkma yasakları ve hareket kısıtlamaları oldukça sert olduğundan toplumsal cinsiyet temelli şiddet korkunç ölçüde arttı. Ancak 4 Eylül'de Şili halkının çoğunluğu, kadınların ve kız çocukların çok ihtiyaç duyduğu bu yeni anayasa önerisine ret oyu vererek Augusto Pinochet diktatörlüğü döneminde yapılan anayasayı korudu. Kadınlar sadece tam bir hayal kırıklığı yaşamakla kalmadılar, aynı zamanda derin bir şok yaşadılar, çünkü geçen on yılda ülke toplumsal cinsiyet temelli baskıya artık göz yummayacak bir kültürel değişim geçiriyor gibi görünüyordu. Bununla birlikte, bu Anayasa'nın reddedilmesi, onu destekleyenleri, halkı birleştirecek yeni bir değerler dizisi oluşturmaya yönelik diyalog yolunu açacak kültürel değişim için çalışmaya devam etme konusunda harekete geçirdi. Bu anlamda bu süreci ilham verici bir süreç olarak değerlendirmek gerekiyor. İnsan hakları yasalarıyla güvence altına alınan insani standartlara sahip çıkmaya ilişkin kadınların öznesi olduğu en iyi uygulama örneklerinden bazılarını burada hatırlatabiliriz:

1. Nepal'deki güçlü dullar derneği, İnsan Hakları İçin Kadınlar / Bekar Kadınlar Grubu (WHR/SWG) gibi, kadınların bir araya geldiklerinde politika yapımcıları nasıl başarıyla etkileyebileceklerine ilişkindir. Bu dernek iç savaş sonunda yaptığı başarılı lobicilik ve kampanya ile 11 savaş dulunun parlamentoya ve diğer bazı dul kadınların kendi bölge ve yerel meclislerine seçilmesini sağladı. Onların çabaları sonucunda Nepal, dul kadınların barış masasında yer almasını ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin (UNSCR) 1325 sayılı yasasını uygulamaya yönelik Ulusal Eylem Planı'yla (NAP) zorunlu hale getiren ilk ülke oldu.

2. Birçok kadının hala internete erişimi, hatta bilgisayar veya cep telefonu bile yok. Ancak olanların sayısı giderek artıyor ve Zoom gibi bazı programlar kadınların sanal toplantılarda bir araya gelmesini sağlıyor. Bu yeni diyalog yolları, pandemideki sokağa çıkma yasakları sırasında gerçekten gelişti ve gelecekte de tam anlamıyla yararlanılması gerekiyor.

3. Ancak her ne kadar zoom toplantıları kadınların birbirleriyle okyanuslar ve kıtalar aşarak konuşmasını sağladıysa da özellikle kırsal bölgelerde, yoksul, okuma yazması ve yeterli kaynakları olmayan sanal iletişime katılamayan sayısız kadın var. Bilgisayarları, akıllı telefonları olmayan, kapasitelerini bu tarzda etkileşime dahil olabilecek şekilde geliştirmek için gereken eğitimi almamış kadınlar var. Önümüz-

deki Mart ayında toplanacak 67CSW (BM Kadının Statüsü Komisyonu) öncelikli konusu "toplumsal cinsiyet eşitliğini ve tüm kadın ve kız çocukların güçlenmesini sağlamak için dijital çağda eğitim, inovasyon ve teknolojik değişim". Paralel sanal etkinlikler düzenleyecek olan kadın STK'ları, bu kadınların "geride bırakılmaması" için hükümetler, bağışçılar, teknoloji devleri ve yerel ve uluslararası iş çevrelerinin bu ihtiyaçların gereğini yapmasını talep edecekler.

4. Bir başka iyi örnek de şu; Altı yıl önce bir araya gelen birçok farklı bölgeden kadın o sırada kırk yılını dolduran CEDAW'ın kadına yönelik şiddeti ortadan kaldırmaya yetmediğini kabul etti. Kadına yönelik şiddet, cinsel şiddet ve savaş silahı olarak tecavüz azalmıyor, artıyordu. İster devlet görevlisi ister devlet dışı olsun failler suçlarından sorumlu tutulmuyorlardı. Kadınlar bu boşluğu doldurmak için birlikte çalışarak yeni bir taslak ortaya çıkardılar: "Her Kadın Sözleşmesi" (everywoman.org). Yürütme kurulunun başkanlığını Nijeryalı tanınmış doktor ve insan hakları aktivisti Eleanor Nwadinobi yapıyor. Bu anlaşma taslağı, şu anda BM üye devletler arasında dolaşımda. BM Anlaşması olarak benimsenebilmesi için üye devletler tarafından kabul edilmesine yönelik çalışma yapılıyor. Anlaşma taslağı CEDAW'dan farklı olarak kadına yönelik şiddet eylemleri yapan veya sessiz kalarak görmezlikten gelenlerin/hoş görenlerin soruşturulması ve cezalandırılması için alınacak önlemlere yer veriyor. Ayrıca Kadına ve Kız Çocuklara Yönelik Şiddet tanımını genişleterek psikolojik saldırı, baskıyla kontrol, zararlı geleneksel uygulamalar yoluyla işkence, sömürü yoluyla ekonomik şiddet, kadın kaçakçılığı, modern kölelik ve internet yoluyla şiddeti de içeriyor. Bu girişimi, ön saflarda mücadele eden aktivist, araştırmacı, hukukçu ve şiddetten sağ kurtululardan oluşan 128 ülkeden 1700 kadına borçluyuz.

5. Son örneğim kendi çalışmalarımın. Dul kadınlar, şimdi iki şemsiye örgüt altında birleşiyor. Biri benim de içinde yer aldığım, dullara ilişkin insan hakları ihlal vakaları konusunda dosya tutan Londra merkezli Demokrasi Yoluyla Barış için Dullar (WPD) örgütü.⁴ Diğeri de dulların ekonomik olarak güçlendirilmesi odaklı çalışan New York merkezli Dullar için Küresel Fon. Belli başlı üye devletlerle birlikte çalışarak -bu örnekte Afrika Bölgesi- BM Genel Kurulu'nun Dulların Durumu üzerine karar almasını sağladık. Böyle bir BM Kararı dul gruplarına hükümetlerinin kararı uygulaması için lobicilik faaliyeti yürütme konusunda önemli bir avantaj sağlıyor.

İnsan hakları sözleşmeleri, tarihsel değerlerimizin somutlaştığı kazanımlarımızdır. Bu anlamda bu alanda, erkek yönetimli otoriter rejimlerin bizi yeniden serflığe itmesine izin veremeyiz. Birlikte çalıştığımız zaman dirençli ve güçlüyüz ve Kürdistan kadın devrimi bize zafer için gerekli araçları veriyor.

⁴ Örgütün çalışmalarına dair detaylı bilgi için bkn., www.widowsforpeace.org.

İran’da Yükselen Kadın Direnişi; Biz Kazanacağız

Pune Aştiyanî

Jineolojî Dergisi: 1979’da İran ciddi bir rejim değişikliğine gitti. Humeyni liderliğinde bir “İslam Devleti” kuruldu ve toplumsal alanda İslam hukukunu, şeriatı esas alan uygulamalar zorla topluma dayatıldı. Biraz bu süreç öncesine dair durumu sormak isteriz; hem genel toplumsal yapı hem kadınların durumu nasıldı?

Pune Aştiyanî: İran'daki kadın hareketinin kökeni, İran'ın büyük sosyal ve ekonomik değişimler geçirdiği 19. yüzyıla kadar uzanıyor. Meşrutiyet devriminin ortasında İran toplumu, kadınların sosyal koşullarını değiştirmeye yönelik örgütlü çabalarına tanık oldu. O dönemde Avrupa ile temasın artması, birçok kadın ve erkeğin İran'da kadınlara yönelik baskı koşulları konusunda uyanmasına neden oldu ve koşulların değiştirilmesi ihtiyacı hissedildi. Gazeteler kadınların eğitim hakkı, çok eşliliğe karşı yasaların değiştirilmesi ve kadınların sosyal izolasyonu hakkında yazmaya başladı. Kadın haklarını talep etme alanında ilk önde gelen kadınlar, Quratul-Ain (Tahera), Naser al-Din Shah'ın kızı Tajo-Ssoltaneh ve Bibi Hanum Fate-meh Estarabadi olarak adlandırılabilir.

Bu kadınların üçü de kendi zamanlarında toplumun statüsüne ve ataerkilliğin gücüne karşı çok asiydiler. Bibi Hanum Fateme Estarabadi, (1858/9-1921) 1858 de doğdu. Sevdiği adamla evlenmek için evden kaçan bir kadındı. Sonraki yıllarda "Tamaddon", "Habl al-Matin" ve "Meclis" gibi zamanının modern süreli yayınlarında yazdı. Bir gün bir toplantıda "Taadib al-Naswan" adlı bir kitabın bilinmeyen bir yazar tarafından yayınlandığını duyar; bu kitap erkeklerin kadınlara ve kızlara nasıl davrandığını ele alan kadın karşıtı incelemeler kitabıdır. Bu kitap bir Kaçar prensi tarafından yazılmıştır ve konusu asi kadınları eğitmekle ilgilidir. Tadib al-Naswan, Bibi Hanum'u kızdırır ve ona karşı bir kitap yazar. Bu kitapta erkeklerin istenmeyen ahlaki özelliklerine dikkat çekmiştir. Bibi Hanum kitabın girişinde erkeklerin ka-

dınları disipline etmeyi bırakıp kendilerini eğitmesini umduğunu yazıyor.

Bibi Hanum İran'da bir kız okulu kurdu, mollaların şiddetli muhalefetiyle karşılaştı ve sonunda okul dindarlar tarafından ateşe verildi. Bibi Hanum İran'da feminist hareketlerin başlangıcının başlatıcısıydı diyebiliriz. O zamandan beri İran'da pek çok kadın hem yayın ve kitap çıkarma alanında hem de insanları aydınlatma yönünde çalıştı.

Ancak bu kadınlar her zaman İran'daki dini sistemden güçlü bir muhalefetle karşı karşıya kaldılar. Mesela Quratul-Ain (Tahera), feci bir şekilde öldürüldü ve mollalar hala ona bir murted ve fahişe kadın adı verip küfrediyor. Ve biliyorsunuz ki dini sistem her zaman İran pazarının desteğini aldı. Yani İran'da ekonomik kurum her zaman dini kurumu desteklemiştir.

Pehlevi döneminde kadınlar daha fazla özgürlük kazanmış, seçme ve seçilme hakkı verilmiş ve sosyal alanda renkli bir varlık gösterebilmişler, ancak yine de siyasi faaliyetlerini durdurmak isteyen ataerkil iktidarın egemenliği altında kalmışlardır. Pehlevi hükümeti çoğunlukla kadınların kapitalist toplumun eğitim ve işleriyle uğraşmasını istiyordu.

Aynı zamanda, bilim adamlarının ve hükümetin kadın faaliyetlerine sürekli muhalefeti, birçok kadın örgütünün kapanmasına yol açtı.1932'de Rıza Şah, son bağımsız kadın örgütü olan "İran Yurtsever Kadın Cemaati"ni yasakladı. Rıza Şah, "Kadın Merkezi" adlı hükümet kontrollü bir kadın örgütü kurdu. Bu örgütün sosyal yardım faaliyetlerinin iki amacı vardı; hem kadın hareketinin siyasi faaliyetlerinin etkisini ortadan kaldırmak hem de toplumda kadın dayanışması imajını modernitenin bir göstergesi olarak yaratmaktı.

Muhammed Rıza Şah Pehlevi döneminde kadınlar daha fazla özgürlük kazandı ve birçok kadın örgütü kuruldu. Bu örgütler arasında “İran Kadın Örgütü”, “Kadın Partisi” ve “Kadın Cemiyeti”ni sayabiliriz. Aynı zamanda iki kadın bakan olarak atandı. 1975'te aile yasaları, kadınlara çocukların velayetini alma hakkı vermek, kürtajla ilgili suçların sayısını azaltmak, böylece kadınların istenmesi ve doktorlar tarafından onaylanması durumunda daha geniş çapta değiştirildi ve yargı ücretsiz kürtaja izin verdi.

Bu atamalar önemli ama küçüktü. Pehlevi yönetiminin son 20 yılında, yöneticilik rollerindeki kadın sayısı yöneticilerin %2,8'ini asla geçmedi. Güçlü bir ataerkil yapıya ve kültüre sahip erkek merkezli ortamlarda yönetim pozisyonlarına kadınlar atanmıştır. İmparatorluk bürokrasisi, kadınların bağımsız karar alma süreçlerine direnen erkek bir örgüttü.

1977-78 döneminde Şah'a karşı hareketin şekillendiği dönemde, kadınlar yenisinden değişim çağrısı yapan ana güç haline geldi. Ruhullah Humeyni'yi takip eden

dini aktivistler, bu güçlü gücü Şah'a karşı sömürmek için dindar kadınları kullandılar. Bu olaylarda aynı zamanda kadınlar da öğrenci ve sol örgütlere katıldılar ve nihayet sol grupların da desteğiyle 1979'da İran Devrimi kazandı.

Jineoloji Dergisi: 1979'dan sonra rejim özellikle kadınlarla ilgili katı kurallar hayata geçirdi. Başörtüsü zorunluluğu, kamusal alanda geriye itilmesi, ağır cezalara çarptırılması gibi. İranlı kadınlar için ne değişti? Hayatlarını etkileyen şeyler neler oldu?

Pune Aştiyanî: Şii İslamcıların el koyduğu İran Devriminden hemen sonra Ruhullah Humeyni kadınları koruyan tüm yasaları kaldırdı. Kız öğrencilerin, bazı mühendislik ve tarım alanları ile hukuk da dahil olmak üzere 69 alanda eğitim görmeleri engellendi. Kadınların yargıçlık, müzik ve şarkı grupları üyeliği gibi bazı işlerden men edildi. Kadınların spor maçlarını şahsen izlemeleri de yasaklandı ve genellikle spor sahalarında erkekleri izlemelerine izin verilmedi. Boşanma hakkı kadınların elinden alındı. Çocukların velayet hakkı da kadınların elinden alındı. Kadınların mahkemede tanıklık hakkı erkeklerinkinin yarısı kadar oldu. Öldürülen kadınların kan payı erkeklerin yarısı kadar oldu. Öldürülen kadının ailesi intikam talep ederse, akrabaları kan payı miktarının yarısını katilin ailesine ödemek zorunda kalır.

Mart 1979'da Humeyni'nin emriyle başörtüsü zorunlu hale geldi (bu emir iki yıl sonra kanun oldu). Bu emirden hemen sonra kadınlar sokağa döküldü. Binlerce kadın sokağa çıkarak zorunlu başörtüsüne ve aile koruma yasasının yürürlükten kaldırılmasına karşı gösteri yaptı. Devrimin zaferinden üç haftadan kısa bir süre sonra, 8 Mart 1979 Dünya Kadınlar Günü'nde, kadınlar yeni getirilen kısıtlamalara karşı başka bir protesto gösterisi düzenlediler. Humeyni rejiminin baskıcı ajanları protesto gösterilerine saldırdı ve yeni rejimin yetkilileri, katılımcıları Batı emperyalizminin bir aracı ve Batı'nın çöküşünün bir simgesi olarak nitelendirdi. Devrimden sonraki bir buçuk yıl boyunca kadın örgütleri eşit ücret, kıyafet seçme hakkı, Aile Koruma Yasası'nın yeniden canlandırılması ve tüm mesleklerde çalışma hakkı için mücadele etti. Yeni rejim tüm bu taleplere karşı çıktı ve kadın hareketini kırmak ve mücadelelerini etkisiz hale getirmek için bir strateji oluşturdu. Bundan sonra rejim, kadın hareketini hızla bastırmaya, tüm kadın örgütlerini yok etmeye, kadınları çadır kurmaya zorlamaya, kadınları üniversiteler, okullar ve devlet kurumları dahil olmak üzere kamuya açık yerlerde ayırmaya ve kadınların kamusal alanlardaki mevcudiyetini işten çıkarma ve emeklilikle azalttı. Aynı yıl yaklaşık 24.000 kadın işini kaybetti.

Sonuç olarak, 1979 devriminde kadınlar çok önemli bir rol oynamasına rağmen, ataerkil dini hükümet tarafından başarılarına el konuldu. Kadınlar bu devrimde her şeylerini kaybettiler; ilk insan haklarından, ifade özgürlüğü ve insanlık onuruna kadar kaybettiler. Böylece İran'da yeni hükümetin kurulduğu ilk günlerden itibaren

kadınlar bu sisteme direnmeye başladılar. Devrimde aktif siyasi rol oynayan birçok kadın, ilk devrimin aynı yıllarında hapsedildi, işkence gördü, tecavüze uğradı ve birçok öldürüldü. Ancak kadın direnişi kaybolmadı ve devam etti. Reform hükümetinin (Muhammed Hatemi hükümeti) olduğu yıllarda, kadınlar daha fazla ifade özgürlüğü bulabildiler, bu da sonraki yıllarda radikal dinin iktidara gelmesiyle (Ahmedinejad hükümeti) ortadan kayboldu.

Yeni bir toplumsal hareket olarak mevcut kadın hareketi, belirli hedefler ve yönelimler, güçlü liderlik ve gerekli örgütlenmeler gibi klasik toplumsal hareketlerin gerekli bileşenlerinden yoksundur. Ancak, toplumun farklı kesimlerindeki kadın hareketlerinin farklı biçimleri arasındaki koordinasyon eksikliğine ve öngörülebilirliğinin düşük olmasına rağmen, bu faaliyetlerin kadınlar ve İslami yönetim üzerindeki kademeli ve evrimsel etkileri yadsınamaz. Bu etkilerin son örnekleri, "İran'ın #MeToo hareketi", "Gündelik Feminizm" (Everyday Feminism) ve "Kadın, Yaşam, Özgürlük" hareketi gibi ciddi hareketlerde görülebilir.

Jineoloji Dergisi: Biliyoruz ki Kürt kadınlar dört ulus-devlet içerisinde hem cins hem kimliklerinden kaynaklı her zaman çifte bir baskıya maruz kaldılar; kalmaya devam ediyorlar. 79'dan sonra Kürt kadınlar için değişen konular neler oldu? Kürtçe ders verdiği için cezaya çarptırılan kadınlar var mesela. En son Zara Mohammedi 5 yıl ceza almıştı Kürtçe öğretmen olduğu için ve hala cezaevinde. Kürt kadınların Rojhilat'ta yaşadığı, karşı karşıya kaldığı sorunlar neler?

Pune Aştiyanî: Savaştan sonraki yıllarda (İran ve Irak) ailemle birlikte İran Kürdistanı'na bir gezi yaptığımızı hatırlıyorum. Hemedan'dan Kürdistan'a giden yolun tamamı kontrol noktaları ve askeri karakollarla doluydu. Askerler, karısı ve küçük çocuklarıyla Kürdistan'a gitmek isteyen babama şaşkın şaşkın bakıyorlardı. Hepsi bize Kürdistan'ın tehlikeli bir yer olduğunu söylediler. Gezimizden önce herkes bize orada kadınların bile şallarında silah veya bıçak taşıdığını söyledi. Yıllarca bize Kürdistan'da baş keserler gibi şeyler söylendi. Kürdistan'a gittik. Geceleri Sanandaj'da bir parkta uyuduk ve hiç terörist görmedik.

Daha sonra üniversitede Kürtleri gördüm. Onlar da başka halklar gibi insanlardı, sadece biraz daha üzgün ve daha içe dönük. Yıllar sonra Türkiye'ye gittiğimde, benimle ilgilenenler sadece Kürtler ya da Aleviler oldu. Kürtler her zaman benim en nazik, barışçıl ve sakin dostlarım olmuştur.

İran'ın merkezindeki Kürtlere verilen görüş, eşitsiz bir görüştür. Merkezdeki insanlar Kürdistan, Belucistan ve Huzistan'daki (İran'ın Arap iklimi) insanların hayatını anlamıyorlar. İran halkı genel olarak Kürtlere karşı özel bir konuma sahip olmasa da Kürt halkının çektiği acılardan tamamen habersizdir. Ancak son yıllarda sosyal medya nedeniyle orta sınıfta genel bir uyanış yaşanıyor. Ancak İran'daki Kürtler, Beluciler ve Araplar hakkında hala doğru bir anlayış yok.

Bu konu İran'daki Türkler için geçerli değildir, çünkü Türkler İran'da geniş bir nüfusa sahiptirler, İran'ın hemen her yerinde bulunurlar, iktidar alanlarında çok fazla etkiye sahiptirler; öyle ki İranda bu 43 senede Türk bakanı olmayan bir kabine kurulmamıştır. Onlar da uzun süredir kendi medyalarına sahipler ve haklarını almak için daha çok çalışabiliyorlar ve hükümet tarafından daha az baskı görüyorlar. Çünkü dini açıdan Kürtler ve Beluciler gibi azınlıkta değiller.

İran'da Kürt olmak suçtur. Bir Kürt'ü öldürmek, başkalarını öldürmekten çok daha kolaydır. Ayrıca bir Baloch öldürmek de çok kolay. Bu son İran hareketlerinde Kürdistan ve Belucistan eyaletlerinde ölü ve tutuklananların sayısı diğer illere göre önemli ölçüde fazladır. Bunun nedeni, Kürtlerin ve Beluci'nin her zaman kenarda olmaları ve öldürülmelerinin sessiz olmasıdır. Ayrıca Kürtlerin öldürülmesi hala hükümet tarafından onların bölücü olması bahanesiyle haklı gösterilmektedir ve meşrulaştırılıyor. Ancak gazetecilik yaptığım ve çok sayıda Kürt arkadaşım olduğu yıllarda ülkenin bölünmesinden yana olan çok az Kürt gördüm. Onlar gerçekten tanıdığım en barışçıl insanlar.

Kürtler, Sunni dinleri nedeniyle İran'da her zaman bir azınlık olmuştur. Okulda, zorunlu askerlik hizmetinde ve işte, dinlerinden dolayı her zaman baskı ve ayrımcılığa maruz kaldılar. Bizim hiçbir zaman Sunni bir bakanımız olmadı. Bunca yıl içinde çok az vakada kendilerine bir cami inşa edebildiler. Yarasanlı Kürtlerin durumu Sunnilerden daha kötü. İran hükümeti en azından anayasada Sunnileri tanıyor, ancak

Yarasanları tanımıyor. Onları İslam'a döndürmeye çalışır. Yarasanlar sadece devlet tarafından değil, başkaları tarafından da baskı altındadır.

İran'da Kürt olmak suçtur.

Bir Kürt'ü öldürmek, başkalarını öldürmekten çok daha kolaydır. Ayrıca bir Baloch öldürmek de çok kolay. Bu son İran hareketlerinde Kürdistan ve Belucistan eyaletlerinde ölü ve tutuklananların sayısı diğer illere göre önemli ölçüde fazladır. Bunun nedeni, Kürtlerin ve Beluci'nin her zaman kenarda olmaları ve öldürülmelerinin sessiz olmasıdır.

Kürt kadınlarına yönelik çifte baskıya gelince, onların sadece hükümet tarafından değil, aynı zamanda İran Kürdistanı'nın güçlü ataerkil sistemi tarafından da ezildiğini söylemeliyim. Kaç ay önce Marivan'da Şeler adında bir kadın, kendisine tecavüz etmeye çalışan bir adamla girdiği kavgada pencereden düşerek öldü. Hükümet, polis ve toplumdaki birçok erkek onu "Namus şehidi" olarak adlandırdı. Aynı kadın tecavüz mağduru olsaydı, İslam Cumhuriyeti mahkemelerinde kendini asla savunamayacaktı ve belki de kendisi bir namus cinayetinin kurbanı olacaktı. Olsa olsa tecavüz olayından bahsetmeden yıllarca acı dolu hayatına

devam etmek zorunda kalırdı. İslam Cumhuriyeti'nin tecavüze maruz kalmış ve kendini savunmaya çalışan bir kadına ölü bir kadını tercih ettiğini söylemek istiyorum. İran'da en fazla intihar İran Kürdistanı şehirleriyle ilgili. Özellikle bu cinayetler İlam'da çok yoğun. İlamlı kadınlar yıllardır kendilerini yakıyorlar. Bu, ataerkilliğe karşı bir tür protesto intiharıdır. Şimdiye kadar bu konuda birçok araştırma yapıldı ancak bu bariz kadın cinayetini önlemek için hiçbir şey yapılmadı. İlam'da kadın cinayetinden bahsettiğimizde, bu kadınların erkekler ve sistem tarafından intihara zorlandığı anlamına gelir.

Öte yandan Kürdistan'da ne yaparsanız yapın, el koyduğunuz herhangi bir konu siyasi ve emniyet konumunda. Zahra Mohammadi gibi Kürt kadın aktivistler Kürtçe öğrettikleri için tutuklandı. Jina Modares Gorji, Bayan Azizi, Bahar Zangiband, Munire Mohammadi, Periya Mortezaei ve diğer birçok Kürt kadın aktivistler herhangi bir suç işlemeyen gözaltına alındı veya tutuklandı. Bazılarının ise hangi kurum tarafından tutuklandıkları ve nerede oldukları bilinmiyor. Bu şekilde protesto edilinceye kadar Kürt aktivistleri tutuklayan ve sokakta askeri silahlarla insanları kolayca vuran bir hükümetle karşı karşıyayız. Bu konu sadece Kürt aktivistleri ilgilendirmiyor. Şu anda, Beluci ve Arap aktivistler de hükümet tarafından tutuklanıyor. Günahları ise Fars, Şii ve merkezde olmamasıdır.

Jineoloji Dergisi: İran'lı kadınlar aslında bütün baskılara rağmen rejime karşı her zaman bir direniş halinde oldular. 8 Mart'larda Tahran'da binlerce kadının yürümesi, Beyaz Çarşamba eylemleri, İnkılap Meydanı Kızları, Haydi Kızlar Konuşalım Hareketleri gibi... Biraz ülkedeki kadınların direniş süreçlerine, motivasyonlarına dair durumlarından bahsedebilir misin? Bütün baskılara rağmen nasıl örgütleniyor, hangi yol-yöntemlerle bir araya geliyorlar? Jina Amini'nin katledilmesinden sonraki süreçte neler oldu, bu süreci kadın direnişi bağlamında nasıl değerlendirmek gerekir?

Pune Aştiyanî: İran'da kadın olmak suç, bu yüzden İranlı bir kadın için nefes almak bile bir direniş biçimidir. İran'da cinsel bir apartheid (ayrımcılık) yaşıyoruz. Doğduğumuz andan itibaren toplumsal baskıların içindeyiz. Boşanma hakkımız yok. İran hukukunda bir kadının kan payı erkeğin sol testisi kadardır. Kızın mirası, erkek kardeşinin mirasının yarısına eşittir. Bu yasa evli kadınlar için daha korkunç. Bir kadın, kocasının malının ancak sekizde birini miras alabilir.

Bir kız çocuğu dokuz yaşından itibaren İslam kanununa göre "mükellef" sayılır, yani tüm eylemlerinin sorumluluğunu ve sonuçlarını almak zorundadır ve artık yasal açıdan bir çocuk olarak kabul edilmez. Erkekler için mükellef olma yaşı 15'tir. Ancak, 40 yaşında bir kadın, babasının veya baba tarafından ailesinin erkek üyelerinin izni olmadan evlenemez. Yasalara karşı sorumlu olduğumuz, ancak hükümetin bize karşı sorumlu olmadığı bir sistemde yaşıyoruz.

Tecavüz kurbanıysanız, bunu mahkemede kanıtlayamazsınız. Bu alanda yapılan birçok araştırma, şikayetin kadınlara "çifte tecavüze" ve çifte zarara yol açtığını gösteriyor. Hiçbir yasal kurum sizi desteklemez. Sistem; tecavüz, sokak tacizi veya aile içi şiddet olsun, şiddet mağduru olsanız kendinizi savunamayacak şekilde programlanmıştır. Bu sayede birçok durumda intihar etmekten başka seçeneğiniz kalmıyor. Bu şekilde toplum intihar etmenin yolunu açmış.

Ayrıca İran yasalarında karılarını veya kızlarını öldüren erkekler cezalandırılmıyor. Bir erkek başka bir erkeği öldürürse idam edilir, ancak bir erkek bir kadını öldürürse, bu öldürmenin kasıtlı olduğu kanıtlanırsa, erkek ancak kadının ailesi erkeğin fidesinin yarısını ödemesi durumunda idam edilir. Bu korkunç ve açık bir hakarettir. Evlilik yasaları, tam köleliğe ve bir tür yasal tecavüze eşdeğerdir.

Bunların yanına ahlak polisi, üniversite seçimi, iş seçimi ve bunlara benzeyen haksızlıkları koyun. Ben mesela okulda "beyefendi tavırları" dedikleri şekilde davranmadığım için birçok kez cezalandırıldım. Sarı çorap giydiğim için okulda dayak yedim.

İslam Cumhuriyeti, varlığını sürdürmek için toplumun tüm sivil kurumlarını yok etmesi ve insanların örgütlenmesini engellemesi gerektiğini çok geçmeden anladı. Bu şekilde çevreyi, çalışan çocukları, kanserli çocukları korumaya çalışan gruplar bile "ulusal güvenliğe karşı" suçlamasıyla kapatıldı ve bu kurumların üyeleri ve aktivistler hapse atıldı. Şu anda sokaklardaki halk hareketinden bıkmış olan hükümet, grupların temsilcileriyle müzakere peşinde ama örgüt kalmadığı için temsilci de yok.

Ancak İranlı kadınlar tüm bu yıllar boyunca kendilerini yaratıcı yollarla örgütlemeye çalıştılar. Bu örgütlerin belirli bir temeli yoktur, ancak toplum bağlamında bir tür kılcal direniştirler. Dağınık kalabalığın içinde birbirlerini çabucak tanıyan ve bir arada duran dağınık insanlar.

Mahsa Amini öldürülene kadar erkekler kadınları hiçbir zaman ciddi şekilde desteklemedi ve isteklerini ciddiye almadı. Kadınlar yüzünden bir kez bile çok sevdikleri futbol maçından vazgeçmedi veya boykot etmediler. Tüm bu yıllar boyunca, "Mavi Kız" dediğimiz "Sahr Khodayari" gibi birçok kadın stadyumun parmaklıkları arkasında tutuklandı veya hayatını kaybetti. Bu sorunlar toplumda, özellikle kadın toplumunda büyük bir öfke biriktirdi.

Mahsa'nın öldürülmesi gerçekten de toplum üzerinde büyük bir etki yarattı ve yıllardır içinde bulundukları öfkeyi dışa vurmak için bir bahane oldu. Erkekler de "Kadın, Yaşam, Özgürlük" sloganlarıyla çıkıp desteklerini ilan etseler de, bu hareketin kadınlığını gerçekten anlayıp anlamadıklarından hala emin değiliz. Birçoğu, röportaj yaptıklarında, protestolarının nedeninin yoksulluk ve ekonomik eşitsiz-

lik olduğunu düşünüyor. Bir hafta boyunca "Kadın, Yaşam, Özgürlük" sloganına bile tahammul edemediler ve hızla "Erkek, Vatan, Kalkınma" sloganını eklediler. Şu anda kadınlar, erkeklere aldanmamamız ve 1979 devrimi gibi iktidarı tekrar onlara devretmememiz ve bizleri tekrar bir kenara bırakabilecekleri konusunda birbirlerini aydınlatıyorlar. İranlı erkekler ve bence tüm erkekler böyle devrimlerden sonra tüm sloganları unutabilme ve sevgili ataerkil sistemlerini yeni bir şekilde yeniden kurma yeteneğine sahiptir.

Bu yıllarda Telegram ve Instagram gibi sosyal medya kadınların öz farkındalık ve örgütlenmesinde çok büyük rol oynadı. Kadınlar deneyimlerini paylaştılar ve bir çözüm aradılar. #MeToo hareketinde, yasal olarak dava açamadıkları erkekleri ifşa ettiler. Daha sonra bu işlerin hukuki takibini üstlenen avukatlar bulundu. Psikologlar mağdurlara psikolojik yardım sağladı. Doktorlar kadınların beden sağlığı ile ilgili konuyu ele aldılar ve bu şekilde örgütlenme oluştu.

Kadınların, özellikle de genç kızların eğitiminde büyük rol oynayan bir diğer grup, Everyday Feminism (Gündelik Feminizm) adlı feminist bir gruptu. Bu grubun bazen benim için bile hazmedilmesi zor olan çok radikal fikirleri var. Ancak bu grup ev hanımları, köyde yaşayan kadınları, Kürtler, Türkler, Araplar gibi ırksal azınlıklara mensup kadınlar ve okula giden genç kızlar gibi farklı ve sessiz kadın gruplarının bilgilendirilmesinde büyük rol oynamıştır. Everyday Feminism, kızlara ev ve okulun diktatörlük sistemlerine karşı isyan etme ve anneleri gibi bir hayatı kabul etmeme cesaretini verdi. Onlara genç yaştan itibaren gelecekteki finansal bağımsızlığa odaklanmayı öğretti. Aynı zamanda İran gibi bir toplumda eşitsiz evliliğin çirkinliğini de ortaya çıkardı. Birçok İranlı kız artık geleneksel şekilde evlenmek istemiyor.

Bu toplumun bilgilendirilmesinde diğer birçok grup da etkili olmuştur. Bu nedenle, bir tür organizasyon eksikliği olsa da, farklı insan grupları yavaş yavaş birbirini bulmakta ve organize olmaktadır. İnsanlar yollarını buluyor gibi görünüyor. Bu, sloganlarından ve mücadelelerinde gösterdikleri yaratıcılıktan anlaşılabilir.

Jineoloji Dergisi: *Kürt kadınlar yıllardır kadın direnişi yürütüyor. Bütün zorlu koşullara rağmen ciddi kazanımlar elde ettiler ve bugün aslında bütün dünyaya ilham veren bir direniş geleneği ortaya çıkardılar. İran'daki eylemlerde de "Jin Jiyan Azadi" sloganı temel bir slogana dönüştü. Sence Kürt kadınların direniş geleneğinin İran'daki etkileri neler? Günlerdir örgütlenen bu eylemlerde bu etkileri görebilmek mümkün mü?*

Pune Aştiyanî: İran Kürdistanı'ndaki ilk kadın örgütü Kürdistan Demokratik Kadın Birliği idi. 1945'te ve Mahabad'da Kürdistan Cumhuriyeti'nin oluşumu sırasında kuruldu. Bu grubun faaliyetlerinin odak noktası, kadınlara yönelik okuma yazma eğitiminin yanı sıra milliyetçi harekete katılım ve Kürdistan halkına karşı süregelen sert ve yoğun baskıya karşı koymaktı. Bu baskılar o kadar

şiddetliydi ki bu kadınların belirli cinsiyet taleplerini takip etmek için fazla fırsatları olmadı ve okuryazarlığa odaklanmaya devam etti.

Kürdistan'ın protesto sesini ve "Jin, Jiyan, Azadi" sloganını ülke geneline yaydığı bu günlerde, İran'da kadın hareketinin başlangıcı söz konusu olduğunda pek çok meşrutiyet döneme atıfta bulunuyor. Kürt kadınları için bu başlangıç noktası Kürdistan Kadın Birliği'nin oluşumuydu. Ancak bu örgüt Pehlevi dönemindeki baskılar nedeniyle faaliyetlerine devam edemedi. Devrimden önce Kürt grup ve partilerinin faaliyetleri yavaş yavaş yeniden canlandı. Bu örgütlerin her birinin aynı zamanda, geleneksel feminist tanımlarla toplumsal cinsiyet kaygıları taşımayan bir kadın bölümü de vardı. Ancak bu, Kürt kadınlarının katılımı ve mitinglere katılmaktan silahlı mücadeleye kadar geniş bir siyasi faaliyete katılması için büyük bir gelişme ve bir başlangıçtı. Bu siyasi arka plan, Kürt kadın hareketinin diğer etnik kökenlerin ve şehirlerin mücadelelerinden önemli bir farkıdır. Devrim yine faaliyetlerin bastırılmasına yol açtı.

Son yıllarda DAİŞ'e karşı mücadelede ve yenilgiye uğratılmasında örnek bir direniş ve cesaret sergileyen Kürdistan kadınları başta olmak üzere İran halkı için "Rojava" etkili bir model ve ilham kaynağı oldu. Bütün bunlar direniş ve aktivizm için umut verici ve ilham verici bir model oldu. Görünüşe göre insanlar, aktivistler ve ilgili insanlar sonunda farklı şekillerde hareket etmenin bir yolunu buluyor. Zor olsa da, kaçınılmaz olarak akmanın bir yolunu bulan su gibidir. Aylardır tutuklu olan Kürt feminist Jina Modares Gorji, bir röportajında şöyle diyor:

“Kürdistan anlatılarla dolu... Baskı, eşitsizlik, ayrımcılık, baskı ve öldürme anlatılarıyla dolu. Kürdistan'da 1970'lerde ve hatta sonrasında ölen, tutsak, zorunlu göçmeni olmayan bir aile bulamazsınız ve o yıllardan hikayeler ve anlatılar hala anlatılmaktadır. Bütün bunlar, bağımsız gruplar, birlikler, dernekler, yayınlar, siteler vb. şeklinde farklı sivil, kültürel, siyasi vb. şekillerde savaşıma motivasyon veya güdüdür. Ben Jina'ya katılıyorum. Kürdistan'ın kendi kalıpları var. Kürt kadınlarının direniş ve mücadele biçimi diğer İranlı kadınlardan farklıdır. Ancak Kürtler, son İran hareketine çok büyük, aydınlatıcı ve ilham verici bir katkıda bulundular. Kürt ritüeli olan "Giso Boran" (Saç kesme) ritüeli Mahsa'nın katlinden sonra sadece İran'ın her yerine değil, tüm dünyaya ihraç edildi.”

Jineoloji Dergisi: *İran'da farklı muhalefet grupları bu eylemlere nasıl yaklaşıyor? Rejimin kadına yönelik baskı, şiddet politikalarına karşı ortak bir tutumdan bahsedebilir miyiz? İran'da bundan sonraki süreci nasıl yorumlamak gerekir?*

Pune Aştiyanî: İranlı feminist Nafiseh Melek, bir notta şunları yazmış: "Kadınların kurtuluşu ve bunun sonucunda toplumun kurtuluşu için dini kapitalizmin altını oymak doğal olarak kolay değil, ancak bu yükseliş, bu tarihi dönüm noktası, benzersiz. Sanki bizi çıldırttı. Öfkeyi ve tutkuyu birlikte yaşıyoruz."

Gerçek şu ki kimse ne olacağını bilmiyor. Şu anda net olan tek konu, İran'da kimse artık bu hükümeti istemediği. Farklı etnik kökenlerden İranlılar bu hükümetin gitmesi gerektiğine inanıyor. Ancak İran hükümeti varlığını ne ölçüde ve hangi araçlarla sürdürmeye çalışacağı henüz bilinmiyor. Bir kan hamamı başlatabilir. Tam bugün, sorunuza yanıtlarken, İran yanlısı bir milletvekili, "İran'ın sokaklarına eylem ve müdahale olursa, biz de bu savaşı yabancı ülkelerin meydanlarına götüreceğiz" tehdidinde bulundu. Öte yandan Batılı hükümetler, İran hükümetine bir yatıştırma politikası ile yaklaşmaya devam ediyor. Bu konuda Batı'daki İran hükümet lobilerinin rolü çok önemli görünüyor. İran hükümeti Amerika'da "NIAC" (The National Iranian American Council) adında güçlü bir lobi kurarak bu ülkenin medyasına ve hükümetine sızmış ve yıllardır İran'ın gerçek halkının sesinin Batı'nın kulağına ulaşmasını engellemiştir.

Öte yandan, İran'ın bir sonraki hükümetinin nasıl olacağı konusunda hala bir tartışma var. Halk demokrasi istiyor. Kürtler, Beluçlar, Araplar, Türkler, Türkmenler, Sunniler vb. dahil olmak üzere farklı halklardan insanların ve aktivistlerin yazılarını okuduğum kadarıyla, Fars ve Şii olmayan İran halklarının daha fazla özerklik istediklerini fark ettim. Merkezde yaşayan Farslar, Fars olmayan halkların bazı pozisyonlarına hala direniyor, ancak İran toplumunun tamamında Fars olmayan halklara karşı eşit olmayan durum hakkında çok fazla farkındalık var. Bizim Jina'nın öldürülmesinin sadece İran toplumundaki kadınların statüsü hakkında farkındalık yaratmada önemli bir etkisi olmadığı, aynı zamanda Fars olmayan halkların eşit olmayan statüsü hakkında farkındalık yaratmada da aynı etkiye sahip olduğu görülüyor.

Genel olarak İran'ın geleceği hakkında iyimserim. İran hükümetinin yıllardır farklı halklar, özellikle İran'daki Kürtler ve Türkler arasında düşmanlık yaratmak için yaptığı birçok çabaya rağmen, insanlar hala birbirlerini seviyorlar. Bugün İran'ın Azerbaycan'da Türk milliyetçiliğinin kutbu olan Tebriz şehrinin göbeğinde "Jin, Jiyan, Azadi" sloganları atılıyor. Bu çok anlamlı. İran hükümeti halkı Araplardan nefret ettirmek için çok uğraştı ama bugün Arap ve Fars kardeşler birlikte savaşıyorlar.

Bu röportajda İran hükümetinin hapishanelerinde bulunan arkadaşlarımızın anısını yaşatmaya çalıştım. Umarım hepsi yakında serbest bırakılır. Buradan dünyanın her yerinde eşitlik hakkı için mücadele eden tüm kız kardeşlerimize selamlarımı iletiyorum. Biz kazanacağız.

Jineolojî Dergisi 28. Sayı
Rojhilat Sayısı Çağrı Metni

Merhaba sevgili okuyucularımız,

Aylardır Rojhilatê Kürdistan’da başlayan ve İran’ın her yerine yayılan büyük bir isyana şahitlik ediyor dünya. Jina Amini’nin ahlak polislerinin işkencesi sonucu hayatını kaybetmesi kadınlar için bardağı taşıran son damla oldu. Öyleki, kadının hapsedilmesi, yok edilmesi üzerine bina edilen İran rejiminin temellerini sarsacak bir sloganla ete kemiğe büründü bu isyan ruhu. Jin, Jiyan, Azadî şiarı yaşamı savunmanın, özgürlüğü geri kazanmanın sihirli formülü olarak sadece Kürtlerin değil, Fars, Beluc, Azeri bütün halkların, bütün kadınların arasında hızla yayıldı. Dünyanın hiç umulmayan meydanlarından, sokaklarından, evlerin pencerelerinden Jin, Jiyan, Azadî sesi yükselmeye başladı.

Peki nedir bu sesin kaynağı, büyüleyiciliğini nereden alıyor? Nasıl da heybetli ama nazeninler, yaşamı uğruna ölecek kadar sevmenin yürek ağırlığını nasıl da taşıyor gencecik bedenler! Bu büyülu hakikatin peşine aşkla düşen Nagihan arkadaşımız yarım kalan son yazısında şöyle diyor: “Jina ile hikâyemiz ifşa oldu. Bir yandan düğüm düğüm olan boğazımız kirpiğimizin ucuna takılı kalan gözyaşımız yüreğimizi hoplattı. Neyi nasıl yaşayacağımıza biz karar veriyoruz. Ama evrensel bir sese de ihtiyacımız vardı.” İşte Jin, Jiyan, Azadî bizi çağın duygu ve düşünce çağlayanına çağırın, enerjimizi bütünleyen bu evrensel ses oluyor. Sınırları, ulusları, tarihleri aşan büyüü tam da derdimize derman olmasından geliyor.

Hal böyleyken yayın kolektifimizde 2023 yılı için öne çıkaracağımız konuları tartıştığımızda Nagihan çoktan Zagrosların dağ geçitlerinden Çiyayê Kurmancın zeytinliklerine, Hewraman’ın koyaklarından Munzur’un gözelerine bu sesin çağıladığı kaynaklara inip, kadın hafızasını ve direnişini bütün ısıltısıyla dergimize nasıl yansıtacağımızın yollarını aramaya başlamıştı bile. Yarım kalan yazılar tamamlanmaya, yollar yürünmeye durmuştu. Bizler de bu yolda Jina’nın gözlerindeki ısıltıya, Nagihan’ın heyecanına tutunarak tellerle, duvarlarla bölünmüş Kürdistan gerçekliğinde kadın temasına ayırıyoruz bu yılın konularını. Rojhilat’tan Rojava’ya, Başur’dan Bakur’a, Kızıl Kürdistan’dan Avrupa’ya Kürdistanlı kadınların sosyolojik, kültürel, politik, tarihsel durumlarını çözümledikleri yazılarla cem oluyoruz. Gelin hep birlikte, Jina’nın bir tutam saçını özgürlük bayrağına dönüştüren kadınların bu direnişlerine can suyu olan tarihsel toplumsal hakikatlerinden heceleri bir araya getirip, özgür yaşamın örgütlendiği cümleleri işleyelim.

Bir sonraki dosyamızda cümlelerimizi Rojhilatê Kürdistan’a ayıralım diyoruz.

Duygu ve düşüncelerini bizimle buluşturmak isteyen tüm kadınların yazılarını en geç 20 Mart 2023 tarihine kadar jineolojidergisi@gmail.com adresine göndermelerini bekliyoruz...

Sevgilerimizle...

Ulaşabileceğiniz Noktalar

Adana: Kitapsan

Adıyaman: AKM Kitapevi

Amed: Payiz Pirtûk

Kafka Kitapevi

Don Kişot Kitap Sahaf

Pirtuka Kurdi

Ankara: İmge Kitapevi

Turhan Kitapevi

Aydın: Red Kitabevi

Aydın Nazilli: Ada Kitapevi

Dersim: Baran Kitapevi

Minerva Kitapkafe

Etnik Kitapevi

İstanbul:

Beşiktaş Mephisto Kitapevi

Beyoğlu Mephisto Kitapevi

Beyoğlu Pandora Kitapevi

Boğaziçi Üniversitesi Pandora Kitapevi

Emek Kitap Dağıtım

Kadıköy Aram Sahaf

Kadıköy İmge Kitapevi

Kadıköy Mephisto Kitapevi

Kırmızı Kedi Kitapevi

Medya Kitapevi

Nişantaşı Pandora Kitapevi

Robinson Crouse 389 Kitapevi

Scala Kitapevi

Semerkant Kitapevi

İzmir: Alsancak Kitapsan

Alsancak Yakın Kitapevi

Alsancak Z KitapKafe

Alsancak Kabuk Kitapevi

Karşıyaka Pan Kitapevi

Karşıyaka Kül Kitapevi

Karşıyaka Adres Kitapevi

Kitapsan (Alsancak-Konak)

Mersin: Kitapsan

Sokak Kitap ve Kahve Evi

Konya: Kitapsan

Mardin Kızıltepe: Ekin Kitapevi

Leylan Kitapkafe

Van: Leylim Sahaf

Kültür Sahaf

Arşiv Kitapevi

KKTC: Işık Kitapevi

Jineolojî Dergisi Abonelik Formu

Ad Soyad:
Adres:
E-posta:
Telefon:
Teslim Adresi:
Abone Olunacak Dergi:
<u>Abonelik Koşulları</u> Yıllık abonelik bedeli: 125 TL Yıllık abonelik bedeli: 70 Euro Türkiye Ziraat Bankası Diclekent Şubesi Hesap No: 74457624 5002 IBAN: TR 66 0001 0020 0074 4575 2450 02 Euro Hesabı Türkiye Ziraat Bankası Çarşamba Şubesi Hesap No: 74457624 5003 IBAN: TR 26 0001 0007 0174 4575 2450 03